

تاریخ

AltunOg

3

1984

ئۇرۇك چىچەكلىدى
سۈرەتنى نىياز ئىمىن تارتقان.

تارم

(ئايلىق ئەدەبىي ژورنال)

AltunOq

27-يىل نەشرى

ھىكايىلار

خىجىللىق ..... ئايشەم ئەخمەت 37

ئاقشۈەت ..... تۇرسۇنئاي يۇنۇس 43

ئىككى ھىكايە ..... تۇرسۇن تىلىۋالدى 52

30 يىلدىن كېيىن ..... مەتتۇرسۇن سۇلايمان 59

مىراس ..... توختاچى روزى 72

رازىيە ..... مەھەممەت روزى يارقىن 96

«خۇش خەۋەر» ..... مەتقاسىم ئابدۇراخمان 103

پوزىتسىيە ..... غوپۇر قادىر 109

شېئىرلار

شېئىرلار ..... ئەركىن ئىبراھىم 4

ئايال ..... مامۇت زايىت 6

ئانا مۇھەببىتى ..... يالقۇن نۇر 7

شېئىرلار ..... تۇرسۇنئاي ھۈسەيىن 26

ئىككى شېئىر ..... نۇرىيە ئېلاخۇن 29

ئۈچ شېئىر ..... زەينۇرە ئەيسا 32

تۇپراقنىڭ غەزىۋى (بالادا) ..... دىلىبەر قەييۇم 34

شېئىرلار ..... تېپىپجان ئېلىمىپ 79

ئەل ۋە مەن ..... ئابدلىمىت سادىق 86

ۋەتەن ھەققىدە غەزەل ۋە رۇبائىلار ..... ئابدۇشۈكۈر مەمتىمىن 87

- 91 باھار ھەققىدە غەزەل ..... ماخمۇت يۇسۇپ 91
91 ناخشا تېكىستلىرى ..... مەھەممەت رەھىم 91
93 ئىككى غەزەل ..... سادىن سادىرى 93
94 تۈلكىنىڭ كېسەل داۋالىشى (مەسەل) ..... ۋاھىتجان غوپۇر 94
112 توي ئۈستىگە توي (داستان) ..... ئەمەت جاپپار 112
132 ئىلى پەرزەنتلىرى (شېئىرىي روماندىن پارچە) ..... مۇھەممەتجان سادىق 132

ئوبزور ۋە ماقالىلار

- ..... مەھمۇت قەشقەرنىڭ يۇرتى، ھاياتى ۋە مازىرى توغرىسىدا .....
9 ئىبراھىم مۇتىمى، مېرسۇلتان ئوسمانوپ 9
55 ھىكايىچىلىق ئىجادىيىتىدىكى يېڭى بىخ ..... قاھار جېلىل 55
121 «سىناق مەيدانىدىكى لەتىپە» نىڭ لەززىتى ..... قادىر سىدىق 121
126 مەشھۇر يازغۇچىلارنىڭ ئىش ئىزلىرىدىن ..... ئىخلاس 126

چەتئەل ئەدەبىياتىدىن

- 138 بۇلاق كۈيلىرى (ھىكايە) ..... توپان مېنەل 138
143 ..... يۇمۇرلار 143

رەسىمنى مەھەممەت ئايۇپ سىزغان، ھۆسنىخەتنى ئوبۇلقاسىم مۇمىن يازغان.

شېئىرلار

ئەركىن ئىبراھىم

بېلىجان سۈزۈك سۇدا يۈرەر ئۈزۈپ

ئېخ، مېنىڭ يۈرۈگۈم ئوينىماقتا،
سۇدىكى بېلىجاننىڭ ئوينىشىدىن.
سۇ ئۇنىڭ ھاياتدۇر، ئۇنىڭ جېنى
سۇدىلا غەم يېمەيدۇ كەلمىشىدىن.

بۈگۈن ئۇ تېخى كىچىك بىر بېلىجان،
ياشاشقا ئىنتىلىدۇ، چوڭ بولىدۇ.
ۋاقتىسىز ئەجەل يېتىپ قالمىسىلا
تەقدىرى ئۇنىڭ چوقۇم ئوڭ بولىدۇ.

ئېخ، بۈگۈن مەنمۇ كىچىك بىر بېلىجان،
مەرىپەت ئوكياندا ئۈزۈپ يۈرگەن.
ئانا يۇرت بەختى ئۈچۈن، پەخرى ئۈچۈن،
ئىجاتتىن ئۈنچە - مارجان سۈزۈپ يۈرگەن.

بېلىجان سۈزۈك سۇدا يۈرەر ئۈزۈپ،
مەن ھايات دولقۇنىدا ئۆسمەكتىمەن.
يالقۇنلۇق چېلىشلاردا، يېڭىشلاردا
جداۋىلىك ئىقبالىمنى كۆرمەكتىمەن.

يۆلىنىپ تۇرماقتىمەن قىيا تاشقا
ئالدىمدا كۆپ-كۆك دېڭىز، كۆز يەتكۈسىز.
گىرۋىڭى ئۇپۇق بىلەن قۇچاقلاشقان،
سۈزۈكلۈك تەرىپىگە سۆز يەتكۈسىز.

تەۋرىنەر شۇنچە ئاستا، شۇنچە لەرزىان،
شوخ - ئەركە شامالارنىڭ سۆيۈشىدىن.
يۈرۈگۈم ھاياجاندا تەپەككە تېز،
قەلبىمدە ئىلھام ئوتى يېنىشىدىن.

قارىسام، زەڭگەر دېڭىز ئۇپقۇنىغا
كۆڭلۈمۈمۇ قالدى يورۇپ، دىل سۆيۈنۈپ.
قويندا شۇنچە ئەركىن، شۇنچە ئويناق،
بېلىجان بىخىرامان يۈرەر ئۈزۈپ.

بېلىجان، ئېخ بېلىجان، شوخ بېلىجان،
ياشاشقا سىز قويندا تۆرەلگەنسەن.
دولقۇنلار چوڭ قىلىدۇ ئەلەي ئېتىپ،
ئۇپقۇنلار بۆشۈڭىگە بۆلەنگەنسەن.

نۇر ئوغلانمەن

قۇياش چىقسا نۇرغا قاراپ تەلمۈرۈپ،
قىزىقسىنىپ باقار ئىدىم ھەر ياقتا.

نۇرغا چۆمدۈم، نۇر ئىچىدە تۇغۇلدۇم،
مەن كۆز ئاچقان چاغدا دەسلەپ ھاياتقا.

ئالدىم ئۇندىن دىلغا سۆيگۈ - يورۇقلۇق،
كۆرۈۋالدىم نىشانەمنى ياشاشنىڭ.

مەن بىلىمەن نۇرنى شۇنداق مۇقەددەس،
يورۇقلۇقتا، ھاياتلىققا زوقلىنىپ.
بەختلىكمەن ئېقىپ كەتسەم يۇلتۇزدەك
بىر زەررىچە يورۇق چېچىپ نۇرلىنىپ.

ئانام ماڭا قاراپ نۇرلۇق كۆزىدە
يۈرىگىمدە ئىنسانىي ھىس ئويغاتقان.
يۈزلىرىمگە يېقىپ نۇرلۇق يۈزىنى
مېھرى بىلەن ۋۇجۇدۇمنى ياشناتقان.

مەن ئۆزەمنى دەيمەن نۇرنىڭ ئوغلى دەپ
مەھسۇلى مەن چۇنكى نۇرلۇق قۇياشنىڭ.

سەھەر ئىلمھامى

ئۇيۇقتا جەۋلان قىلغان گۈزەللىكتىن
ھەل ئېلىپ تاۋلانماقتا كۆكتە بۇلۇت.
يۈرىگىم شەپەقىمەن بۇلۇتلاردەك
ھاياتلىق نۇرى ئىچىرە سەزمەكتە قۇت.

يېپىنىپ ئۇچىسىغا چوغلۇق لىباس،
كۈلمەكتە تاڭ پەرىسى شولا چېچىپ.
ئېخ، شۇ تاپ مەنمۇ گۇيا قىزىل گۈلدەك
نۇرلىنىپ كېتىپتىمەن، جۇلالىنىپ.

ھاياتلىق قۇچىغدا تۇغۇلدۇم مەن،
ياشلىغىم تاڭ سەھەرنىڭ جۇلاسىدۇر.
ئۇيۇقتا بەرق ئۇرغان ئالتۇن قۇياش
ئۆتكۈنچى بۇ ئۆمرۈمنىڭ سىماسىدۇر.

يېپىنىپ ئۇچىسىغا چوغلۇق لىباس،
كۈلمەكتە تاڭ پەرىسى شولا چېچىپ.
نۇرلىنىپ كەتتى ئالەم سىياقىدىن
ئوتقاشتەك شۇنچە قىزىل جۇلالىنىپ.

دىماقتا ئۇرۇلىدۇ خۇشبۇي ھاۋا
بىر ئەجەپ يېڭىلىقتىن بېرىپ دېرەك.
ئېخ، بۇ ھال تۇيۇلىدۇ پاك بوۋاقتىڭ
ھاياتلىق بۆشۈكىدە كۈلۈشىدەك.

يالتىرار كىرىستالدىك سۈزۈك شەبنەم،
ئاسقاندەك لەئىلى - ياقۇت چۆپلۈكلەرگە.
مەڭزىدە ۋىسال يېشى ئوينىغان قىز
ياققاندەك گۈزەل ھىسلار يۈرەكلەرگە.

غازاڭ قەسىدىسى

ئەمەس ئۇمۇ ئاددىغىنە بىر غازاڭ،
بار ئۇنىڭمۇ ئۆز ئالدىغا كەچمىشى؛
بار ئۇنىڭدا ھەر مىنۇتتىن خاتىرە،
ھەر مەنادا ئاقتان ھەر خىل كۆز يېشى.

ئۇ بولسىمۇ شۇنچە يۇمران ۋە نازۇك،
لېكىن ئۆتكەن بورانلاردا ھاياتى.
تۇيۇلۇشى مۇمكىن بەلكىم ئىنسانغا
شۇنچە ئاددى بولۇپ ئۇنىڭ ماماتى.

كەچكى شامال سوقار ئىدى تىنىمىسىز،
قۇرۇق ياپراق تۇرار شاختا تەۋرىنىپ.
گۇيا ئەجەل شەپىسىنى سەزگەندەك
سىلىكىنەتتى ھەر تەرەپكە مۇڭلىنىپ.

چۈشتى ئاستا يەرگە جانسىز غازاڭلار،
ئۇچۇپ كەتتى شامال بىلەن يىراقتا.
كۆز ئالدىدا تۇرار ئىدى دەرەخمۇ
چۆككەن كەبى خۇددى قايغۇ - پىراقتا.

مەن سۆيۈمەن يېشىللىقتىن، ھاياتنى،
سېگىپ كەتتى سۆيگۈم ئاشۇ ياپراققا.
ياپراقچىلىك بولسا ئىدى قىممەتتىم،
ئارمانسىزدىم كۆمۈلسەممۇ تۇپراققا.

قېنى ئەمدى، يېشىللىقتىن نەنشان،
دەل - دەرەختە گۈزەللىكتىن نۇر - زىيا؟
ئەمەسىمدى بولمى - باراقسان سايىسى
ئىنسانلارغا تومۇزلاردا باشپانا.

مەن بىر قۇشمەن

چاقىرماقتا مېنى ھۆرلۈك پەرىسى،
قانائەتنى تەرك ئەتتىم دىلىمدىن.
ئاشماقتىدۇر كەلگۈسىگە ئىشەنچىم،
ئۈمىت ئوتى چاقىرماقتا كۆزۈمدىن.

مەن بىر قۇشمەن، ئۈمىت مېنىڭ قاناتىم،
ئۇچماقتەن كۆك قەھرىگە ئىنتىلىپ.
تۇمانلاردا نىشانىدىن ئاداشسام،
ئۈمىت بىلەن ئۇچتۇم يەنە ئىزلىنىپ.

قۇچاق ئاچار ئەجەل ھامان بىر كۈنى،
ئۆمۈر چەكلىك، بارماس ئانچە ئۇزاققا.
ئىجات بىلەن ئۇزارتىمەن ئۆمرۈمنى،
ھەر مىنۇتتىن گۈل كەلتۈرۈپ ھاياتقا.

قايرىلسا گەر بورانلاردا قاناتىم،
قۇياش يەنە يېڭى ئۈمىت بېغىشلار.
يۈرىكىمدە يالقۇنچىشى ئۈمىتنىڭ
ۋۇجۇدۇمدا ئالەپچە كۈچ قوزغىتار.

مەن بىر قۇشمەن، ئۈمىت مېنىڭ قاناتىم،
مۇھەببەتتىم چوڭقۇر مېنىڭ ھاياتقا.
ئۈمىت مېنى قۇچىغىدا ياشىنىتىپ،
باشلىماقتا غەيرەت بىلەن يىراققا.

مۇھەببەتتىم چوڭقۇر مېنىڭ ھاياتقا،
لېكىن بەزەن چىقار توسقۇن يولۇمدىن.
بىراق يەنە كۆرىشمەن ھايات دەپ
بۈيۈك بولغاچ ئەتە ھامان بۈگۈندىن.

ئايال

مامۇت زايىت

ئانىسىز — بۇ ئالەم مەھرۇم ئەۋلاتتىن،
ئانىسىز — پەرزەنتىمۇ بىناۋا يىتىم.
بولمايدۇ ئانىنىڭ سۈت ھەققى ئادا،
بۇ يولدا ئۆمرۈڭنى بەرسەڭ مەڭ قېتىم.

بارمىدۇ چولپاندىن گۈزەلرەك يۇلتۇز،
سۇبھىنىڭ ئەرشىدە كامالغا يەتكەن؟
بارمىدۇ جاھاندا بىر ئۆلمەس ئەدىپ،
گۈزەللىك توغرىلىق كۆپلىمەي ئۆتكەن؟

ھەدىلەر، سىڭىللار شەپقەت بۇلىغى،
مېھرىدىن ۋۇجۇدۇڭ كۈچ ئالار ھەردەم.
ئۇلارسىز بولمايدۇ تويۇڭمۇ تويۇدەك،
مۇسبەت كۈنىمۇ ئۇ ساڭا ھەمدەم.

گۈزەللىك ھەققىدە بولار ئىكەن سۆز،
كېلىدۇ ئاياللار ئېسىمگە دەرھال.
نۇر، يالقۇن، ھاياتلىق بۆشۈكى ئۇلار،
ئانامۇ، سىڭلىمۇ، يارىمۇ ئايال.

تەبىئەت مىسالى، ئۇ چىۋەر، ئىشچان،
مۆجىزە - يىڭىدە ياراتقان گۈلى.

ئاياللار تۆھپىكار بىلىم - ئېرىپاندا،
تارىختا ئۇلارنىڭ بار - ئورنى، شانى.
ئالىمە، شائىرە... ھەمشىرىلەرنىڭ
ئۆچمىدى، ئۆچمەيدۇ ۋە تەندە نامى.

كۈيلىگەن لۇتىپى ھەم نۆبىتى، گۈننام،
ئاياللار توغرىلىق غەزەل - قەسىدە.
شېئىرىيەت داھىسى بۈيۈك ئەلىشىر
ياراتقان چوڭ داستان شىرىن ھەققىدە.

ماختالغان نىزارى قەلىمى بىلەن،
ئاياللار - ئۈلگىسى بولۇپ ۋاپانىڭ.
ئىزھارى رايغۇزى يازغان زۈلەيخا،
ئاياللار مەرتلىگى، سۈبات، جاپانىڭ.

ھەمشىرە رىزۋانگۈل كەبى ئاياللار
جەڭ قىلغان ئەرلەرگە تۇرۇپ يانمۇ - يان.
ئۇلارنىڭ ئىچىدىن چىققان بىھىساپ
ۋاپادار مەھبۇبە، باتۇر، قەھرىمان.

تەرىپى تۈگۈمەس كۈپلىسە قانچە،
ئۇلار - چىن كۈزەللىك، مەرتلىككە سىما.
ئۇلارسىز بولالماس مەۋجۇت بۇ ئالەم،
ئاياللار - مۇنبەتلىك كەڭ يېرىم دۇنيا!...

قىرانلىق پەيتىگە يەتكەن ئەر ئۈچۈن
بىر بەخت - ئۆمۈرلۈك نىگارنى سۆيىمەك.
ياشلىققا بىر مەزمۇن، كۈچ قوشىدۇ يار،
نىگارسىز يالقۇندىن مۇستەسنا يۈرەك.

ۋاپادار ئايالىسىز ئۆي مىسالى گۆر،
ئايالنىڭ مېھرىسىز لەۋگە يات كۈلكە.
ئايالىسىز تۇرمۇشتا يوق لەززەت - ھوزۇر،
ئايال ئۇ ئۆي ئۈچۈن گويا تاج - قۇببە.

ئايالىسىز خانىگە تولمايدۇ مېھمان،
ئۇلارسىز قىزىماس سورۇن ۋە بەزمە.
ئۇلارسىز يوق ئۆيدە ھەقىقى بەركەت،
ئاياللار - ئەر ئۈچۈن گۆھەر غەزىنە.

ئاياللار مەنىيىتى جۇشقۇن ئىلھامنىڭ
ئۇلارسىز ياڭرىماس شائىر قوشىغى.
ئۇلارسىز ئاچمايدۇ باغلار گۈل - چىچەك،
ئۇلارسىز مۇز گويا ھايات قۇچىغى.

ئاياللار قاتناشمىي، كۈچ قاتماي پەقەت،
تاپالماس ئىنقىلاپ ئىستىقبال، ئۈمىت.
بولماستىن مەھبۇبىنىڭ مەدەت - ئىلھامى،
جەڭگاھتا شان - زەپەر قۇچالماس يىڭىت.

ئاياللار - ماھىرى ھۈنەر - سەنئەتنىڭ،
ئەڭ نازۇك ماشىنا گويا جۈپ قولى.

ئانا مۇھەببىتى

يالقۇن نۇر

ئۆتكەن ئىدى بالدېغىم قوينۇڭدا،
نۇمار ئىدىم گويا سېنىڭ بوينۇڭدا.
ئەللى ئېتىپ كۆز بۇمبايتتىڭ كېچىسى،
گىرە سېلىپ بۇشۇگۈمگە ئۇيقۇڭدا.
سەن تۆكەتتىڭ مېھرىڭنى زەر قۇياشتەك،
مەن ياتاتتىم جىسىمىم ساڭا تۇتاشتەك.

تاڭ ئاقاردى ئانا سېنىڭ چېچىڭدەك،
سانسىز يۇلتۇز ئاڭا سىڭىپ يوقالدى.
كۆرگەنمىدى قۇياش ياكى قەلبىڭنى،
قىزاردى زەپ يۈرىڭىڭدەك رەڭ ئالدى.
سۈبھى ۋاقتى پۈتۈن جاھان ئويغاندى،
مېھرىڭ شۇئان ئىلھامىمنى قوزغاتتى.

تۆۋە قىلدىم، بىراق ئەمدى كېچىكتىم،
بېرەلمەيمەن ياشلىغىڭنى قايتۇرۇپ.
ئاتا قىلدىم بارلىغىڭنى ۋە تەنگە،
ساڭا بولغان مۇھەببىتىم جۇش ئۇرۇپ.
ئەھدىڭ ئاقلاش پۈتۈن ئارزۇ - تىلىگىم،
چىراق بولسۇن ساڭا ئوتلۇق يۈرىگىم.

ئادا بولماس قەرزىم يەنە شۇندىمۇ،
چۈنكى سىڭگەن ئارمانلىرىڭ تېنىمگە.
كەمەر بولدى ئەجداتلارنىڭ نىيىتى،
سەن باغلىدىڭ ئۇنى مەھكەم بېلىمگە.
تاڭ شەپقىتى بولدى يېڭىش بايرىغىم،
خاتىرجەم بول، جېنىم ئانا، ئامرىغىم.

بەرگىن ماڭا بوۋام تۇتقان قىلىچىنى،
كېسەي پەرھات كەسكەن ئاشۇ تاغلارنى.
پەخىرلەنسۇن خەلقىم گويا شىرىندەك،
ئەھيا قىلسام چۆلدە گۈزەل باغلارنى.
بىزنى كۈتەر گۈزەل ئىقبال - كېلىچەك؛
ئاچار «ئانا» ئارزۇلىرىڭ گۈل - چىچەك.

مەن يىغلىسام يىغلاڭ ئىدىڭ قوشۇلۇپ،
كۈلگىنىمدە تەڭ كۈلەتتىڭ سۆيۈنۈپ؛
مەن ياناتتىم گويا شامدەك دىلىڭدا،
سەن ئۇچاتتىڭ پەرۋاندىك ئۆرتىنىپ.
ئانا جىسمىڭ پۈتكەنمۇ يا تۆمۈردىن،
بېغىشلىدى مېھرىڭ ھايات ئۆمۈردىن.

ئۆتكەن ئىدى قانچە كېچە ئاشۇنداق،
تىنىقلىرىڭ تىنىغىغا قوشۇلۇپ.
ئۇلۇغ ئانا ئىدىڭ بۈتمەس بايلىغىم،
قاناس ئىدىم خۇش ھىددىڭغا تويۇنۇپ.
خىسلىتىڭنىڭ سىمۋولى تىيانشان،
تەرىپلەشكە تىلىم ئاجىز ئانجان!

بىراق ئۇ چاغ سەبى ئىدىم ئەقىلسىز،
چاپچىپ يۈرەر ئىدىم توسۇن تاي كەبى.
ئويلىمايتتىم بەگۋاشلىغىم تۈپەيلى،
ئەگسە جاپا قامىتىڭنى ياي كەبى.
ھايات يولى سېنى شۇنداق ھېرىتتى،
ياشلىغىڭنى ئېلىپ كەتتى، قېرىتتى.

مەھمۇت قەشقەردىنكى يۇرتى، ھاياتى ۋە مازىرى توغرىسىدا

ئىبراھىم مۇتمى
مەرسۇلتان ئوسمانوپ

مەملىكىتىمىزنىڭ 11-ئەسىردە ئۆتكەن مەشھۇر ئالىمى مەھمۇت قەشقەردىنكى يۇرتى، ھاياتى ھەم قەيەردە ۋاپات بولغانلىقى ئىلىم دۇنياسىدا ھازىرغىچە تولۇق ئېنىقلانماي كېلىۋاتقان بىر مەسىلە ئىدى. بۇ ھەقتە تۈرلۈك كۆزقاراش ۋە پەرەزلەر ئوتتۇرىغا قويۇلغان بولسىمۇ، لېكىن، يەنىلا كەڭ جامائەتچىلىكنى قانائەتلەندۈرەلمەي كەلدى. بەزى كۆزقاراشلار ھەتتا رىياللىقتىن ناھايىتى يىراقلىشىپ كەتتى.

بىز ئالىمنىڭ «دېۋان» دا ئۆز يۇرتى ۋە ھاياتى ھەققىدە بەرگەن ماتىرىياللىرى ئاساسىدا، يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ ئىزلىنىپ كۆرۈش مەقسىدى بىلەن 1982-يىلى 12-ئايدىن 1983-يىلى 3-ئايغىچە قەشقەردە «تۈركى تىللار دېۋانى» نىڭ III-تومىنى ئۇيغۇرچە نەشرگە تەييارلاش خىزمىتى جەريانىدا قەشقەردىن ئوپال يېزىسىنى نۇقتا قىلغان ھالدا بىر نۆۋەت مەخسۇس تەكشۈرۈش ئېلىپ باردۇق. بۇنىڭدا ئالدى بىلەن (1982-يىلى 12-ئاي-نىڭ 18-، 19-كۈنلىرى) ئوپالدىكى «ھەزرىتى موللام» مازىرى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش تارىخىي ئورۇنلارنى كۆزدىن كەچۈردۈك. ئاندىن ئوپال ۋە قەشقەردىكى پىشقەدەم ئۆلىمالار، زىيالىلار ۋە مۇناسىۋەتلىك ئادەملەردىن ئۇلار بىلىدىغان ئەھۋاللارنى ھەم مەھمۇت قەشقەردىن نىڭ مازىرىغا مۇناسىۋەتلىك ماتىرىياللارنى ئىگەلىدۇق. شۇنىڭ بىلەن 1982-يىلى 12-ئاينىڭ 30-كۈنى ئوپالدىكى «ھەزرىتى موللام» مازىرىنىڭ مەھمۇت قەشقەردىنكى مازىرى ئىكەنلىكى توغرىسىدا بىرىنچى قېتىملىق دوكلاتىمىزنى ئاپتونوم رايوندىكى مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار بىلەن قەشقەر مەمۇرى مەھكىمىسىگە ئەۋەتتۇق^①. شۇ ئاساستا قەشقەر مەمۇرى مەھكىمە مەسئۇلىرىدىن يولداش مامۇتوپ ۋە ئەيسا شاكىرلارنىڭ قىزغىن قوللىشى بىلەن 1983-يىلى 1-ئاينىڭ 6-كۈنى قەشقەردىكى ئۆلىمالار، زىيالىلارنىڭ ۋەكىللىرى ۋە مۇناسىۋەتلىك كىشىلەرنىڭ سۆھبەت يىغىنىنى ئۆتكۈزۈپ، جامائەتچىلىكتىن پىكىر ئالدۇق. شۇنىڭ بىلەن بۇ ھەقتە يەنىمۇ كۆپ ئادەملەرنىڭ دىققىتى قوزغىلىپ، بىزنى بىرمۇنچە قىممەتلىك ماتىرىياللار بىلەن تەمىنلىدى. بۇنىڭ ئىچىدە قەشقەردىنكى مەشھۇر ئۆلىمالىرىدىن ئىمىر ھەسەن

① بۇ دوكلات «قەشقەر ئەدەبىياتى» نىڭ 1983-يىلى 2-سانىدا بېسىلغان.

قازى ئاخۇنۇم تەقدىم قىلغان، مۇندىن 150 يىلغا يېزىلغان بىر كىتاپ ۋە خېمناھىسى تولىمۇ قىممەتلىك ھۆججەت بولۇپ، ئۇنىڭدا ئوپالدىكى «ھەزرىتى موللام» مازىرىنىڭ ھەقىقەتەن مەھبۇت قەشقەرىنىڭ مازىرى ئىكەنلىكى ئوچۇق بايان قىلىنغان. بۇ ھۆججەت بىزنىڭ ئاغزاكى ماتىرىياللار ئاساسىدا يېزىلغان بىردىنچى قېتىملىق دوكلاتىمىزدا ئالغا سۈرۈلگەن كۆز-قاراشلىرىمىزنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى تەستىقلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىز تولۇپ تاشقان ئىشەنچ-كەكبىلىپ، ئىككىنچى قېتىملىق دوكلاتىمىزنى يېزىشقا مۇۋەپپەقىيەت بولدۇق ۋە ئۇنى 1983-يىلى 4-ئايدا شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسى ئىلمىي ھەيئەتلىرىنىڭ كېڭەيتىلگەن يىغىنىغا قويدۇق.

ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، بىز قەشقەر ۋە ئوپالدا دەسلەپ سۆزلەشكەن كىشىلەرنىڭ تولىمۇ «تۈركى تىللار دىۋانى» نىڭ ئۇيغۇرچە I-تومى نەشىر قىلىنغاندىن كېيىن ئۇنى كۆرگەن ياكى كۆرەلمەيدىغان كىشىلەر ئەمەس، ئۇلارنىڭ بىر قىسمى ئەزەلدىن «ھەزرىتى موللام» مازىرىنىڭ شەيخلىكىنى قىلىپ كېلىۋاتقان ئاددى خەلق، بىر قىسمى كۈنچە ئوقۇغان بولسىمۇ، ئىلىم دۇنياسىدا مەھبۇت قەشقەرى ھەققىدىكى تەتقىقاتلاردىن بىخەۋەر كىشىلەر. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئەۋلاتتىن-ئەۋلاتقا داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان «ھەزرىتى موللام» نىڭ مەھبۇت قەشقەرى ئىكەنلىكى ھەققىدىكى ھەرخىل رىۋايەتلەر بىزگە خەلقىمىزنىڭ ئۆزىنىڭ بۇ مۇنەۋۋەر پەرزەنتىنى بىر قانچە ئەسىرلەر داۋامىدا چوڭقۇر مۇھەببەت بىلەن ياد ئېتىپ كېلىۋاتقانلىقىنى، ئۇنى ئۇنتۇپ كەتمىگەنلىكىنى ھىس قىلدۇردى. بىز بۇ ماقالىمىز ئارقىلىق بۇ ماتىرىياللارنى ئۆز ئەينى بويىچە جامائەتچىلىككە مەلۇم قىلماقچىمىز ۋە ئۆزىمىزنىڭ بىردىنچى، ئىككىنچى قېتىملىق دوكلاتىمىزدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان كۆزقاراشلىرىمىزنى تەپسىلىي بايان قىلماقچىمىز. بىز بۇ قېتىمقى تەكشۈرۈشتە ئىگەللىگەن ماتىرىياللارنى ئېلان قىلىشتا ئۇلارنىڭ مېغىزىدىن پايدىلاندىق، شاكىلىنى تاشلىدىق، يەنى مەسىلىگە ئالاقىدار بىر قىسىم رىۋايەتلەر ئىچىدىكى ئەسىرلەر داۋامىدا قوشۇلۇپ قالغان بەزى ئەپسانىۋى يېپىمچىلارنى نەزەردىن ساقىت قىلدۇق. مەھبۇت قەشقەرىنىڭ يۇرتى، ھاياتى ۋە مازىرى ھەققىدە بىز ئىگەللىگەن ماتىرىياللار تۆۋەندىكىچە:

1. مەھبۇت قەشقەرىنىڭ يۇرتى

مەھبۇت قەشقەرىنىڭ قەشقەرلىك ئىكەنلىكى ئۇنىڭ تەخەللۇسىدىن ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ. ئىلىم دۇنياسىدا چىنلىققا ھۆرمەت قىلىدىغان كىشىلەرنىڭ ھىچقايسىسى بۇنىڭدىن قىلچە گۇمانلانمايدۇ.

ئالىمنىڭ قەشقەرنىڭ قايىسى يېرىدىن ئىكەنلىكىگە كەلسەك، بۇ ھەقتە «تۈركى تىللار دىۋانى» دىكى مۇنداق بىرنەچچە پاكىت بىزنىڭ دىققىتىمىزنى ئۆزىگە تارتىدۇ:

مەھبۇت قەشقەرى «دىۋان» دا قەشقەر ئەتراپىدىكى 20 دىن ئارتۇق يەر ئىسمىنى

ئىزاھلىغاندا، ئۇلارنىڭ كۆپىنى «اسم بِلْدَة كَانَتْ قُرْب كَاشْغَر» (قەشقەر يېنىدىكى بىر شەھەر-)

شۇنغا «دىۋان» دا «آذغ *azıoı*» دەپ تىلغا ئېلىنغان ۋە ھازىر «ئازىق» دېيىلىۋاتقان بۇ مەھەللىنىڭ ئىسمى ئەنە شۇ «ئازىق تىكەن دارىسى» دېگەن سۆز بىلەن مۇناسىۋەتلىك دەپ قاراشقا بولىدۇ.

11- ئەسىردىكى خاقانىيە تىلىنىڭ ئاساسەن «z-ز» لىق تىل ئىكەنلىكى، كېيىنچە بۇ تاۋۇشنىڭ «ي-y» غا ئۆزگەرگەنلىكى، لېكىن بەزى يەر ئىسىملىرىدا، مەسىلەن، ئوپالدىكى «ئازىق» ۋە ئاتۇشتىكى «ئازاق» سۆزلىرىدە «ي-y» غا ئۆزگەرمەي (جۇغراپىيىۋى ئىسىملار ئومۇمەن تۇراقلىق بولغاچقا، مۇنداق ئۆزگىرىش ئاز بولىدۇ)، ئەسلى تەلەپپۇزى ساقلىنىپ قالغانلىغىغا دىققەت قىلىنسا، يۇقۇرقى قاراشنىڭ ئاساسىز ئەمەسلىكى ئۆز-ئۆزىدىن مەلۇم بولىدۇ.

مانا بۇ بىزنىڭ مەھمۇت قەشقەرنىڭ يۇرتى قەشقەر، قەشقەردىكى ئوپال يېزىسى ۋە ئوپالدىكى «ئازىق» مەھەللىسى دېيىشىمىزدىكى بىرىنچى ئاساس.

شۇنى ئەسكەرتىپ ئۆتۈش كېرەككى، مەھمۇت قەشقەرى «بىزنىڭ يۇرتىنىڭ نامى» دەپ ئىزاھلىغان بۇ ئىككى يەر ئىسمى ئېنىقلانغاندىن كېيىن، بىز بىرىنچىدىن، «تۈركى تىللار دىۋانى» نىڭ بىزدىن تاۋۋالقى تەرجىمىلىرىنى نەشر قىلدۇرغان بوركېلىمان، بېسىم ئاتالاي ۋە سالىھ مۇتەللىبوۋلارنىڭ «ابۇل» سۆزىدە يېزىلىشتىكى سەۋەنلىك تۈپەيلىدىن «ا-ئېلىق» بىلەن «ب-b» ئوتتۇرىسىغا قويۇلۇپ قالغان دىكارىتىك بەلگە-زەھمىنى «ب-b» غا تارتىپ «*abul*» دەپ ئوقۇغانلىغىنىڭ توغرا بولمىغانلىغىنى، بىزنىڭ زەھمىنى «ا-ئېلىق» قا تارتىپ «*opal*» دەپ ئوقۇغانلىغىمىزنىڭ پۈتۈنلەي توغرا بولغانلىغىنى ھىس قىلدۇق؛ ئىككىنچىدىن، بىز 1980-يىلى 6-ئايدا «دىۋان» نىڭ 1-تومىنىڭ تەرجىمە خىزمىتىگە ئالاقىدار تىل تەكشۈرۈش بىلەن قەشقەرگە بارغان ۋاقىتىمىزدا، يېڭىسار ئەتراپىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ھەر يىلى ئالدى بىلەن يېڭىساردىكى «ھەزرىتى بېگىم»، ئاندىن «ئوردا خېنىم»، ئاندىن ئاتۇشتىكى ھەزرىتى سۇلتان سۇتۇق بۇغراخان، ئاندىن قەشقەر پانىياپىتىكى يۈسۈپ خاس ھاجىپ-يۈسۈپ قادىرخان، ئاندىن ئوپالدىكى «ھەزرىتى موللام» مازارلىرىنى تاۋاپ قىلىپ قايتىدىغانلىغىغا بىنائەن، بۇلارنىڭ ھەممىسى قاراخانىلار جەمەتىگە ئائىت شەخسلەرنىڭ مازارلىرى بولغاچقا، «ھەزرىتى موللام» نىمۇ قاراخانىلار جەمەتىدىن دەپ تونۇغان ۋە «ئېھتىمال، مەھمۇت قەشقەرى بولسا كېرەك» دەپ «دىۋان» نىڭ ئۇيغۇرچە 1-تومىدا ئاز-تولا بىشارەت بېرىپ ئۆتكەن ئىدۇق. بىراق، بىزنىڭ بۇ ھەقتىكى قاراشلىرىمىزدا (بۇ بەزى ئىزاھلاردا ۋە كىرىش قىسمىدا كۆرۈلىدۇ) مۇجەللىك بولدى، ئاتۇشتىكى «ئازاق» بىلەن ئوپالدىكى «ئازىق» نى ئارىلاشتۇرۇپ قويغانلىغىمىز ئۈچۈن، بەزى سەۋەنلىكلەرگە يول قويۇلۇپ قالدى.

بىز «دىۋان» نىڭ 1-تومىنى ئۇيغۇرچە نەشرگە تەييارلاش خىزمىتىنىڭ قاتناشقۇچىلىرىدىن بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن مۇنداق مۇھىم بىرىلمى مەسىلىدە يەڭگىلەتەكلىك قىلغانلىغىمىزنى ۋە شۇنىڭ بىلەن سەۋەنلىك ئۆتكۈزگەنلىغىمىزنى ئېتىراپ قىلىمىز.

ئوپال ئازىقتىكى «ھەزرىتى موللام» مازىرىنىڭ تەزكىرىسى ۋە مۇشۇ تەزكىرىدىكى

بايانلارغا يانداشقان ھالدا، بۇ مازارنىڭ تا مۇشۇ كۈنگىچە خەلقىمىز تەرىپىدىن «ئىلىمگە ھۆددىگەر پىرىم» دەپ، سۆيۈپ، ئاسرىلىپ كېلىۋاتقانلىقى، «ھەزرىتى موللام» مازىرى شەيخلىرىنىڭ مازار ھەققىدە سۆزلەپ بەرگەنلىرى (بۇ ھەقتە ئايرىم توختىلىمىز) ۋە يۇقۇرىدا ئېيتىپ ئۆتۈلگەن ۋە خېنىنامە — مانا بۇلار بىزنىڭ مەھمۇت قەشقەرنىڭ يۇرتى ئوپال، ئۇ ھەققەتەن ئوپال ئازىقتا تۇغۇلغان ۋە ئوپال ئازىقتا دەپن قىلىنغان دەپ تونۇشىمىزغا ئىككىنچى ئاساس ھىساپلىنىدۇ؛ ئۈچىنچىدىن، ھازىرقى ئوپالدا «خان بېغى» ياكى «سۇلتانباغ»، «تەكبەگاھ» (خانلارنىڭ چەتئەل ئەلچىلىرىنى كۈتۈۋالدىغان مەخسۇس مېھمانخانىسى) دېگەن جاي ئىسىملىرىنىڭ ساقلىنىپ قېلىشى، شۇنىڭدەك، «قاراخان پاشايىم» مازىرى، «ھەزرىتى پاشايىم» مازىرى، «سوپ تېكىن (سەبۇك تېكىن؟)» مازىرى، «ئوپ تېكىن (ئالىپ تېكىن؟)» مازىرى، «قىلىچ بۇغراخان» (ئېھتىمال يۈسۈپ قادىرخانىنىڭ دادىسى ئوبۇلھەسەن ھارۇن ئىبىن سۇلايمان بولسا كېرەك) مازىرى دېگەندەك مازارلارنىڭ بولۇشى ۋە تىل ئالاھىدىلىكى جەھەتتە، مەھمۇت قەشقەرى «دىۋان» دا ئېيتىپ ئۆتكەن ئۆز ئەج-داتلىرىنىڭ سۆز بېشىدا «ھ-ھ/» نى كۆپەيتىش ھادىسىسىنىڭ ھازىرقى ئوپال جانلىق تىلىدا قويۇق ساقلىنىپ كېلىۋېتىشى ئومۇمەن، ئوپالنىڭ قاراخانلار جەمەتى بىلەن يېقىن مۇناسىۋەتلىك جاي ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ.

بولۇپمۇ، تەزكىرىدە نامى تىلغا ئېلىنغان «بۇزۇرۇقۋارلىرىم» دېگەن نام ئاستىدىكى مەھمۇت قەشقەرنىڭ بوۋىسى مۇھەممەت ۋە ئاتىسى ھۈسەيىنلەرنىڭ مازىرى؛ «سەيپىدىن بۇزۇرۇقۋار» دېگەن نام بىلەن ساقلىنىپ كېلىۋاتقان مەھمۇت قەشقەرنىڭ ئانا تەرەپ بوۋىسى خوجا سەيپىدىننىڭ مازىرى (تەزكىرىدىن مەلۇم بولۇشىچە، بۇ كىشىگە «بۇزۇرۇقۋار» دېگەن ئۇلۇغلاش ئىنۋانى مەھمۇت قەشقەرى دۇنياغا كېلىش بىلەن خان تەرىپىدىن بېرىلگەن)؛ «بۇبى رابىيە خېنىكەم» دېگەن نام ئاستىدا ھۆرمەتلىنىپ كېلىۋاتقان مەھمۇت قەشقەرنىڭ ئانىسىنىڭ مازىرى؛ مەھمۇت قەشقەرنىڭ شاگىرتلىرىدىن بولغان ئىمام ئەكبەر (ياكى ئىمام ئەژدەر)، ئىمام ئەسقىرلەرنىڭ مازارلىرى، مەھمۇت قەشقەرى باغداتتىن قايتقاندىن كېيىن، 8 يىل دەرس ئۆتكەن «مەھمۇدىيە» مەدرىسىنىڭ خارابىسى؛ ئالىمنىڭ ئۆز تالىپلىرى بىلەن ھەر پەيشەنبە كۈنى سەيلى قىلىدىغان ۋە ھەر يىلى نورۇز ئېيىدا تالىپلىرىنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىملىرىنى ئۆتكۈزۈپ، ئۇلارغا ئىلمىي ئۇنۋانلار بېرىدىغان تارىخىي ئورۇن — ئالىمنىڭ تىرىك گۇۋاچىسى سۈپىتىدە ھازىرمۇ بۇلدۇقلاپ قايناپ تۇرغان «نورۇز بۇلاق» قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ ھەممىسى مەھمۇت قەشقەرنىڭ يۇرتى ھەققەتمۇ ئوپال يېزىسى، ئوپالنىڭ «ئازىق» مەھەللىسى ئىكەنلىكىنى روشەن كۆرسىتىپ تۇرۇپتۇ.

2. «ھەزرىتى موللام» مازىرى — مەھمۇت قەشقەرنىڭ مازىرى

«ھەزرىتى موللام» (بۇ سۆز ئەسلى ئەرەبچە «مولى *mawla* — ئىگە، خوجايىن» دېگەن سۆزدىن ئۆزگىرىپ كەلگەن بولۇپ، ئاخىرىغا ھۆرمەت يۈزىسىدىن ئۇيغۇر تىلى بويىچە بىرىنچى شەخس بىرلىكتىكى تەۋەلىك قوشۇمچىسى قوشۇلغان) مازىرى ئوپالنىڭ غەربىي

شمالىي بۇرجىگىدىكى «ھەزرىتى موللام تېغى» دەپ ئاتالغان تاغ باغرىدا ①. بۇ تاغدا ئىسلامىيەتتىن ئىلگىرىكى بۇددىست ئۇيغۇرلارغا ئائىت خارابىلەرنىڭ ئىزلىرى ھازىرمۇ تولۇق يوقىلىپ كەتمىگەن ②. كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، مۇندىن 60 يىللار ئىلگىرى بۇ تاغدا بىر بۇددا ئىبادەتخانىسىمۇ بولغان. چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە قەشقەردىكى مانجۇر ئەمەلدارلىرى ۋە ئەسكەرلىرى ھەر يىلى بۇ بۇتخانىغا چىقىپ ئىبادەت قىلىپ تۇرغان. ھازىر بۇ تاغدىن قەدىمقى دەۋرلەردىن قالغان دەپنەلەر دائىم چىقىپ تۇرىدۇ. ئومۇمەن، بۇ جايدا تاش دەۋرىدىن تارتىپ تاكى چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرىغىچە بولغان ھەرقايسى دەۋرلەردىكى مەدەنىيەت ئەكس ئەتكەن ③. بۇ يەردىن تېپىلغان قاراخانىلار دەۋرىگە ئائىت يارماقلار ھازىر قەشقەر كۈنئەھەر ناھىيىسىنىڭ مەدەنىيەت يۇرتىدا ساقلانماقتا. «ھەزرىتى موللام» مازىرى ئەنە شۇ تاغ باغرىدىكى «مارجان بۇلاق» («چەشمە زۇلال» مۇ دىيىلىدۇ) سەھنىسىگە جايلاشقان. بۇ بۇلاقنىڭ شىمال تەرىپىدە يەنە بىر بۇلاق بولۇپ، ئۇنىڭ تۈۋىدە «ھەزرىتى موللام» جامەسى جايلاشقان. «مارجان بۇلاق» تۈۋىدە خەلقنىڭ ئېيتىشىچە، سەل كەم مىڭ يىلدىن بۇيان قايتا-قايتا كۆكلەپ كېلىۋاتقان «ھاي-ھاي تېرەك» دېگەن تېرەك بار. مەسچىتتىن تۆۋەن چۈشكەندە «ئۆزۈملىك كوچا» دېگەن كوچا باشلىنىدۇ. مازاردىن 30-40 مېتىرچە جەنۇبتىكى دۆڭلۈكتە «مەھمۇدىيە» مەدرىسىنىڭ خارابە ئىزلىرى بار. مازارنىڭ كۈن چىقىش تەرەپ پەستە «موللام تېغى» دەپ ئاتىلىپ كېلىۋاتقان مەھەللە بولۇپ، بۇ مەھەللەدە «ھەزرىتى موللام» مازىرىنىڭ شەيخلىرى ۋە ئۇلارنىڭ جەددى-جەمەتى ئولتۇراقلاشقان. تاھازىرىغىچە نورۇز بايرىمىدا ياكى ئۆزۈمە پىشقاندا، ھەرقايسى ۋىلايەتلەردىن خەلقلەر كېلىپ تاۋاپ ۋە سەيلى قىلىشىدۇ. ئوقۇمۇشلۇق كىشىلەر بولسا، بۇ مازاردا ياتقان شەخسنى «ئىلىمگە ھوددىگار پىردىم» دەپ ھۆرمەتلەپ، دۇئا-تەگىبىر قىلىشىپ، ھەتتا بىر مەزگىل تۇرۇپ يېنىشىدۇ.

بىز بۇ مازاردا خەلقنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان بىر زاتنىڭ ياتقانلىغىنى مۆلچەرلەپ، ئۇنىڭ كىملىكىنى ئېنىقلاش مەقسىدىدە مۇنداق ئۈچ جەھەتتىن تەكشۈرۈش ئېلىپ باردۇق. -

1) مازارنىڭ شەيخلىرىدىن تەكشۈرۈش:

«ھەزرىتى موللام» مازىرىنىڭ ھازىرقى شەيخلىرىدىن باۋدۇن قارى، ئوسمان قارى ۋە مەمەت رېھىم شەيخلىرىنىڭ ئاغزاكى گۇۋالىغىچە «ھەزرىتى موللام» مازىرىغا دەپن قىلىنغان

① ئوبالنىڭ غەربىي شىمالىغا جايلاشقان «ئوپال ئارت» كۆز جىلغا بويىدىكى خارابە «تاشبالىق» دىيىلىدۇ. تۆۋەندىكى شېئىردىن قارىغاندا، تاغۇ شۇ نام بىلەن ئاتىلىپ، كېيىن «ھەزرىتى موللام تېغى» دەپ ئاتالغان. ئوپال دوڭ ئۆستەك لەڭگەرلىك خوجا قونداق ئاتام» مازىرىنىڭ خەتىمى سۇلايمان ئىمىن (72 ياش) نىڭ رىۋايىتىچە، مەھمۇت قەشقەرگە قاتاپ تۆۋەندىكىدەك مەرسىيەلەر يېزىلغان:

تاشبالىق بولۇن ئەبەد ھەزرىتى موللامنىڭ تاغى،

نامى ئۆچمەس گۈل چىچەكلەپ مەۋە بولماي موللام باغى.

② ئوپالدىن يەنە غەربىي شىمالغا ماڭا «ئۇيغۇر قەلئە» دېگەن بىر خارابە بار.

③ «قەشقەر ئەدەبىياتى» 1983 - يىلى، 6 - سان، 18 - بەت، «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتى مەدەنىي يادىكارلىقلار باشقارمىسى، قەشقەر ۋىلايەتلىك مەدەنىي يادىكارلىقلارنى قوغداش ئورنى ئارخىمولوگىيە گۇرۇپپىسىنىڭ دوكلاتى» غا قارالغان.

زاتنىڭ تولۇق ئىسمى «ھەزرىتى مەۋلام شەمسىددىن مەھمۇدىيە ئىبنى ھۈسەيىن» ئىكەن. ئۇلارنىڭ چۈشەندۈرۈشىچە: مەۋلام — ئالىملىغىغا قارىتىلغان، شەمسىددىن — دىننىڭ قۇياشى، ھۆرمەتلەش يۈزىسىدىن بېرىلگەن ئۇنۋان، مەھمۇدىيە — بۇ زاتنىڭ ئىسمى (بىرنەچچە ئەسىر ئۆت-كەنلىكتىن، مەدرىسىگە بېرىلگەن «مەھمۇدىيە» دېگەن نامنى ئۇلار دەپن قىلىنغان زاتنىڭ ئىسمى دەپ ئادەتلىنىپ قالغان)، شۇنىڭدەك، ئۇنىڭ ئەخلاقلىقلىغىنى كۆرسىتىدۇ، ھۈسەيىن — دادىسىنىڭ ئىسمى. «ھەزرىتى موللام» شەيخلىرىنىڭ ئېيتىشىچە، بۇ زات ئالىم كىشىكەن، ئەرەپ، پارىسى، تۈركىي، رومانى... قاتارلىق 8-9 تىلنى بىلىدىكەن، ئىران، ئىراق تەرەپلەردە ئىلىم تەھسىل قىلغان ۋە مۇدەررىس بولغان، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا «مەن يۇرتۇمغا قايتسام» دەپ مۇشۇ يەرگە قايتىپ كېلىپ، مۇشۇ مازارنىڭ يېنىدىكى مەدرىسىدە (يەنى مەدرەسەئى مەھمۇدىيە) مۇدەررىس بولغان ۋە تۆت ئەتراپقا ئىلىمىنى شۇ كىشى تاراتقان، قايتىپ كېلىپ 8 يىلدىن كېيىن 97 يېشىدا ۋاپات بولغان، ئالىم كىشى بولغاچقا، ئۇلۇغلاپ «ھەزرىتى مەۋلام» دېيىلىدىكەن...

قارا خانىلار دەۋرىدىكى قائىدە بويىچە، خان جەمەتىدىن بولغان شەخسلەرنىڭ ما-زارلىرىغا خان تەرىپىدىن مەخسۇس شەيخ، جارۇپكەش (قەبىر سۈپۈرگۈچى)، سۇپارىخان، يانتاقچى، مۇتەۋەللى تەيىنلىنىپ، ئۇلار شۇ مازارنىڭ ۋەخىپلىرى بىلەن تەمىنلىنىپ تۇرغان، مۇنداق شەيخلىق ئاتىدىن بالغا مىراس قالغان.

«ھەزرىتى موللام» مازىرىنىڭ شەيخلىغىمۇ مۇشۇ قائىدە بويىچە داۋاملاشقان. يەنى بۇ مازارنىڭ شەيخلىغى ۋە ئۇنىڭ ئالدىدىكى «موللام بېغى» دېگەن كىچىك مەھەللىنىڭ ھەممە يېرى تاكى 1949 - يىلىغىچە بۇ ئەۋلاتقا مىراس ۋە ئەۋلادى ۋەخپ (ئەۋلاتتىن - ئەۋلاتقا پايدىلىنىدىغان، لېكىن سانقىلى بولمايدىغان ۋەخپ) بولۇپ كەلگەن. شۇڭا، 1942 - يىلى 10 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئوپال مەھكىمەئى شەرئىيەسى بىر مەزگىل باشقىلار تەرىپىدىن قانۇنسىز ھالدا تارتىۋېلىنغان شەيخلىقنى «ھەزرىتى موللام» شەيخلىرىنىڭ ئەۋلاتلىرىدىن بولغان قۇد - دۇس قارى ھاجىم (ھازىرقى شەيخ - ئوسمان قارىنىڭ دادىسى) غا قايتىدىن ئېلىپ بېرىش ھەققىدە ھۆكۈم چىقارغان ①.

بۇنىڭدىن شۇ نەرسە ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى، «ھەزرىتى موللام» مازىرىنىڭ شەيخلىرى بىر مەزگىللىك شەيخلىرى بولماستىن، بەلكى بۇ مازار تىكلەنگەن ۋاقىتتىن ئېتىۋارەن قانۇنىي ھالدا ئەۋلاتتىن ئەۋلاتقا شەيخ بولۇپ كېلىۋاتقان كىشىلەر. ئۇلار ھەتتا ئۆزلىرىنىڭ يەتتىنچى، سەككىزىنچى ئەۋلادىنى خاتىرىسىدە ساقلاپ كەلگەن، شۇنىڭدەك، ئاتا - بوۋىلىرىدىن تارتىپ ئىشلىتىپ كەلگەن مەخسۇس موھرىمۇ بولغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ شەيخلەردىن بەزىلىرى ئۆز دەۋرىنىڭ ئاتاقلىق ئالىملىرى بولغان. مەسىلەن، بىزگە ئاغزاكى مەلۇمات بەرگەن باۋدۇن قارىنىڭ بوۋىسى تۇردى ھاجىم شەيخ (تەخمىنەن 1923 - 1793) قەشقەرنىڭ ئاتاقلىق ئولمىالىرىدىن بولۇپ، ئۆز دەۋرىنىڭ ئولمىالىرىدىن موللا سادىق ئەلەم ئاخۇنۇم، ئەلنەزەر ئاخۇنۇم، ئابدۇرېھىم نازارى، تۇردۇش كاتىپ (غەربىي)، نورۇز كاتىپقا ئوخشاش كىشىلەر بىلەن ھەمىسۆھبەت بولغان. تۇردى ھاجىم شەيخ يازغان ئەسەرلەردىن «سۇلتان، مۇتۇق بۇغراخان ئەزكىرىسى» ھازىر قەشقەر ۋىلايەتلىك مەدىنىي يادىكارلىقلارنى ئاسراش

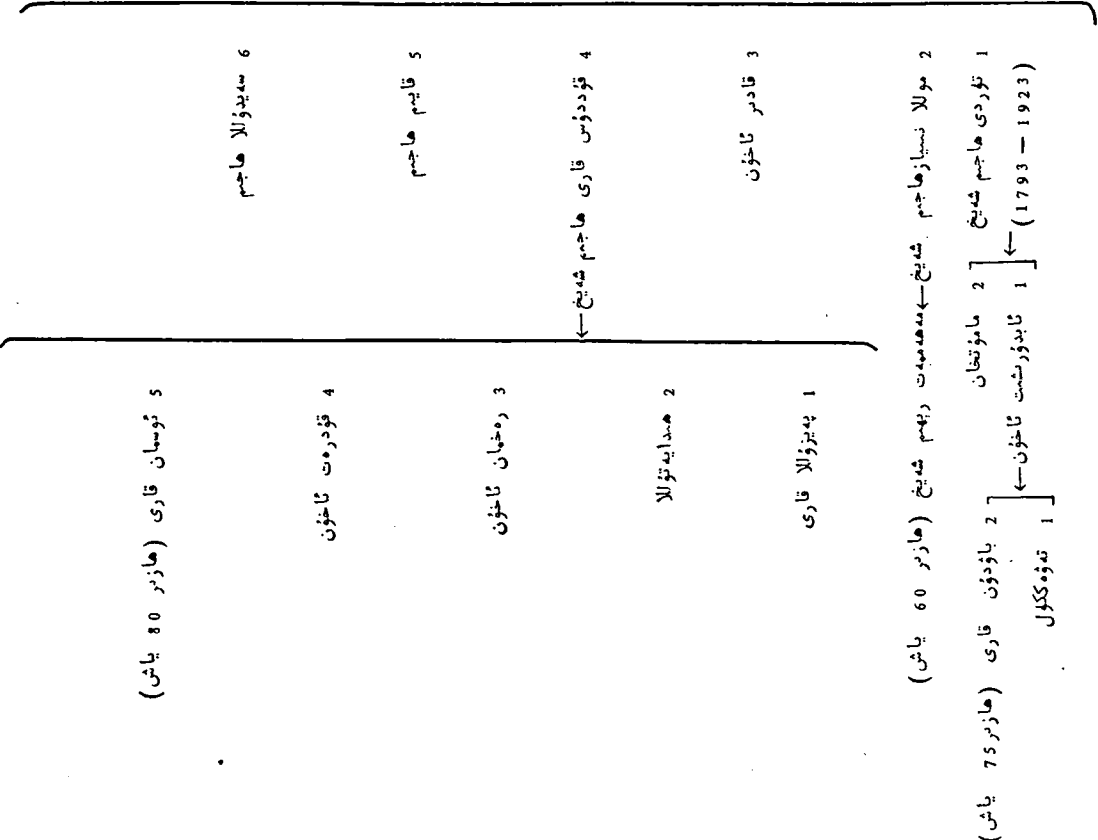
① بۇ ھۆكۈم «ھەزرىتى موللام» مازىرىنىڭ ھازىرقى شەيخى ئوسمان قارىنىڭ قولىدا ساقلانماقتا.

ئىدارىسىدا ساقلانماقتا.

شۇڭا، بىز بۇ شەيخلارنىڭ «ھەزرىتى موللام» مازىرى ھەققىدىكى رىۋايەتلىرىنى ئۇلار ئەنە شۇنداق مەشھۇر كىشىلەردىن ئاڭلىغان بولغاچقا، مەلۇم ئاساسقا ئىگە دەپ قارايمىز. تۆۋەندە «ھەزرىتى موللام» شەيخلىرىنىڭ ھازىرغىچە مەلۇم بولغان ئىسىملىكى مەخپىيەت بويىچە كۆرسىتىلدى:

موللا زوھورىدىن شەيخ
 ↓
 ئابدۇكېرىم شەيخ
 ↓
 ئابدۇراخمان شەيخ
 ↓
 موللا نىياز شەيخ
 ↓
 مەھمەت رېھىم شەيخ
 ↓

(2) «ھەزرىتى موللام» مازىرىنىڭ تەزكىرىسىنى تەكشۈرۈش:

بۇ مازارنىڭ تەزكىرىلىرىدىن بىرى ياقۇپ بەگ زامانىسىدا يېڭىسارغا ئېلىپ كېتىلگەن، يەنە بىرىنى ئوپاللىق مەھمەت چوڭسا دىگەن كىشى ساقلاپ كەلگەن بولسىمۇ، 1956 - يىلىدىن كېيىن قولىدىن - قولىغا ئۆتۈپ يۈرۈپ يوقالغان. گەرچە بۇ تەزكىرە قولىمىزدا بولمىسىمۇ،

ئەمما، ئۆز دەۋرىدە مازارنى تاۋاپ قىلىشقا كەلگەنلەر ئوتتۇرىسىدا دائىم ئوقۇلۇپ كەلگەن بولغاچقا، نۇرغۇن كىشىلەرگە ياد بولۇپ كەتكەن. بىز ئۆتمۈشتە ئۆمەر داموللا، قۇناخۇن خەلىپەت قاتارلىق كىشىلەردىن بۇ تەزكىرىنى كۆپ قېتىم ئاڭلىغان مەتەمىن ئەخمەت، قاسم قازى ئاخۇنۇم (بۇ كىشى ئالىمنىڭ ئانىسى بۇيى رابىيە مازىرىنىڭ شەيخلىرىنىڭ ئەۋلادى، ھازىر 93 ياش)، مۇھەممەت ئوسمان قاتارلىق كىشىلەرنىڭ ئۆز خاتىرىسى ئاساسىدا رەتلەپ چىققان ماتىرىياللىرى (بۇ ماتىرىياللار «قەشقەر ئادەبىياتى» نىڭ 1983 - يىلى 1 - ساندا بېرىلدى) دىن ئۇنىڭ ئومۇمى مەزمۇنىدىن ۋاقىپ بولدۇق.

بۇ تەزكىرىدە «ھەزرىتى موللام» مازىرىغا دەپن قىلىنغۇچى-زاتنىڭ تولۇق ئىسمى - ھەزرىتى مەۋلام شەمسىدىن مەھمۇت ئىبن ھۈسەيىن بولۇپ، ئازىق مەھەللىسىدە تۇغۇلغانلىقى، خان ئەۋلادى ئىكەنلىكى، ھۈسەيىننىڭ دەسلەپ «ئەمىرى شەب» بولۇپ، كېيىن «ئەمىرى سۇلتان» لىق دەرىجىسىگە كۆتىرىلگەنلىكى بايان قىلىندۇ.

بىزگە مەلۇم، مەھمۇت قەشقەرى «تۈركى تىللار دىۋانى» دا ئۆزىنىڭ خانزادىلىكىنى، تۈرك ئۆلكىلىرىنى (تۈركى تىلدا سۆزلەشكۈچى قەبىلىلەر ئولتۇراقلاشكان يەرلەرنى) سامانى ئوغۇللىرىدىن قايتۇرۇۋالغان كىشى ئۆزىنىڭ بوۋىلىرىدىن ئىكەنلىكىنى قەيت قىلىپ ئۆتكەن^①.

قاراخانلار تارىخىنى تەتقىق قىلغان ئالىم ئو. پىرىتساكنىڭ تەھلىلىگە قارىغاندا، سامانى ئوغۇللىرىدىن بىرىنچى قېتىم ھىجرى 382 (مىلادى 992) - يىلى بۇخارانى ئالغان كىشى شەرقىي قاراخانلارنىڭ ھۆكۈمدارى ئوبۇلخەسەن ھارۇن بىننى سۇلايمان (قىلچ بۇغراخان) ئىدى، خوتەننى ئالغان يۈسۈپ قادىرخان ئەنە شۇ ئوبۇلخەسەن ھارۇننىڭ ئوغلى ئىدى.

ئەرەپ تارىخچىسى ئىبنۇلئەسىردىن مەلۇم بولۇشىچە، يۈسۈپ قادىرخاننىڭ 2 - ئوغلى مۇھەممەت بىن يۈسۈپنىڭ يېنىدا ئۇنىڭ چوڭ ئوغلى ھۈسەيىن بىن مۇھەممەت «ئارىلان ئىلىك»

دىگەن ئۇنۋان بىلەن ھىجرى 449 - 448 (مىلادى 1057 - 1056) - يىللىرى بارىدىغان ئەمىرى بولۇپ تۇرغان ۋە ئۆز نامىدىن ئاقچىلار سوقتۇرغان. 1058 - 1048 - يىللىرىدا «شەمسىدەۋلە ئارىلان ئىلىك» دىگەن نام بىلەن سوقۇلغان ئاقچىلار بۇ نۇقتىنى ئىسپاتلايدۇ.

دىيەك، مەھمۇت قەشقەرى يۈسۈپ قادىرخاننىڭ ئەۋرىسى، ئوبۇلخەسەن ھارۇننىڭ بەينەۋرىسى ھىساپلىنىدۇ. ئالىمنىڭ «تۈرك ئۆلكىلىرىنى سامانى ئوغۇللىرىدىن قايتۇرۇۋالغان كىشى بىزنىڭ بوۋىلىرىمىز» دىگەن بايانلىرى مۇشۇ تارىخىي ئەمىلىيەتكە ئۇيغۇن.

ئىبنۇلئەسىرىيەنە، بۇغراخان مۇھەممەت بىن يۈسۈپ ئۆزىنىڭ ئاكىسى سۇلايمان بىن يۈسۈپ بىلەن بولغان توقۇنۇشتا غەلبە قىلىپ، شەرقىي قاراخانلارنىڭ بۈيۈك خانى بو -

لۇپ 11 ئاي ئۆتكەندىن كېيىن، تەختىنى ئوغلى ھۈسەيىن بىننى مۇھەممەتكە ئۆتۈنۈپ بەرگەن، دەيدۇ. تەزكىرىدىكى «ئۇنىڭ ئاتىسى ھۈسەيىن ئاۋال «ئەمىرى شەب» بولغان، كېيىن «ئەمىرى سۇلتان بولغان» دىگەن سۆزلەرمۇشۇ تارىخىي ئەمىلىيەت بىلەن ناھايىتى مۇۋاپىق كېلىدۇ.

يەنە شۇ پىرىتساكنىڭ ئىبنۇلئەسىردىن نەقىل كەلتۈرۈشىچە، ھىجرى 449 - 448 (مىلادى 1057 - 1056) - يىللىرى قەشقەردىكى قاراخانلار ئوردىسىدا بىر پاجىئەلىك ۋەقە يۈز بەرگەن، يەنى، بۇغراخان مۇھەممەت بىن يۈسۈپ تەختىنى ئوغلى ھۈسەيىنگە ئۆتكۈزۈپ بەرمەكچى بولغاندا، مۇھەممەتنىڭ كىچىك خوتۇنى ئۆز ئوغلى ئىبراھىمنى خان قىلىش مەقسىتىدە، تەختىنى ئۆتكۈزۈپ بېرىش مۇراسىمىدا زىياپەتتە مۇھەممەتكە ۋە ئۇنىڭ چوڭ ئوغلى

① «تۈركى تىللار دىۋانى» ئۇيغۇرچە، 1 - توم، 152 - بەتكە قاراڭ

ھۈسەينىگە زەھەر بېرىپ ئولتۇرىدۇ، مۇھەممەت بۇغراخاننىڭ قېرىندىشى ئارسىلانخان بىن يۈسۈپنى بوغۇپ ئولتۇرىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئىبراھىم بىن مۇھەممەت تەختكە چىقىرىلىدۇ. ئەزكىرىدە مۇھەممەت بىن يۈسۈپ بۇغراخاننىڭ ئىسمى زىكىر قىلىنماي، «شاھى ئېھرام» دىگەن نامى بىلەن ئاتىلىدۇ. بىزچە بۇ مۇشۇ پاجىئەلىك ۋەقەنى ئەسلىتىشتىن ئېھتىيات قىلغانلىقى بولسا كېرەك.

ئەزكىرىدە مەھمۇت قەشقەرى «مۇق يولى» ئارقىلىق چەتكە چىقىپ كەتكەن دىيىلىدۇ. دىمەك، ئالىم قانداقتۇر مۇشۇ پاجىئەلىك قىرغىنچىلىقتىن ئامان قالغان ۋە يوشۇرۇنۇپ يۈرۈپ، كىشىلەرنىڭ مېڭىشى ئىستائىمىن خەتەرلىك بولغان «مۇق يولى» ئارقىلىق چەتكە چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر بولغان. شۇنداق قىلىپ، ئۇ كۆپ ئۆمرىنى سىرتتا ئۆتكۈزگەن. ئاخىرى، ئۆز ئانا يۇرتىغا بولغان چەكسىز مۇھەببەت ئۇنى ياشانغىنىدا بولسىمۇ، شۇنچە قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، «ئازىق» قا قايتىپ كېلىشكە مەجبۇر قىلغان.

ئالىمنىڭ «تۈركى تىللار دىۋانى» دا ئۆزىنىڭ قاراخانلار ئوردىسى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ھەققىدە ئارتۇق بىرىنچە دىمىگەنلىكىمۇ ئۆز ئائىلىسىدە يۈز بەرگەن بۇ پاجىئەلەر ئۈستىدە ئېغىز ئېچىشتىن ساقلانغانلىقى بولسا كېرەك. شۇنىڭدەك، ئوپالدا مەھمۇت قەشقەردىن ئىكەن ئەجداتلىرىدىن ئانا تەرەپ بوۋىسى خوجا سەيپىدىن بۇزۇكۋارنىڭ مازىرى تىلغا ئېلىنمى، مۇھەممەت بۇغراخان ۋە ھۈسەينلەرنىڭ مازارلىرى ئوچۇق تىلغا ئېلىنماي، ئومۇمەن «بۇزۇكۋارلىرىم» دەپلا ئاتىلىشى يەنە شۇ يۇقۇرىدا بايان قىلىنغان قانلىق ۋەقە بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولسا كېرەك.

ئەزكىرىدە مەھمۇت قەشقەرى «شەمسىددىن - دىننىڭ قۇياشى» دەپ ئۇلۇغلىنىدۇ. ئالىمنىڭ ئاتىسى ھۈسەيننىڭ بارىغمان ھاكىمى بولۇپ تۇرغىنىدا «شەمسىددەۋلە (دۆلەتنىڭ قۇياشى) ئارسىلان ئىلىك» دىگەن نام بىلەن ئاتالغانلىقى نەزەردە تۇتۇلسا، ئۇنىڭ ئالىم ئۇلغىنىڭ «شەمسىددىن - دىننىڭ قۇياشى» دەپ ئاتىلىشى ئەجەپلىنەرلىك ئەمەسلىكى، شۇ دەۋرنىڭ ئەمىلىيىتىگە ئۇيغۇنلۇقى ئۆز - ئۆزىدىن مەلۇم بولىدۇ.

دىمەك، ئەزكىرىدە بايان قىلىنغانلار «ھەزرىتى موللام» مازىرىغا دەپن قىلىنغان زاتنىڭ خانزادە ھەزرىتى مەۋلام شەمسىددىن ھۈسەين ئوغلى مەھمۇت ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ بايانلار بىزدىن ئىلگىرى ئالىمنىڭ ھاياتى ھەققىدە تەتقىقات ئېلىپ بارغان پەرەزلەرگە تامامەن ئۇيغۇن كېلىدۇ.

(3) «ھەزرىتى موللام» مازىرىغا تەقدىم قىلىنغان كىتاپتىكى ۋەخىپنامىدىن تەكشۈرۈش: 1983 - يىلى 1 - ئاينىڭ 6 - كۈنىدىكى سوۋبەت يىغىنىدىن كېيىن، قەشقەرنىڭ ئولجا مالىرىدىن ئېمىر ھەسەن قازى ئاخۇنۇم ئىچىدىكى بىر ئاق بەتكە كىتاپىنى مازارغا ۋەخىپ قىلىش ھەققىدىكى ۋەخىپنامە يېزىلغان بىر «مەسنەۋى شېرىپ» نى تەقدىم قىلدى. بۇ كىتاپ مەھمۇت قەشقەرنىڭ مازارىدا قۇرۇلغان كىتاپخانىغا كىشىلەرنىڭ بۇ زاتنى ئۇلۇغلاش يۈزىسىدىن تەقدىم قىلغان كىتاپلىرىنىڭ بىرى. 19 - ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا يۈز بەرگەن قالايمىقانچىلىقلاردا بۇ مازارغا توپلانغان كىتاپلار تالان - تاراج بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، بۇ «مەسنەۋى شېرىپ» بەختكە يارىشا ئېمىر ھەسەن قازى ئاخۇنۇمنىڭ ئاتىسى مەرھۇم قۇتلۇق ھاجىم (شەۋقى) نىڭ قولىدا ساقلىنىپ قالغان.

تۆۋەندە بىز بۇ ۋەخىپنامىنىڭ ئەسلى تېكىستى ۋە ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىغا بولغان تەرجىمىسىنى كۆرسىتىپ ئۆتىمىز.

② مەزمۇنى:

ھىجرى 1252 (كالا) - يىلى ئۇلۇغ رەجەپ ئېيىنىڭ 14 - كۈنى شەرىئەتنىڭ تۈۋرۈكى بولغان قەشقەر ۋىلايىتى قازى مەھكىمىسىنىڭ قازىسى، تۆۋەندە مۆھرۈمنى باسقۇچى مەنكى موللا سادىق ئەلەم شاھ ئەلا ئاخۇن ئوغلى بىر يۈز ئون تۆت ياشقا كىرگەن تەندۇرۇسلۇق ھالىتىم، ئىلىمگە بولغان ھىسسىياتىم، ئىشتىياقم ۋە ئەدەپلىك كەيپىياتىم بىلەن ئىلىم - مە - رىپەتنى مەزمۇن قىلغان، ئالتە دەپتەرنى بىر مۇقاۋىغا تۈپلەپ، ۋاراقلىرىغا ئىجتىھات قەلىمى بىلەن زىننەت بېرىپ يېزىلغان قىبەت باھالىق، ئالتۇنغا سېتىۋالغان مۈلكۈم بولغان «مەس - نەۋى شېرىپ» ناملىق كىتابىمنى قەشقەرنىڭ ئوپال رايونى تاغ باغرىدا، سۈزۈك بۇلاق سەھنى - سىدە دەپن قىلىنغان ھەزرىتى مەۋلام، دىنىنىڭ قۇياشى، ھۈسەيىن (ئوغلى) قەلەم ئىگىسى بولغان مەھمۇت قەشقەرنىڭ مازارىغا مۇتلەق ۋەخىپ ۋە ئەبەدى سەدىقە (قىلدىم).

بۇ ئۇلۇغ ئەدىپكە (مۇتلەق ۋەخىپ قىلغان) ئىلىم - مەرىپەت مەزمۇنىدىكى بۇ كىتاب - ۋىمىنى ئەدىپلەر بىلەن ئىلىم ئەربابلىرىنىڭ دىنىنىڭ قۇياشى، ھۈسەيىن (ئوغلى) قەلەم ئىگىسى بولغان مەھمۇت قەشقەرنىڭ مۇبارەك قەبرى ئۈستىدە، سۈزۈك بۇلاق ئەتراپىدا ئولتۇ - رۇپ مۇتالىئە قىلىپ، قەلەم ئىگىسى بولغان ھەزرىتى مەۋلام، دىنىنىڭ قۇياشى، ھۈسەيىن (ئوغلى) مەھمۇت قەشقەرى ھەققىدە دۇئا قىلىپ، مۇسۇلمان ئەۋلاتلىرى ۋە مىللىتىمىزنىڭ خەلق ئاممىسىغا ئىلىم ئۈگىتىپ، ئۇلارنىڭ تولۇق پەزىلەتلىك بولۇشىغا تىرىشىشنى ئۈمىت قىلى - مەن. ۋەخىپ قىلغان مەزكۇر كىتابىمغا باش شاگىرتىم موللا ئەيدىخەلىپەت موللا ئىبۇھۇز ئوغلىنى باشقۇرغۇچى قىلىپ تەيىنلىدىم، دەپ تۆۋەندە موللا سادىق ئەلەم ئۆز مۆھرۈمنى باسقىم.

مەزكۇر ئىقرارىمنىڭ راستلىغىغا مۇدەررىسى ئولىما ئەلنەزەر ئاخۇنۇم، باش كاتىپ موللا ئابدۇرېھىم نازارى، نورۇز كاتىپ، تۇردۇش كاتىپ، تۇردى شەيخ ئاخۇنۇم، موللا غوجىلاق مۇپالدىن زەيدىن قورۇلېپىكى قاتارلىقلار گۇۋادۇر.

مۆھۈر:

داغلىق ئولىما، دەۋرنىڭ ئالىمى موللا سادىق شاھ ئەلا ئوغلى.

(مۆھۈر ھىجرى 1208 - يىلى ئويۇلغان)

③ ۋەخىپنامىدا ئىسمى چىققان شەخسلەر توغرىسىدا:

موللا سادىق ئەلەم ئىبىن شاھ ئەلا: قەشقەر شەھرىدىن، قەشقەر دۆلەتۋاغ يېزىسىدىكى مەدرەسەئى ھامىدىيەدە ئوقۇپ، كېيىن قەشقەر خانلىق مەدرىسىگە مۇدەررىس بولغان. قەشقەر قازىلار مەھكىمىسىنىڭ قازىسى، ئۆز دەۋرىنىڭ مەشھۇر ئالىمى.

ئەلنەزەر ئاخۇنۇم: ئەسلى لۈكچۈندىن، ئۆز دەۋرىدىكى قەشقەرنىڭ چوڭ دىنىي ئولىما - لىرىدىن، ئىسكەندەر ۋاڭنىڭ مەدرىسىگە مۇدەررىس بولغان.

ئابدۇرېھىم نازارى: قەشقەر ئوپالدىن، ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدىبىياتىنىڭ كۆزگە كۆرۈن - گەن ۋەكىللىرىدىن، قەشقەر ھاكىمى زوھورىدىننىڭ ئوردا كاتىبى.

نورۇز كاتىپ: قەشقەر ھاكىمى زوھورىدىننىڭ ئوردا كاتىبى.

تۇردۇش كاتىپ: قەشقەر ھاكىمى زوھورىدىننىڭ ئوردا كاتىبى، ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدىبىياتىدا كۆزگە كۆرۈنگەن شەخسلەرنىڭ بىرى، ئەدىبىي تەخەللۇسى - غەربىي.

تۇردى شەيخ ئاخۇنۇم: شۇ يىللاردا «ھەزرىتى موللام» مازىرىنىڭ شەيخى، «سۇلتان سۇتۇق بۇغراخان تەزكىرىسى» نىڭ ئاپتورى، بىزنى بۇ نۆۋەت ئاغزاكى ماتىرىيال بىلەن تەمىنلىگەن باۋدۇن قارىنىڭ بوۋىسى.

موللا غوجىلاق: ئاتۇش مەشھەتتىكى سۇلتان سۇتۇق بۇغراخان مازىرىنىڭ شەيخى. زەيدىن قورۇلبېگى: شۇ دەۋردە ئوپالدا قورۇلبېگى (چېگرا بېگى) بولۇپ تۇرغان شەخس.

④ ۋەخپىنامىنىڭ تەكشۈرۈلۈشى:

مەھمۇت قەشقەرنىڭ يۇرتى ۋە مازىرى توغرىسىدا بىزدىن ئىلگىرى باشقىلاردىمۇ ئىزلىنىشلەر بولغان. مەسىلەن، ئابلىمىت روزى ئۆزىنىڭ «ئالىم مەھمۇت قەشقەرى ۋە ئۇنىڭ <دېۋانۇ لۇغاتىت تۈرك> ناملىق كىتابى» دېگەن ماقالىسىدا مۇنداق دەيدۇ:

«...مەشھۇر ئابدۇرېھىم نازارنىڭ:

...يەنە ھەزرىتى شەيخ ھەبىبى ئەجەم،

كى قايراغىدا قىلمىش ۋۇجۇدى ئەدەم.

ئوپالدا يېتىدۇر ھەزرىتى مەۋلىۋى،

كى موللام ئاتاب ھەر زەئىپۇقەۋى

دېگەن بىشارەتلىرىدىن ئالىم مەھمۇت قەشقەرنىڭ ئاتىسى ياكى ئۆزىنىڭ قەۋردىگەھلىغى خەلق تەرىپىدىن ئوپال يېزىسىدا «ھەزرىتى موللام» نامىنى ئالغان بولۇشى كېرەك دەپ قىياس قىلىش مۇمكىن»^①.

ماقالىدا «ھەزرىتى موللام» مازىرىنىڭ مەھمۇت قەشقەرى بىلەن ئۇنىڭ ئاتىسى ھۈسەيىن-دىن زادى كىمگە مەنسۇپلۇغى ئېنىق بايان قىلىنمىغان. بۇ ماقالا ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، ئوپالنىڭ پىشقەدەم مائارىپچىسى مەرھۇم قاسىم رېھىم «ئازىق مەھەللىسى توغرىسىدا» دېگەن بىر ماقالىسىدا، ئالىمنىڭ يۇرتى ئاتۇشتىكى «ئازاق» بولماستىن، ئوپالدىكى «ئازىق» مەھەللىسى ئىكەنلىكى توغرىسىدىكى كۆزقاراشنى ئىلگىرى سۈردى^②.

مەرھۇم قاسىم رېھىمنىڭ قالدۇرۇپ كەتكەن يازما مەلۇماتىچە، 1928 - يىلىلىرىدىلا ئوپالدىن ئۆمەر زاھىرى (ئۆمەر دامۇللا)، ئۆزبەك ئالىملىرىدىن ئابدۇروسۇل داموللا، دوختۇر ئابدۇلئەزىم ۋە ئابدۇرۇپ قارى دامۇللا مەھمۇت قەشقەرنىڭ قەشقەر ئوپالدا تۇغۇلغانلىغى توغرىسىدا، شۇنىڭدەك، بۇخارا شەھرىدىمۇ بۇ ھەقتە بىر مەزگىل بەس-مۇنازىرىلەر بولۇپ، نەتىجىدە، ئوپال ئازىقتا تۇغۇلغانلىغى ئىسپاتلانغانلىغى توغرىسىدا ئۆزئارا سۆھبەتلەر قىلىشقان. بىز بۇ قېتىم، ئاغزاكى رىۋايەتلەر، تەزكىرە خاتىرىسى قاتارلىقلار ئارقىلىق مەھمۇت قەشقەرنىڭ مازىرى ھەققىدىكى ئېنىق كۆزقارىشىمىز ئىپادىلەنگەن بىرىنچى قېتىملىق دوكلات - دىمىزنى يازغان بولساقمۇ، لېكىن ھەرقانداق بىر ئىلمىي ھۆكۈم ياكى بىر ئىلمىي قاراش ئەمىلىي پاكىتلار بىلەن ئىسپاتلىنىشى لازىم بولغاچقا، بىز بۇنى پەقەت مەسىلىنىڭ باشلىنىشى دەپلا قارىغان ئىدۇق. بىز گەرچە، ئۆز قارىشىمىزغا خېلى زور دەرىجىدە ئىشەنچىدە بولساقمۇ، ئۇنى تەستىقلايدىغان بىرەر ئەمىلىي پاكىتنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشىنى ئارزۇ قىلاتتۇق. ئېسىمىز ھەسەن

① دىنجاك داشۇ ئىلمىي ژورنىلى (ئىجتىمائىي پەن قىسمى)، 1981 - يىلى، 1 - سان، 17 - بەتكە قاراڭ.

② قەشقەر كۈنئەھەر ئەدەبىياتى، 1981 - يىلى، 2 - سان، 92 - بەتكە قاراڭ.

قازى ئاخۇنۇم مۇشۇنداق ھالقىلىق پەيتتە مەزكۇر ۋەخپىنامىنى تەقدىم قىلدى. بىز 1983 - يىلى 5 - ئايدا بۇ ۋەخپىنامىنى ئاپتونوم رايونىمىز ۋە مەركەزدىكى مەخسۇس ئىلمىي ئورگان - لارنىڭ ياردىمى ئارقىسىدا قەلەمى، ئىشلەتكەن سىياسى ۋە قەغەزى قاتارلىق جەھەتلەردىن تەكشۈرۈشتىن ئۆتكۈزدۈك. نەتىجىدە، ۋەخپىنامە يېزىلغان بەتتىكى ئىككى خىل قەغەز (يەنى، بىرسى ئەسلى «مەسنەۋى شېرىپ» كۆچۈرۈلگەن سېرىق رەڭدىكى قەغەز، يەنە بىرسى «مەسنەۋى شېرىپ» نىڭ ئەسلى بەتلەرى تىككەن جايدىن يىرتىلىپ كەتكەنچە، ئۇنى قايتا تۈزۈش ئۈچۈن تىكلىدىغان جايغا چاپلانغان ھال رەڭلىك قەغەز) نىڭ ھەر ئىككىسى يۈز يىلدىن ئاشقان قەغەز ئىكەنلىكى، خەتنىڭ قومۇش قەلەم بىلەن يېزىلغانلىقى، ئىشلەتكەن سىيانىڭ ھازىرقى زاماندىكى كاربونلۇق قارا سىيا بولماستىن، قەدىمدە ئىشلىتىلىدىغان قارا سىيا ئىكەنلىكى، ۋەخپىنامىنىڭ ھەقىقەتەن مىلادى 1836 - يىللىرى ئەتراپىدا يېزىلغانلىقى ئېنىقلاندى.

ۋەخپىنامىدىن كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى، ئالىمنىڭ نامى خەلقىمىز ئارىسىدا تاكى يېقىنقى ئەسىرلەرگىچە ئۆچمىگەن، ئەۋلاتتىن - ئەۋلاتقا ھەرخىل يوللار بىلەن يادلىنىپ كەلگەن. نامە - لۇم بىر ئاپتور تەرىپىدىن مەھمۇت قەشقەرگە ئاتاپ يېزىلغان:

«ئەلۋىدا ئەي شەيخ مەۋلانايى شەمسىددىن پىرىم،
ئەلۋىدا ئەي مەھمۇد ئىسىمىڭ ھەمد ئۈرگەتتىڭ بىزىم.»

دەپ باشلانغان مەرسىيىدىنمۇ بۇنى ئېنىق كۆرگىلى بولىدۇ.

بۇلاردىن باشقا، بۇ مازارنىڭ ھىجرى 1245 - (يولۋاس) يىلى ۋە ھىجرى 1315 - يىللىرى قايتا - قايتا رېمونت قىلىنىپ تۇرۇلغانلىقىمۇ ئۇنى خەلقىمىزنىڭ يادلاپ كېلىۋاتقانلىقىنىڭ دەلىلى.

گەرچە ئالىمنى ئۇلۇغلاپ ئېيتىلغان «مەۋلام» سۆزى ھازىر «موللام» دېيىلىپ كەتكەن بولسىمۇ ۋە ئالىمنىڭ ئىسمى مازار شەيخلىرىنىڭ خاتىرىسىدە «مەھمۇدىيە ئىبن ھەسەنىيە» ياكى «مەھمۇدىيە ئىبن ھۈسەيىن» دېگەندەك شەكىللەردە كۆرۈلىشىمۇ، لېكىن بۇ ۋەخپىنامىدا ناھايىتى ئېنىق قىلىپ «ھەزرىتى مەۋلام شەمسىددىن ھۈسەيىن ساھىپ قەلەم مەھمۇدىلىكاشغە - رى» دېيىلگەن.

شۇنى ئەسكەرتىپ ئۆتۈش لازىمكى، بۇ ۋەخپىنامىدا «ھۈسەيىن» دېگەن سۆزدىن ئاۋال «ئىبن» (ئوغلى) دېگەن سۆز چۈشۈپ قالغان. بۇ بەلكىم بىرقانچە ئەسىرلىك ئۇزاق جەرياندا ئالىمنىڭ ئاتىسىنىڭ ئىسمى ئالىمنىڭ سۈپىتى تەرىقىسىدە چۈشىنىلىپ ۋە شۇنداق قوللىنىلىپ كەتكەن - لىكتىن بولسا كېرەك. چۈنكى، ئەرەپ تىلىدا «ھۈسەيىن» سۆزى «ھەسەن - گۈزەل، چىراي - لىق، ياخشى» سۆزىنىڭ كىچىكلىتىپ (ئەركىنلىتىپ) ئېيتىلىشى بولۇپ ھىساپلىنىدۇ. شۇنىڭدەك، «ئوپال» سۆزىنىڭ «ئوپپال» شەكلىدە ئېلىنىشى بۇ سۆزنىڭ بىرىنچى بوغۇمىنى «ئوي» (ئوي يەر) دەپ چۈشەندۈرىدىغان خەلق ئېتمولوگىيىسى ئاساسىدا بولغان بولسا كېرەك.

3. مەھمۇت قەشقەرنىڭ ھاياتىغا دائىر بەزى مەسىلىلەر

ئالىمنىڭ خانزادە بولۇپ تۇرۇقلۇق، بىر ھەربى سەركەردە ئەمەس، بەلكى بىر ئالىم بولۇپ يېتىشىپ چىقىشى ئۇنىڭ ھاياتى توغرىلىق بولغان تەتقىقاتتا دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك مۇھىم مەسىلىلەرنىڭ بىرى. بۇ ئەلۋەتتە ئۆز دەۋرىنىڭ ئىجتىمائى شارائىتى ۋە شۇ جۈملىدە - دىن، ئالىمنىڭ ئائىلىۋى ھاياتى بىلەن مۇناسىۋەتلىك.

ئىجتىمائى شارائىتىنى ئالغاندا، بۇ دەۋر قاراخانىلاردا ئىلىم - مەرىپەت يۈكسەلگەن دەۋر بولۇپ، ئالىمنىڭ بوۋىسى مۇھەممەت بىن يۈسۈپ ۋە بولۇپمۇ ئۇنىڭدىن كېيىنكى ھەسەن بىن سۇلايمان قاتارلىقلار قاراخانىلار ھاكىمىيىتىدە ئىلىم - مەرىپەتنىڭ ھامىسى بولغان شەخسلەر ئىدى، مەھمۇت قەشقەرنىڭ ئىلىم ھاسىل قىلىشى ئۈچۈن شارائىت تولۇق يار بەرگەن ئىدى. بۇ ئەھۋال تەزكىرىدە «شاھى ئىھرام» نىڭ ئۆز ئوغلى ھۈسەيىنگە ئىلىم ھۈنەر ئۆگەتتىش ئۈچۈن بولغان ئىزلىنىشلىرى ۋە پۇقراغا ئىلىم - ھۈنەر ئۆگەتتىش توغرىلىق چىقارغان يارىل - ھى قاتارلىقلار ئارقىلىق بايان قىلىندۇ. ئائىلىۋى ھاياتىدىن ئالغاندا، ئالىمنىڭ ئانا تەرەپ بوۋىسى خوجا سەيپىدىن ئوقۇمۇشلۇق كىشى بولغان. شۇڭا ئۇ، ئۆزىنىڭ بىردىن - بىر پەرزەنتى زەندى بولغان بۇبى رابىيەنى كىچىگىدىن ئوقۇمۇشلۇق، ئەخلاقلىق قىلىپ تەربىيىلىگەن. مۇنداق ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن مەھمۇت كىچىگىدىن ھەم ئەلەم، ھەم قەلەم تەربىيىسى كۆرگەن بولسىمۇ، ئۇ بىر سەركەردە بولۇش ئىستىگىدە بولغان ئەمەس، بەلكى ئۇ، ئۆزىنىڭ پۈتۈن ھاياتىنى مۇشۇنداق ئەبەدى ئۆچمەس ئىلمىي ئىشقا سەرپ قىلغان. ئالىمنىڭ ئون نەچچە يىل قىر - سەھرالارنى كېزىپ، جاپا - مۇشەققەتكە چىداپ تەتقىق قىلىش روھى، «دېۋان» دا كەلتۈرۈلگەن خەلقى قوشاقلىرى بىلەن خەلق ماقالى - تەمسىللىرى ئارقىلىق ئىپادىلەنگەن گۈزەل ئىنسانىي خىسلىتى ۋە ئەخلاق - پەزىلىتى، ئەلۋەتتە، ئالدى بىلەن ئۇنىڭ ئائىلىسىدىن بولۇپمۇ ئانىسى بۇبى رابىيەدىن سىڭگەن تەربىيىنىڭ نەتىجىسى.

ئالىم باشلانغۇچ مەلۇماتىنى ئوپال ئازىقتا، يۇقۇرى مەلۇماتىنى قەشقەرنىڭ ئاتاقلىق مەدرىسىلەردە ئالغان. قەشقەر دۆلەتخانىدىكى «ھۈسەيىن پەيزۇللا غوجام» مازىرىنىڭ - شەيخلىرىدىن ئىگەللىگەن مەلۇماتلارغا قارىغاندا^①، ھۈسەيىن پەيزۇللا غوجامنىڭ ئانىسى سۈرىيە شاھ - لىق بولۇپ، تەخەللۇسى «مىرى مۇئەللا» دىيىلىدىكەن، ئانىسى قەشقەر گۇلۋاغلىق بۇبى سەلىمە ئىكەن. بۇ كىشىنىڭ قاراخانىلار جەمىيەتىدە ئابىروپى چوڭ بولۇپ، سەيدىئەلى ئارسلانخان (سۇلتان سۇتۇق بۇغراخاننىڭ نەۋرىسى، بۇبى ئەلانۇر خېنىمنىڭ ئوغلى) ئۇ كىشىنى «دۇئاگۇيۇم» دەيدىكەن. ھۈسەيىن پەيزۇللا غوجام سەيدى ئەلى ئارسلانخان دەۋرىدە دۆلەتخانىدىكى «مەدرە - سەئى ھامىدىيە» دە مۇدەررىس بولۇپ تۇرغان، سەيدى ئەلى ئارسلانخاننىڭ ئۆلۈمىدىكى ۋەقە - لەرگە ئارىلاشقان. بۇ كىشى ئۇزۇن ياشىغان بولۇپ، يۈسۈپ قادىرخان ئۆلگەندىمۇ ھايات ئىكەن... بىزنىڭ قارىشىمىزچە، مەھمۇت قەشقەرى «دېۋان» دا بايان قىلغان «شەيخ ئىمام زاھىد ھۈسەيىن ئىبىن خەلىق كاشىغەرى» نەق مۇشۇ زاتتۇر. مەھمۇت قەشقەرنىڭ ئۇنى «ئۇستاز» دەپ تىلغا ئېلىشىمۇ شۇنىڭدىن بىشارەت بېرىدۇ. م. شاكىر ئۆلكۈ تاشىرنىڭ

① بىزگە بۇ ھەقتە ئاغزىكى مەلۇمات بەرگۈچىلەر: مەزكۇر مازارنىڭ ھازىرقى شەيخى تۇرسۇن شەيخ (66 ياش، ئەجداتلىرىنى 5 - ئەۋلادىغىچە بىلىدۇ) ۋە ھۈسەيىن پەيزۇللا غوجام مەسچىتىنىڭ ئىمامى ئابلىز ئابدۇقادىرلار.

«قەشقەرلى مەھمۇت» دىگەن كىتابتا كۆرسىتىلىشىچە، نېمىس شەرقشۇناسلىرىدىن مارتىن ھارتمان «دېۋان» نىڭ بىرىنچى تومى بېسىلىشى بىلەن ئېلان قىلغان بىر ماقالىسىدا (ھىجرى 1331 - يىلى) «دېۋان» دا مەھمۇتنىڭ ئۇستازى سۈپىتىدە كۆرسىتىلگەن قەشقەرلىق خەلقى ئوغلى ھۈسەيىن ئاتلىق بىر ئالىم ھەققىدە تاجۇلمۇسلا مەھمۇتنىڭ «كىتابۇلئىنسانى» دا مەلۇمات بارلىغىنى بىلدۈرگەن. سەمئانى قەشقەردە يېتىشىكەن ئالىملارنى بايان قىلغاندا، ھۈسەيىننىمۇ تىلغا ئالغان ۋە ئۇنىڭ پەزىلەتلىك، تەقۋادار بىر شەيخ بولۇش بىلەن بىللە ئۇنىڭ سۆزلىگەن رىۋايەتلىرىگە ۋە ۋەقەلىكلىرىگە ئىشىنىشكە بولىدىغانلىغىنى ئېيتقان ①.

بۇلاردىن باشقا، يەنە شۇنى ئېيتىش كېرەككى، جامال قارشىنىڭ كانىپورىدا قەبۇلى مەتبەئەسىدە بېسىلغان «سۇرراھ» دىگەن كىتابتا (يېزىلغان ۋاقتى 12 - ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرى) بۇ كىتابنىڭ قەشقەردىكى «مەدرەسەئى ساجىيە» كۈتۈپخانىسىدا ساقلانغان تىببى قامۇس «سۇھساھ جەۋھەرى» (مىلادى 1002 - يىلى فارابلىق ئىسمايىل جەۋھەرى تەرىپىدىن يېزىلغان) دىن تاللاپ ئېلىنغانلىغى ئېيتىلغان. بۇ ئەھۋال ئۇ دەۋردە قەشقەردە ھەرقايسى پەنلەر بويىچە يۇقۇرى بىلىملەر بېرەلەيدىغان مەدرىسەلەرنىڭ بارلىغىنى ۋە بۇلاردا يېتەرلىك ماتېرىياللار توپلانغانلىغىنى، يۇقۇرى بىلىم ئېلىش شەرت - شارائىتىنىڭ تۈلۈقلىغىنى كۆرسىتىدۇ. ئالىمنىڭ ئەرەپ تىلىنى پۈتۈن تۈركى تىللارنىڭ گىرامماتىكىسىنى ۋە لۇغىتىنى يېزىپ چىقالغۇدەك دەرىجىدە ئىگەللىشى ئۇنىڭ مۇشۇنداق مەشھۇر ئالىملاردىن تەرىپىيە كۆرگەنلىكىدىن دىگىلى بولىدۇ.

4. خۇلاسە

يۇقۇرىدا بايان قىلغانلىرىمىزغا بىنائەن تۆۋەندىكى خۇلاسەغا كېلىمىز:

1. ئالىم قەشقەر ئوپالنىڭ ئازىق مەھەللىسىدە دۇنياغا كەلگەن.
2. ئالىم ئانا تەرەپتىن ئالغاندا، قاراخانىلار جەمەتىدىن يۈسۈپ قادىرخانىنىڭ ئوغلى مۇھەممەتنىڭ نەۋرىسى؛ ئانا تەرەپتىن ئالغاندا، ئازىق مەھەللىسىدىن دەۋرنىڭ ئوقۇمۇشلۇق كىشىسى خوجا سەيپىدىن بۇزۇكۋارنىڭ قىزى بۇبى رابىيەنىڭ ئوغلى.
3. ئالىم ئىپتىدائى مەلۇماتىنى ئوپالدا ئائىلىدە، يۇقۇرى مەلۇماتىنى قەشقەردە ھۈسەيىن ئىبىن خەلقى كاشىغەرى قاتارلىق ئالىملاردىن ئالغان.
4. ئالىمنىڭ سىرتقا چىقىپ كېتىشى تەزكىرىدىكى «ھىجرى 450 - يىلىدىن باشلاپ ئىلىم نۇرىنى ئالەمگە يايغان» دىگەن ئىبارىلەرگە قارىغاندا، مىلادى 1059 - 1058 - يىلى - رىغا توغرا كېلىدۇ. شۇڭا، پىرىتساكنىڭ مۆلچىرىچە، مۇھەممەت بىن يۈسۈپ مىلادى 999 - 991 - يىللىرى، ھۈسەيىن بىن مۇھەممەت 1019 - 1010 - يىللىرى تۇغۇلغان دېيىلسە، ئۇ چاغدا تازا تەرغرا بولمىسىمۇ، مەھمۇت قەشقەرنىڭ تەخمىنەن مىلادى 1037 - 1028 - يىلى - لىرى ئارىلىغىدا تۇغۇلغانلىغىنى مۆلچەرلەشكە بولىدۇ. دەمەك ئالىمنىڭ يۇقۇرىدا سۆزلەنگەن پاجىئەلىك ۋەقەلەردىن كېيىن، سىرتقا چىقىپ كەتكەن ۋاقتى ئۇنىڭ يىگىرمە ياكى يىگىرمە تەرتىۋ ياش ۋاقتىغا توغرا كېلىدۇ. بىزچە، يىگىرمە توققۇز ياش ۋاقتى ئەقىلگە تېخىمۇ

① قاراڭ: م. شاكىرئۆلكۈناش، «قەشقەرلى مەھمۇت» 15 - بەت، 1972 - يىلى، نەقەرە. «دېۋان»، ئۇيغۇرچە،

ئۇيغۇن كېلىدۇ. چۈنكى، ئالىم ئون نەچچە يىل جەرياندا تۈركى تىلدا سۆزلەشكۈچى قەبىلىلەرنى ئارىلاپ يۈرۈپ ماتىرىيال توپلىغان، ئاندىن بۇ ئەسەرنى يېزىشقا كىرىشكەن. «دىۋان» دىكى بايانلاردىن شۇ نەرسە مەلۇمكى، ئالىم ئالدى بىلەن «كىتاب جِراهِرِ النِّجَوى لِعِلاتِ التُّركِ (تۈركى تىللارنىڭ نەھىۋىگە ئائىت جەۋھەرلەر) نى، ئاندىن بۇ «دىۋان» نى يازغان. شۇنداق بولغاندا، «دىۋان» يېزىلغان ۋاقىتلاردا ئالىم ئومۇمەن 50 ياشلار ئەتراپىدا بولغان بولىدۇ. بۇ ئۇنىڭ «دىۋان» ئۆمرۈمى ئاخىرغا يەت-كۈزدى، دىگەنلىرىگە ئاساسەن ئۇيغۇن كېلىدۇ.

5. مەھمۇت قەشقەرنىڭ باغدادتا قانداق بارغانلىقى مەلۇم بولمىسىمۇ، ئەمما ئۇ باغدادتا قالغان ئەمەس. مەيلى تەزكىرىدىن، مەيلى خەلق ئاغزىدىكى رىۋايەتلەردىن قارىغاندا، ئۇ 89 يېشىدا قايتىپ كەلگەن ۋە ئوپالدا 8 يىل مۇدەررىسلىك قىلىپ، ئەتراپقا ئىلىم - مەرد - پەت تارقىتىپ، 97 يېشىدا ۋاپات بولغان. شۇڭا، ئالىمنىڭ ۋاپاتىغا گەرچە 900 يىلغا يېقىن ۋاقىت ئۆتكەن بولسىمۇ، خەلق ئۇنى ئەنئەنە بويىچە «ئىلىمگە ھوددىگار پىزىم» دەپ ھۆرمەتلەپ كەلمەكتە.

ئالىمنىڭ قانداق قايتقانلىغىغا كەلسەك، خەلق رىۋايىتىدە، باغدادتا مەخسۇس سودا كارۋىنى ئەۋەتىلگەن ۋە بۇ كارۋان «مۇق يولى» ئارقىلىق تۈگىنىڭ ئۈستىگە شۆەلىك ياساپ، شۇنىڭدا ئولتۇرغۇزۇپ، يامان يەرلەردە كىشىلەر يۈدۈپ ئېلىپ كەلگەن، دېيىلىدۇ.

تارىخىي ئەھۋالدىن قارىغاندا، مىلادى 1103 - 1102 - يىللىرى ھۈسەيىن بىن مۇھەممەتنىڭ بىر نەۋرە تۇقتانلىرىدىن ھەسەن بىن سۇلايماننىڭ ئوغلى ئەخمەت بىن ھەسەن ئارىسلانخان تەختكە ئولتۇرغان ۋە 1105 - يىللىرى مەھمۇت بىن ئابدۇجېلىل قەشقە - رى يېتەكچىلىگىدە باغدادتا ئەلچىلەر ئۆمىكى ئەۋەتكەن. قاراخانىلار تارىخىدا بۇ دەۋر ئەۋلانلار ئوتتۇرىسىدىكى نىزالار تۈگەپ، بىرقەدەر تېجلىق، ئىناقلىق ھۆكۈم سۈرگەن دەۋر بولغاچقا، ئالىمنىڭ مۇشۇنداق بىر شارائىتتا قايتىپ كەلگەنلىكى تارىخىي ئەھۋالغا ئۇيغۇن كېلىدۇ. شۇڭا، بىز ئالىمنىڭ مەيلى خەلق ئەۋەتكەن سودا كارۋىنى ئارقىلىق ياكى باغدادتا ئەۋەتىلگەن شۇ ئەلچىلەر ئۆمىكى ئارقىلىق قايتىپ كەلگەنلىكىدىن ئىبارەت ھەر ئىككى خىل ئېھتىمالنى چەتكە قاقمايمىز. ئەگەر ئۇنى 97 يېشىدا ۋاپات بولدى، دىگەن رىۋايەت توغرا بولسا، يۇقۇرقى پەرىزىمىز بويىچە ئالىمنىڭ ۋاپاتى 1126 - يىللارغا توغرا كېلىدۇ. 6. ئوپالدىكى «ھەزرىتى موللام» مازىرى ھەققىدە مەھمۇت قەشقەرنىڭ مازىرى. شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتى مەدەنىي يادىكارلىقلار باشقارمىسى، قەشقەر ۋىلايەتلىك مەدەنىي يادىكارلىقلارنى قوغداش ئورنى ئارخىئولوگىيە گۇرۇپپىسىنىڭ ئوپالدا ئېلىپ بارغان مەخسۇس تەكشۈرۈشىدىن چىقىرىلغان خۇلاسە بىزنىڭ بۇ قارىشىمىزنىڭ توغرىلىقىنى ئىسپاتلىدى.

7. مەسىلىنىڭ مۇنداق ئېنىقلىنىشى - بىزنىڭ پارتىيە 12 - قۇرۇلتىيىنىڭ پارلاق لۇشىيەننىڭ يېتەكچىلىگىدە ئىلىم - پەن ساھەسىدە قازانغان زور ئۇنۋانلىرىمىزنىڭ بىرى. بۇ - ئىلىم دۇنياسى ئۈچۈن بىر يېڭى خۇش خەۋەر، شۇنىڭ بىلەن بىللە، مەھمۇت قەشقەرنىڭ ۋەتىنى، يۇرتى توغرىسىدا غەزەللىك ھالدا بۇرمىلاپ ئوتتۇرىغا قويۇلغان قاراشلار ئۈچۈن بىر ئەمىلىي جاۋاب.

1983 - يىلى 12 - ئاينىڭ 22 - كۈنى، ئۈرۈمچى.

تۇرسۇنئاي ھۈسەيىن: شېئىرىيەت سېپىدە كەڭ جامائەتچىلىكنىڭ دىققەت - ئېتىھارغا سازاۋەر بولۇۋاتقان شائىرە تۇرسۇنئاي ھۈسەيىن 1944 - يىلى قەشقەر شەھرىدە تۇغۇلغان، 1962 - يىلى شىنجاڭ پېداگوگىكا ئىنىستىتۇتىنىڭ تىل - ئەدەبىيات پاكولتېتىنى بۇتتۇرگەندىن كېيىن، قەشقەر، خوتەن قاتارلىق جايلاردا ئوتتۇرا مەكتەپ تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ ئىشلىگەن. 1976 - يىلى «تارىم» ژورنىلىغا يۆتكىلىپ، شۇندىن بۇيان مۇھەررىرلىك خىزمىتىنى ئىشلەپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇ، جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى.

يولداش تۇرسۇنئايىنىڭ تۇنجى شېئىرى «گۈل ئاقايىمەن كۆكسىڭگە» 1958 - يىلى «شىنجاڭ ياشلىرى» گېزىتىدە ئېلان قىلىنغان. شۇندىن تارتىپ ھازىرغىچە ھەرقايسى گېزىت - ژورناللاردا «بەش - كىرەم گۈلباغلىرى»، «ئۇچرىشىش» قاتارلىق شېئىرلارنى؛ «سەپەر ناخشىسى»، «يەتتە پارچە سۆرەت» قاتارلىق داستانلارنى يازدى. 1981 - يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى ئۇنىڭ «جىنەستە» ناملىق شېئىرلار توپلىمىنى، 1983 - يىلى قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى «بۇلبۇل ناۋاسى» شېئىرلىرى توپلىمىنى نەشر قىلدى. مۇندىن باشقا شائىرەنىڭ «كىچىك مانتىيور»، «ياردەمچىلەر» قاتارلىق بالىلار ھىكايىلىرىمۇ بار. تەھرىردىن.

شېئىرلار

سۆڭەت ۋە سۇ

سۆڭەت دىدى: «كېلىسەن جېنىم،
ھەر باھاردا مېنى ياپىرتىپ.
مەنمۇ سېنى ئالىمەن كۈتۈپ،
چاچلىرىمغا جالالار سېلىپ.

يازمۇ ئۆتەر، كەلگەندە كەچكۈز،
قارىماستىن كېتىسەن يىراق.
قەھرىتاندا پۈتۈن قىش بويى
ھىجراننىڭدا چېكىمەن پىراق.»

سېرىق سۆڭەت تۇرىدۇ مەسخۇش،
نېمە خىيال باسقاندۇ ئۇنى؟
ئېگىلىپتۇ ئۆستەڭگە قەددى،
سۆيىدەكچىدەك شوخ ئېقىن سۇنى.

سورىدى سۇ: «ئامرىغىم، سېنى
بۇ باھاردا بېسىپتۇ خىيال.
يەر - زىمىننى كېيىپ بېشىمغا
كەلگىنىگە بولماستىن خوشال.»

چىنىم، يەنە پۈتدەس - تۈگۈمەس
بىر ئوت - پىراقى ئۆرتەر تېنىمنى.
مىڭ ئاشقىلىق مۇھەببەت بىلەن
مەن سۆيۈمەن يەرۇ - زىمىنىنى.»

سۇ دىدى: «بار ئىشنىڭ دىلىدا،
ئايلىنساممۇ سوغاقتا قارغا.
سېنىڭ ئىشنىڭ بىلەن ئۆرتىنىپ
ئايلىنىمەن سۇغا باھاردا.»

ئەي نادان

دەيسەن قاخىشاپ «خوتۇن خەق دىگەن
بىلمەس ئىكەن سۆيگۈ - ۋاپانى!»
مەن دەيمەنكى، ئۆزەڭگە ئۆزەڭ
تاپتىڭ شۇنداق پۈتدەس جاپانى.

چىقىپ كەتتىڭ كەينىڭگە باقماي،
ياش ئايالىنى قالدۇرۇپ داغدا.
يىغلاپ قالدى بىر قىز ۋە ئوغاۋۇڭ
قول ئۇزۇتۇپ ئەنە شۇ چاغدا.

كېتىپ قالغان پەيتى بەختىڭنىڭ
بىر ئايالىنى قاخىشاتقان چىغىڭ.
باشلىنىشى ئىدى دەردىڭنىڭ
مەسۇەلارنى زارلاتقان چىغىڭ.

ئۇزۇپ ئاپسەن باشقا بىر گۈلنى،
سەن بۆلەكتىن تارتىپ ئىشتىياق.
اپكىن ئۇمۇ كېتىپتۇ ئۆيدىن،
ئارىلىقتا ئۆتەستىن ئۇزاق.

ئۇچ شائىرە

ئاڭلىدىم ئوتلۇق شېئىر ساداسىنى:
«نە بولغاي ئىدى ئەگەر قىز بولمىسام!»
دىگەن شۇ دەرت - ئەلەملىك مىراسىنى.
تۇرالماي كۆزلىرىمدىن تۆكتۈم مارجان
كۆرگەندە مەزلۇملار دىل ياراسىنى.
يالقۇنلۇق ئاشۇ ئوتلۇق مېسىرالارغا
باغلىدىم رىشتە قىپ دىل ئىخلاسىنى.
ئېيخ، ئۇيغۇر شائىرەسى سىلىق تېگىن ①،
ھەيرەتتە قويدۇڭ شېئىر دۇنياسىنى.
بولساڭدىڭ، نۇتار ئىدىم مەڭگۈ ئۇستاز،
سەندەك بىر شېئىرىيەت پىشۋاسىنى.
كۆرسەڭدىڭ، ئېيخ بۈگۈنكى دىيارىمنى،
كۈيلەرگە قاتاتتىڭ گۈل گىياسىنى.

✳

بىر كۈيىنى ئاڭلاپ دىلىم بولدى ھەيران،
ھەسرەتتى دىل قەسرەتنى قىلدى ۋەيران.
يۈرەككە چۈشكەن ئىشنى ئىزتىراپتىن

ئىزدەپ مەن بىرەر نىشان سىماسىنى،
كەزدىم گۈل دىيارىمنىڭ دالاسىنى.
بارخانلار، يۇلغۇنلارنى تۇتۇپ ئۇاپەت
ئىزدىدىم ساناقسىز قۇم ئاراسىنى.
ئاسمانغا باقتىم، ياندى يورۇق يۇلتۇز،
تۆكتى ئۇ يولۇمغا نۇر چىلاسىنى.
ئۇ دىدى: «تۇرغان يېرىڭ نىشانەڭدۇر،
ئاڭلىدىم يۈرىڭنىڭ ساداسىنى.
ئىزدىسەڭ ئاشۇ جايدا تاش پۈتۈك بار،
تاپسەن ئەجدادىڭنىڭ ئىزناسىنى.
ئوقۇپ باق، مىڭ يىللارنىڭ ئالدىدىكى
ناتىۋان قىز - جۇگاننىڭ نىداسىنى.»
ئېھتىرام، ئىززەت بىلەن ئېيتىپ رەھمەت،
قازدىمەن قەدىمقى قۇم دۇنياسىنى،
ئالدىدا چىراي ئاچتى ساراي، ھەيكەل،
كۆردۈمەن بۇت دەۋرىنىڭ گۇۋاسىنى.
ئوقۇدۇم سارايدىكى تاش پۈتۈكىنى،

① سىلىق تېگىن - بۇدا دەۋرىدە ئوتكەن ئۇيغۇر شائىرەسى.

چالغاندا دۇتارىنى خۇما كۆزلۈك.
 چۈپ تارلار جاراڭلىشى بايان قىلار
 ئاجايىپ بىر قىسىننى شۇنچە ئۈزلۈك
 ئاڭلىغان چاغدا كۈينى يۈرەك ئوچۇپ
 ئازاتنى رېتىمىدىن بوپ بىر تۈزلۈك.
 كىنودەك بىر كۆرۈنۈش بولدى پەيدا،
 تۇمان ۋە جۈت ئارىلاش ئەجەپ سۈزلۈك.
 كېلىدۇ يولدا بىر توپ قىز ۋە يىگىت،
 ئىلىغا سۈرگۈن بولۇپ بىر ئۆمۈرلۈك.
 پۈت - قولى كىشەنلەنگەن رەتتا قىزلار،
 ھەم بەرنا يىگىتلەر بار بادام بۆكلۈك.
 ئاق يەكتەك، لىچەكلەردە قان دېغى بار،
 ئارقىدىن چېرىك كېلەر تەرى سۈزلۈك.
 تەۋرەتتى ئالامانى توپ ئىچىدىن
 بىر سادا يېرىپ چىقىپ شۇنچە كۈچلۈك:
 «ئەلۋىدا! مېھرىۋانم، جانم ئانا،
 ئەلۋىدا! يۇرتداشلىرىم، دىلى ئۈزۈك.
 ئەلۋىدا! يارۇ - دوستلار، بىللە ئۆسكەن،
 ئەلۋىدا، تۈمەن دەريا، سۈيى سۈزۈك.
 زۈلمەتكە بولغان قەھرى خۇددى چاقماق،
 ئەي خەلقىم، سېنى سۆيگەن قىزمەن نوزۇك.
 ئەركىنلىك ۋە سائادەت بەخت ئىزلەپ،
 جاھالەت پەرەسلەرگە قىلىپ ئۆچلۈك؛
 مەلئۇنلار يۈرىكىگە ئۇردۇق خەنجەر،
 بولسۇن دەپ يۇرتىمىزدا مەڭگۈ ھۆرلۈك.
 بالاخور زالىم دۇۋاڭ قان قاخشاتتى،
 قان ئىچىپ ياشىدىغۇ ئۇ كۆڭۈللۈك.
 باشلارنى كەستى، چاپتى، دارغا ئاستى،
 پالدى بولمىسۇن دەپ يۇرتتا ئۆملۈك.
 بىكارغا كەتسە ئاققان قان ۋە ياشلار،
 ئاخىرى پارتلار ھامان ۋولقان كۈچلۈك.
 ھەر ئىزدىن قانچە مەرتلەر باش كۆتەرگەي،
 قان ياشقا تولغان دىيار بولغاي گۈللۈك.»
 ياڭرىدى شۇ چاغ دۇتار يېڭىۋاشتىن،
 كۈيىگە ئاۋاز قوشتى دەريا ۋە كۆك.
 قوش كۈيى بىلەن تولدى تالزار شۈدەم،
 چۆر بولۇپ سايىدىغاندا بىر چۈپ كاككۇك.
 تۈمەننىڭ سۈيى ئاقار شۇنچە سۈزۈك،
 بويدا سەيلە قىلار سانسىز نوزۇك.

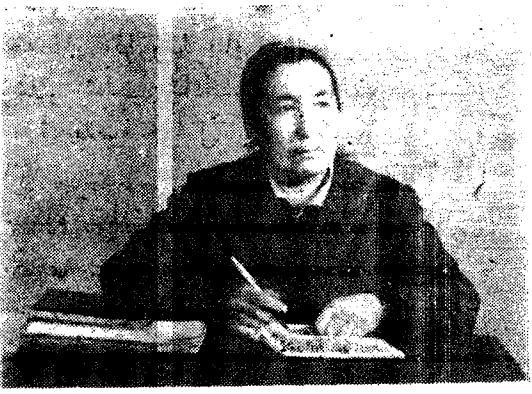
ئىزىغا ئىتتىزار بوپ باقتىم ھەريان.
 ۋىسالن ئىزدەپ شۇئان يولغا چىقتىم،
 يەركەننىڭ يوللىرىدا بولۇپ سەرسان.
 ئويلىدىم: «ئىزلىرىنى قىلاي سۈرمە،
 ئاۋازى كۈلكىسىدىن تاپاي دەرمان.
 ساتادىن قايتا ياڭراپ، ئىشەرەت ئەنگىز،
 قەلبىمنىڭ باغلىرىدا بولسۇن مېھمان.
 مۇقامنىڭ بالقىپ تۇرغان زۆھرەسىنى
 ھەيرانلىق كۆزلىرىدە كۆرسۈن دەۋران.»
 تاپالماي ئۇندىن سەھرا رەئناسىنى
 يۈرىگىم لەختە بولۇپ يىغلىدىم قان.
 «دېمى مەن ئاماننىڭ» دىدى شۇ چاغ،
 شوخ ساپا گۈل بەرگىنى ئېگىپ لەرزان.
 نەرگىس گۈل خەۋەر بەردى كىرىپىگىدىن
 «كۆزى مەن ئاماننىڭ» دىدى چولپان.
 «سۆزىمەن ئاماننىڭ» دىدى كاككۇك
 تالزاردا قەھ - قەھ ئۇرۇپ كۈلدى خەندان.
 «كۈيىنى ئىشتەك بولساڭ قۇلاق سالغىن»
 دەپ كۈمۈش دەريا سۈيى بولدى قىيان.
 «ھىدى مەن» دەپ ئېگىلدى ئەتىر گۈللەر
 ئىپاردەك ھىدىلىرىنى سەپتى رەيھان.
 «بويى مەن» دىدى نازلىق گۈزەل لالە
 سىلكىدى تەبىئەتتە قوزغاپ غەلبان.
 «مەن بولسام دىۋان نەپىس ۋارىخىمەن»
 دېمىشتى ھەر بىر ياپراق نەپىس يازغان.
 «بىر ئۆلمەس تارىخىمەن» دىدى زىمىن،
 شاھىد بوپ كۈلدى شۇ چاغ ئىگىز ئاسمان.
 «قەلبىمنىڭ ئاسمىنىڭ يۇلتۇزىسەن،
 دېمىشتى بارچە يۈرەك - يورۇق يانغان.»
 يۈرىگىم غورۇر بىلەن تولۇپ - تاشتى
 ھەم بىر ئوت لاۋۇلدىدى بولۇپ گۈلخان.
 ئاماننا، مۇشۇ دەمدە بولغان بولساڭ،
 بولاتتىڭ ئارزۇيىڭغا راسا قانغان.
 ياڭرىدى رادىيودىن ياڭراق مۇقام،
 قەلبىمدە قوزغاپ ئۈمىت، زور ھاياجان.

✱

ئاقىدۇ تۈمەن دەريا ئويىناپ سۈزۈك،
 گويا ئۇ ياقۇت كۆزلۈك زەر بىلەيزۈك.
 چۆر بولۇپ تاشقىنىغا تاشار كۈلكە،

نۇربىيە ئېلاخۇن: 1939 - يىلى غۇلجا ناھىيىسىنىڭ روزمەتبۇزى يېزىسىدا دىخان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1957 - يىلى ئىلى قىزلار تولۇق ئوتتۇرا مەكتەۋىنى پۈتتۈرگەن، شۇندىن باشلاپ ھازىرغىچە غۇلجا ناھىيىلىك دارىلمۇئەللىمىن ۋە ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش مەكتەپلىرىدە تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ ئىشلەپ كەلمەكتە. ئۇ جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبەسىنىڭ ئەزاسى.

شائىرەنىڭ دەسلەپكى ئىجادىي پائالىيىتى 1952 - يىلى باشلانغان ئىدى. ئۇنىڭ «سالام» ناملىق شېئىرى 1956 - يىلى «شىنجاڭ ئەدەبىيات - سەنئىتى» ژورنىلىنىڭ 3 - سانىدا ئېلان قىلىنغان، شۇندىن باشلاپ ھەرقايسى گېزىت - ژورناللاردا شېئىرلىرى ئېلان قىلىنىپ كەلمەكتە. ئۇنىڭ خەلق نەشرىياتى ئۇنىڭ «باھار شاتلىغى» ناملىق شېئىرلار توپلىمىنى نەشر قىلدى.

تەھرىردىن.

ئىككى شېئىر

باھار كەلدى يۇرتۇمغا

كەلدى بۇ يىل گۈل باھار، جەۋلان بىلەن باشقىچە،
 مېنىڭ ئانا يۇرتۇمغا، يېڭى ھايات بېغىشلاپ.
 ئىللىق باھار شامىلى چاچلىرىمنى يەلپۈتۈپ،
 ئەركىنلىك يۈزۈمنى سۆيىدى يەنە يېنىشلاپ.

تاغ - ئېدىرلار، ئېتىزلار، كىيىپ يېشىل لباسنى،
 كۈن نۇرىدا جىلۋە قىپ، يالتىرىدى پاقىراپ.

ئۈستەڭلەردە شوخ سۇلار قىيغىتتىشى توختىماي،
گىرۋەكلەرنى قۇچاقلاپ، ئاقتى ھەريان شاقىراپ.

چوكان تالار بىخ سۈرۈپ، كۆزنى ئاچسا ھاياتقا،
لالە - رەبھان غۇنچىلار پورەك بولۇپ ئېچىلدى.
چالسا چاۋاك دەل - دەرەخ، بىر - بىرنى ئالقىشلاپ،
ئۇسۇل ئويىناپ مايسىلار بۇ سورۇنغا قېتىلدى.

يىپەك رومال پۈركىنىپ، باغلار ئېچىپ گۈل چىراي،
كاككۇك بىلەن بۇلبۇللار، خەندان ئۇرۇپ سايىردى.
ھەر تەرەپتىن نەغمىچى قۇشلار كېلىپ شاتلىنىپ،
بەزمە قۇرۇپ، جەم بولۇپ، ئەجەپ خوشال يايىردى.

ھۆسۈن تۈزەپ كائىنات، جىلۋە قىلدى رەڭمۇ - رەڭ،
خۇش تەبەسسۇم ئىلكىدە باقتى بىزگە يېقىملىق.
بەكمۇ كۆركەم، ھەيۋەتلىك بىزەلدى بۇ تەبىئەت،
ياڭراق كۈيلەر ئەۋجىگە كۆتىرىلدى رېتىملىق.

ئېخ، يۇرتۇمنىڭ باھارى، مەنمۇ بولدۇم چۆر ساڭا،
ناخشام بىلەن ئالدىڭغا سالدىم شۇ پايانداز.
چۈشتى بۈگۈن سەن بىلەن تۈمەن تۇلپار بەيگىگە،
يېتىلگۈسى چېلىشتا، سان - ساناقسىز چەۋەنداز.

سۇ بىلەن سۆھبەت

يېشىل چىمەن قىرغاقلىرىغا
تويماي شۇنچە باققۇم كەلدى...

زوقۇم كېلىپ سوراپ قالدىم:
«سۇلار نەگە ئاقسىلەر؟
قانماي سۆيۈپ گىرۋەكلەرنى،
يۈزۈڭلارنى ياقسىلەر؟»

ھەيران بولۇپ سوئالىدىن
سۇمۇ دەرھال كىردى سۆزگە:
«بىز ئاقسىز بىلمەك بولساڭ،
چوققىلاردىن دالا - تۈزگە.

تاماشا قىپ شوخ ئېقىننى،
ئولتۇرىمەن سۇ بويىدا.

ئۇچار پىكىرىم قاناتلىنىپ،
بىر سەھىرلىك ئىش كۆيىدا.

تىكىلىدۇ جۈپ كۆزلىرىم،
شوخ ئوخچىغان دولقۇنلارغا.
ھىسسىياتىم ئۆركەش بولۇپ
قوشۇلىدۇ ئۇيقۇنلارغا.

سۇغا سىرداش بولۇپ شۇدەم،
شاۋقۇن سېلىپ ئاققۇم كەلدى.

تنىم تاپماي چېپىپ ھەريان،
ئۇسسۇزلۇقنى قاندۇرىمىز.
ھايات شامى ئۆچسە نەدە،
بېرىپ قايتا ياندۇرىمىز.

ماكانىمىز چەكسىز زىمىن،
شۇڭا ئەركىن قىيغىتىمىز.
كىرىپك قاقماي، راۋان ئېقىپ،
قاقاس چۆلىنى ئويغىتىمىز.

كۈمۈش چاشقا <تەڭرى> چاچقان،
بىزنىڭ ھەممەت - خىسلىتىمىز.
ھۆسنىمىز يوق قىزىققۇدەك،
بىراق ئۈستۈن ھۆرمىتىمىز.

بەرھات كەبى باشلىسا كىم
تاغۇ - دەشتىنى گۈللىتىمىز.
سۇغا تەشنا قىر - دالاغا
ئۈنچە - مارجان چاچرىتىمىز.»

ددى - دە سۇ، كەتتى ئېقىپ
سۆيۈپ ئۆستەڭ قىرلىرىنى.
بىلىۋالدىم بۇ سۆھبەتتىن
سۇنىڭ خىسەت سىرلىرىنى.

ئۆز - ئۆزەمگە دىدىم شۇندا،
يىغىپ ئەس ۋە خىيالىمنى؛
مەنمۇ تامچا سۇدەك تېمىپ،
ياشناپتاسامدىم دىيارىمنى!

(بېشى 33 - بەتتە)

بولۇپ خەلقنىڭ قەھرىگە تەڭكەش،
چاقىدۇ چاقماق ياغماقتا يامغۇر.
لەپلىدىتىپ قىپ - قىزىل تۇغنى
كېلەر بىر قوشۇن ئىلگىرىلەپ مەغرۇر.

ئىسسىق ئىچىمەستىن ھەپتىدىن بۇيان،
پاتقاق سارلىقتا مۇساپە باسار.
يۈك - تاق بېسىلغان ماشىنىلارنى
سۆرەپ ئەسكەرلەر تاغلاردىن ئاشار.

بىر كۈن كەچقۇرۇن دۈشمەن تانكىسى
يەريۈزىن چەيلەپ، بېسىپ كېلەتتى.
قەدىمى تەككەن ئۆي ۋە باغلاردىن
جەسەت پۇرىغى سېسىپ كېلەتتى.

كۆرۈپ جەڭچىلەر تانكىنى شۇدەم،
جىددى دەتالاش باشلاشتى بىردىن.
كۆكرەكتە بومبا
قانچە ئون جەڭچى،
رۇخسەت سورايتتى بىر كوماندىردىن.

«مەن» دەيتتى بىرسى،
«مەن» دەيتتى بىرسى،
دەرئىدى بىرسى: «بەرسىڭىز رۇخسەت،
ئەشۇ تانكىنى ئۇچۇراي كۆككە
مۇشۇ مىنۇتتا ئۆتكەزمەي پۇرسەت.»

تاتارنىڭ ئوغلى كۆك كۆزلۈك شەۋكەت،
ئۇيغۇرنىڭ ئوغلى ئاق موللا يەنە؛
يۈگۈردى خوشال رۇخسەتنى ئېلىپ،
تانكا ئاستىغا يۈگۈردى ئەنە ...

بوۋايمۇ شۇ چاغ ياش جەڭچى ئىدى،
ئۇمۇ قاتناشقان ئاشۇ تالاشقا.
ئىككى دەتالاش ئۆتۈپ چاقماقتەك،
بوۋاي كۆزىنى تولدۇردى ياشقا.

كۆزى ئالدىدا نۇرلۇق يۇلتۇزدەك
چاقماق چاققاننى كۆردى بىر بوۋاي.
بىرلا ئورۇندا ئىككى دەتالاش -
بولۇپ باققاننى كۆردى بىر بوۋاي.

زەينۇرە ئەيسا: 1941- يىلى قەشقەردە تۇغۇلۇپ، ئاقسۇدا ئۆسۈپ چوڭ بولغان. 1965- يىلى شىنجاڭ داشۆ تىل - ئەدەبىيات پاكولتېتىنى پۈتتۈرگەن. شۇندىن بېرى ئۆزىنىڭ ئانا مەكتىۋىدە تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ ئىشلەپ كەلمەكتە.

زەينۇرەنىڭ تۇنجى شېئىرلىرى 1956- يىلىدىن باشلاپ كىتاپخانلار بىلەن يۈز كۆرۈشكەن ئىدى. كېيىنكى كۈنلەردە ئۇنىڭ «قايدىدۇر»، «ئەقدىر»، «توققۇز بۇلاق» قاتارلىق بىر قاتار شېئىرلىرى ۋە «ئاي مەنسا» قاتارلىق داستانلىرى ئېلان قىلىندى. ئۇ يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ

شۆبىسىنىڭ ئەزاسى.

1980- يىلى ئۇنىڭ «توققۇز بۇلاق» ناملىق شېئىرلار توپلىمى بېيجىڭ مىللەتلەر نەشرىياتىدا، 1983- يىلى «ئاق ئەتىراپتا» ناملىق شېئىرلار توپلىمى قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتىدا بېسىلىپ ئامما بىلەن يۈز كۆرۈشتى. شائىرە زەينۇرەنىڭ ئالى مەكتەپلەر ئۈچۈن تۈزگەن «يېزىقچىلىق توغرىسىدا» قاتارلىق ئىلمىي ئەسەرلىرىمۇ بار.

شېئىرلار

بىز قەيەردە دوستلاشقان

شۇ چاغ مېيخۇا كۈنلۈكىنى
 ئىككى باشقا تەڭ تۇتتى.
 ئاممەنىڭ قەلبىنى
 مېھرى بىلەن ئۇ تۇتتى.

ئۇلار كۈنلۈك ئاستىدا
 ئىسىمىڭ نىمە، دىيىشتى.
 مەكتەپ ھەمدە ئۆيىنىڭ
 ئادرىسىنى بىلىشتى.

چىلەكلەپ سۇ قۇيغاندەك
 كۆكتىن يامغۇر چۈشەتتى.
 كۈنلۈك تۇتۇپ بېكەتتە
 مېيخۇا يامغۇر تۇراتتى.

ئاممەمۇ بېكەتكە
 كەلدى يۈگرەپ، دۈگدەرەپ،
 كوچىلاردا ئاقاتتى
 يامغۇر سۈيى بۇ سەلەپ.

دەيدۇ بەزەن ئىككىسى:
«بىز قەيەردە دوستلاشقان؟
بۇ دۇنيادا بارمىدۇ
ئىككىمىزدەك ماسلاشقان؟»

شۇندىن كېيىن ئىككىسى
بولدى گويا جۈپ پۆرەك.
تەڭ كۈلۈشەر، ئوبىنشار
ئوماق بىر جۈپ قوش يۈرەك.

باغدىمەن

پارتىيەم چاچتى ئادالەت نۇرىنى،
تىنجىدى قاششاق نادانلىق بورىنى،
قىزدى ھەر ياندا شاتلىق سورۇنى،
يەتتى كۆككە ناغرا - سۆنەينىڭ ئۇنى،
سورساڭ، ئەمدى نىگارم، باغدىمەن.

باغدا بار ھۆرلۈك ئادالەت مايسىسى،
مىۋىسى ئالتۇن دەرەخلەر سايسىسى،
تېخىمۇ پارلاق خەلقنىڭ غايىسى،
كۈلمىگەي شادمان يۈرەكنىڭ قايىسى،
مەنىمۇ كۈلدۈم شاتلىنىپ، بۇ باغدىمەن.

شۇم ھوقۇشلار ساپە سالغان باغدىمەن،
پالىنىپ بولدىم «گۇناھكار» تاغدىمەن،
قورۇلۇپ كۆيدۈم گويكى باغدىمەن،
سورساڭ، ئەمدى نىگارم باغدىمەن،
بەھۇدە ئۆتكەن ئۆمۈرگە داغدىمەن.

توت چايانىڭ دەۋرىدە بەك بخارلىنىپ،
يۈرىگىم ھەسرەت ئوتىدا داغلىنىپ،
قاپقارا زۇلمەت ئىچىدە زارلىنىپ،
ئۆتتى كۈن دۈشمەنگە ئەخلىت چاغلىنىپ،
بەھۇدە ئۆتكەن ئۆمۈرگە داغدىمەن.

ئىككى دەتالاش كۆردى بىر بوۋاي

كېسەل دەردىدىن ھىچبىر بولالماي،
يېقىلىپ چۈشتى شۇ چىدىلىق يەرگە.
كېلىپ يىگىتلەر كۆتەرمەك بولۇپ،
«مەن»

«مەن» دېيىشىپ نەلىشىپ كەتتى.
بولۇپ گويكى قاناتلىق لاچىن
دوختۇرخانىغا ئۇچىشىپ كەتتى.

×

بىر نەچچە سائەت ئۆتتى ئارىدا
بوۋاي دوختۇرخانىدا كەلدى ئۆزىگە.
شۇ چاغ بوۋاينىڭ كۆپ يىل بۇرۇنقى
بىر تالاش - تارتىش چۈشتى ئېسىگە.
قىرىق يىل بۇرۇن زەپكەشلىك ئىدى،
دەل مانا مۇشۇ باغچىنىڭ ئورنى.
بولۇپ ئۆتكەننى بۇ يەردە چوڭ جەڭ،
بوۋاي خىيالچان ئەسلەيتتى شۇنى:

(ئاخىرى 31 - بەتتە)

چوكانتال سۆيگەن سۇنىڭ يۈزىنى،
باغچا گىلىمى يېشىل قىياقتىن.
ئاق ساقال بوۋاي لەززەتلىنەتتى
ئەتىر گۈل چاچقان خۇشبوۋى پۇراقتىن.

بىر توپ نەۋقىران يىگىت چىدىلتتا
تەمبۇرلىرىنى چالار، ئولتۇرۇپ.
گويا بۇلبۇلنى قىلار ئىدى مەس،
ئېيتقان ناخشىسى كۆكرەك تولدۇرۇپ.

ناخشا ئۇندىن بوۋاي دىلىدا
سۆيۈنۈش دەرياسى ياسىدى ئۆركەش.
تاس - تاسلا قانداق ئۇلار دېيىغا
بوۋاي ئۇسۇلنى قىلغىلى تەڭكەش.

ئاشۇ پۇرسەتتە بىردىن بوۋاينىڭ
يۈرىكى سانجىم چۆمۈلدى تەرگە.

دىلبەر قەييۇم: ئەدەبىيات سەپىمىزگە يېڭى كۈچ بولۇپ قوشۇلغان ياش شا-
ئىرە 1958 - يىلى 1 - ئايدا قەشقەر شەھرىدە خىزمەتچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان.
1973 - يىلى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، مائارىپ
ساھەسىدە ئوقۇتقۇچى بولۇپ ئىشلىگەن، ھازىر «قەشقەر ئەدەبىياتى» ژور-
نىلىدا مۇھەررىر بولۇپ ئىشلىمەكتە. ئۇ، 1982 - يىلى جۇڭگو يازغۇچىلار
جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىگە ئەزا بولغان ئىدى.

ئۇنىڭ تۇنجى شېئىرى «بولسام بىر تامچە» 1980 - يىلى قەشقەر
گېزىتىدە ئېلان قىلىنغان ئىدى. شۇندىن بېرى، ئۇنىڭ «ئىككى غەزەل»،
«ئەجدادىم تەشەككۈرى» قاتارلىق شېئىر، بالادىلىرى بىلەن «يەڭگەم»، «ئانا»
ناملىق ھېكايىلىرى «تارىم» ژورنىلى، «قەشقەر ئەدەبىياتى» ژورنىلى ۋە

باشقا گېزىت - ژورناللاردا ئېلان قىلىندى.

تەھرىردىن.

تۇپراقنىڭ غەزەپى

(بالادا)

بىر ئىشنى ئۇچرىتىپ بولدۇم ھەيران - ھەس،
ئاڭلاڭلار ھەكايەت، ئېلىڭلار ساۋاق.
بۇ جاھان سىرلىرى سەھىپىسىدە
بار ئىكەن ئاجايىپ ئىشلار مۇشۇنداق.

تۇغۇلۇپ جاھانغا كۆزۈمنى ئېچىپ،
بۇ ياشقا كەلگەچە تالاي ئىش كۆردۈم.
گاھىدا گۈللەرگە پۇركەندى باھار،
گاھىدا شۇبىرىغان، جۇدۇن، قىش كۆردۈم.

1

ئورنىمدىن تۇرۇپلا ماڭدىم تاڭ سەھەر،
ئەجداتلار روھىنى يادلاش ئادىتىم.
قايغۇلار كۆڭلۈمدە ئويغىتىپ غەلبان،
ھەر كەلسەم قوزغىلار دىلدا ھەسرەتىم.

باھارنىڭ ئىللىق، ئۇز كۈنلىرى ئىدى،
ئەتراپقا گۈزەللىك شاھى ھۆكۈمران.
باقاتتى تەبىئەت تەبەسسۇم بىلەن،
سۈت بەرگەن ئاندىك شۇنچە مېھرىۋان.

بەزىلەر سۇپۇرەر قەۋرە ئالدىنى،
بەزىلەر ئەپكېلىپ قويۇدۇ كۆچەت.
بەزىلەر كۆزىدە ئەگىپ ئۈنچە ياش،
ئويۇدۇ قەۋرلەر كاھىشغا خەت.

بېشىمنى كۆتەردىم، بولدى نامايان،
كۆز ئالدىم پايانسىز قەۋرىگە ماكان.
تۇرىدۇ چوقچىيىپ ساناقسىز گۈمبەز،
بۇرۇلدۇم بوۋاملار قەۋرىسى تامان.

سۇغاردىم مەنىمۇ ھەم گۈللەرنى كېلىپ،
سۇپۇردۇم ئەتراپنى پاكىزە قىلىپ.
ئاڭلاندى شۇ دەقق قۇلاققا ئەنسىز
بىر ياقىتىن ئېڭرىغان دەرت - نىدا كېلىپ.

ئەتراپقا مۇڭلىنىپ بىر قاراپ چىقتىم،
ھەممە ياق گۈل - چېچەك ئىسىل لاللىلەر.
سۇغۇرار گۈللەرنى ئىجتىھات بىلەن
ئەجداتلار ۋارىسى سانسىز نەۋرىلەر.

2

بىردىنلا ۋاقىراپ كۆتەردىم چوقان،
يېرىلغان تۇپراققا قىلغاندەك خىتاپ:
«ئېپ چىققان كىم ئۇنى گۆرنىڭ سىرتىغا»
دېدىم - دە، ئەتراپقا مەنىلىك قاراپ.

قارىدىم، ئەتراپقا ھاڭ - تاڭ بولۇپ مەن،
ئېچىلدى ئالدىمدىن كىچىك چىغىر يول.
ئۆزەممۇ سەزمەستىن تاشلىدىم قەدەم،
يېتىلەپ ماڭغاندەك مېنى غايىپ قول.

قۇلاق سال كائىنات، قۇلاق سال ئالەم،
بۇ قانداق جەسەت - ھە؟ بۇ قانداق ئادەم؟!
نېمىشقا جىمجىتلىق بەرمىدىڭ ئاڭا،
يا بولسۇن دىدىڭمۇ يىرتقۇچلارغا يەم.

كېلىمەن ھەيۋەتتە ئالغا ئىلگىرلەپ،
يۈرىڭىم ئۇرۇدۇ قىنىغا پاتماي.
بېچىرلاپ ئېيتىمەن ئۆزەمگە ئاستا:
«ئۆزەڭنى تۇتۇۋال، ئانچە ھودۇقماي!»

تاپىنىم ئاستىدىن چىققاندەك گويى،
ئاڭلاندى قۇلاققا يەنە بىر سادا.
«يارەيىم» دەپ كەتتىم شۈركىنىپ تېنىم،
شۇ ھالدا تېڭىرقاپ تۇردۇم بىر ھازا.

ئېپ كەلدى مېنى شۇ ئۇزۇن چىغىر يول
ئوچۇق بىر قەۋرىنىڭ يېنىغا ئاخىر.
ياتدۇ بىر جەسەت يەردە سوزۇلۇپ،
تېتىردى تەنلىرىم ياپىراققەك دىر - دىر.

«سالىسەن نېمىشقا بۇنچىلا غەۋغا؟
سورساڭ مېنىڭدىن بىلىپ قالسەن، -
دەپ ماڭا دوق قىلدى قانداقتۇ بىرسى، -
نىمانداق قورقانىچاق جانسىز بالىسەن؟»

تۇرىدۇ ئۈستىدە ئاپپاق كىپەن ساق،
ۋە لېكىن قونۇپتۇ چىقلا چاڭ - توزاڭ.
ئاھ، نىمە كارامەت، قانداق ئالامەت؟!
دېدىمەن بۇ ھالغا بولۇپ ھاڭۇ - تاڭ.

3

بەردىم نەپ ۋە لېكىن ھېچبىر كىشىگە
قىلىدىم ھېچ مىننەت، قويىمىدىم ھەم شەرت.

ھەممىسى باغرىمغا تۆكتى ھالال تەر،
مېھنەتنىڭ مۇسسىن كۈتتى قىپ تاقەت.
بەردىمەن ئەجرىگە لايىق مۇكاپات،
ھاياتلىق مەنىبىنى - ئەقىل - پاراسەت.

قارىدىم، ئەتراپقا ئىنسى - جىنىمۇ يوق،
ئەسلىدە سۆزلىگەن ئىكەن ئانا يەر.
تىڭشسام سۆزىنى مەن سەگەكلىشىپ،
جاراڭلىق ئۇن بىلەن ماڭا مۇنداق دەر:

ئانا بوپ ئۆستۈردۈم سانسىز ئەزىمەت،
يېتىشتى كۆپلىرى بولۇپ ئادىل، مەرت.

ئاق كۆكۈل ئادەملەر ئۈستىدە ھەر چاغ،
ئويۇرۇپ چىقىرىپ پىتىنە - پاساتنى؛
يوشۇرۇپ دىلغا شۇملۇق، سۈستەست،
يار قىلدى ئۆزىگە رەشك - ھەسەتنى.

تېچ - ئىناق دوستلارنى جاڭجالغا سېلىپ،
ئولتۇرۇپ بەھۇزۇر كۆردى ئۇ ئويۇن.
بەزىدە پىتىننىڭ ئۇرۇغىن چېچىپ،
ھەر ياقتا چىقاردى غەلتە قۇيۇن.

قىلىدى ئۆمرىدە ئەل كۈلگىدەك ئىش،
چىلدى شۇملۇقنى ئەلگە يازۇ - قىش.
يامانغا يانتاياق بولدى پالاقلاپ،
ئەجدىھار ئاغزىغا بولۇپ ئۆتكۈر چىش.

ئىنسانلار ئۇنىڭغا بەرگەندە تەنبە،
ئاڭلىماي، ئىشنى قىلدى ئۇ داۋام.
ئىلتىجا ئەيلدى ئەزارائىلغا ئەل،
«تۈز كورنىڭ ئۆمرىنى ئەيلىگىن تامام!»

ئاقىۋەت ئەكىلىپ بىراۋلار ئۇنىڭ
جەسىدىن باغرىغا كۆمۈشتى تېخى.
چىقاردىم ئىتتىرىپ باغرىدىن ئۇنى،
مەن ئەمەس تۈزكۈرغا ئەزەلدىن سېخى.

ئەتىسى كۆرگەنلەر بولۇشتى ھەيران،
ئەكرىپ كۆمۈشتى قايتىدىن يەنە.
يېرىلدىم ئەزەپتە ئاخىرقى قېتىم،
دېيىشتى: «ۋاي، جەسەت تۇرمايدۇ ئەنە.»

شۇ سەۋەپ ئىرغىتىپ ئاتتىم يىراققا،
بەرمىدىم سىققىدەك قويۇمىدىن ئورۇن.
بۇ ناكەس ھاياتتا كىشىلەر ئۈچۈن
باھارنى قىلماقچى بولغاننى جۇدۇن.

☆

تۇپراقنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ چۈشەندىم،
كەچمىش سوزۇلۇپ ياتقان مۇردىنىڭ.
بىلىسكەن ھەر ئىنسان ئانا تۇپراقتا
قانچىلىك ئىكەننى قەبەت - ئورنىنىڭ.

كۆتەردى ئۈستىمدە ئىگىز ۋە ھەيۋەت
بىنلار ئاسمانغا تاقىشىپ رەت - رەت.
سۇ بەردىم، خىش بەردىم، ئورۇنمۇ بەردىم
ئەۋلادىم ھاياتتا كۆرسۈن دەپ راھەت.

ھەممەيلىن مېنىڭدىن بولۇشتى رازى،
مەنمۇ ھەم ئۇلاردىن سۆيۈندۈم قەۋەت.
كۈتكەننى قولۇمدىن كېلىشچە بەردىم،
ھەتتاكى ئۆلگەندە ياتقىلى لەھەت.

قارىغىن، ئەي قىزچاق، كەلگەنلەرگە سەن،
ياتماقتا قوينىمدا ئۇيىقىغا قېنىپ.
ئەدى سەن قۇلاق سال مۇشۇ مۇردىنىڭ،
دەپ بېرەي ئىشنى ھىكايەت قىلىپ:

بۇ ئىدى ئەسلىدە ياخشى ئادەمنىڭ
سۆيۈملۈك پەرزەنتى، ئارزۇلۇق بالا.
پەرزەنتلىك رىشتى بوپ كىندىك قېنىمۇ،
سىڭگەنتى باغرىغا تۇغۇلغاندىلا!

شۇ سەۋەپ بەردىم مەن ئاكا ئاپپاق سۈت،
چوڭ قىلدىم بېشىمغا ئېلىپ كۆتىرىپ.
بولۇپ مەن ئۇنىڭغا مېھرىۋان ئانا،
ئۆستۈردۈم شۇنچىلىك ئەتمۇا بىلىپ.

ۋە لېكىن ئادەمگە ئوخشىماي ئۇنىڭ
قىلدى ۋە خىسلىتى، ئۆستى باشقىچە.
بولۇپ بىر شۇم بۇيا ئىنسانلار ئۈچۈن،
كەلتۈردى كۆپ زىيان، چەكتىن ئاشقىچە.

يۈرگىم قېنىدىن سۇغارغان گۈانى
چەيلىدى ئايىماي ھەر قەدەمدە بىر.
ھەر قاچان ئۆتتى ئۇ غەپلەت ئۇيىقىدا،
تۇرسىمۇ كەڭرى يول ئاشالىمدى قىر.

قىرقىدى ئايىماي گۈل يىلتىزىنى،
ۋە قويدى ياخشىلار يولغا توزاق.
مۇشۇنىڭ دەردىدىن كۆردى نۇرغۇن جان
ئۆلمەستىن نۇرۇپلا قاراڭغۇ دوزاق.

ئايشەم ئەخمەت: 1942 - يىلى 5 - ئايدا قۇمۇل كونا شەھەردە كىچىك تىجارەتچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1958 - يىلى شىنجاڭ ئىنىستىتۇتىنىڭ تىل - ئەدەبىيات پاكولتېتىنى پۈتتۈرۈپ، 1960 - يىلىغا چىچە ئۈرۈمچى 2 - دارىلمۇئەللىمىندە تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى، ئۇنىڭدىن كېيىن «قۇمۇل گېزىتى» دە مۇھەررىر بولغان، ھازىر «قۇمۇل ئەدەبىياتى» ژورنىلىدا مۇھەررىرلىك قىلىۋاتىدۇ.

ئايشەم ئەخمەت ئىنىستىتۇتتا ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدىلا شېئىر - ھىكايىلارنى مەشىق قىلىشقا باشلىغان. 1957 - يىلى «تارىم» ژورنىلىدا «باھار شامىلى» ناملىق تۇنجى شېئىرى ئېلان قىلىنغان. شۇندىن باشلاپ ھەر قايسى گېزىت - ژورناللاردا «باشلىقنىڭ رايى»، «ھەسرەت» قاتارلىق ھىكايە، ئوچىق - رىكلىرى ئېلان قىلىنىپ كەلدى. يازغۇچىنىڭ «ئۆچمەس ئىزلار» رومانى 1983 - يىلى 1 - ئايدا نەشر - دىن چىقىپ، كەڭ كىتابخانلار بىلەن يۈز كۆرۈشتى. يولداش ئايشەم ئەخمەت ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمەسىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى ۋە يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

تەھرىردىن

خېلىلىق

(ھىكايە)

گۈلنىڭ يۈزلىرى كۆكۈرۈپ، نەپەس ئېلىشى ئىنتايىن قىيىنلىشىپ كېتىۋاتقانلىغىنى كۆردى - دە، يۈرىكىدە ئەنسىزلىك پەيدا بولۇپ، كۆزلىرى قاراڭغۇلىشىپ كەتتى. ئۇ، دوختۇرخانىغا يېتىپ كەلگەندە سەمەت دوختۇر ئاق خالىتىنى سېلىۋېتىپ، يۈز - كۆزلىرىنى سوبۇنداپ يۇيۇۋاتاتتى. باشقا

سىم - سىم يامغۇر يېغىشقا باشلىدى. يول تېپىلغاق بولۇپ كەتكەن ئىدى. گۈل - سۈمخان كىچىك قىزى ئارزىڭۈلنى باغرىغا بېسىپ دوختۇرخانىغا كېتىپ باراتتى. ئۇنىڭ يۈزىگى سىقىلغاندەك بولاتتى ۋە پات - پات بالىسىنىڭ يۈزىنى ئېچىپ قاراپ قوياتتى. ئۇ ئاخىرقى قېتىم قارىغىنىدا، كىچىككىنە ئارزى -

دوختۇرلارنىڭ ھەممىسى ئىشتىن چۈشۈپ قايىتىپ كەتكەن بولۇپ، سەمەتەمۇ قايتىشقا ئالدىراپ تۇراتتى.

— ئۇكام، — دىدى گۈلسۈمخان تاقەت-سىزلىك بىلەن، — بالامنى كۆرۈپ قويۇڭا.

سەمەت دوختۇر يۈزىنى سۈرتۈپ بو-لۇپ تىگىشىغۇچنى ئالدىرىماي قولغا ئالدى - دە، بالىنى تەكشۈرۈشكە كىرىشتى. ئۇ، بال-نى تەكشۈرۈپ بولۇپ بېشىنى چايقاپ قوي-دى. بۇ ھال گۈلسۈمخانغا ناھايىتى قاتتىق تەسىر قىلدى. ئۇ بېشىغا بىر قاپاق سوغاق سۇ تۆكۈلگەندەك ئەندىكىپ كەتتى.

— نىمە، نىمە بويۇتۇ؟ بالامنىڭ كېس-لى ئېغىرمۇ؟

— ئېغىر، تېزىرەك چوڭ دوختۇرخانىغا ئېلىپ بېرىڭ، — دىدى سەمەت بى-پەرۋا قىياپەتتە.

— نىمە دىگىنىڭىز ئۇ، سىزمۇ دوختۇرغۇ، ئاۋال بىر داۋالاپ كۆرسىڭىز بولمايدۇ؟ — گۈلسۈمخاننىڭ يۈرىكى داۋالغۇشقا باشلىدى.

— بىزدە ھازىر ياتاق يىوق، چوڭ دوختۇرخانا ياتاققا ئېلىپ داۋالىمىسا بولمايدۇ. گۈلسۈمخاننىڭ چىرايى ئوڭۇپ، لەۋلىرى تىتىرىدى:

— ئۇنداق دىمەڭ، جېنىم ئۇكام، چوڭ دوختۇرخانا يىراق تۇرسا، ئۇ يەرگە بېرىپ بولغىچە بالامنىڭ ئەھۋالى نىمە بولۇپ كېتەر؟ ئۆزىڭىز بىر ئامال قىلىپ داۋالاپ باقسىڭىز. — تولا سوزلەيدىكەنسىز، بالىنىڭ كې-سىلى ئېغىر دەۋاتمەنغۇ، چوڭ دوختۇرخانى-غا ئېلىپ بېرىڭ. ئۇلاردا ئىسىل دورىلار بار. بالا تېزلا ساقىيىپ قالدۇ.

گۈلسۈمخان سەمەتكە گەپ يىگۈزەلمەي، بالىسىنى باغرىغا باسقىنچە بۇقۇلداپ يىغلا-ۋاتقاندا، ئىشىكتىن ھەمدۇل دوختۇر كىرىپ كەلدى. ئۇ كۆك دىكادىن چاپان، سۈررەڭ-لىك نىلۇن ئىشتان، قارا بەتىنىكە كىيگەن بولۇپ، ئوتتۇرا بويلىق، پىشانىسى كەڭ، بۇغداي ئوڭلۇك، ئورۇق كىشى ئىدى. چوڭ -

چوڭ قارا كۆزلىرىدىن نۇر يېغىپ تۇراتتى. ئۇ ئاق خالانى كىيىۋېتىپ: — نىمە كېسەلگەن؟ — دەپ سورىدى سەمەتتىن.

— كېسەل يۈرەكتە، تۇغما يۈرەك كې-سىلى بولسا كېرەك. دەرھال چوڭ دوختۇر-خانغا ئېلىپ بارمىسا بولمايدۇ.

— چوڭ دوختۇرخانىغا نىمىشقا ئۆز-مىز داۋالىمايمىز؟

سەمەت دوختۇر ئورنىدىن تۇرۇپ بە-تىنىكىسىنى سۈرتكەچ دىدى:

— چوڭ دوختۇرخانا ھەر ھالدا ياخ-شى - دە.

— ئۇنداق دىسىڭىز بولمايدۇ. بىزدىمۇ خېلى ياخشى دورىلار بارغۇ؟

ھەمدۇلنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، گۈلسۈمخاندا بىر ئاز ئۇمىت پەيدا بولدى. — ئۇكام، ئۆزىڭىز بىر تەكشۈرۈپ كۆرۈ-ڭا، — دىدى ئۇ ھەمدۇلغا تەلپۈرۈپ قارىغان پېتى.

ھەمدۇل دەرھال تىگىشىغۇچنى ئېلىپ بالىنى تەكشۈردى، تېمپېراتۇرىسىنى ئۆلچىدى، تىرمومېتىر 40 نى كۆرسىتىپ تۇراتتى. — ئۆپكە ياللۇغلاغان، — دەپ خۇلاسه چىقاردى ھەمدۇل، — شۇ سەۋەپتىن كىس-لاروت يېتىشتۈرۈلمەيۋاتىدۇ، تېمپېراتۇرىنىڭ ئۆرلەپ كەتكەنلىكى بۇنى ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ.

ھەمدۇل يېنىدا قاراپ تۇرغان سېستىرا قىزغا بالىنى دەرھال جىددى قۇتقۇزۇش بۆلۈمىگە ياتقۇزۇپ كىسلاروت بېرىشنى بۇيرۇدى. سېس-تىرا قىز گۈلسۈمخاننىڭ قولىدىن بالىنى ئېلىپ، جىددى قۇتقۇزۇش بۆلۈمىگە كىرىپ كەتتى. گۈل-سۇمخانمۇ ئۇن - تىنىسىز ھالدا ئۇنىڭغا ئەگەشتى.

ھەمدۇلنىڭ قىلىقلىرى سەمەتكە ياقىمىدى. ئۇ، مېنى خەقنىڭ ئالدىدا ئوسال قىلىپ، ئۆزى ياخشىچاق بولۇۋالماقچى، دەپ ئويلىغان ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ھەمدۇلنىڭ كېسەلگە باشقىچە دىئاگنوز قويغانلىغى ئۇنىڭ ئوغىسىنى تېخىمۇ قايناتتى. شۇڭا ئۇ:

— سىز بالغا خاتا دىئاگنوز قويدىڭىز،

سېلىۋىدى، پىشكەل ئايال... بەش كوي پۇل... دىگەندەك گەپلەر ئاڭلاندى. ئىشىكتىن بېرىشنى چىقىرىپ قاراپ باقتى. ئاھ: ئۇ قايسى كۆزى بىلەن كۆرسۇن! ھەمدۇل دوختۇرنىڭ يېنىدا ھىلىقى گەپ يىمەس، ھاكاۋۇر چوكان چاڭىلداپ سۆزلىگىلى تۇرۇپتۇ. ئۇ ئېھتىمال ھەمدۇل دوختۇرنىڭ خوتۇنى بولسا كېرەك. گۈلسۈمخاننىڭ كۆڭلى يەنە غەش بوپتۇ. لۇپ كەتتى. ئۇنىڭ بالىسىنىڭ كېسىلىنىڭ ئېغىرلىشىپ كېتىشىگە ئاشۇ چوكان سەۋەبچى. ئاشۇ چوكان يولسىزلىق قىلىپ، ئۇنى يېرىم كۈن ساقلاتقۇزدى. گۈلسۈمخاننىڭ ياخشى گەپلىرىگە، مۇ، يېلىنىپ - يالۋۇرۇشلىرىغىمۇ قۇلاق سالمىدى. گۈلسۈمخان بۇ كۆڭۈسىز ئىشلارنى خىيالدىن چىقىرىۋېتىشكە قانچە تىرىشىپ باقتى - يۇ، لېكىن زادىلا چىقىرىۋېتەلمىدى...

گۈلسۈمخاننىڭ كىچىك قىزى ئىسىمىداپ قالغان ئىدى. ئۇنى دوختۇرغا كۆرسىتىش كېرەك ئىدى. يەنە بىر تەرەپتىن، قۇربان ھېيت يېقىنلىشىپ قالغان ئىدى. شۇڭا، ياغ تېگىشىپ ئەكىلىپ، ئەۋاھلارنىڭ روھىغا ياغ پۇراتمىسا تېخىمۇ بولمايتتى. خوشنلار، ئۇرۇق - تۇققانلار ھېيتلاپ كىرسە ئىككى قولى بۇ - رۇنغا تىقىپ ئولتۇرغىلى بولمايدۇ - دە. گۈلسۈمخان ئاۋال ياغ تېگىشىپ ئەكە - لىۋېلىپ، ئۇنىڭدىن كېيىن كىچىك قىزنى دوختۇرغا كۆرسەتمەكچى بولدى.

— ئاپپاق قىزىم، — دىدى ئۇ چوڭ قىزى ئىپارگۈلگە، — مەن گۈڭشېدىكى دۇكانغا بېرىپ ياغ تېگىشىپ كېلىمەن. سەن ئۇكانغا قاراپ تۇرغىن. يىغلىسا ماۋۇ سۈتكە شېكەر قوشۇپ ئىچكۈزۈپ قوي. مەن بىردەمدىلا قايتىپ كېلىمەن. ئۇنىڭدىن كېيىن ساڭزا، قۇيماق سالمىز. كۆيىنگىڭنىمۇ ھېيتقا ئۆلگۈرتۈپ تىكىپ بېرىمەن، ماقۇلمۇ؟

ئىپارگۈل ماقۇل بولدى. ئۇ بۇرنىنى

خەتەرلىك ئەھۋال كېلىپ چىقسا ئۆزىگىز جا - ۋاپ بېرەرسىز، — دىدى - دە، جاۋاپمۇ كۈتمەس - تىن، گۈس - گۈس دەسسەگىنىچە چىقىپ كەتتى. ھەمدۇل ئۆزىنىڭ توغرا دىئاگنوز قوي - خاندلىغىغا ئىشىنەتتى. شۇڭا سەمەتنىڭ سۆزلىرىگە ئانچە رەنجىمىمۇ كەتمەيدى. ئۇ، جىمىدى قۇتقۇزۇش بۆلۈمىگە كىرمەكچى بولۇپ ئەمدىلا ئورنىدىن تۇرىۋىدى، شۇ چاغدا ئۇنىڭ ئايالى رەببەنەم كىرىپ كەلدى. ئۇ، قىزغۇچ گۈللۈك كوپتا، يېشىل رەڭلىك گارمۇن يوپىكا، پۇتغا ئىگىز پاشىلىق جىگەررەڭ توپىلى كىيگەن بولۇپ، قولىدا بىر قىزىل سومكىنى كۆتۈردى. ۋالغان ئىدى. ئۇ سومكىسىنى ئۈستەلگە قويۇپ، جاۋىلداپ سۆزلەپ كەتتى:

— بۈگۈن بىر پىشكەل ئايال بەش كوي پۇلنىڭ ماجراسىنى قىلىپ، بېشىمنى ئوچاق قىلىۋەتتى دەڭا. بىر تەرەپتىن توپىغا ئالدىراپ تۇرىمەن، يا بۇ خوتۇننىڭ گېپى تۈگۈمەيدۇ، بەكمۇ جىلى بولۇپ كەتتىم. ئاخىرى پۇلنى قايتا ھىسابلاپ كۆرۈشكە توغرا كەلدى. مانا ئەمدى توپىغىمۇ كېچىكتىم. سىزنىڭمۇ ئىشىڭىز تۈگىگەندۇ، يۈرۈڭا، بىللە بارايلى...

دەل شۇ پەيتتە سېسترا قىز يۈگۈرۈپ چىقتى - دە، ئاسما ئوكۇلنىڭ تېمىشى بەك ئاستىلاپ كېتىۋاتقانلىغىنى خەۋەر قىلدى. ھەمدۇل خوتۇنغا جاۋاپ بېرىشكە ئۈلگۈرەل - مەي جىددى قۇتقۇزۇش بۆلۈمىگە كىرىپ كەتتى. گۈلسۈمخاننىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى ئۈمىت ۋە تەشۋىش ئوراۋالغان ئىدى. قانداقلا بولمىسۇن، ئۇنىڭ بالىسى دوختۇرخانىغا قوبۇل قىلىندى. دوختۇر دىگەن پەرىشتىدەك ئادەم - لەر. ئۇلار گۈلسۈمخاننىڭ بالىسىنى چوقۇم ساقايتىپ بېرىدۇ. ئەگەر دوختۇرلار ساقاي - تىشقا ئامال قىلالمىسچۇ؟ ئۇنداق بولۇشتىن خۇدا ساقلىسۇن، ھەمدۇل دوختۇر بىزدىمۇ ياخشى دورىلار بار، دەپ ئېيتتىغۇ...

گۈلسۈمخاننىڭ قولىغا بىردىنلا بىر تونۇش ئاۋاز ئاڭلانغاندەك بولدى. قۇلاق

شەرت - شەرت قىلىپ تارتقىنىچە ئۆكسىنىڭ يېنىغا بېرىپ ئولتۇردى.

گۈلسۈمخان بىر خالدا تازىلانغان زىغىرنى ۋە ياغ قاچىسىنى ئېلىپ ھارۋىسىغا سالدى - دە، گۇگۇشېنىڭ ياغ دۈكىنىغا قاراپ يول ئالدى.

گۈلسۈمخان كۆپ ئۆتمەي ماي دۈكى - نىنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلدى. 40 - 50 كىشى خالدا - لىرىنى تامغا يۆلەپ قويۇپ ئۇزۇن ئۆچىرەت بولۇپ تۇرۇپتۇ. گۈلسۈمخان ھارۋا - سىنى توختىتىپ، خالداسى بىلەن ياغ قاچە - سىنى تامغا يۆلەپ قويدى - دە، ئۆچىرەتنىڭ ئاخىرىغا بېرىپ قوشۇلدى. بۇ يەردىكى ئادەمنىڭ كۆپلىكى ئۇنى تەشۋىشكە سېلىپ قويدى. ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئۇنىڭ نۆۋىتى خېلى ئۇزاققا كېلىدىغاندەك تۇراتتى. ئىپارگۈل ئۆكسىغا قانداغراق قاراۋاتىدىكىن، ئۆكسى يىغلاپ قالىدىمىكىن. ئۇ ياغنىلا ئېلىۋالسا باشقا ئىشلارنى قانداقلا قىلىپ بولامسۇن ھېيتقا ئۆلگۈرتەلىشىگە ئىشەنەتتى. ۋاي يال - غۇزلۇق، ۋاي يالغۇزلۇق، قۇرۇپ كەتسۇن، بۇنداق يالغۇزلۇق.

مانا ئەمدى گۈلسۈمخاننىڭ نۆۋىتى كەلدى ۋە دۇكاننىڭ ئىچىگە كىرىشكە رۇخسەت قىلىندى. گۈلسۈمخان ئالدىرىغان پېتى خالداسىنى كۆتىرىپ ئەكىرىپ گىر ئۈستىگە قويدى. دان ئۆلچىگۈچى كىشى داننىڭ قانچىلىك ئىكەنلىگىنى بېلەت كەسكۈچىگە ئېيتتى. بېلەت كەس - كۈچى چوكان بېرىلدىغان ياغنى، تۆلىنىدىغان پۇلنى بىردەمدىلا ھىساپلاپ، گۈلسۈمخانغا توپ - توغرا بەش كوي پۇل تۆلەشنى ئېيتتى. گۈلسۈمخاننىڭ بارى - يوق يەتتە كوي پۇلى بار ئىدى. ئۇ بەش كوينى ئاجرىتىپ ئېلىپ، بېلەت كەسكۈچى چوكانغا سۇندى.

ئەنە شۇ چاغدا سىرتتا ناغرا - سۆنەي ئاۋازى ئاڭلىنىپ دۇكاننىڭ ئىچى پاتىپاراق بولۇپ كەتتى. بېلەت كەسكۈچى ئايالى پۇل ۋە تالونلارنى ئۈستەلنىڭ تارتىمىغا سېلىپ

سىرتقا چىقتى.

گۈلسۈمخانمۇ سىرتقا چىقىپ قاراپ تۇردى. بۈگۈن مەلۇم ئىدارە باشلىغىنىڭ ئوغلنىڭ توي كۈنى ئىدى. توي كۆچۈرگۈ - چىلەر 3 ماشىنىغا چۈشۈپ داغ - دۇغا بىلەن ماڭغان ئىدى.

بېلەت كەسكۈچى ئايال دۇكانغا قايتىپ كىرىپ ئورنىغا ئولتۇرغاندىن كېيىن، تارتىمىنى ئېچىپ ھىلىقى تالوننى ئالدى ۋە گۈلسۈمخانغا قاراپ:

— بەش كوي تاپشۇرۇڭ، — دېدى.

— ۋاي خۇدايىم، ھازىرلا بەش كوي بەردى - خۇ، — دېدى گۈلسۈمخان ئالدىراپ.

— بەش كوينى بەرسىڭىز نىمە ئۈچۈن بۇ قەغەزگە تامغا ئۇرمىدىم؟

— تاڭدەي، داقا - دۇمباقنى ئاڭلاپ ئېسىڭىزنى يوقىتىپ قويدىڭىزمىكىن، پۇلنى ئالدىڭىز - دە، تارتىمىڭىزغا سېلىپ تاماشا كۆرگىلى ماڭدىڭىز، — دېدى گۈلسۈمخان.

— ھەي، يالغان ئېيتماڭ!

— يالغان ئېيتسام خۇدايىم تۆپەمدىن ئۇرسۇن. مانا ئەتراپتىكىلەرمۇ كۆرگەندۇ.

— بۇ ئايالنىڭ پۇل تاپشۇرغىنىنى كۆر - گەنلەر بارمۇ؟

ھەلىمۇ ياخشى كۆرگەنلەر بار ئىكەن، گۇۋالىقتىن ئۆتتى.

لېكىن بېلەت كەسكۈچى ئايال:

— ياق، زادى ئېسىمدە يوق، سىز كۈتۈپ تۇرۇڭ، ئىشتىن چۈشكەندە پۇلنى ساناپ كۆرەي، راست تاپشۇرغان بولسىڭىز شۇ چاغدا مەلۇم بولىدۇ.

— ئۇنداق قىلماڭ ئۆكام، ئۆيدە بالام ئاغرىق ياتىدۇ. ئۆيۈم يىراق، ئىشتىن چۈش - كىچە ساقلاپ تۇرالمايمەن، — دېدى گۈلسۈم - خان. لېكىن بېلەت كەسكۈچى چوكان بۇدرا چاچلىرىنى سىلىكتىپ، باشقا كىشىنىڭ ھىساۋاتىنى قىلىشقا كىرىشپ كەتتى.

رەيھانەم بۇ ئايالغا قوپاللىق قىلغىنىغا پۇشايمان قىلدى. بالنىڭ كېسىلىنىڭ بۇندە چىۋالا ئېغىرلاپ كېتىشىدە ئۆزىنى ئەيىپلىك ھىس قىلدى.

بالنىڭ ئەھۋالى بىر ئاز ياخشىلانغاندىن كېيىن، ھەمدۇل دوختۇر ئىشخانىسىغا قايتىپ چىقتى. — تويغا ئۆزىڭىزلا بېرىپ كەلسىڭىز قانداق؟ — دېدى ئۇ ئايالغا قاراپ، — ئۆزىڭىزمۇ كۆردىڭىز، بالنىڭ كېسىلى ئېغىر. ئۇنى تاشلاپ كەتكىلى بولمايدۇ.

— مەنمۇ بارمىسام بولارمىكىن، — دېدى رەيھانەم پەرىشان ھالدا.

— نىمىشقا بارمايسىز، شۇنچە قىزغىن ئىدىڭىزغۇ؟

— بارغۇم كەلمەي قالدى، — دېدى رەيھانەم يەرگە قاراپ.

ئۇ بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى ئېرىگە سۆزلەپ بەرمەكچى بولدى. يۇ، بىراق، ئاغزىنى ئېچىشقا جۈرئەت قىلالىدى.

— ئۇنداق بولسا ناھايىتى ياخشى. ئۆيگە بېرىپ ماۋۇ ئايالغا تاماق ئەكىلىپ

بېرەلەمسىز؟ ماقۇل دەڭ. ئۇنىڭ ئۆيىدە تاماق ئەكىلىپ بەرگۈدەك ئادەم يوقكەن.

رەيھانەم ماقۇللۇق ئىشارىسىنى بىلە - دۇرۇپ چىقىپ كەتتى.

خەتەرلىك پەيتىلەر ئۆتۈپ كەتتى. بالنىڭ ئەھۋالى ياخشىلىنىشقا قاراپ يۈزلەنگەن ئىدى. ھەمدۇل ئاسما ئوكۇل نەيچىسىدە

دىكى سۇيۇقلۇقنىڭ تامچىلىشىنى، بالنىڭ تىنىقلىرىنى كۈزىتىپ ئولتۇرغاندا، سەمەت ئالدىرماي مېڭىپ كىرىپ كەلدى. ئۇ، ئېھ -

تىمال پاجىئەلىك ئاقسۆڭەكلەرنى كۆرۈشكە تەييارلىنىپ كىرگەن بولسا كېرەك. ئۇ،

بالنىڭ رېتىلىق ھالدا پىشىلىداپ نەپەس ئېلىۋاتقانلىغىنى، چىرايىغا قان يۈگۈرۈپ

قالغانلىغىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭدىكى جىددىلىك ھەيرانلىققا ئالماشتى. ئۇ بىر دەم قاراپ

تۇرغاندىن كېيىن، لام - جىم دېھى ئارقىسىدە

بۇ ئىشلار گۈلسۈمخاننىڭ خىيالىدىن لىپ قىلىپ ئۆتۈپ كەتتى. لېكىن كېلىشىمە -

لىكلەر تېخى تۈگۈمگەن ئوخشايدۇ. ھىلىقى چوكان ھەمدۇل دوختۇرغا ئەگىشىپ جىدە

دى قۇتقۇزۇش بۆلۈمىگە كىرىپ كېلىۋاتمامدۇ!

گۈلسۈمخان ئۇ چوكاننى ئوڭايىسىز ھالەتتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن، ئىشىك

تەرەپكە ئارقىسىنى قىلىپ ئولتۇرۇۋالدى. ئەڭ ياخشىسى، ئۇنىڭغا كۆرۈنەسلىك كېرەك.

ھەمدۇل دوختۇر ئۇنىڭ بالدېسىنى جان كۆيدۈرۈپ داۋالاۋاتىدىغۇ. بەش كوي پۇل

ئۈچۈن بۇ چوكاننى ئېرىنىڭ ئالدىدا ئوسال قىلىشىمۇ ياخشى ئىش ئەمەس. ئىشقىلىپ، دوختۇر

تۇرۇنۇڭ بالدېسىنى ساقايتىپ بەرسىلا بولغىنى! ... ھەمدۇل دوختۇر كىرىپ، بالنى يەنە

تەكشۈردى ۋە بۇرنىنىڭ ئاستىغا قۇرۇق يىڭنە ئۇرۇشنى بۇيرۇدى. يىڭنە ئۇرۇلغاندا

دىن كېيىن بالا بىر ئاز ھۇشقا كەلگەن بولسىمۇ، چىرايى ئۆزگىرىپ، بېشىنى ئۇيان -

بۇيان تاشلاشقا باشلىدى. ھەمدۇل دوختۇر بالنىڭ يۈزىگىنى قايتىدىن تەكشۈرۈپ كۆرۈپ بىردىنلا چۆچۈپ

كەتتى ۋە سېستىرا قىزغا قاراپ: — كورامىن! — دەپ ۋاقىرىۋەتتى.

سېستىرا قىز چاقماق تېزلىگىدە ھەر - كەت قىلىپ، كېسەل بالىغا يۈرەكىنى ھەر -

كەتلەندۈرىدىغان ئوكۇل ئوردى.

رەيھانەم ئىشىك تۈۋىدىلا توختاپ قالدى. ئۇ، گۈلسۈمخاننى تىرىنۇغان ئىدى.

ئارقىغا قايتىش ئەپسىز ئىدى. ئۇ گۈلسۈم - خاننىڭ يىغلاپ قىزارغان كۆزلىرىنى كۆرۈپ

نېمە قىلىشىنى بىسەلەپسەي قالىدى. ئۇنىڭ قۇلىغىغا: «ئۇكام، ئۇنداق قىلماڭ، بالام

ئاغرىقتى...» دېگەن سۆزلەر قايتا ئاڭلانغاندەك بولدى. راس ئىكەن - دە. مانا،

بۇ ئايالنىڭ بالىسى ئۆلۈم بوسۇغىسىغا كېلىپ قاپتۇ.

ھەيرانلىق ئىپادىسى ئىگەلمىگەن ئىدى. ئۇ رەيھانەنىڭ ئالدىغا ئىككى قەدەم ھېكمىپ: — كېلىڭ سىڭلىم، ياخشى تۇردىڭىزمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ياخشى، ئارزىڭلۇ ياخشىمۇ، ئۆزىم ئىزچۇ؟ — رەيھانەنىڭ چىرايىدا ئوڭايىسىزلىق نىش، خىجىللىق ئالامەتلەر كۆرۈلۈپ تۇراتتى. ئۇ بىردىنلا ئۆزىنى يوقىتىپ قويۇۋاتقانداك بولۇپ يەرگە قارىۋالدى.

— ئاپا، ئاپا، — دىدى ئىپارگۈل خوشال ھالدا، — تۈنۈگۈن رەيھانەڭلۇ ئاچام كىيىملىرىمنى يۇيۇپ، چاچلىرىمنى تاراپ قويىدى. بۈگۈن كەچتە كۆيىنگىنىمۇ تىكىپ بەردىدىكەن. رەيھانەڭلۇ ئاچامچۇ، قارا ئاپا، بىزگە ياغ ئەكىلىپ بەردى. ھېيتقا ئۇلگۈرتۈپ ساغزا، پوشكال سېلىپ بېرىمەن، دەيدۇ.

— رەھمەت سىڭلىم، ياخشىلىقلىرىڭىزنى مەنىمۇ قايتۇرارمەن، — دىدى گۈلسۈمخان خوشال بولۇپ.

— نىمىگە رەھمەت ئېيتىسىز، مەن سىزدىن كەچۈرۈم سورىسام بولىدۇ تېخى، ئۇ لۈشكۈنكى قىلغىم توغرا بولماپتۇ. بالام كېسەل دىگەندەك قىلىۋىدىڭىز، قۇلاق سالىماپتەن. شۇ كۈنى ھىساۋاتىمدا بەش كوي ئارتۇق چىقتى. سىزنى ئىزلىسەم كۆرۈنمەيدىڭىز. مېنى كەچۈرۈڭ... رەيھانەم راستتىنلا يىغلىۋېتىشكە ئاز قالدى.

بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ تۇرغان ھەمدۇل دوختۇر:

— ھە، سىز ئۇلۇشكۈن بەش كوي پۇلىنىڭ گېپىنى قىلغان ئىدىڭىز، شۇگەپكەن - دە، نىمىشقا بىخەستەلىك قىلىدىڭىز؟ — دىدى ئاپالغا قاراپ.

— ھەلىقىچۇ، تويىنىڭ داقا - دۈمبىغىنى ئاڭلاپ، ئېسىمنى يوقىتىپ قويۇپتەن. گۈلسۈمخان كۆزلىرىگە ياش ئالغان ھالدا رەيھانەمنى قۇچاقلىۋالدى.

غا يازدى. ھەمدۇل ئۇنىڭ چىرايىدىن خىجىللىق ئالامەتلىرىنى بايقاپ قالدى. ھەمدۇل دوختۇر بۆلۈمنىڭ باققا قارىغان دەرىزىسىنى ئېچىۋەتتى. بۆلۈم ئىچىگە سەھەرنىڭ ساپ، سالقىن ھاۋاسى كىرىشكە باشلىدى. ئۇ دەرىزىدىن باققا بىر پەس قاراپ تۇردى. دەرەخلەرنىڭ يوپۇرماقلىرىدا ۋە گۈللەرنىڭ شاخلىرىدا كېچىچە ياققان يامغۇرنىڭ تامچىلىرى يالتىراپ تۇراتتى. تەبىئەت ھۆسنىگە جان كىرگۈزگەن بۇ تامچىلار گويى ئاسما ئوكۇلنىڭ ئەينىكە نەيچىسىدىكى تامچىغا ئوخشايتتى. بالىسىغا تەلەپپۇز قاراپ ئولتۇرغان گۈلسۈمخان تۇيۇقسىزلا:

— ھەمدۇل ئۇكام! — دەپ ۋاقىرئەتتە ھەمدۇل دوختۇر بالا تەرەپكە بۇرۇلدى. بالا كۆزىنى ئېچىپ ياناتتى. ئانىنىڭ يۈزلىرىدە كۈلۈمسىرەش پەيدا بولغان ئىدى. ئۇنىڭ قورۇق باسقان يۈزلىرى كۈلكىدىن پۇرۇشۇپ كەتتى. ئۇ ئەمدى ھەممە كىۋگۈل - سىزلىكلەرنى ئۇنۇتقان ئىدى.

سېستىرا قىزمۇ يۈگۈرۈپ كىردى: «ياخشى، ئەمدى ئوڭلىنىشقا باشلاپتۇ» دەۋەتتى. ھەمدۇلنىڭمۇ كۆڭلى ئىمىن تاپتى. بەچارە ئانىنىڭ قايغۇسى خوشاللىققا ئايلاندى. غىنىنى كۆرۈپ ئۇمۇ كۈلۈمسىردى. بالىنىڭ تومۇزىنى تۇتۇپ كۆرگەندىن كېيىن، ئۆزىنى يېنىك، خاتىرجەم ھىس قىلدى.

شۇ چاغدا ئىشىك ئېچىلىپ، رەيھانەم كىرىپ كەلدى. ئۇ بىر قولىدا تاماق قاچىسىنى كۆتىرىۋالغان، بىر قولىدا ئىپارگۈلنى يېتىلدۈرۈپتەن. ئىپارگۈل يۈگۈرگىنىچە ئۇكىسىنىڭ يېنىغا كېلىپ، «ئارزىڭلۇ، ئارزىڭلۇ» دەپ چاقىردى ۋە ئۇكىسىنىڭ قولىنى سىلاپ سۆيىدى. — ئاپا، ئۇكام ياخشىمۇ؟

گۈلسۈمخان جاۋاب بەرمىدى. ئۇ، رەيھانەمنىڭ ئىپارگۈلنى يېتىلەپ كىرىۋاتقانلىغىنى كۆرۈپ، تېڭىرقىغىنىچە تۇرۇپ قالغان ئىدى. ئۇنىڭ چىرايىدىكى كۈلكىنىڭ ئورنىنى

تۇرسۇنئاي يۇنۇس: يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ھىكايەچىلىق بىلەن جامائەتچىلىكنىڭ كۆزىگە چېلىقىپ كېلىۋاتقان تۇرسۇنئاي يۇنۇس 1941 - يىلى قەشقەر يېڭى شەھەر ناھىيىسىدە دىخان ئائىلىسىدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن. 1959 - يىلى شىنجاڭ ئىنىستىتۇتىنىڭ سەنئەت پاكولتېتىنى پۈتتۈرگەن. ھازىر «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى» ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمىدە مۇھەررىر بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ، ئۇ جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبەسىنىڭ ئەزاسى. يازغۇچىنىڭ تۇنجى ھىكايىسى «چولپاننىڭ تويى» ژورنىلىمىزنىڭ 1981 - يىلىلىق 5 - ساندا ئېلان قىلىنغان ئىدى. شۇندىن بېرى ئۇنىڭ «ساداقەت»، «ئۈمىت ئۈچۈن»، «ئېچىنىش» قاتارلىق 6 ھىكايىسى «تارىم» ۋە «قەشقەر ئەدەبىياتى» ژورناللىرىدا ئېلان قىلىندى.

تەھرىردىن.

ئاقۋەت

(ھىكايە)

1981 - يىلىنىڭ ياز پەسلى ئىدى.

تۈمىدىكى ئاقكۆكۈل دىخانلارنىڭ ھالال مېھ-
نىتى بىلەن يارىتىلغان گۈزەل باغلار، مول-
ھوسۇلمۇق ئېتىزلار، بالىلىق چاغلىرىدا ئېچىپ
قانمايدىغان سۈزۈك بۇلاق سۇلىرى، كۆل-
چەكلەردە پىلىتىڭلاپ ئويىنايدىغان بېلىقلىرى...
ئۆستەڭ بويىغا جايلاشقان چاققانغىنە چىراي-
لىق قورو- جايىمىز، ياپ- يېشىل تال- بىدىش-
لىرى، خۇش-پۇراق گۈللىرى بىلەن خۇد-
دى بىر باغچىغا ئوخشايدىغان ھاۋالىق ئۆ-

تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتكەن بەختىيار
مىنۇتلار يېتىپ كېلىپ، ماشىنا قوزغالدى. ئۆز
يۇرتۇمنى كۆرۈش ئىستىگى بىلەن تىلغا
يۈرگىم ھايان بىلەن سوقاتتى. ماشىنىنىڭ
رېتىملىق سىلكىنىشى بىلەن كۆزۈمنى ئىختى-
يارسىز يۇمۇپ ئولتۇرغان بولساممۇ، خىيال
كەپتىرىم ئۆز يۇرتۇمدا پەرۋاز قىلماقتا
ئىدى.
كىندىك قېنىم تۈكۈلگەن شۇ ئانا يۈر-

ئۆي مەسىلىسىگە كەلسەك، مېنىڭ ئائىلەم يىراقتا، ئۇكامنىڭ بېشى باغلاقسىز قالدى. شۇڭا بامەسلىھەت ئۇنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ، ئۆيىنى ئۇنىڭغا بەرسەك، ئۇكام بۇ ئۆيىدە ئولتۇرۇپ، ئاتا-ئانىمىڭ چىرىغىنى ياقسا، ئۇلارنىڭ روھىمۇ خوشال بولىدۇ، بىزمۇ ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بولىمىز. بۇ مېنىڭ مەسلىھەتىم، دېدىم.

تۇققانلار خۇددى مەسلىھەتلىشىۋالغاندەكلا بىر ئېغىزدىن:

— توغرا، ناھايىتىمۇ توغرا مەسلىھەت بولدى، دەپ قوبۇل قىلىشتى. ئۇكام بولسا زۇڭزىيىپ ئولتۇرغىنىچە، بىزگىمۇ قارىماستىن يەرنى سىجاپ تۇرۇپ:

— پۈتۈمنى تۆمۈر زەنجىردە چۈشەيدىغان گەپكەن-دە، مەن ئەركىن ئۆگىنىپ قالغان ئادەم، ئۆزەمنى باقالمايۋاتقىنىمدا خوتۇننى نىمە قىلمەن، دەپ غۇدۇڭشىدى.

تۇققانلار ئۇنىڭ بۇ سۆزىگە ھەيران قالغىنىدىن ياقىسىنى چىشلىشىپ، چۇۋۇل-دەشىپ كېتىشتى. ئاخىرى ئۇنىڭ رايىغا قارىمايلا، مەھەللىمىزدىن بىر قىزنى تېپىپ، ئۇنى ئۆيلەپ قويدۇق. شۇنىڭ بىلەن ھەم-مىمىز خاتىرجەملىك ھەسس قىلدۇق.

مەن قايتىش ئالدىدا ئۇنىڭغا ئۇزۇن-

دىن-ئۇزاق نەسىھەت قىلىپ، ئۆيىنى ھەر قانداق شارائىتتىمۇ قولدىن چىقىرىۋەتمەسلىكىنى قاتتىق چېكىلدەم ۋە ئۇنىڭ بۇ ھەقتە ۋەدە بېرىشىنى تەلەپ قىلدىم، ئاخىرى ئۇ، يەرگە قاراپ تۇرۇپ:

— ئائىلىمىزدىكى مۈلۈكلەردىن قىل چاغلىق نەرسىنى يوقاتسام، ئانىمىڭ بالىسى بولماي كېتەي، دەپ قەسەم قىلغان ئىدى. ئويلاپ مۇشۇ يەرگە كەلگەننىمىدە، ئۇكامنىڭ قەسىمى قۇلىغىمىنىڭ تۈۋىدە جاراڭلىغاندەك بولدى. مەن خىيالىدىن بېشىمنى كۆتىرىپ، ماشىنىنىڭ ئەينىگىدىن ئەتراپقا نەزەر سېپلىشىغا باشلىدىم. كۆز ئالدىمىدىن ئاسمانغا تاقاشقان ھەيۋەتلىك

يىمىز بىر-بىرلەپ كۆز ئالدىمدا نامايان بولۇشقا باشلىدى. «ئۇكام شۇ ئۆيىمىزدە ئا-ئا-ئانىمىڭ روھىنى خوشال قىلىپ، چىرد-خىنى ئۆچەرمەي ئولتۇرغانىدۇ، ياكى...»

بۇندىن بەش يىل بۇرۇن، ئانىم قازا قىلىپ كەتكەن كۈنلەر ئىدى. ئۇرۇق-تۇق-قانلار جەم بولۇپ، ئانىمىدىن مىراس قالغان ئائىلىمىزنىڭ تەۋەرىك ئۆيىنى كىمگە بېرىش ھەققىدە تالاش-تارتىش قىلىشقا باشلىدى.

ئەنئەنىۋى ئادەت بويىچە بۇ ئۆي ئۇكامغا مىراس قىلىپ بېرىلىشى كېرەك ئىدى. بىراق، شۇ كۈنى ئۇرۇق-تۇققانلار ئىچىدىكى ئەڭ ھۆرمەتلىك كىشىمىز بولغان تاغام ساقاللىرىنى تىرتىتىپ تۇرۇپ، يۇقۇرى ئاۋاز بىلەن:

— سىدىق ناباپ بالا بولدى. ئۆيىنى ئۇنىڭغا بەرگىنىمىز بىلەن ئاز ئۆتمەي ۋەيران قىلىۋېتىدۇ. شۇڭا ئۆيىنى ئاچىسىغا بېرەيلى، دېدى.

ئىككىنچى تاغام:

— ئۇنىڭ قىلىشى ھەممەيلەنگە ئايان، اپكەن ئۇنى ماكانىمىز قويساق رەمەتلىك سىڭلىمىز گۆرىدە ئۆرە ئولتۇرىدۇ، شۇڭا ئۆي-نى سىدىققا بېرەيلى، دېدى.

— كىم ئۇنى ئۆيىمىز قويمەن دەپتۇ؟— دېدى تاغام تېرىككەن ھالدا،— ئۆي مىراس سۈپىتىدە ئاچىسىغا تەۋە بولىدۇ، ئەمما سىدىقتىن شۇ ئۆيىدە ئولتۇرۇۋەرسە ئىش ھەل بولمامدۇ، ئامانەت ئۆي بولغاندىن كېيىن ئۇنى ۋەيران قىلىۋېتىلمەيدۇ، دېمەكچىمەن.

— ئەمەس، ئاكامنىڭ دىگىنىدەك بولسۇن، شۇنداق قىلساق ئامانەتكە خىيائەت قىلمايمىز، دېدى ئىككىنچى تاغام.

ئۇزۇن تالاش-تارتىشلاردىن كېيىن، ئۇرۇق-تۇققانلار يۇقارقى پىكىرنى توغرا تېپىشتى. شۇ چاغدا مەن ئەدەپ بىلەن ئور-نىمىدىن تۇرۇپ:

— ئۇرۇق-تۇققانلار جەم بولۇپ، نەزىر-چىراقلارنى ئوبدان تۈگىتىۋالدۇق، ھەر قايسىلىرىغا كۆپ رەھمەت. ئەمدى

رو سېلىۋالدىق، خۇدايىم بۇيرۇسا، يەنە بە-
لانلىرىمىز بار، ئۆمرۈم بولسا ئولتۇرغىلى
نېسىپ قىلار، - دېدى.

ئۇزۇن پاراڭلاردىن كېيىن تاغام:
- سىدىقمۇ بار، - دېدى ئۇلۇق - كى.

چىك تىنىپ، - ئۇ كىچىگەدىن تارتىپ يامان
ئۈگىنىپ قالغاچقا ھالا بۈگۈنگىچە بىرەر ئىش-
نىڭ بېشىنى تۇتماي، لاغايلىپ يۈرىدۇ، بۇ
يەرلەردىمۇ تۇرمۇش ياخشىلىنىشقا باشلىدى.
بىكار تەلەپلەر بارغانسېرى ئازىيىۋاتىدۇ.
ھەممە كىشى يەر كۆتەرە ئېلىش، سەي - كۆك-
تات تېرىش بىلەن جاھاندارچىلىق قىلىۋاتىدۇ.
بىزنىڭ بۇ يەرلەردەك سۈيى ئەلۋەك، مول
ھوسۇللۇق يەر بەلكى ئىقلىمدا كەم تېپىلار،
ئۇنىڭ ئۈستىگە، شەھەر گۈڭشى دىگەندە نىمە
تېرىساڭ غۇچچىدە پۇل دىمەسەن. بىز چېنىمىز-
دىمۇ كەمبەغەللىك قالىغىنى چۆرۈۋېتىپ، خېلى
قەد كۆتىرىپ قالدۇق، ھەتتا چۈشمىزگىمۇ
كىرمەيدىغان كىنو قويدىغان تېلېۋىزور سې-
تىۋالدىق، تۇرمۇش توغرىسىدا قاخشىيدىغانلار-
مۇ ئازلاپ، بۇ يەرنى تاشلاپ كەتكەنلەرمۇ
بىر - بىرلەپ قايتىپ كېلىۋاتىدۇ. پەقەت سى-
دىقلا... - تاغام گېپىدىن توختاپ قالدى.

- چېنىم تاغا، نىمە بولدى؟ ئۇ زادى
بارمۇ - يوق؟ ياكى يىغىۋېلىشقا...

- ۋاي بالام، ئۇ يىغىۋېلىشقا كىرىپ -
چىقىپ تۇرىدۇ، قوسىغى ئاچسىمۇ، ھورۇنلۇ-
غى تۇتۇپ قالىسىمۇ دەرۋازا ئالدىغا بېرىپ
بىر جىدەل چىقىرىپ، ھەپتە، ئون كۈن يېتىپ چى-
قىدۇ. بۇ بەغەرەز نومۇس دىگەننىمۇ قاي-
رىپ قويدى. بۇرۇن ئانچە - مۇنچە قەرت،
قاتار ئويىناپ يۈرۈپتىكەنمىش، ھازىر دۆڭكە
قىمارۋازلار قاتارىغا ئۆتۈپ قالدى.

- قىمارۋاز؟! بىزنىڭ پۇشتىمىزدىن ھا-
زىرغىچە بۇنداق ئادەم چىقىپ باقمىغان ئىدى...
- توغرا ئېيتتىڭ، ئۇ شۇنچىلىك نا-
مەرت، لىك تاسىما بىر نىمە بولۇپتىكى، ئۇنى
چايناپ پۈركۈۋەتكۈم كېلىدۇ، ئۇنى قولىدىن

تاغلار، پايانسىز چۆل - جەزىرىلەر، بۈك-
باراخسان كۆجۈم مەھەللىلەر، مول ھوسۇللۇق
ئېتىتىزلار بىر - بىرلەپ ئۆتمەكتە ئىدى.
كۆزۈم يولدا بولسىمۇ، كۆڭلۈم ھامان
ئانا يۇرتۇمنىڭ تۇپرىغىنى تېزىرەك كۆرۈمگە
سۈرتۈش ئىستىگى بىلەن يانماقتا ئىدى.

ئاخىرى يۇرتۇمغا يېتىپ كەلدىم. چا-
مادانىمنى كۆتىرىپ، ماشىنىدىن چۈشتۈم - دە،
ناھىيە بازىرىنى ئارىلاپ ماڭدىم، بىرنەچچە يىل
بۇرۇنقى تاشيول ئورنىغا ئاسفالت يول، بىرنەچ-
چە چوڭ ماگىزىن، قەۋەتلىك ئىدارە، قەۋەتلىك
ئائىلىلىكلەر بىناسى سېلىنىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن
بۇ ناھىيە بازىرىمۇ خېلى كۆركەملىشىپ قاپتۇ.
مەھەللىگە بارىدىغان غول ئۆستەڭدىكى ياغاچ
كۆۋرۈك ئورنىغا مۇستەھكەم سىمونت كۆۋ-
رۈك سېلىنىپتۇ. بۇ مەنزىرىلەرگە ھەۋەسلىنىپ
كېتىۋاتقىنىدا، چوڭ تاغام بىلەن ئۇچرىشىپ
قالدىق. ئۇ، ئۇزۇن ئاق كۆيىنەك كىيىپ،
بېلىگە قارا بەلۋاغ باغلىۋاپتۇ، چاچ - ساقال -
لىرى بۇرۇنقىدىن خېلىلا ئاقىرىپ كېتىپتۇ.
ئۇ خۇددى ئۆز دادامدەك مېھرىۋانلىق بىلەن
كۆرۈشتى ۋە پېشانىلىرىدىن سىلاپ تۇرۇپ،
كۆز يېشى قىلدى:

- سالامەت كەپسەن، باغرىم، سېنى كۆرۈپ
خۇددى رەمەتلىك سىڭلىمنى كۆرگەندەك بول-
دۇم، - دېدى ھەم مېنى ئۆز ئۆيىگە باشلاپ ماڭدى.
بىز قورۇغا كىردۇق. قورو يېڭى سې-
لىنىغان بولۇپ، مەنزىرىلىك قىلىپ ئاقلانغان،
تال بېدىشلىرىدە ئۈزۈملەر مەرۋايىتتەك يالت-
راپ تۇرغان بولۇپ، كىشىنىڭ دىلىغا راھەت
بېغىشلايتتى. مەن تاغامغا:

- ئەجەپمۇ ئوبدان قورو سېلىۋاپلا، -
دېدىم خوشال ھالدا. تاغاممۇ مەغرۇر كۆ-
لۈپ تۇرۇپ:

- ھەممە گەپ پۇلدا ئىكەن، بۇرۇنقى
ئۆيىمىزنى سەنمۇ كۆرگەن، يىقىلىپ چۈشەي
دەپ قالغان ئىدى. ئىككى يىلدىن بېرى
قولسىز ئۆزىراپ قالدى، ئىشىنى چوڭراق
باشلاپ، كېسەك تامنى ئورۇپ، خىشتىن قو-

چىقىرىۋەتتى.

مەن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كەتتىم، ئۇ ئۆيىنى دادام پۈتۈن ئۆمرىدە قان-تەرى بىلەن پۈتكۈزگەن ئەمەسمىدى. ئۇ ئۆي يالغۇز مىراسلا ئەمەس، بەلكى بىزنىڭ كۆڭۈل خوشىمىز، يايلىغىمىز، ئىدى - غۇ، ئۇنى ...

— ئولتار بالام، ئولتار، سەن بىلەن بىزنىڭ ئۇيرىغىمىزدىن ئۇنىڭ بەرۋايى بەلەك، گەپ قىلساڭ يەرگە قاراپ بۇتتەك تۇرغىنى تۇرغان. ئۇ ياتسام خومارى، قوپسام چىمكەر- مەن بولۇپ، نەدە كەچ بولسا، شۇ يەردە ئۇخلاپ يۈرىدۇ. «لىگىشىغان دەرەختىن قورق» دىگەندەك، سەن بار ۋاقىتىدىلا ئۆيىدىكى چوڭ شىرە، چۆيۈن مەش، چوڭ ئاناڭدىن قالغان گۈللۈك لوڭقا، بوۋاڭدىن قالغان مىس لىگەن- لەرگىچە ئۇتتۇرۇپ بوپتىكەن، سەن كېتىشىڭ بىلەنلا قىمارۋازلار دولىسىنى چىقىرىپ كېل- شىپ، ئۆيىدىكى ھەممە نەرسىنى ئېلىپ كېتىش- تى. كېلىن قىزمۇ يىڭنە چاغلىق نەرسە قالمىغان بۇ قۇرۇق ئۆيىدىن بوخچەسىنى كۆتىرىپ ئان- سىنىڭكىگە كەتكىنىچە قايتىپ كەلمىدى. سىدىق قۇرۇق ئۆيدە يېتىپ- قوپۇپ يۈردى. خەقلەر: سىدىق بىر كۈنى ئۆيىنى گىلەم، شىرداق بىلەن ياسىۋېتىپتۇ، دىيىشىشە، يەنە بىر كۈنى ھەممە نەرسىنى ئۇتتۇرۇپتېتىپ، داق يەردە يېتىپتۇ، دىيىشىپ يۈردى. ئۇتتۇۋالسا ناخشا ئېيتىپ، يەپ- ئىچىپ، ئۇتتۇرۇۋەتسە يىغلاپ- قاخشاپ دىگەندەك كۈنلەرنى ئۆتكۈزدى. تۇققانلارمۇ كۆپ قېتىم نەسىھەت قىلدۇق، ياخشى- يامان گەپلەرنىڭ ھەممىسىنى ئىشلىتىپ باقتۇق، لې- كىن ئۇنى بۇ يولدىن بەزدۈرەلمىدۇق.

تاغانىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، ئىچىم زەھەر يۇتقانداك ئېچىشىپ، تولغىنىپ كەتتىم. كېچى- چە كىرىپك قاقماي ساراسىمە خىماللار ئىچىدە تاڭ ئاتقۇزدۇم. تاڭ سەھەرنىڭ سالقىن ھاۋاس- دا غول ئۆستەڭنى بويلاپ لۆمۈلدەپ ئېقىۋاتقان سۇ بىلەن ئەگەشكەندەك ئانامنىڭ ئىشىكى ئالدىغا بېرىپ قالغىنىمنى بىلمەي قاپتىمەن.

ئىككى قاناتلىق چىرايلىق دەرۋازىمىز- نىڭ بىر قاننى نامغا يۆلەگىلىك، بىر قاننى ئوچۇق ئىدى. بوسۇغا تۇۋى كولاڭغان بولۇپ، دەرۋازىغا قەدەم قويۇشۇم بىلەنلا پۈتۈن ئە- زايىم شۈركىنىپ كەتتى.

بۇ ئانامنىڭ ئۆيىمۇ؟ ياق، ياق ئۇ ئالدى- قاچان كىشىلەرنىڭ ئىلىكىگە ئۆتۈپ كەتكەن. ئىست، ئاتا- ئانامنىڭ بۇ ئۆيىگە تۆككەن- ئەجرى- مېھنىتى! ئاتا- ئانام خوشنا ئولتۇرۇپ، «ئۆيى يوقنىڭ جېنى يوق» دىگەندەك، ئۆي- دىن- ئۆيىگە كۆچۈپ، سورۇنچىلىق، خورلۇق تارتقاندىن كېيىن، ئۆي سېلىشقا باشلىغان، بەچارە دادام لاي ئېستىپ، تام قوپۇرۇپ، ھېرىش- چارچاش، ماغدۇرسىزلىق نەتىجىسىدە كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قالغان ئىدى. ئۆي- گە ئىشلەۋاتقىنىدا بىرقانچە قېتىم كېسىلى قوزغىلىپ، ھۇشىدىن كەتكەن چاغلىرىنى كۆر- گەن ئىدىم. ئۆي پۈتكەندىن كېيىن ئەتىگەن- ئاخشاملىرى ياغاچچىلىق ھۈنرىنى ئىشلىتىپ، ھەر بىر ئويۇق، مەرەپلىرىگىچە ئەنئەنىۋى گۈل- لۈك نەقىشلەرنى ياساپ چىققان. بۇ ئۆي ئائىلىمىزگە شاتلىق، ئازادلىق، خاتىرجەملىك ھەم ئەڭ ئاخىردا ئۇنتۇلغۇسىز ئەلەم كەل- تۈرگەن. دادام رەمەتلىك دائىم:

— خۇدا بۇيرۇسا، مۇشۇ ئۆيىنى كۆڭلۈم- دىكىدەك ياساپ پۈتتۈرۈۋېلىپ، بىر كۈن پۈت- قولۇمنى ئۇزۇن سۇنۇپ يېتىۋېلىپ، ئاندىن ئۆلۈپ كەتسەم ئارمىنىم يوق، — دەپتتى. ھەلىمۇ يادىمىدىن چىقمايدۇ، ئۆيىمىز پۈتكەن كۈنى پۈتۈن مەھەللە يىغىلىپ، ھويلىدا بەزمە قۇرۇپ، ناخشا- سازلار ئەۋ- جىگە چىققاندا، دادام خوشلۇغىدىن ئامبارغا كىرىۋېلىپ، تامنى قۇچاقلاپ ئۇن سېلىپ، ئۇزۇنغىچە يىغلىغان ئىدى، شۇ كېچىسى ئۇ- نىڭ كېسىلى قوزغىلىپ تۈن بويى ئېگىز ئۆي- يېتىپ ئەتىسى تاڭ سەھەردە بىز بىلەن مەڭگۈ ۋىدالاشقان ئىدى. مانا بۇ ئۆي دادام- نىڭ ھايات خاتىرىسى، ئۇنىڭ ھاياتى قە- مىتىگە توختىغان ئىدى. ھازىر بولسا بۇ ئۆي

بىزنىڭ ئەمەس، ئەۋلادىمىزنىڭ چىرىسى ئۆچۈپتۇ.

مەن ئارقامغا يېنىپ ئۆزەمنى تۇتۇۋا -
لالماستىن يىغلىغان يېتى ئۆستەڭنى بويلاپ،
تاغامنىڭ ئۆيىگە قايتىپ كەلدىم.

×

ئارىدىن ئۈچ كۈن ئۆتتى. ئويلا - ئويلا
ئاخىرى يەنە ئانامنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ئۆي -
نىڭ يېڭى خوجايىسىنى كۆرۈش ئارزۇسى
بىلەن شۇ تەرەپكە ماڭدىم. بۇ قېتىم دەرۋازا
داغدام ئوچۇق ئىدى. مەن بىر بېسىپ، ئىككى
بېسىپ قوروغا كىردىم.

قورودىكى پىشاۋانغا تولۇپ تۇرغان تال -
باراڭلار پەرۋىشسىز تاشلىنىپ قالغان. ھويلا -
ئارام پاسكىنا، قورۇنىڭ بۇلۇڭىغا ھاراق
بوتۇلكىلىرى قالايمىقان تاشلانغان. خۇددى
بۇ قورۇ تاشلاندىق ۋەيرانە جايغا ئوخشاپ
قالغان ئىدى.

ھويلىنىڭ چېتىدىكى ئۆزۈمە سايىسىدا
سالقىن ھاۋادىن ھوزۇرلىنىپ، بىر ئەر كىشى
ئوڭدا ياتاتتى. ئۇنىڭ ئۇزۇن ئورۇق پۈتلە -
رى مەينەتلىشىپ كەتكەن بولۇپ، داق يەر -
دە خۇددى ئۆگزىدىن يېقىلىپ چۈشۈپ ھۇ -
شىدىن كەتكەندەك ياتاتتى. ئارىلاپ - ئارد -
لاپ بارماقتەك يوغان ئورالغان تاماكىسىنى
شوراپ بولۇپ، قېقىلىپ - قېقىلىپ يۆتۈلەتتى.
ئۇ قاچاندىن بېرى بۇ يەردە يېتىۋاتىدۇ،
قاچانغىچە ياتىدۇ؟ بۇ نامەلۇم ئىدى.

— قوپە، ھەي ھورۇن، ئۆزۈمە سايىسىنى
سېتىۋالغاندەكلا ياتىسەنغۇ؟ — دىگەن ئاۋاز
ئاڭلاندى. مەن ئاۋاز چىققان تەرەپكە
قارىدىم.

ئىشىكتە مىكېچىدەك سەت، بۇرنى پاناتى،
قوناق شېخىدەك ئاجىز، ئاق رومىلىنىڭ ئۇچى
پاكارلىغىدىن يەرگە تېگىپ قالغان بىر خو -
تۇن كوينىڭنىڭ ئېتىگىگە قولىنى سۈرتكىنىچە
ھىلىقى ياتقان كىشىگە تىكىلىپ تۇراتتى.

ھىلىقى ئەر كىشى ئورنىدىن تەستە تۇر -
دى. چاپىنىنىڭ تۈگىلىرى ئوچۇق، ئىگىز

بويى يادەك ئېگىلىگەن، سىم ساقاللىرى سېرىق
تۇرنى تېخىمۇ سەت رەڭگە كىرگۈزگەن بۇ
ئادەمنىڭ ئەلەس كۆزلىرىدىن يا ئىچكەنلىكى، يا
چەككەنلىكى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. بىردىن ئۇنىڭ
تاماكى تۇتقان ئوڭ قولىنىڭ چىمچىلىغىدىكى
چەش كۆزۈك ئۇزۇككە كۆزۈم چۈشتى. مەن
تۇرغان جايىمدا قېتىپلا قالدىم. «يارەببىم،
بۇ مېنىڭ ئۇكامۇ - نىمە! ئۇ تېخى قىرىق
ياشقا كىرمەي تۇرۇپلا بوۋايغا ئايلىنىپ قاپ -
تىغۇ، مەن مۇشۇ مەخلۇق بىلەن قانداقمۇ
بىر قوساقتا يېتىپ، ئانامنىڭ ئاق سۈتىنى
بىللە ئەمگەن بولغىدىم؟ بۇنىڭغا ئاق سۈت
بەرگەن، تۇن كېچىلەردە ئەلەي ئېتىپ»،
سوغاق بوشۇڭىنى تەۋرىتىپ، چوڭ قىلغان
ئانامنىڭ ئارزۇ - ئۈمىتلىرى نەلەردە قالدۇ؟!
نىمىشقىمۇ مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قالغانىمەن!...»
— چىق، چىقە ھويلىنى مەينەت قىلماي، —
دىدى ھىلىقى خوتۇن چالۋاقاپ، — ئەر كىشىنىڭ
ئىچىدىن بۇ سەندەك پەسەندى ئادەم چىقىدىكەن.
— ئۆيگە كىرمەيدىمەنغۇ، يېزىچە ھوي -
لىنىڭ بىر بۇلۇڭىدا يېتىپ تۇرسام
نىمە بولىدۇ، ئۇنچىۋالا ئىنساپسىزلىق
قىلمىغىن.

— مەن ئىنساپسىزمۇ تېخى، بۇ ئۆيىنى
قىپ - قىزىل تىزىغا سېتىۋالغانىمەن، تولا
يېلىنماي چىقە نېرى!

— بويۇتۇ دىگەنسا، يېتىپ تۇرسام
نىمە بولىدۇ، قىشقىچە بىر گەپ بولار.
— بولمايدۇ، بۇ مېنىڭ ئۆيۈم.

...

— كۆزۈڭنى چەكچەيتىمە، بولمايدۇ
دىگەندىن كېيىن بولمايدۇ، نەگە بېرىپ
ئەرز قىلساڭ قىل! — ھىلىقى ئايال كەلگەن
يېتى ئۇكامنىڭ قولىدىن سۆرەپ ئىشىك
تەرەپكە تارتتى، ئۇكام ئۇنى بىر ئىتتىرد -
ۋىدى، ئۇ خوتۇن ۋايىجانلاپ كەتتى. شۇ
ئارىلىقتا ئۆيىدىن بېشىغا ئاق تۇماق،
ئۇچىسىغا ئۇزۇن كۆيۈنەك كىيىپ، بېلىنى

ئايلىنىپ قالدى. ئانامۇ ئۇنى بەك ياخشى كۆرگەچكە، نىمە دېسە شۇنىڭغا ماقۇل بولاتتى. كېيىنكى قالايمىقانچىلىق يىللىرىدا ئۇ «قورقماس، باتۇر» لاردىن بولۇپ يېتىشتى.

ئۇ شۇ تەرىقىدە بۈگۈننى ئۆتكۈزۈپ ئەتىسى نىمە بولۇشىنى بىلمەستىن گاگىراش بىلەن ياشاۋەردى. كۈنلەرمۇ ئايلىرىنى قوغلاپ ئۆتۈۋەردى. تېرىقچىلىق قىلىش ئۇنىڭغا جان ئازاۋى بىلىنىدى، دادام ياغاچچىلىقنى ئۈگەتەي دېسە، ئۇ «كۈزۈم قىرىندىلار ئارىسىدا ئۆتەمدۇ، مەن ياغاچنىڭ پۇتىغىنى ئالغىچە ئۆزەمنىڭ مىڭ بىر پۇتاقلىرىمنى تۈزۈتەي» دەپ زادىلا گەپكە كىرمىدى. دائىم بىكار يۈرگىنى بىلەن بەزىدە ئاجايىپ شىرىن چۈشلەرنى كۆرەتتى. ھەتتا خېلى-خېلى ئىشلارنى قىلماقچى بولىدە-ۇ، ئەمەلگە ئاشۇرالمىي ھەسرەتلىنەتتى.

مەن تىوي قىلىپ ئۇزۇن ئۆتە-مەي باشقا شەھەرگە كەتتىم. كېيىن ئوقۇشۇمچە، دادام ئۇنىڭغا گەپ ئاڭلىتالمىي بىر قانچە قېتىم ئۇرغان، لېكىن ئۇ ئۆز جېنىغا ئىچ ئاغرىتماي، ئۇلگىدەك ئىچىپ، بارغانسېرى دۇنيادىن، ھاياتتىن، كىشىلەردىن بىزار بولۇشتەك بىر خىل تۇيغۇ ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى ئىگەللىگەن.

ھەممۇ ئېسىدە، قايسىدۇر بىر يىلى تۇققانلار يىغىلىغان سورۇندا بىرەيىلەن ئۇكامنىڭ يولىدىن چىقىپ كەتكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ئاقۇتىنىڭ يامان بولىدىغانلىقىنى ئېيتقىنىدا، ئانام ئۇكامنى ئاقلاپ:

— بۇ كەڭ جاھانغا مېنىڭ بىر ئوغلۇم زادى پاتامدۇ؟ باشقىلارنىڭ گېپى چىقماي، مېنىڭ بالامنىڭلا نامى پۇر كېتەمدۇ؟ — دەپ زارلىغان ئىدى. كېيىنچە ئانامۇ مۇشۇ بالىسىنىڭ يامانلىقىدىن قاخشاپ يۈزىنى كۆتۈرەلمەي دۇنيادىن

پوتا بىلەن باغلاۋالغان، كۆنەكتەك سېمىز بىر ئەر كىشى چىقتى.

مەن دەرھال كەينىمگە بۇرۇلۇپ، ئۆيىدىن يېنىپ چىقتىم. دە، ئىشك ئالدىدىكى تېرەكنىڭ كەينىگە ئۆتتۈم.

قورودا ئىككى ئەر، بىر ئايالنىڭ بوم-زىل ئاۋازلىرى بىلەن ئۇرۇشۇۋاتقان، تىللىشىۋاتقان، ۋاقىرىشىۋاتقانلىقى ئاڭلاندى. ئاخىرى ناتونۇش ئەر كىشىنىڭ غەزەپلىك ئاۋازىدىن كېيىن، ئۇكام قورودىن يەرگە قارىغان پېتى چىقىپ، يېنىمىدىن ئۆتۈپ كەتتى. ئۇنىڭ كۆيىنىڭ ياقىسى يىرتىلغان، ئاپتاپتا كۆيگەن بويىنىڭ بىر قانچە يېرىدە قان ئىزى كۆرۈنەتتى.

ئۇكام يېنىمىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا ئىختىيارسىز:

— ئۇكام، سەن ئاخىرى مۇشۇنداق بولارىڭنى ئويلىمىغانمىدىڭ؟ — دەپ پېچىرىلدىم.

كىچىگىمىزدە ئۇكام بىلەن ئىككىمىز مەكتەپكە بىللە بېرىپ، بىللە قايتاتتۇق. ئۇ، يول بويى جىم ماڭماستىن بالىلارغا تاش ئېتىپ، ئىست قوغلاپ، دەرەخلەرنى ئىسقاڭلىتىپ ماڭاتتى. كېيىنچە مۇئەللىمىمۇ قاخشىتىپ، ساۋاقداشلىرىنى جېنىدىن جاق توپىغازدى. پۈتۈن سىنىپتىكى ساۋاقداشلار ئۇنىڭدىن خۇددى يىرتىقۇچ ھايۋاننى كۆرگەندەك قاچىدىغان بولدى. بارا-بارا ئەتىگىنى ئۆيىدىن مەن بىلەن چىقىپ، كەچكەچە مەكتەپكە بارماي ئويىناپ، كەچقۇرۇنلىقى ئۆيگە مەن بىلەن بىللە قايتاتتى. ئۇنىڭ بۇ ئىشىنى دادامغا ئېيتقىنىم ئۇچۇن ئۇكامنىڭ مېنى ئۇرغانلىقى ھازىر-قىدەك ئېسىدە. شۇنداق قىلىپ، بىز ئوتتۇرا مەكتەپكە چىقىپ كەتكەندە ئۇ ئىككىنچى سىنىپنىڭ «داڭلىق ئوقۇغۇچىسى» بولۇپ قالدى. ئۇ ئاخىرى، مەكتەپتىن چىكىندى. بارا-بارا بىكار تەلەپ ھورۇنغا

ئۆتكەن.

كىشىلەر، «ئەرلەرگە يەتمىش ئىككى خىل ھۈنەرمۇ ئاز» دېيىشىدەكەن. ئۇكام بۇنىڭ ئەكسىچە، ئەڭ رەزىل، ئەڭ ئىپلاس ھۈنەردىن ئىككىنى تاللىۋالغان. ئۇ گويا كۈندىن-كۈنگە كەملەپ كېتىۋاتقان ئىشتىيى ئۇچۇن-ياشاۋاتقان دەكلا ئىدى. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي، ئۇ يەنىلا مېنىڭ ئۇكام ئىدى. شۇڭا، ئۇنىڭغا ئېچىنىپ، ئىچ ئاغرىتىپ قاراپ تۇراتتىم. ئۇ كۆزۈمگە خۇددى تۇمانلىق كېچىدە غايىپ بولۇپ كېتىۋاتقان ئادەمدەك كۆرۈندەكتە ئىدى. ئۇ ھازىر قىمارخاندا بىكار دەنلا سېتۋەتكەن ئۆيى، مال-دۇنياسىنىڭ ئاچچىق ئازاۋىنى تارتىپ نەگىدۇ قاراپ ماڭماقتا ئىدى.

كەچقۇرۇنلىغى كىشىلەر تاغامنىڭ ئۆيىدىن تېلېفون زور كۆرۈپ قايتىشتى. مەن تاغامدىن ئۆيىمىزنىڭ زادى قانداق قىلىپ قولدىن چىقىپ كەتكەنلىكىنى كۆچىلاپ سورىدىم.

— بىر كۈنى ئۇكام قىماردا ئۇتۇۋاپتۇ، دەپ سۆز باشلىدى تاغام، — پۇل ئۇتتۇرغان قىمارۋازلار ئۇكامغا پۇلنى سىڭدۈرمەسلىك ئۈچۈن ئۇنىڭ كەينىدىن سايىدەك ئەگىشىپ يۈرۈپتۇ. كېچىسى ئۇخلاتماي ئۈگۈزدىگە چالما ئېستىپ، كۈندۈزى تاماق يىگىلى قويماي يەنە ئويناشقا قىستاپتۇ. شۇ كېچىسى قىمار راسا قىزىپتۇ، سىدىق ئارقا-ئارقىدىن ئۇتتۇرۇپ پۈتۈن ۋەسىلىنى قۇرۇتۇپتۇ، قىمارغا تىكىمگەن پۇتىدىكى ئۆتۈك، چاپانلىرىمۇ قالماپتۇ. بۇ ۋەسۋە سىچىلىكتە يەنە ئۆزىنى تۇتالماي قولى قىزىپ، كۆزى قىزىرىپ تۇرغاندا، ھىلىقى چوتناچى مىكجىن ئۇنىڭ چىشىغا تېگىپ:

— بۇتتەك تۇرىسەنغۇ، نىمەگىنى تىكمەكچىسەن؟ — دەپتۇ.

— نىمە تىكسەم تىكسەن، ياسەن مېنىڭ بىلەن ئوينىماقچىمۇ؟
— ئوينىساق ئوينىدۇق، پۈتۈن ھاياتىمدا قىمار ئويناپ كېلىۋاتسام، سەن بىلەن ئوينىيالماسەندۇ؟ قېنى، نوچى بولساڭ تىكىدىغىنىڭنى تىكمەسەن؟

ئاز ئۇچرايدىغان بۇ لۈكچەك خوتۇننىڭ چوڭچىلىغى قىزىپ تۇرغان سىدىققا قاتتىق تەسىر قىپتۇ. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ:
— نىمە تىكسەمنى خالايسەن؟ — دەپتۇ.

— نەق پۇل تىكسەن، پۇل تاپالمىساڭ ئۆزەڭنى تىككىن، — دەپتۇ خوتۇن.
جىن چىراقنىڭ يورۇغىدا گىردەسەن يورۇپ تۇرغان بۇ كىچىكىگە ئۆيىدىكى قىمارۋازلار قاقلاپ كۈلۈشۈپ، دومۇلۇشۇپ كېتىپتۇ. ھەتتا بەزىلىرىنىڭ كۆزلىرىدىن ياش چىقىپ كېتىپتۇ. ئارقىدىنلا:
— قېنى، قېنى سىدىق گەپ قىل، خوتۇن خەقنىڭ ئالدىدا مات بولۇپ قالما، — دېيىشىپ، قاراپ تۇرۇشۇپتۇ.

— ئۆزەمنى تىكسەم نىمە قىلسەن؟ — دەپتۇ سىدىق.

— يىگىتنى ئۇتۇۋالغان كىشىنىڭ مەيلى. ئۆيىدە يەنە كۈلكە كۆتۈرۈلۈپتۇ. ئاچچىقتىن يېرىداي دەپ تۇرغان سىدىق قوشۇمىسىنى تۇرۇپ خېلىغىچە ئويلىنىپ قاپتۇ. دە، ئاخىرى ھەلىقى مىكجىمىن خوتۇننىڭ ئاق توماقلىق ئېرىگە قاراپ:
— بوپتۇ، ئۆيۈمنى ئۆتكەندە ئۆزەڭ چىققان باھا بويىچە ساڭا ساتاي، ئەمما بالىخاننى ئېلىپ قالسەن، — دەپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئاق تۇماقنىڭ گۈلسەقەلىرى ئېچىلىپ كېتىپتۇ. چۈنكى ئۇ، ئۇزۇندىن بۇيان سىدىقنىڭ ئاشۇ ئۆيىنى قوللىغا كىرگۈزۈۋېلىشنىڭ قەستىدە يۈرگەن ئىكەن، بىر قانچە قېتىم سودىلىشىپ باھادا

— يارەبىم، سىدىق بۈگۈن ساڭا پەلەك تەتۈر كەلدى. سىدىقنىڭ رەڭگى ئۈلۈكنىڭ رەڭگىگە كىرىپ، ئاللاننىڭ بۇ رەھىمىزلىكىگە غەزەپلىنىپ، كۆزلىرى چىنغىدىن چىقاي دەپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن بالىخاندا يېتىپ كەلگەن ئىكەن، كېيىن ئۇنىمۇ ئۇتتۇرۇپتۇ، قىشتا ماخودا، يازدا ئۇيە-بۈيەردە يېتىپ-قوپۇپ يۈرەرمىش، بىزدىن قېچىپ تۇتۇق بەرمەيدۇ. مانا سەن كەلگەندىن بېرىمۇ سېنى ئىزلەپ كەلمىدى. ئاناڭنىڭ ئويى بىر قىمارۋازنىڭ چاڭگىلىغا چۈشۈپ قالدى. ئۇنىڭ بۇ يولىدىن قايتىشى تەس ئوخشايدۇ، دەپ ھەمكارىنى تۈگەتتى.

×

مەن كۈلۈپ كېلىپ، يىغلاپ قايتىدىغان بولدۇم. مۇشۇنداق ھەسرەت بىلەن يولغا چىقىپ كېتىۋاتقىنىمدا بازاردىكى سېتىقچى ئالدىدا پاقىز تۇرغان مىسلىگەنگە كۆزۈم چۈشۈپ قالدى. ئۇنى ئۇرۇپ-چۆرۈپ كۆرۈپ، بوۋامنىڭ بوۋىسىدىن قالغان تەۋەرۈك مىراسلىگەن ئىكەنلىكىنى تونۇدۇم. بۇلىگەننىمۇ ئۇ قىماردا ئۇتتۇرۇۋەتكەندۇر. مەن بۇ مىسلىگەننى ناھايىتى قەمەتكە سېتىۋالدىم، شۇنىڭ بىلەن كۆڭلۈم سەل ئارامغا چۈشكەندەك بولدى. مەن بۇ مىسلىگەننى قۇچاقلاپ كېتىۋاتقىنىمدا بىرمۇنچە كىشىلەر كوچىنىڭ چېتىدىكى قاپاق تېرەكنىڭ سايىسىغا ئولتۇرۇپ قاپتۇ. شۇ ئارىلىقتا تاغاممۇ پەيدا بولدى. تاغام بىلەن بىللە بېرىپ قارىساق، ئۇكام يېتىپتۇ، تاغام ئۇنى يۆلەپ قۇچىغىغا ئالدى.

كېلىشەلمەي قاپتۇ. بۈگۈن ئۇنىڭ ئۆز خوتۇنى ئارقىلىق سىدىقنى قىمارغا بۇد-چىۋالا زورلىشىنىڭ سەۋەبىمۇ شۇنىڭدىن ئىكەن. — ئۇنداق بولسا ھۆججەت ياز، — دەپتۇ ئاق تۇماق.

شۇنىڭ بىلەن قىمارۋازلاردىن ئىككىسىنىڭ شاھىتلىغى ئاستىدا ھۆججەت يېزىلىپ، بارماقلار بېسىلىپتۇ. ئاق تۇماق قېيىندىن پۇل خالىتىنى چىقىرىپ، بۈگۈنكى قىماردا ئۇتقان پۇللىرى بىلەن قوشۇپ بىر تاتازا پۇلنى سىدىقنىڭ ئالدىغا تاشلاپتۇ. سىدىق غەزەپ بىلەن ئوشۇقنى قولغا ئاپتۇ، ئەمما ئۇ بۈگۈن بىرەر قېتىمەمۇ ئامەت كەلمىگەننى ئويلاپ، ئوشۇقنى قولدا خېلىغىچە تۇتۇپ تۇرسىمۇ، يەنىلا ئىككىلىنىپ ئاتالمىپتۇ. چوتچى خوتۇننىڭ ئاق تۇماقلىق ئېرى مەسخىرىلىك كۈلۈپ، تۇرۇپ:

— نىمەڭگە ئوغۇل بالىسىمۇ، ئاتامەن - ئاتامەن؟ — دەپتۇ. قىمارۋازلارمۇ ئارقا-ئارقىدىن سۆز قىستۇرۇپتۇ: — قىمار دېگەننى ئوغۇل بالىسىمۇ ئوغۇل بالىسى ئوينىيالايدۇ، «يولۋاس ئىزدىن، يىگىت سۆزىدىن قايتماس» دەپتىكەن. — ئەكە، توخۇ يۈرەك، سەن ئاتىمىڭ مەن ئاتىمەن.

يۇقۇرقى سۆزلەرنى ئاڭلىغان سىدىق ئاخىرى ھىلىقى ئاق تۇماققا بۇرۇلۇپ:

— قاراپ تۇر، ئوشۇقنى مانا مۇنداق ئاتىدۇ، دەتتىكام، ياپىرىم جەمىشت، — دەپ ئوشۇقنى ئېيتىپتۇ. قىمارۋازلار تەڭلا يەرگە قارىشىپ، دەرھال كەينىگە داچىپتۇ. گايىلىرى كۆزىنى يۇمۇشۇۋاپتۇ، گايىلىرى لېۋىنى چىشلەپتۇ، گايىلىرى تۇماقلىرىنى بېشىدىن ئېلىپ ۋاقىقىدە يەرگە ئېتىپتۇ:

دېكىنە، ياكى ئەل - يۇرت ئالدىدا قىلغان - ئەتكەنلىرىگە پۇشايمان قىلىپ ئۆز ھاياتىغا ئېچىنىۋاتامدېكىنە، ياكى ئۆمىرىنىڭ قۇرۇت - قوڭغۇزدەك ئۆتۈپ كەتكەنلىكىگە ئازاپلىنىپ - ۋاتامدېكىنە؟

تاغام ئۇنىڭغا ئېڭىشىپ قاراپ تۇرۇپ: - بالام، ئەل - يۇرت ئالدىدىكىدا تۇرۇپتۇ، ئۇلارغا دەيدىغان بىرەر ئېغىز سۆزۈڭ يوقمۇ؟ - دېدى.

ئۇكام قوللىرىنى كىرىشتۈرۈپ يەر - دىكى يۇمشاق توپىنى سىقىمىغا ئالماقتا ھەم قاتتىق ئازاپلانماقتا ئىدى. ئاخىرى پىسخان بىلەن ناھايىتىمۇ مىسكىن ئاھاڭدا: - مەن... مەن... خىجىل. ئەگەر خۇدا - يېسىم قايىتا ئۆمۈر بەرسە چى... چوقۇم ياخشى ئادەم...

ئۇنىڭ گېپىنى ئۇزۇلۇپ قالدى، سە - قىمىدىكى توپىمۇ ئۆكۈلۈپ كەتتى.

راستىنلا ئۇ قايتىدىن ھاياتقا ئېرىش - كەن بولسا ئىدى، بەلكىم مەنئى بايلىقتا - ئىگە بولغانمۇ بولاتتى. ياكى بىرەر توغرا كەسىپ بىلەن ھايات كەچۈرگەن بولاتتى. بىراق ۋاقىت ئاللىقاچان ئۆتۈپ كەتكەن، ئۇ مەيلى ئازاپلانسۇن، مەيلى قانچە دات - پىرىيات قىلسۇن، كەتكەن ئۆھۈر قايتا كەلمەيتتى. ئۇ ئەڭ ئاخىرىدا بەكمۇ كېچىكىپ ئۆز خاتالىغىنى تونۇغان ئىدى.

بىز، دۇنياغا تەسادىپى تۇغۇلۇپ قېلىپ، مەنسىز، مەسلەكسىز ياشاپ، ئاخىرى ئېچىنىشلىق ئاقسۆڭەتكە دۇچار بولغان بۇ تۇققىنىمىزنى ھارۋىغا سېلىپ، دوختۇرخانىغا ئېلىپ كېتىۋاتىمىز. بەلكىم ئۇ قايتا ھاياتقا ئېرىشىپمۇ قالار، بەلكىم ھايات بىلەن مەڭگۈگە ۋىدالىشار، ھازىرچە بۇنى مەۋم ئەمەس ئىدى...

ئۇنىڭ ھازىرقى ھالىتى بەك ئېچى - نىشلىق ئىدى، يۈز - كۆزى تاياق زەربىدىن كۆپتەك ئىشىمىغان، ئاغزى يۇمۇلالماي تۇراتتى، تاغام ئۇنىڭ يۈرىكىنى تىڭشاپ كۆرۈۋىدى، تېخى ھاياتلىقتىن ئازراق بولسىمۇ نىشانە بارلىغى بىلىندى.

مەن ئۇكامنىڭ قولىنى سىلاپ تۇرۇپ، ئۇنىڭغا قارىدىم. ئۇنىڭ لاخىش - گىردەك ئۇزۇن، كىر قولى ھورۇنلۇقنىڭ، ئىپلاسلقنىڭ سەۋۋولى ئىدى. بۇنى ئەم - گە كەچىلەرنىڭ بەخت - سائادەت ئۇچۇن ئىشلەيدىغان تىنىم تاپماس قولى بىلەن سېلىشتۇرغاندا پەرق نىمىدىگەن چوڭ! ئۇ پۈتۈن ھاياتىنى قىمارنىڭ نېنىنى يە - مەن دەپ ۋەھىمىدە ئۆتكۈزگەچكە ئورۇقلاپ تىرىك ئەرۋاغا ئايلىنىپ قالغان، ھاياتىنىڭ ئاخىرىمۇ لەيلىپ يۈرگەن كۆ - پۈكتەك ئۆتكەن.

ئۇنى قىماردا ئۇتتۇرغانلىغى ئۈچۈنمۇ ياكى ئۇتقانلىغى ئۈچۈنمۇ ياكى قىمارۋاز - لارنى بوزەك قىلغانلىغى ئۈچۈنمۇ ئەيتاۋۇر كىشىلەرنىڭ ئۇرغانلىغى ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

ئۇنىڭ ئاغزىغا سۇ تېمىتىشۇق. بىر - ئىككى يۈتۈم سۇ گېلىدىن بەكمۇ تەستە ئۆتتى. ئاندىن خۇددى چىڭ تىپىشى ئېسىلغاندەك ئېغىر قاپاقلىرىنى تەستە كۆتىرىپ كۆزىنى ئاچتى.

ئۇ ئالدى بىلەن ماڭا ئۇزۇن تىكىلدى، ئاندىن ئەتراپىدا تۇرغان ئۇرۇق - تۇققان، مەھەللە - يۇرت ئەھلىلىرىگە قارىدى، ئۇنىڭ كۆكۈرۈپ كەتكەن مەڭزىگە تامىچە - تامىچە ياشلار ئاقتى.

ئۇ، دۇنياغا كېلىپ، كېتىۋاتىدۇ. بەلكى ئۆمىرىنىڭ ئاخىرىدا «مەندىن بىرەر نامۇ - نىشان قالدۇمۇ - يوق؟» دېگەننى ئويلاۋاتام -

ئىككى مىكاپ

تۇرسۇن تىلىۋالدى

مېنىڭ دادام

لاردىن بىرنى ئېلىپ ئوقۇيالىسامچۇ كاشكى. مەن كىتابخاندىن كۆڭۈلسىز يېنىپ چىقتىم. خىيالىمدا ئۆيگە بېرىپ دادامغا قايتا-قايتا يالۋۇرماقچى بولدۇم. ياق، بۇنداق قىلغۇ-نىمىدۇمۇ دادامنىڭ پۇل بېرىشى ناتايىن، بۇندىن بۇرۇن شۇنچە يالۋۇرسام بەرمىگەن تۇرسا، بۈگۈن بېرەتتىمۇ؟ ھە، توغرا، كىتاب ئالىمەن دىمەي، ئوقۇتقۇچى پۇل ئەكىلىڭلار، دىگەن ئىدى، دەپ دادامنى ئالداپلا پۇل ئېلىۋالسام، بولىدى ئەمەسمۇ. مەن شۇ خىيالىدا ئۆيگە قايتتىم. قېيىش-قاندىكە، دادام بىلەن ئاپام ھىلىلا بىر تۇققىنىمىزنىڭ ئۆيىگە مېھمان بولۇپ كېتىپتۇ. ئۇلار پەقەت كەچ كىرگەندىلا قايتىپ كەلدى. دادام ئۆزىنى ئاران تۇتۇپ دەلدەڭشىپ كىرىپ كەلدى - دە:

— ھوي، ئوغلۇم، كەلگىنە، مېنىڭ ئاپپاق ئوغلۇم. مېنىڭ ياخشى ئوغلۇم - دە،

مېنىڭ دادام ئاجايىپ ئادەم. ئۇ، كىتاب ئېلىپ ئوقۇيمەن دىسەم زادىلا پۇل بەرمەيدۇ. دادامنىڭ دېيىشىچە، ئۆزەمنىڭ دەرسلىك كىتاپلىرىمنى ئوقۇساملا كۇپايە قىلىدىكەن. لېكىن مېنىڭ ھەر خىل كىتاپ-لارنى ئوقۇغۇم كېلەتتى. بەزىدە كىتاپخانا-نىلارغا كىرىپ قالغىنىمدا تىزىقلىق تۇرغان رەسىملىك ژورنال ۋە بالىلار كىتاپلىرىنى كۆرۈپ، شۇ زامان ئۇنى ئېلىپ ئوقۇۋالغىم كېلەتتى. ئەنە شۇنداق چاغلاردا دادامنىڭ ماڭا بىرەر كىتاب ئېلىپ بەرمىگەنلىكىگە ئاچچىغىم كېلەتتى.

مانا بۈگۈن يەكشەنبە. مەن كىتاب ئالمىساممۇ قانداق كىتاپلارنىڭ چىققانلىغىنى بىلىش ئۈچۈن كىتابخانغا كەلدىم. ئوھوي! يەنە بىرقانچە يېڭى كىتاپلار چىقىپتۇ. مەن بۇ يېڭى كىتاپلارنى كۆرۈۋېتىپ ئىچىمدە بەكبۇ ئەپسۇسلاندىم، ئاشۇ كىتاپ-

ئېلىشنىڭ كېرەك - تە،... ئەتە ساڭا چوقۇم پۇل بېرىمەن...

بۇ چاغدا دادام مېنىڭ كۆزۈمگە بەكمۇ ئىللىق كۆرۈندى. ئۇ، ئەتە كىتاپ ئالغىلى پۇل بېرىدىغان بولدى. مېنىڭ دادام نىمە دېگەن ياخشى - ھە؟!...

دادام يېتىپلا ئۇخلاپ قالدى. ئۇزۇن ئۆتمەي، ئاپامنىڭ زورلىشى بىلەن مەنە: ياتتىم، لېكىن ئۇزاققىچە ئۇيقۇم كەلمىدى. خىسالىسىدا ئەتە دادام بېرىدىغان ئاشۇ پۇلغا قايسى كىتاپلارنى ئېلىشنى ئويلايتتىم. كېيىن قانداق ئۇخلاپ قالغىنىمنى بىلمەي - مەن. ئەتىسى ئەتىگەندە دادام ھەممىدىن بۇرۇن چاي ئىچىپ بولۇپ ئىشقا ماڭماقچى بولدى. دادام ماڭا پۇل بەرمەكچى بولغان ئەمەسمىدى، ئۇنتۇپ قالغان بولمىسۇن يەنە. مەن ئۇنىڭ ئېسىگە سېلىپ قويماقچى بولۇپ: - دادا، ماڭا پۇلنى قاچان بېرى - سىز؟ - دېدىم.

- نىمە پۇل؟ - دەپ ۋاقىرىدى دادام.

مەن ئارانلا ئاۋازىمنى چىقىرىپ: - كىتاپ... كىتاپ ئالىدىغان پۇلچۇ... - دېيەلدىم.

- نىمە كىتاپ ئۇ، ماڭ! مەكتەۋىڭگە بېرىپ دەرسىڭنى ئوقى. قاراڭلار، بۇنىڭ كىتاپ ئالىمەن، دېگىنىنى تېخى، - دېدى دادام ۋە چوڭ - چوڭ چامىداپ ئۆيىدىن چىقىپ كەتتى.

مەن ئارانلا ئاۋازىمنى چىقىرىپ: - كىتاپ... كىتاپ ئالىدىغان پۇلچۇ... - دېيەلدىم.

- نىمە كىتاپ ئۇ، ماڭ! مەكتەۋىڭگە بېرىپ دەرسىڭنى ئوقى. قاراڭلار، بۇنىڭ كىتاپ ئالىمەن، دېگىنىنى تېخى، - دېدى دادام ۋە چوڭ - چوڭ چامىداپ ئۆيىدىن چىقىپ كەتتى.

ئاپا، مېنى ئۇرۇمىسىز؟

- ھەي بالام، نىمە داۋاتىقى - نىڭنى مەن زادى چۈشىنمەي - مىدىم. قادىرنىڭ مومىسى ئۆلۈپ كەتسە سېنى نىمىشقا ئۇرغىدەكەن؟ - ھىم، ئۇرۇمىساڭلا بولىدىغۇ، قادىر

بۇ... - دېدى.

مەن دادامنىڭ يېنىغا باردىم. ئۇ مېنى قۇچىغىغا ئېلىپ سۆيۈشكە باشلىدى. ئۇنىڭ تىنىغىدىن چىقۇۋاتقان ھاراقنىڭ پۇرىغى مېنى سەسكەندۈرىۋەتتى. دىمەك دادام ھاراق ئىچىپىتۇ - دە. مەيلى، قانداقلا بولمىسۇن، مۇشۇ پەيتتە دادامدىن پۇل سوراپ ئېلىۋالغىنىم ياخشى.

- دادا، ماڭا پۇل بېرىڭ! - دېدىم مەن ئەكەلەپ.

- پۇل... پۇل دەمىسەن؟ - ھە.

- نىمە قىلاتتىڭ؟

ئاپلا، چاتاق بولدى. ئەگەر ئوقۇتقۇچى پۇل ئەكىلىڭلار، دېگەن ئىدى دېسەم، كېيىن دادام بۇ ئىشنىڭ يالغان ئىكەنلىكىنى ئۇقۇپ قالسا قانداق قىلىمەن؟ ھەي، بۇنداق ۋاقىتتا، يالغان ئېيتىساممۇ، دادام چوقۇم پۇل بېرىشى مۇمكىنغۇ! ئۇنىڭ ئۈستىگە، يالغان ئېيتىشمۇ ياخشى ئىش ئەمەس - تە! - كىتاپ ئالاتتىم.

- كىتاپ... كىتاپما؟ ھە، ياخشى، كىتاپ ئال، كىتاپ ئېلىپ كۆپ ئوقۇساڭ ئەقىللىق... ياق بىلىملىك بولىسەن. توغرا، كىتاپ ئېلىشنىڭ كېرەك... ھوي ئاپىسى، قېنى سەلە؟... ئۇھ، ئەجەپ ئۇيغۇم كەلدى... ماڭا ئورۇن سېلىپ بەرسەڭلاچۇ؟! - دادا، ماڭا پۇل بەرمەيسىز؟ - پۇلما؟ بېرىمەن، سەن كىتاپ

- ئاپا، مېنى ئۇرۇمىسىز؟

- سېنى نىمىشقا ئۇراتتىم؟

- قادىرنىڭ مومىسى ئۆلۈپ كېتىپتۇ.

- قايسى قادىرنىڭ؟

- دۆڭ مەھەللىدىكى قادىرنىڭچۇ!

بار ئىكەن، ئۇنىڭ ئۇكىلىرىغا شۇ خوش - نىسى تاماق ئېتىپ بېرىپتۇ.

— ياخشى بوپتۇ، خوشنىسى ھەقىقە - تەن ياخشى ئىكەن.

— ئۇ بۈگۈن مەكتەپكە كەلمىدى.

ئوقۇتقۇچى مېنى، ئۇنى يوقلاپ كېلىشكە بۇيرۇدى. مەن دەرىستىن چۈشۈپ ئۇنىڭ ئۆيىگە باردىم. ئۆيدە ئۇنىڭ ھەلقى خوش - نىسى ۋە ئىككى ئۇكىسى بار ئىكەن، قانداق يىغلاۋېتىپتۇ، خوشنىسى ئۇنىڭغا تەسەللى بەرگىلى تۇرۇپتۇ. مەنمۇ ئۇنىڭغا تەسەللى بەردىم. قارىسام، ئۇنىڭ ئايىغى يىرتىلىپ يۈتى كۆرۈنۈپ قاپتۇ. ئۇلار ئاپىسىنىڭ ئۆلۈمىنى دەپنە قىلىش ئۈچۈن نۇرغۇن پۇل سەرپ قىلغان ئىكەن، مانا ئەمدى مومىسى ئۆلۈپ كېتىپتۇ، دادىسى كىشىلەردىن پۇل قەرز ئېلىپ، ئاپىسىنى دەپنە قىلىشقا كېتىپتۇ. شۇڭا دادىسى ئۇنىڭغا ئاياق ئېلىپ بېرەلمىگەن ئىكەن...

— ھە، كېيىن قانداق بولدى؟

— مەن... مەن... ئۇنىڭ ئايىغىنىڭ يىرتىلىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، سىز ماڭا ئېلىپ بەرگەن ھەلىقى ئاياقنى ئېسىدىگە ئالدىم. مەن تېخى ئۇنى كىيىمگەن ئىدىم - خۇ، شۇڭا مەن ئاشۇ ئاياقنى ئۇنىڭغا ئاپىرىپ بەردىم. ئۇ، باشتا ئالغىلى ئۇنىمىدى، مەن: «ئاپام بۇنى ساڭا ئاتاپ ئېلىپ بەرگەن، كىيىمسەڭ خاپا بولدى» دەپ ئېيتتىم. قىنىمدىلا ئاندىن ئالدى. ئاپا، سىز يىغلاۋا - تامسىز؟

— كەلگىنى، ئاپىپاق بالام، مېنىڭ ياخشى بالام، مەن سېنى بىر سۆيۈپ قوياي.

— ئاپا، مېنى راستىنلا ئۇرمامسىز؟

— ياق، ھەرگىز ئۇرمايمەن، سېنى ياخشى بالام دەيمەن، كەل بالام، سېنى ئوبدانراق بىر سۆيۈپ قوياي!

بەك ياخشى بالا، ئۇ مەن بىلەن بىر سە - نىپتا ئوقۇيدۇ. ئۇنىڭ يىراق يۇرتتا مومىسى بار ئىدى، رەمەتلىك قېرىپ قاپتىكەن، ئۆلۈپ كېتىپتۇ. قانداق تېخى يېقىندىلا ئاپىسى ئۆلۈپ كەتكەن ئىدى.

— نىمە، ئاپىسىمۇ ئۆلۈپ كەتكەنمىدى؟

— ھەئە، ئۇنىڭ ئاپىسى كېسەل ئىدى، داۋالانغان بولسىمۇ ساقىيالمىي ئاخىر ئۆلۈپ كەتتى. شۇ چاغدا بىز ئۇنى يوقلاپ باردۇق، ئۇ بىزنى كۆرۈپ تېخىمۇ قاتتىق يىغلاۋېتتى، بىزمۇ يىغلىدۇق. ئۇنىڭ تېخى كىچىك ئىككى ئۇكىسى بار، دادىسى ئىشچى، ئەمدى ئۇلارغا كىم تاماق ئېتىپ بېرەر، كىيىملىرىنى كىم يۇيۇپ بېرەر؟ دەپ قاي - خۇردۇق. ئۇ، بىر ئايدىن كېيىن مەكتەپكە كەلدى، چىرايى تاتىرىپ بەكمۇ ئورۇقلاپ كېتىپتۇ. بەلكىم مېھرىۋان ئاپىسىدىن ئايرى - لىپ قالغىنىغا تولا يىغلاپ، تۈزۈككەنە تاماق - مۇ يىمىگەن بولسا كېرەك.

— ئىست، بىچارە بالغا ئۇۋال بوپتۇ.

— ئۇ بەكمۇ جىمجىت بولۇپ كېتىپتۇ، ئەتىگەندە سىنىپقا كىرىپ بىر ئولتۇرۇۋالسا تاكى مەكتەپتىن قايتىپچە سىنىپتىن سىرتقا چىقىپ قويمىتتى. بەزىدە ئۇھ تارتىپ قوياتتى.

— سىلەر ئۇنىڭغا تەسەللى بەرمى - دىڭلارمۇ؟

— نىمىشقا بەرمەيدىكەنمىز؟ ئۇ، بىزنىڭ ياخشى دوستىمىز - دە. ھەممىمىز ئۇنىڭغا تەسەللى بەردۇق. شۇندىن كېيىن ئۇ سىرت - قەمۇ چىقىدىغان، ھەتتا بەزىدە بىز بىلەن پۇتبولمۇ ئوينىمايدىغان بولدى. شۇنداق قىلىپ بىز ئۇنىڭ بىلەن تېخىمۇ ياخشى دوست بولۇپ كەتتۇق. بەزىدە بىز ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئىشلىرىغا ياردەملەشتۇق.

— ئۇنىڭ ئۇكىسىغا كىم قارايدىكەن؟

— ئۇنىڭ دېنىشچە، دادىسىمۇ ئىشقا چۈشۈپتۇ، ئۇلارنىڭ ياخشى بىر خوشنىسى

ھىكايەچىلىق ئەجادىيەتىدىكى يېڭى بىخ

قاھار جېلىل

«مېنىڭ دادام»، «ئاپا، مېنى ئۇرامسىز؟» — 18 ياشلىق ئاپتور تۇرسۇن تىلىۋالدى. نىڭ ژورنىلىمىزدا ئېلان قىلىنغان تۇنجى ھىكايىلىرى. ئاپتور بۇ ھىكايىنى 1983-يىلى 5-ئايدا، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈش ئالدىدا يازغان بولۇپ، ئۇلار بەزى ئۆز-گۈچلىكلىرى بىلەن مېنىڭ دىققىتىمنى ئالاھىدە جەلپ قىلدى.

ھىكايە — كىشىلەر تۇرمۇشىدىكى ئايرىم بىر ۋەقە ياكى ھادىسىنى بەدىئىي ئوبرازلار ئارقىلىق ئىپادىلەپ بېرىدىغان نەسىرى ئەسەردۇر. ئۇنىڭدا شۇ ۋەقەدىن بۇرۇنقى ۋە كېيىنكى ئىشلار يېزىلمايدۇ. يازغۇچىنىڭ ماھارىتى — پېرسۇناژلار خاراكتېرىنى قىسقا ۋە ئىخچام شەكىل ئارقىلىق ئىپادىلەشتە كۆرۈلۈدۇ. شۇڭا ھىكايە ئاپتورلىرى ئەسەرنىڭ قۇرۇل-مىسىنى تۈزگەندە، «قىسقا» ۋە «ئىخچام» دېگەن شەرتكە قاتتىق ئەمەل قىلىش لازىم. ھەجىمى بىر نەچچە بەتلا كېلىدىغان ھىكايىلاردا بۇ تەلەپنىڭ ھۆددىسىدىن چىقماق تېخىمۇ قىيىن. ئەمدى بىز بۇ ياش ئاپتورنىڭ «مېنىڭ دادام» ناملىق ھىكايىسى ئارقىلىق بۇ تەلەپكە قانداق يانداشقانلىغىنى كۆرۈپ باقايلى: ئاپتور بۇ ھىكايىدا كۈندىلىك تۇرمۇش-تا كۆپ ئۇچرايدىغان ئاتا-بالا ئوتتۇرىسىدىكى كىچىككىنە بىر ۋەقەنى تەسۋىرلەش ئارقىلىق، بالىلار تەربىيىسىگە ئائىت مۇھىم بىر مەسىلىنى ئەكس ئەتتۈرگەن. بۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇ، ھىكايىنىڭ بېشىدا بىر نەچچە جۈملە بايان ئارقىلىق ئاتا-بالا ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتنىڭ تۈگۈنىنى ئوتتۇرىغا چىقىرىدۇ، ئاندىن ئۇلارنى ئوخشىمايدىغان ئىككى خىل شارائىتتا ئۇچراشتۇرۇپ، بىر نەچچە دىئالوگ ۋە قىسقا ئەمما ئەپچىل ھالەت تەسۋىرى ئارقىلىق توقۇنۇشنى راۋاج-لاندىرۇپ ۋە يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرىپ، ھەۋەس ۋە مىجەز-خۇلقى بىر بىرىگە ئوخشىمايدىغان ئىككى پېرسۇناژنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكىنى خېلى روشەن ئېچىپ بەرگەن. ئاپتور ھەر بىر سۆزنى ناھايىتى تېجەپ ئىشلەتكەندىن تاشقىرى، تىپىك شارائىتتىكى تىپىك دىئاللارنى تاللاشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بەرگەن. مەسىلەن: بالىنىڭ كىتاب سېتىۋېلىشىغا «زادىلا پۇل بەرمەيدىغان» دادا مېھماندارچىلىقتىن قايتقاندا ھاراق كەيپىدىن مايدەك ئېرىپ، بالىسىغا ئالاھىدە مېھرىۋانلىق قىلدۇ ۋە ئۇنىڭ كىتاب سېتىۋېلىشى ئۈچۈن پۇل بېرىشكە ۋەدە قىلدۇ. لېكىن ئەتىسى مەسلىگۈ، نارقىغاندا ئاخشامىتى ۋەدىسىدىن يېنىۋالىدۇ.

ۋە بالىسىنىڭ ئىلتىماسىنى قوپاللىق بىلەن رەت قىلىپ، ئەسلى ماھىيىتىنى ئاشكارىلايدۇ. پىكىرىمىزنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن ئەسەرگە مۇراجەت قىلايلى: «دادام ئۆزىنى ئاران تۇتۇپ، دەلدەگۈشپ كىرىپ كەلدى - دە:

«- ھوي ئوغلۇم، كەلگىنە، مېنىڭ ئاپپاق ئوغلۇم. مېنىڭ ياخشى ئوغلۇم - دە، بۇ...»

ددى.

— مەن دادامنىڭ يېنىغا باردىم. ئۇ، مېنى قۇچىغىغا ئېلىپ سۆيۈشكە باشلىدى...

.....

— كىتاپ... كىتاپما؟ ھە، ياخشى، كىتاپ ئال، كىتاپ ئېلىپ كۆپ ئوقساڭ ئەقىللىق... ياق،

بىلىملىك بولسەن، توغرا، كىتاپ ئېلىش كېرەك... ھوي، ئاپسى، قېنى سىلە... ئۇھ، ھەجەپ ئۇيغۇم كەلدى... ماڭا ئورۇن سېلىپ بەرسەڭلاچۇ؟!

— دادا، ماڭا پۇل بەرمەمسىز؟

— پۇلما؟ بېرىمەن، سەن كىتاپ ئېلىش كېرەك - تە،... ئەتە ساڭا چوقۇم پۇل

بېرىمەن...»

«ئەتەسى ئەتىگەندە دادام ھەممىدىن بۇرۇن چاي ئىچىپ بولۇپ ئىشقا ماڭماقچى

بولدى...

— دادا، ماڭا پۇلنى قاچان بېرىسىز؟ - دېدىم.

— نىمە پۇل؟! - دەپ ۋاقىرىدى دادام.

مەن ئارانلا ئاۋازىمنى چىقىرىپ:

— كىتاپ... كىتاپ ئالدىڭىز پۇلچۇ؟... - دېيەلدىم.

— نىمە كىتاپ ئۇ، ماڭ! مەكتەپتىكىگە بېرىپ، دەرسىڭنى ئوقى، قاراڭلار، ئۇنىڭ

كىتاپ ئالدىڭىز دېگىنىنى تېخى! - دېدى دادام ۋە چوڭ - چوڭ چامداپ ئۆيىدىن چىقىپ كەتتى.»

يۇقۇقلاردىن شۇنى كۆرۈشكە بولىدۇكى، ئاپتور بىر نەچچە دەئالوگ ۋە ئىنتايىن ئىخچام ھالەت تەسۋىرلىرى ئارقىلىق دادىسىنىڭ ئىككى خىل ھالەتتىكى ئوخشىمىغان خاراكتېرىنى خېلى روشەن ئېچىپ بېرىش مەقسىدىگە يەتكەن. بۇنى تۇنجى ھىكايىسىنى ئېلان قىلىۋاتقان ياش ھەۋەسكارنىڭ بەدىئىي دىنىي تۇرالمايمىز.

بۇ يەردە يەنە مۇنداق بىر مەسىلىنى كۆرسىتىپ ئۆتكۈم بار: ئاپتور نىمە ئۈچۈن ھىكايىنى دادىسىنىڭ ئۆز ۋەدىسىدىن يېنىۋېلىشى بىلەن ئاخىرلاشتۇردى؟ بۇ ئاساسەن، ئاپتورنىڭ پېرسۇناژ خاراكتېرىنىڭ مەنتىقىسىگە قاتتىق ئەمەل قىلغانلىغىدىن كېلىپ چىققان. يەنى، دادا بالىسىنىڭ كىتاپ سېتىۋېلىشى ئۈچۈن پۇل بېرىشكە ئەزەلدىن قارشى، بۇ ئۇنىڭ خاراكتېرىدىكى ئاساسىي تەرەپ. مەس ۋاقىتتىكى «قولى ئوچۇقلىغى» بولسا بىر خىل تەسادىپىي، ساختا كۆرۈنۈش. شۇڭا ئۇنىڭ ئەتىسى ۋەدىسىدىن يېنىۋېلىش خاراكتېرى مەنتىقىسىگە تامامەن ئۇيغۇن كېلىدۇ. چۈنكى، ھەممىگە مەلۇمكى، ئېغىر مەس ۋاقىتىدا ئادەمنىڭ پىكىر قىلىش ئىقتىدارى مەلۇم دەرىجىدە قالايمىقانلىشىدۇ. ئەگەر ئاپتور دادىسىنىڭ مەسلىكى - تىن ئىبارەت بىنورمال ھالەتتىكى «قولى ئوچۇقلىغى» نى خاراكتېر ئۆزگەرتىشىدىكى تەبىئىي سەۋەپ قىلىپ، ھىكايىنى ئۇنى ۋەدىسىگە ۋاپا قىلغان، ياكى بىر تالاي مۇنازىرىلەر ئارقى -

لىق ئۇنى ۋەدىسىنى ئورۇنلاشقا مەجبۇر قىلغان ھالەتتە ئاخىرلاشتۇرغان بولسا، كىتاپخانلار-نى تازا ئىشەندۈرەلمىگەن بولاتتى. لېكىن ئاپتور مۇنداق ئوڭاي ۋە قىپىلىپىبالىق ئۇسۇل-دىن ۋاز كېچىپ، پېرسۇناژ خاراكتىرنىڭ تەبىئى راۋاجىغا ئەمەل قىلغانلىقى ئۈچۈن ھىكايە-يىنىڭ ئاخىرىدا ئائىلىدە ئۆزىنى ھۆكۈمران ئورۇنىدا تۇرۇش تۈپتىن ئۇسۇلى بىلەن ياشاۋاتقان دادىنىڭ خاراكتىر ئالاھىدىلىكى بىراقلا نامايان بولغان.

«ئاپا، مېنى ئۇرامسىز؟» دىگەن ھىكايە باشتىن-ئاياق دىئالوگ ئارقىلىق بايان قىلىش شەكلىدە يېزىلغان. بەدىئى ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغۇچىلارنىڭ ھەممىسىگە ئايانكى، دىئالوگ-ئىجادىيەتتىكى قىيىن ئۆتكۈنلەرنىڭ بىرى. چۈنكى ئۇ، پېرسۇناژ خاراكتىرنى بىۋاسىتە ئېچىپ بېرىشكە خىزمەت قىلىدىغان بەدىئى ۋاسىتىلارنىڭ بىرى بولۇش سۈپىتى بىلەن ھەم جانلىق، ھەم ئىخچام، ھەم خاسلىققا ئىگە، ھەم راۋان بولۇشى لازىم. دىئالوگقا قويۇلدىغان بۇ تەلەپلەرنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇنلاش ئاسان ئىش ئەمەس. مۇشۇ نۇقتىدىن ئالغاندا، بىر ھىكايىنى باشتىن-ئاياق دىئالوگ بىلەن يېزىش تېخىمۇ قىيىن. چۈنكى ئۇ ھالدا يالغۇز پېرسۇناژ خاراكتىرنى ئېچىپ بېرىش مەسىلىسىلا ئەمەس، يەنە دىئالوگ ئارقىلىق كەيپىياتنى تەسۋىرلەش، باياننىڭ تەرتىپىنى ئورۇنلاشتۇرۇش ۋە ھىكايە قۇرۇل-مىسىنى تۈزۈش مەسىلىلىرىمۇ بىرلىكتە مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مەيلى دۇنيا ئەدەبىياتى، مەيلى جۇڭگو ئەدەبىياتىدا بولمىسۇن باشتىن-ئاياق دىئالوگ بىلەن يېزىلغان ھىكايىلار بەكمۇ ئاز.

بىزنىڭ بۇ ياش ئاپتورىمىز «ئاپا، مېنى ئۇرامسىز؟» ھىكايىسىدە ئىپادىلەش ئۇسۇلىدىكى مۇشۇ ئەڭ قىيىن يولنى سىناق قىلىشقا چۈرۈت قىلىپ، خېلى ئۈنۈملۈك نەتىجىگە ئېرىشكەن. بىز بۇ ھىكايىدىكى ئىككى پېرسۇناژنىڭ (ئانا بىلەن بالىنىڭ) دىئالوگلىرى ئارقىلىق 5 نەپەر ئاساسلىق پېرسۇناژنىڭ (ئانا، بالا، قادر، قادىرنىڭ دادىسى ۋە قادىرنىڭ خوشنىسى) ئۆز ئارا مۇناسىۋەتلىرىدىن شەكىللەنگەن پۈتۈن بىر ھىكايىنى (بالىنىڭ قادر بىلەن دوست-لۇغى، قادىرنىڭ ئاۋال ئاپىسى، ئاندىن مومىسىنىڭ ئۆلۈپ كەتكەنلىكى، يىتىم بالىلارغا خوشنىسىنىڭ غەمخورلۇق قىلغانلىقى، شۇ سەۋەبتىن، ئۇلارنىڭ ئائىلىسىدە جىددى قىيىنچىلىق يۈز بېرىپ، قادىرنىڭ ئاياق-كىيىم ئالالمىغانلىقى، بالىنىڭ ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ، ئۆزىنىڭ يېڭى ئايىغىنى ئۇنىڭغا ھەدىيە قىلغانلىقى، بۇ ئىشتىن ئاپىسىنىڭ بۇ قاتتىق تەسلىنىپ ئوغلىنى ماختىغانلىقى)، ئانا، بالا ۋە قادر خاراكتىرىدىكى ئالاھىدىلىكلىرىنى (بۇ تەرەپ گەرچە ئانچە روشەن بولمىسىمۇ) ۋە زىددىيەت-تەقۈنۈشنىڭ مەنتىقىگە مۇۋاپىق ھالدا پەيدىن-پەي راۋاجلىنىپ، ئورگانىك سىۋىزىت لېنىيىسى ھاسىل قىلغانلىقىنى كۆرەلەيمىز. بۇ جەھەتتە ئالاھىدە مىسال كەلتۈرۈپ ئولتۇرۇش ھاجەتسىز بولسا كېرەك. تۆۋەندە 2 نۇقتا ئۈستىدە ئازراق توختىلىمەن. بىرى، ئاپتور باشتىلا قىزىقتۇرۇش ئۇسۇلىنى مۇۋاپىق قوللىنىپ، ئوقۇغۇچىنى ئىختىيار-سىز ھالدا ھىكايىغا جەلىپ قىلىدۇ. مەسىلەن:

«ئاپا، مېنى ئۇرامسىز؟»

— سېنى نەمىشقا ئۇراتتىم؟

— قادىرنىڭ مومىسى ئۆلۈپ كېتىپتۇ.

بۇ 3 دىئالوگنى ئوقۇپلا بىزدە خۇددى بالىنىڭ ئاپىسىغا ئوخشاشلا «قادىرنىڭ مو - مىسىنىڭ ئۆلۈپ كېتىشى بىلەن ئاپىسىنىڭ بۇ بالىنى ئۇرۇشىدا قانداق مۇناسىۋەت بار؟» دىگەن قىزىقىش پەيدا بولۇپ، ئەختىيارسىز ھالدا، ھىكايىنىڭ ئاخىرىنى ئوقۇشقا كىرىشىمىز. لېكىن بالا ھە، دىگەندەلا بۇ «مۇناسىۋەت»نى ئوتتۇرىغا قويماي، قادىرنىڭ ياخشى بالا ئىكەنلىكى، ئاۋال ئۇنىڭ ئاپىسى ئۆلۈپ كېتىپ 3 بالىنىڭ يىتىم قالغانلىقى، بۇ ھال قادىرنىڭ روھىغا قاتتىق تەسىر قىلغانلىقى، مۇئەللىم ۋە ساۋاقداشلىرىنىڭ شۇنداقلا خوشنىسىنىڭ ئۇنىڭغا كۆل - يۈنكەنلىكى، ئارقىدىن مەھمىسىنىڭمۇ ئۆلۈپ كەتكەنلىكى، نەتىجىدە ئۈستى - ئۈستىلەپ قىيىنچىلىق يۈز بەرگەنلىكى قاتارلىق تەپسىلاتلارنى بايان قىلغاندىن كېيىن، ھىكايىنى ئاخىرلاش - تۇرۇشقا يېقىن، ئاندىن ئەسلى مۇددىئانى يەنى بالىنىڭ يېڭى ئاپىسىنى قادىرغا ھەدىيە قىل - غانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ. دەل مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ئاپتورنىڭ يەنە بىر ماھارىتى كۆزگە چېلىقىدۇ. يەنى ئۇ: «ئايىغىمنى قادىرغا بەرگەنلىكىم ئۈچۈن ئۇرامسىز؟» دىگەن سۆزنى ئوچۇق ئېيتماي، ھادىسىنىلا بايان قىلىپ، ئۇنىڭغا ئۇلاپلا: «ئاپا، سىز يىغلاۋاتامسىز؟» دەپ سوراي - دۇ. گەرچە يۇقۇرقى بايانلاردا ئاپىسىنىڭمۇ قادىرغا ھىمداشلىق قىلىدىغانلىقى توغرىسىدا بىر - ئىككى ئېغىز سۆز ئېيتىلغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ يىغلاشنىڭ سەۋىشى بىزگە تېخى تەلۈق روشەن ئەمەس ئىدى. شۇڭا بىزدە تەبىئى ھالدا «قادىرغا ئىچ ئاغرىتىپ يىغلامدۇ؟ ياكى بالىسىنىڭ يېڭى ئاپىسىنى قادىرغا بېرىۋەتكەنلىكىگە ئېچىنىپ يىغلامدۇ؟» دىگەن قىزىقىش توغۇلىدۇ. شۇندىن كېيىن ئاپتور 3 دىئالوگ ئارقىلىق ھىكايىنىڭ يېشىمىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئاپىسىنىڭ خاراكتېرىنى يۇقۇرى پەللىگە كۆتىرىدۇ. بىز ھەقىقىي بەدىئىي زوققا ئىگە بولمىمىز؛ يەنە بىرى، ئاپتور بۇ ھىكايىسىدىمۇ، ئالدىنقى ھىكايىسىغا ئوخشاشلا ئەخچاملىق پىرىنسىپىغا ئەمەل قىلىشقا تىرىشقان. بالىنىڭ قادىر ئائىلىسىنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدا بايان قىلغان ھە - كايىسىدىن باشقا دىئالوگلار ناھايىتى قىسقا، شۇنداقلا جانلىق يېزىلغان. ھەلىقى ھىكايە قىس - سەمۇ باشتىن - ئاياق بىرلا دىئالوگ بىلەن بېرىلمەستىن، ئاپىسىنىڭ سوئالى بىلەن پات - پات بۆلىنىپ تۇرغان، نەتىجىدە، يالغۇز زېرىكىشلىكنىڭ ئالدى ئېلىنىپلا قالماي، يەنە، مۇھىمى، يېڭى تەپسىلاتلارنى بايان قىلىشقا يول ھازىرلانغان.

يۇقۇرقى ئىككى ھىكايە كەمچىلكەردىمۇ خالى ئەمەس، ئەلۋەتتە. بۇ مۇھىمى، خا - راکتېرنىڭ ئۆزىگە خاسلىقىنى ئېچىپ بېرىش ۋە تەلنى تېخىمۇ پىششىقلاش مەسىلىسىدە كۆ - رۈلىدۇ. لېكىن مەن شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، ھىكايە ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىشقا يېڭى ك - رىشكەن بۇ ياش ئاپتور بۇ سەپكە دادىل قەدەم بىلەن كىرىپ كەپتۇ. ئۇ بۇ جاپالىق ۋە شەرەپلىك يولدا جۈرئەت بىلەن ئىزلىنىپ ئۆزلۈكسىز ئالغا باسسا، ماھارەت جەھەتتە چوقۇم پىششىق يېتىشلەيدۇ، كىتاپخانلارغا تېخىمۇ كۈچلۈك بەدىئىي زوق بېرەلەيدىغان ئەسەرلەرنى تەقدىم قىلالايدۇ.

30 يىلدىن كېيىن

(ھىكايە)

مەتتۇرسۇن سۇلايمان

1

قۇچىغدا ئۇخلاپ ياتقان ھەبىبەنىڭ قولىنى ئاتىلارچە سىلاپ قويدى. قايرىلىشتىكى سۆڭەك تالدىدىن ئۆتكەندە ماشىنا قاتتىق تورمۇزلىنىپ، سىلىكلىنىپ توختىدى. يولۇچىلار سومكا-يۇ، خۇرجۇنلىرىنى يىغىشتۇرۇشقا باشلىدى. سالى ئەپەندى بېلىنى رۇسلاپ، ھەبىبەنى يۆلەپ ئولتۇرغۇزدى، ئاندىن قاپىغىغا ياماشقان ئىشكى خىرلىقنى كىرىپكى بىلەن كۆتىرىپ سومكىغا قول ئۇزارتقان ئىدى، ئاپتوۋۇزنىڭ ئىشىكى ئېچىلىپ، نەرسە-كىرەكلىرىنى يۈدۈشۈپلىشكان يولۇچىلار ئۇسۇپ كىرىشكە باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئاپتوۋۇزنىڭ ئىچى تىقىما-تىقىمان بولۇپ، پۈت قويمىدەك-ئۇ ئورۇن قالمىدى. شۇ ئارىدا يا ئىشچىغا، يا دىخانغا ئوخشە-مايدىغان، دۈمچەك بىر ئادەم سالى ئەپەندىنىڭ ئالدىغا سىغدىلىپ كەلدى-دە:

— يولداش، ئورۇندۇقلىرىنىڭ بۇرچى-گىدىن يېرىم غېرىچ يەر چىقىرىپ بېرەلمە-

سالى ئەپەندى ئۇزۇن يوللۇق يولۇچىلار ئاپتوۋۇزنىڭ ئىككى كىشىلىك ئورۇندۇغىدا نەۋرىسى ھەبىبە بىلەن ياندىشىپ ئولتۇراتتى. يول بويىدىكى تال-سۆڭەكلەر مەيىن يەلىپۈنۈپ، ئۇنىڭ بۇ يۇرتقا بولغان مېھرىنى تېخىمۇ ئاشۇراتتى. ئەگەر شۇ چاغدا ھىلىقى ئوقۇغۇچىسى جاندىن-چاق تويغۇزمىغان بولسا، ئۇ، پىتنىڭ ئاچچىغىدا چاپاننى ئوتقا سېلىپ، كېتىپ قالمىغان بولاتتى. ئارىدىن نۇرغۇن يىللار ئۆتۈپ، ئۆمۈر يېپى ئۇنىڭ بېشىغا قىرو قوندىرۇپ قويدى. شۇنداقتىمۇ ھىلىقى ئوقۇغۇچىسى تۈپەيلىدىن ئۇنىڭ دىلىغا ئورنىشىپ قالغان غەشلىك تېخىچە چىقىپ كەتمىگەن ئىدى. ئەگەر پەۋقۇلئاددە خىزمەت چىقىپ قالمىغان بولسا، ئۆز ۋاقتىدىكى ئوقۇ-غۇچىسى-ھازىرقى دارىلمە-ئۇئەللىمىن مۇدىرى ئادىلىنىڭ تەكلىۋىنى قاندىرۇپ، بۇ يەرنى زىيارەت قىلىشقا پۇرسەت تۇغدۇرالمىغان بولاتتى. ئۇ، ئۇزۇن بىر نەپەس ئېلىپ،

كىن؟ - دەپ سورىدى.

- ئولتۇرۇۋەرسە، - دېدى سالى ئەپەندى نەۋرىسىنى قۇچىغا ئېلىپ، - بىردەم سىقىمىز. ئولتۇرغاننىڭ ھىچقىسى يوق، ناھىيە بازىرىغا بىر سائەتكە قالماي يېتىپ بارىمىز. بۇ ناتونۇش ئادەم ئورۇندۇقنىڭ ئېرىتىمى چىتىدە ئولتۇرۇپ، گۈللۈك خۇرجۇنىنى ئالدىغا قويدى، ئاندىن كېيىن كەمزۇلىنىڭ پەشلىرىنى ئىككى يۆتسىنىڭ ئارىلىغىغا قىستۇرۇپ، يوغان شەپكىسىنىڭ سايۋىنىنى كۆتەردى. كېيىن، خۇرجۇننىڭ ئىچىگە قولىنى تىقىپ بىرنىمىنى ئىزلىگەندەك قىلدى. ئاخىرىدا خۇرجۇننىڭ ئىزمىسىنى ئالدىرىماي ئەتتى.

سالى ئەپەندى كۆرۈنىشىدىن كەسپىنى پەملىگىلى بولمايدىغان بۇ ھەمرايىغا كۆزىنىڭ قىرىدا ئاستا قارىدى. مەيدىسىدىكى قىزىل پەتتە ئۇنىڭ تۇرقى ھالىتىگە قىلچە ماسلاشمايتتى. ئۇنىڭ چىرايى سالى ئەپەندىگە تونۇشتەك بىلىنىدى - يۇ، دەماللىققا ئېسىگە ئالامىدى. بۇ ئىشنىڭ يولىنى بىلىدىغان كىشى ئوخشايدۇ، بولمىسا مەيدىسىدە زەربە - دارلىق بەلگىسى بولامدۇ؟ سالى ئەپەندى سەپەرداشلىق مۇناسىۋىتىدىن پايدىلىنىپ سوراپ باقماقچى بولدى:

- ئۆزلىرى مۇشۇ يەردىن بولاملا؟

- خوش، مۇشۇ يەرلىك بولىمەن. «لەگ - لەگنىڭ بارغىنىنى سورامسىز يانغىنىنىمۇ» دېگەندەك، ئىلگىرى مېڭىشقىمۇ ئېرىنگەنلىكىمىز ئۈچۈن ئەمدى يۈگۈرۈشكە مەجبۇر بولىۋاتىمىز. - دېدى يېڭى يولچى، - تۆت يىل ئىلگىرى تاغدا يېڭى قۇرۇلغان سەنئەت زاۋۇتىغا ئىشچى بولۇپ كىرگەن ئىدىم. مەن بىلەن تەڭ ئىشچىلىققا كىرگەنلەر رەسمىيەتلىك كىلى نەۋاق. مەن بولسام ھەر قېتىملىق ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەي تېخىچە ۋاقىتلىق ئىش

چى بولۇپ تۇرىۋاتىمەن. زاۋۇت دېگەندە قارا كۈچ بىلەن ئىش تاشىمايدىكەن، پالانى نەرسىدىن مۇنچە پىرسەنت، پۈكۈنى نەرسە - دىن مۇنچىلىك، دىققەت قىلىنمىسا ئۇنداق بولۇپ كېتىدۇ، دېگەندەك كۆرسەتمىلەر باشنى قايدۇرىۋېتىدۇ. كىچىكىمەن بىخەستەلىك قىلساڭ ئىشىڭدا قۇسۇر چىقماي قالمايدىكەن. بىزدەك قوسىغدا ئومىچى يوقلارغا ھەپتىدە تۆت ئاخشام دەرس ئۆتىدۇ. ئاڭلىساق، سانائەت ئىدارىسىدىن نامى چىققان بىر كاتتا ئادەم كېلىپ، ئىشچىلاردىن ئومۇمىيۈزلۈك ئىمتىھان ئېلىپ كۆرەرمىش، ئەگەر شۇ قاتاردا بىزمۇ ئۆتۈپ كەتسەك، بىزنىڭ ئىشىمىزنى بىر ياقلىق قىلىۋەتكىدەك، شۇنداق بولغىنى ياخشى، چۈنكى 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇۋاتىمىز ئەمەسمۇ، يولداش.

سالى ئەپەندى ئۇنىڭ چىرايىغا بىر ھازا سىنىچلاپ قاراپ قالدى. سۆھبەتتىشى ئىچى - قارىنى چۈۋۈپ كۆرسىتىش پۇرسىتىنى قولدىن بېرىپ قويۇشنى خالىمىغاندەك، ئۇنىڭغا ئانچە دىققەت قىلمايلا بېشىنى لىڭشىتىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇرىۋەردى:

- مەن ئۆزەمنى مۇشۇ يەرلىك دەپ تونۇشتۇردۇمۇ، ياق، مېنىڭ بۇ يەردە ھىچ نەرسەم يوق. ئۇنداق دېسەم، بۇ يەرلىك ئەمەسكەن دېمىسە، تېڭىنى سۈرۈشتۈرسە ياشلىغىنى بىر پۇلغا سېتىپ، مىڭ پۇلغىمۇ قايتۇرۇپ ئالالمىغان ئادەممەن؛ يول ئۆگەتەن كەن مۇئەللىمىنى زار - زار قاخشاتقانمەن. كېيىن ئۆزەممۇ يەتكىچە دەردىنى تارتتىم، تەشكىل ئېتىۋار قىلىدى ئەمەس، ھەممە ئەيىپ ئۆزەمدە، يەر ئىسلاھاتىدا تەككەن يەرنى تېرىماي ئاق قويۇپ، قوساقنى ئاچ قويدۇم، كاپىراتسىيە قۇرۇلۇۋېدى، مېنى ئەسكى كۆرۈپ ھىچكىم گۇرۇپپىسىغا قاتمە - دى، گۇڭشى قۇرۇلغاندىن كېيىن، تەشكىل

نەمۇنچى بولساڭ ھەممىنىڭ كۆزى سەندىكەن،
 تا مۇشۇ يېشىغا يەتكىچە يەتمىش يەرگە
 ئىز قويۇپ بىرەر خۇتۇننىڭ چىشىنىڭ ئېقى-
 نىمۇ كۆرەلمىگەن ئىدىم، يېقىندىن بۇيان
 زاۋۇدىمىزدىكى قىز-چوكانلار كۆز قىسىشىپ،
 چاچچاق قىلىشىدىغان بولۇپ قالدى، كۈلۈپ
 كېتىمەن، توختا، ئاۋال رەسىملىشىپ قاتا-
 رىڭغا كىرەي، ئاندىن كېيىن ئىلچى ماڭغۇ-
 زاي، ئاڭغىچە كۆزىڭنىڭ يېغىنى ئاسراش،
 ھى... ھى... ھى... شۇغىنىسى، ئۆتكەندىن
 ئۆتۈپ، خەۋىردە توختاپ قالغىنىم يامان
 بولدى. نىمىشقىمۇ ئىلگىرى ئۇستازلارنىڭ
 گېپىنى قۇلاققا تۇتمىغاندىن، نىمىشقىمۇ
 قوسىغىنى بىلىمگە تولدۇرۇۋالسىغاندىنمەن؟
 ساقال ئەسەغىپىرۇللاغا يەتكەندە چىمەلئەككەن
 بالىلارنىڭ قاتارىغا كىرىپ ئولتۇرۇش ئۇيات
 ئىكەن. ئۆزلىرى سەپەرنى قايىقتا سېلىۋاتىدىلا؟
 ئۇ، ھە-رايىم-سۆزۈمگە قانداق
 ئىنىكاس قايتىۋىدىكەن، دېگەندەك سالى
 ئەپەندىگە قارىدى، قارىدى-يۇ، ھەيران قال-
 دى، نەپرەتتىنمۇ ياكى ھاياجانلىق ئېچىنىش-
 تىنمۇ، سالى ئەپەندىنىڭ چىرايى تامەدەك
 تاتىرىپ كەتكەن ئىدى.

خۇدايا توۋا، سالى ئەپەندىنىڭ ئالدىدا
 تۇرغىنى تارى ئەمەسمۇ! تەقدىر-قىسمەتنىڭ
 بېرەۋالىغىنى قاراڭ، ئىككى رەقپىنى تار
 يەردە قىستاپ تەڭلىكتە قالدۇرغۇچە ئازاد-
 راق جايدا ياخشىلاشتۇرۇپ قويسا قانداق!

قارىغانسېرى يېڭى يولۇچىنىڭ كۆزلىرىدە
 دە «يالت-يۇلت» قىلىپ ئۇچقۇن چاقىناپ،
 ئىككى قولى ئوق تەككەن سانىڭ قانتىدەك
 ئىككى تەرەپكە كېرىلدى، ئاستىنى كالىپۇگى
 بىلىنەر-بىلىنمەس تىترەپ، ساغرىسى ئورۇن-
 دۇقتىن كوتىرىلىپ كەتتى، ماشىنىسى تېخى
 قوزغالماي ئىدى، ئۇ، يانپىشىنى ئۆرە تۇ-
 رىۋاتقانلار ئارىسىغا سەندۇردى-دە، خۇرجۇ-

مېنى سەيپۇڭ كارخانىسىغا شاگىرتلىققا بېرىد-
 ۋىدى، نىمە ئۈچۈنكى، ھىچنەم ئۈگىنەلمىدىم.
 ئاخىرىدا، ئۆي-ۋاقىمى سېتىپ «دەتتىكام»غا
 ئاتتىم، بار-يوقۇمنى ئۇتتۇرۇپ، شەھەرگە
 بېرىۋالدىم. مەدەنىيەت ئىنقىلاۋىنىڭ پاتىپا-
 راقچىلىغىدىن پايدىلىنىپ، مەھەللەمگە پۇت
 تىقىۋېلىشنى ئويلاپتىمەن، ئاممىۋى دىكتاتور-
 رىغا تارتىلىپ قېلىشىمنى نەدىن بىلىي،
 يائىلا، دىكتاتورغا دېگەن شۇنداق بولامدۇ؟
 ئۆزۈم ئېشەكتە تەتۈر، بېشىمدا كۇلا، ئىككى
 يېنىمدا توقماق، گۈر-گۈر توۋلانغان شو-
 ئارنى ئاڭلاپ تۇرىۋاتىمەن. ئالە شەرىئىتى،
 دەپ چەرچەن، چارقىلىقلارغا قاچماي بولمە-
 دى، قاچقان بىلەن قوساق دېگەن ئوغىرى
 جىم تۇرامدۇ، «ئاسمان يىراق، يەر قاتتىق،
 ئۆلەي دېسەم جان تاتلىق» بولۇپ كەتتى.
 يەنە كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن يۇرتنى پانا-
 لاپ كەلمەي بولمىدى، كەلدىم. مال-مۈلۈك،
 نەرسە-كېرەكلىرىمنىڭ ھەممىسىنى سورىۋەت-
 كەن تۇرسام، ماڭا باش تىتقۇدەك ئۆي نەدە
 تۇرۇپتۇ. ھەتتا «كېلىڭ، ئاتا» دەپ چىلايدى-
 دىغان بىرەر پەرزەنتىمۇ يوق، قانداق قى-
 لىشىمنى بىلىمەي بېشىم قېتىپ تۇرسام،
 ھەسەن دادۇبىجاڭ: «سىمونت زاۋۇدىغا ئىش-
 چىسى قوبۇل قىلىدىكەن، بىزنىڭ دادۇبىدىن
 بىر ئادەم بېرىدىكەنمىز. ياش چەكلىمىسى
 قاتتىق ئەمەس ئىكەن، يا سەن بارامسەن،
 ئاداش» دېمەسمۇ، تەلپىگىمنى ئاسمانغا ئې-
 تىپ، ئۇنى قۇچاقلاپ كېتىپتىمەن. مانا بۇ.
 گۈنكى كۈندە دولامغا ئاپتاپ چۈشۈپ تامبال
 تىزدىن ئاشتى، قوسىغىمۇ توق. ھەرگىز
 چىرايىمغا قاراپ كۆزۈمنىڭ نۇرى قاچقان
 ئادەمكەن دېمىسە، كۈندىن-كۈنگە ياشىرى-
 ۋاتىمەن. ھەرقانداق ئىش ئالدىمىدىن قېچىپ
 قۇتۇلالمايدۇ. مەيدەمدىكى ماۋۇ پەتتىنى كۆ-
 رىۋاتاملا؟ بۇ بىكارغا كەلگەن ئەمەس،

— مەن ئۆزلىرىمنى سوجاڭمىكىن دەپ قالدىم، — دېدى ئارقىدىكى ئورۇندۇقتا ئوۋا- تۇرغان ئوتتۇرا ياشلىق كىشى، — بۇ ئادەم چىرايلىرىغا راسا سەپ- سېلىپ بەدەرتىكتى.

— مەن ئۇنى ئوقۇتقاندا ئارىمىزغا سوغا- چىلىق چۈشكەن، ھازىر ئۇنىڭغا يېڭىۋاشتىن ئۆگىنىش زۆرۈر بولۇپ قاپتۇ.

— مەن ئوقۇتقان دېدىڭمۇ؟ — ھەببە ھەيرانلىق بىلەن ياندۇرۇپ سورىدى.

— ھەئە، مەن ئوقۇتقان، — دەپ تەك رارلىدى سالى ئەپەندى، — بىزنى مېھمانغا چاقىرغان دارىلمۇئەللىمىن مۇدىرىنىدۇ مەن ئوقۇتقان.

— يارەببىم، — دەپ ساقىلىنى سىلدى رەت ئارىلىغدا ئورە تۇرغان بىر بوۋاي، — سىلنىڭ بۇ ئوقۇغۇچىلىرى «ئېلىپبە» نى قايتى- دىن باشلىماقچى بولىۋېتىپتۇ. بۇ بەندىگە پەلەك تەئۇر كەلگەنە، نىمە؟

— ئىككى ئوقۇغۇچىنىڭ ئوقۇش تارىخى تامامەن ئوخشىمايتتى، بولۇپمۇ بايىقىمىسىنىڭ مەكتەپتىكى ئىپادىسى تولمۇ ناچار ئىدى، — سالى ئەپەندى شۇ سۆزدىن كېيىنلا ئۇن- تىنىسىز ئواستۇرۇپ قالدى. ھەببە «قانداق ناچار ئىدى؟» دەپ ئارقا- ئارقىدىن سوراشقا باشلىدى. سالى ئەپەندى ئەتراپتىكىلەرنىڭ قۇلاقلىرىنى دىڭ تۇتۇپ ئولتۇرۇشقانلىغىنى

نى «شەرت» قىلىپ تارتىپ، ئالدىدىكىلەرنى ئىتىزگىنچە ئاپتوۋۇزىدىن چۈشۈپ كەتتى. كىشىلەر ئارىسىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ كېتىۋاتقان يولۇچىنىڭ باش- ئايىغىغا قاراپ ھاڭزاقلىنىپ تۇرۇپ قالغان ھەببە بوۋىسىنى ئاستا چاقىردى:

— بوۋا!
سالى ئەپەندىدىن ھېچقانداق سادا چىقمىدى.

— بوۋا!
— ھە... ھە... پۈتۈك تېلىپ قالدىمۇ، قىزىم، — سالى ئەپەندى ئۇيۇدۇن چۆچۈپ ئويغانغان كىشىدەك بوينىنى ئېگىپ نەۋرىسىگە تىكىلدى.

— ھەلىقى ئادەم كىم بولدى؟
— كىمنى سوراۋاتىسەن؟
— ماۋۇ بوۋامنى، ساراڭ بولۇپ قالدىڭ- دۇ؟ ھەللا چىقىپ كەتكەن ئادەمچۇ؟
سالى ئەپەندى ئاپتوۋۇزىدىن چۈشكەنچى بولۇپ ئورنىدىن تۇرغان ئىدى، ماشىنا سى- كىنىپ ئورنىدىن قوزغالدى. شۇ ئەسنادا، سالى ئەپەندىگە قاراپ ئولتۇرۇۋاتقان ياش بىر يىگىت:

— يەلداش، ئۇ كىشى ئالدىلىرىدا مۇ- خالىپ ئىش قىلىپ قويغان ئوخشىمامدۇ؟ — دەپ سوراپ قالدى.
— مۇخالىپ ئىش دەمسىز؟

خىراق ئوتتۇرغۇزۇپ قويۇپ، بايقىق يولۇچى ھەققىدىكى ھىكايىنى باشلىدى.

كۆرۈپ، سۆزلىمەي قۇتۇلغىلى بولمايدىغانلىغىنى ھىس قىلدى بولغايمى، نەۋرىسىنى ياند.

2

مەن ئۇلارنىڭ پات تېنچلانمايدىغانلىغىنى پەملەپ، سىنىپ بوسۇغىسىدىن ئاتلىدىم. سىنىپ باشلىغىمىدىكى ئېھتىمالىم، بىرسى: «سالام، بىر!» دېۋىدى، ھىلىقى قارامتۇل بالا «ئى...ئى...ئى...ئىكى» دىدى. شۇنىڭ بىلەن ئوقۇغۇچىلار پاراققىدە كۈلۈشۈپ تەرتىپ بۇزۇلدى. تېنىمنى توك سوقۇۋەت كەندەك بولۇپ ئۆزۈمنى يوقاتقىلى تاسلا قالدىم. شۇ زامان يەنە ئېسىمنى يىغىپ ئوقۇغۇچىلارنى تەرتىپكە چاقىردىم.

بۇ يەر ئىسلاھاتىنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدىكى ۋەقەلەر ئىدى، مەن ۋىلايەتلىك دارىلمۇئەللىمىنىڭ قىسقا مۇددەتلىك كۇرسىنى تۈگىتىپ، مۇشۇ كۆكتوقاي رايونىنىڭ بەشتوغراق باشلانغۇچ مەكتىپىگە كەلگەن ئىدىم. ئۇ چاغدا ئوقۇش پۈتتۈرگەنلەرنى ئېھتىياجغا ئاساسەن ناھىيە ئاتلىتىپ نەقىسلىش ئادىتى بار ئىدى. كەلگەن كۈنۈم - نىڭ ئەتىسى، مەكتەپ مەسئۇلى ماڭا ئوقۇتقۇچىسى كەسىپ ئالماشتۇرۇۋالغان 3 - سىنىپنى تىزىۋۇزدى. شۇ كۈنى ئەتىسىگەندە دەرسكە كىرىش قوڭغۇرغىچى چېلىنغاندا، سىنىپنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ تېنچلىنىشىنى كۈتتۈم، لېكىن تېنچلىنىشنىڭ ھېچقانداق ئالامىتى كۆرۈنمەيتتى. سىنىپتىن ھەر خىل تاراق - تۇرۇق، ۋاقىراش - جاقىراشلار ئۆزلۈكسىز ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئاخىرقى قاتاردا ئولتۇرغان 13 ياشلار چامىسىدىكى قارامتۇل بالا قارا ئوغلاق تېرىسىدىن تىكىلگەن يىرتىق تەلپىگىنىڭ قاسقىنىنى پۇلاڭلىتىپ «ھۇررا» توۋلايتتى ۋە بەزىدە ھىچ ئەيەنەنەستىن قىزلارنىڭ چاچلىرىنى تارتىپ، تېخىمۇ چوڭ چوقان كۆتۈرىۋېلىشكە سەۋەبچى بولاتتى. تېخى بۇنى ئاز دېگەندە دەك، ئوتتۇرا قاتارنىڭ ئالدىنقى پارتىسىدا ئولتۇرغان كۆك كۆزلۈك، سېرىق چىرايى بالا، مېنى تەتەي مازاق قىلماقچى بولغان دەك، سول ئالدىغا بىر پارچە ناننى قويۇپ، ئوڭ قولى بىلەن پاس ئۇراتتى، شۇنىڭ بىلەن ھىلىقى نان «كوم» قىلىپ ئۇنىڭ ئاغرىغا كىرىپ كېتەتتى.

— ساۋاقداشلار، دىققەت!
ئوقۇغۇچىلار ئۆزلىرىنى تۈزەپ جىم بولۇشتى. ئەمما ھىلىقى ئوقۇغۇچى بىر ئازدىن كېيىن كەكچىلىگەن ھالدا مېنى دوراپ: تى...تىققەت، — دىدى.
— ھەي بالا، بۇ گەپنى ساڭا داۋاتىمەن، — مۆڭگۈزۈمنى ئاز - پاز چىقارمىسام بولمايدىغانلىغىنى سېزىپ ئۇنىڭغا ۋاقىردىم، — ئۆزۈڭنى رۇسلا!
ئۇ بۇ نۆۋەت غىڭ - پەڭ قىلالماي بۇڭ چەكەن يەكتىگىنىڭ ياقىسىغا بۇرنىنى تىقىپ، شۈمشەپ ئولتۇردى. لېكىن ئوقۇغۇچىلارنى ئولتۇرۇشقا رۇخسەت قىلغىنىدا، ئالدىدىكى سېرىق چىرايى بالا قولىنى كالا ئايچە قىلىپ زورىغا يۆتەلىپ قويدى.
شۇ كۈنى دەرسنىڭ كەيپىياتى ناھايىتىمۇ ناچار بولدى. كۆپ ۋاقىتم «جىم ئولتۇرۇڭلار!»، «دەرسكە دىققەت قىلىڭلار!» دېيىش بىلەن ئۆتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ھەر قېتىم سىنىپ ئالدىغا كەلگەننىدە ھىلىقى قارا چىرايى بالىنىڭ: «تى...تى...تىققەت»

قاچۇرۇپ، خۇددى مۇسبەتكە چۆككەن ئا- دەمدەك ئىككى قولنى جۈپلەپ ئۇلۇغ - كە چىك تىندى - دە:

— دادام... ساۋۇبەگنىڭ سۇ ھاشاشىدا قازا بوپتىكەن، — دىدى.

— ھازىر ئائىلىڭىزدە كىملىرى بار؟

— پەقەت بوۋاملا بار. ئۇ، مېنىڭ

ئاش - نېمىنى غەملەپ بېرىپ تۇرىدۇ.

— ئۇنداقتا سىلەر بىر ئۆيىدە ئەمەس -

كەنسىلەر - دە؟

— بىر ئۆيىدە ئەمەس، بوۋام ساۋۇر

بەگنىڭ يىلانچىسى ئىدى، تەشكىل ئۇنىڭغا

بەگنىڭ قۇمۇلاغىدىكى بىدىلىگىدىن 7 مەنى

ئالدىن بۆلۈپ بەرگەن ئىكەن، بوۋام شۇ

يەردە تۇرىدۇ.

— سىز يالغۇز يېتىپ - قوپامسىز؟

— ھەئە، ياقا مەھەللىدە بىر ئېغىزلىق

ئۆيىمىز بار، كەچلىك تەمەچنى چۇلغىيالىساملا

كىتاپ ئوقۇشۇمغا بىر كىم دەخلى يەتكۈزمەيدۇ.

ئادىل ئىسىملىك بۇ ئوقۇغۇچىنىڭ يال -

خۇز تۇرۇپمۇ تۇرمۇشنىڭ ھەر خىل توسالغۇ -

لىرىغا بوي بەرمەي مەردانە ياشاۋاتقانلىغىغا

مەسلىگم كەلدى.

— ئۇكام ئادىل، سىمىنىڭىڭلاردىكى

قارامتۇل بالىنىڭ ئىسمى نىمە؟

— تارى قوپالنى دەملا، مۇئەللىم، —

دىدى ئادىل قىچە تەمتىرمەستىنلا.

— نىمىشقا ئۇنى قوپال دەيسىز؟

— ھەممەيلەن شۇنداق ئاتايدۇ، — دىدى

ئۇ گۇيا ئۆزىنى ئاقلانغاندەك بولۇپ، — بەك

كەپسىز، مۇغەمبەر.

— خۇي - پەيلى مەكتەپكە كىرگەندىن

تارتىپ شۇنداقىيۇ؟

— شۇنداق. ئۇ، مۇرىدىن تەنۇر چۈ -

شۇشنىمۇ بىلىدۇ.

— ئۇنى كىم كۆرۈپتۇ؟

دىگەن سۆزلىرى دائىم ئاڭلىنىپ تۇردى.

دەرستىن چۈشكەندىن كېيىن، ئىچىمگە

توشۇپ كەتكەن دەرتنى چىقىرىشقا جاي

تاپالماي، مەكتەپ ھويلىسىنى ئايلىنىشقا

باشلىدىم. مەكتەپ مەسئۇلىنىڭ ئايالى يېڭى

تۇغۇتلۇق بولغاچقا ئۆيىگە چىقىپ كەتكەن،

يەنە بىر ئوقۇتقۇچىمۇ ئاللىقاچان كېتىپ

قالغان ئىدى. مەن ئۇيان ئويلاپ، بۇيان

ئويلاپ، بۇ مەكتەپتىن كېتىش قارارىغا

كەلدىم. چۆچۈرىدەك بالىلارنى باشقۇرالمى،

خەقنىڭ كۆزىدە لەت بولۇپ يۈرگەچە ئاستا -

غىنا كېتىۋالغان ياخشى. مەن قايتىپ كېتىشكە

ئىلتىماس يېزىشنى كۆڭلۈمگە پۈكۈپ، ئارقىغا

ئۆرۈلۈشۈم بىلەنلا كۈتمىگەن يەردىن، سىنىپ

ئىچىدىن تارقاق - تۇرۇق قىلغان ئاۋاز ئاڭلى -

نىپ قالدى. بالىلار ئاللىقاچان كېتىپ قالغان

تۇرسا، سىنىپقا كىرىۋالغان كىمدۇ؟ قۇلاقكەس -

تىلەردىن بىرەرسى ئىش تېرىپ يۈرگەن

بولمىسۇن يەنە؟ ئاۋايلاپ دەسسەپ سىنىپ

ئىچىگە كىردىم. سىنىپ ئىچىدە ماتا كۆينەك

كىيىگەن ئاق چىراي بىر بالا ھەسەپ

ئىشلەپ ئولتۇراتتى. ئۇ مېنى كۆرگەندىن

كېيىن مۇلايىملىق بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ:

— مۇئەللىم، — دىدى.

— ئولتۇرۇڭ، تاپشۇرۇق ئىشلەۋاتام -

سىز؟ — دەپ سورىدىم مەن ئۇنىڭ يېنىغا

كېلىۋېتىپ.

— ھەئە، مۇشۇ بەتتىكى كۆنۈكىمنى

ئىشلەپ بولغاندىن كېيىن، قايتىپ كېتىمەن.

— ھەر كۈنى شۇنداق قىلامسىز؟

— شۇنداق قىلىمەن، بۇنداق چاغدا

سىنىپ تىپ - تېنچ، ھەچكىم دەخلى قىلمايدۇ.

— ئىسمىڭىز نىمە؟

— ئادىل.

— دادىڭىزنىڭچۇ؟

ئۇ، قاپ - قارا كۆزلىرىنى مەندىن

قالدىم. قايتىپ كېتىش توغرىسىدىكى قارارىم - دىن يېنىمى، ئەتىكى خىزمەتنىڭ پىلاننى ئويلاشقا باشلىدىم.

ئەتىسى ئىككىنچى سائەتلىك دەرىستىن كېيىن دەم ئېلىش ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ تارى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزدۈم، سۆھبەت جەريانىدا ئۇنىڭغا دەرسكە تولۇق قاتنىشىش، تەرتىپسىزلىك قىلماسلىق ۋە تازىلىققا ئەھمىيەت بېرىشىنى تاپىلدىم.

3 - سائەتلىك دەرسكە كىرىش قوغداغۇرىنى چېلىنغاندا، دىجۇرنى مەندىن بۈگۈن دەرىستىن قالغانلارنىڭ بار - يوقلىغىنى سورىدى، مەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ دەرسكە تولۇق قاتناشقانلىغىنى ئېيتتىم. ئەسلىدىكى تۈپ ساندىن ئۈچى كەم تۇرىدۇ، - دىدى دىجۇرنى جاۋابىمنىڭ ناتوغرىلىغىنى ئىسپاتلاپ.

- توختاپ تۇرۇڭ، مەن قىزاراپ باقاي، - مەن دەرھال سىنىڭغا كىرىپ ھەمىيە تەرەپكە بىرمۇ - بىر كۆز يۈگۈرتتۈم. ھەم - مىدىن بۇرۇن تارىنىڭ يوقلىغى كۆرۈمگە چېلىقتى، ھەسەن كومىالىدى دەپ ئاتىلىدىغان ئوقۇغۇچىنىڭمۇ ئورنى بوش ئىدى. ئۈچىنچە - سىنى دەماللىقچە ئەسلىيەلىمىدىم. بەش مىنۇت ئىلگىرى «مۇشۇنداق قىلىڭ!» دەپ سۆزلىگەن ئەمەسمىدىم! قوغلاپ تۇتۇپ، قاچقۇندىن ئىبرەت ئالدۇرۇشنىڭ پەيتى كېلىپ قالغانلىغىنى ھىس قىلىپ، ئوقۇغۇچىلارغا كۆنۈكبە كۆرسىتىپ بەردىم - دە، ئادىل بىلەن بىللە تارىنى ئىز - لەشكە ماڭدىم، مەكتەپ دەرۋازىسىدىن ئەمدىلا چىقىشىغا ۋىجىلىك بىر بالا بىسىلامىسىراپ ئالدىمىزغا كەلدى.

- ئۇكام، دەرسكە كىرمەي بۇ يەردە

- ھەسەن كومىالىدى كۆرۈپتەن. ھەسەن دىگەننىڭمۇ ئالىقىنىسىدىكى ناننى بىر ئۇرۇش بىلەن ئېغىزىغا چۆرۈپ - دىغان سېرىق چىرايى بىلەنمۇ؟

- ھەئە، شۇ. ئۇمۇ ئادەمنى دەرياغا ئاپىرىپ سۇغارماي كېلىدىغان ئالا - غىلاپنىڭ بىرسى، دائىم بالىلار بىلەن قول باغلىشىپ نېنىنى ئۇتۇۋالىدۇ.

ئۇلار ئىككىيلەن بىرگە يۈرەدۇ؟ - بىرگە يۈرىدۇ، بەزىدە ئۇرۇشۇپ قېلىپ يەنە يارىشىدۇ.

- تارى ئاتا - ئانىسى بىلەن بىرگە تۇرامدۇ؟

- ياق، ئاتا - ئانىسى بىر كۈنلۈك يىراقلىقتا تۈگەن باقىدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ يەردىكى ئۇيۇشقا مەھسۇسى قارايدۇ.

- ئۇ مومىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلايدۇ؟ - ئاڭلىمايدۇ، تىللاپ، قاخشىتىپ مومىسىنىڭ كۆڭلىنى ئارام تاپقۇزمايدۇ.

- دەرىستە قانداقراق؟ - نىمىسىنى سوراپلا مۇئەللىم، -

دىدى ئادىل كۈلۈمسىرەپ، ئۇنىڭ قوسۇغىدا ئېلىپنىڭ سۇنۇغىمۇ يوق. ئۆتكەن جۈمە كۈنى 21 دىن 19 نى ئاللىباي بىر كۈن ئول - تۇردى.

- ئەمەس، 3 - سىنىڭ قانداق كۆچتى؟ - ئوقۇغۇچىنى تەستىقىمىز چىقىرىۋېتىشكە بولىدىكەن، ئۇنى ھەرىيلى سىنىپ ئاتىلىتىپ ئوقۇش پۈتتۈرگەن ھىساۋىدا بىر تەرەپ قىلىۋاچىكەن.

- بۇنى كىمىدىن ئۇقتىڭمىز؟ - سىلى كېلىشتىن ئاۋال يۆتكىلىپ كەتكەن مۇئەللىمىمىز شۇنداق دىگەن.

سۆھبەت جەريانىدا سىنىپنى ئادىلغا ئوخشاش ئاكتىپلارغا تايىنىپ ياخشىلاش مۇمكىن ئەمەسمىدۇ؟ دىگەن خىيالغا كېلىپ

— تارى، بۇياققا چىققا! — دەپ
ۋاقتىدىم.

ئۇ چۆچۈپ ماڭا قارىدى - دە،
ئىندىمەي جىم تۇردى.

— بۇ ياققا چىققا دەيمەن! — مەن
يەنە بىر قېتىم ۋاقتىدىم.

ھەسەن بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئىلگىرىك
چىقتى، ئۇنىڭ كەينىدىن تارى ئاستا -
ئاستا دىڭگۈسلەپ چىقىپ «ھە، نەمە؟»
دىگەندەك ماڭا قارىدى.

— قاندىنى ئۇقىمامسەن، مەن بايا
ساڭا نىمە دىگەن، پوتا قىنى؟
— كى... گە... كەتتى.

ئۇنىڭ بەرگەن جاۋابىغا تاقەت قىلالا -
مىغان ئادىل، ئۇنىڭغا قولىنى شىلتىپ سۆزلەپلا
كەتتى:

— تۈزۈك جاۋاب بەر، ئاداش! نەگە
كەتتى؟ سەن ئوقۇغۇچى بولغاندىن كېيىن ئىت
تالاشتۇردى، دەپ يۈرگىچە سىنىپقا كىرىپ
دەرس ئۆگەنسەڭ بولمامدۇ؟

— ئۇ... ئۈگىنىشىنى مەن سەندەك
جا... جا ئاكتىپلارغا بەرگەن، خەت يېزىشىنى
بىلمىسىمۇ ناننى تۇتۇپ يىمگىلى بولىدۇ.

— مەن جا ئاكتىپمىكەنمەن، سەندەك
نەدىن قوغلىسا، شۇ يەردە يۈرسەم بولامتى
ئەمەسمە؟! — ئادىلنىڭ چىرايى جىددى تۈس
ئېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن زاكۇنلىشىشقا تەمەشەلدى.
مەن تارىنىڭ ئۆز گۇناھىنى قىلچىمۇ
ئۆز ئۈستىگە ئالماي تەرسالق قىلدۇراتقىنىغا
تاقەت قىلىپ تۇرالمىدىم.

— قولۇڭنى تاشلا، پۈتۈڭنى يىغ! بەل -
ۋىغىڭنى ئىت بىلەن كەتكەن پوتا ئورنىغا
تۆلەمسەن؟

ئۇ، كۆزىنى چەكچەيتىپ، بەلۋىغىنى
مەھكەم سىقىملىدى. ئادىل ماڭا يېقىنراق
كېلىپ:

نىمىشقا ماي تارتىپ يۈرۈسەن؟ — دىدىم
مەن ھەر قانداق بىشەمنى ئىتائەتكە زورلايدى -
غان سوغاق تەلەت بىلەن.

— تارى... تارى قوپال بىلەن ھەسەن
كومسالدى پوتامدا ئىت باغلاپ
قاچتى، — دىدى ئۇ يىمىزلاھىراپ، — بىللە
ئويغاپ كېلەيلى دىگەن ئىدى، ئۇنىمىسام
پوتامنى تارتىۋالدى.

— ئۇلار ئىتنى نەدىن تاپتى؟
— پاسار ناۋايىنىڭ ئىتى كۆۋرۈك
يېنىدىكى يالاقتا سۆڭەك غاجلاۋاتقان ئىكەن.
تارى پوتامدا شۇ ئىتنى باغلاپ، ھەسەن
كومسالدىنىڭ ئىتى بىلەن تالاشتۇرغىلى
كەتتى.

بىز ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈردۈق،
قوناقلق ئوتتۇرىسىدىكى قۇملۇق ئېرىقتا ئىت
ۋە تارىلارنىڭ قالدۇرغان يېڭى ئىزلىرى بار
ئىدى. بىز ئاشۇ ئىزنى يوقاتماي ئۈرۈكلۈك
باغ دەپ ئاتىلىدىغان جايغا كېلىشىمىزگىلا
ئۇلارنىڭ جىدەللىشىۋاتقانلىقى ئاڭلىنىپ
قالدى. بىز ئۇلارنى قاچۇرۇپ قويمايلىق
ئۈچۈن، تەۋىش چىقارماي، قاش لېۋىدىكى
قېرى ئۈرۈكنىڭ دالدىسىغا كېلىپ تۇردۇق،
ئۇلار تاكاللاشماقتا ئىدى.

— نى... نى... نىمىشقا ئىتنى قويدى -
ۋېتىسەن، ئاچ ئەۋا؟ — دەيتتى تارى
دېۋەيلەپ، — يا... يا ئىتنى تالىۋېتىشىدىن
قورقتىڭمۇ؟

— زوۋىلەن قويىۋەتتىمىدىم. سەن ئىتقا
ئاختا قويغاندا پوتا - قولۇمدىن چىقىپ
كەتتى، — دەيتتى ھەسەن يېلىنىپ.

— يا... ياق، قە... قەستلەپ قويىۋەت -
تىڭ، بۇ... بۇرنىڭنىڭ ماڭقىسىنى چۈۋىمىسام
ھىساپ ئەمەس.

مېنىڭ غەزىۋىم ئۆرلەپ ئۈرۈكنىڭ
كەينىدىن «شارتلا» چىقتىم - دە:

ئىدىن ئىتقا ئوخشاش قاۋاپ قورقىتىدىغان قىلىنلارنى چىقىرىۋالدى.
 مەن ئۇنىڭ موممىسى بىلەن بىر قانچە قېتىم ئۇچراشتىم. موممىسى زارلاپ:
 — ئۇ بالا ئەمەس بېشىمغا بالا بولدى. ھەتتا بىر چۆگۈن سۇ ئەكەرىپ بېرىشكەمۇ ئەسقا تەبىدۇ، بىر پۈتۈم گۆرگە ساڭگىلىغاندا بۇ نەسە كۆرگۈ- لۈك! ئۇنى ئۆزلىرى ئوبدانراق ئادەم قىلىپ بەرسە، — دەيتتى.

— بەلۋىغىنى يېشىۋالمىساقمۇ بولىدۇ، مۇئەللىم، كەچتە ئىت بىلەن كەتكەن پۈتۈننىڭ ئۆزىنى ئەكىلىپ بەرسۇن، — دىدى.
 — شۇنداق قىلامسەن؟
 — ما... ماقۇل.
 — ئەمەسە، سىنىپقا ماڭ!
 ئۇ لېكۇلداپ سىنىپقا ماڭدى.

«كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال» دى- گەندەك، شۇ كۈنلەردە كۈندىلىك خۇلاسىە چىقىرىش خىزمىتى تېخىمۇ چىڭ تۇتۇلغان بولۇپ، ياخشى بولغان سىنىپقا ئايرىۋېتىلغان سۆز، ئوتتۇرا بولغان سىنىپقا كالا سۆزى، ناچار بولغان سىنىپقا چىۋىن يەۋاتقان چار پاقىنىڭ سۆزىنى تەقدىم قىلىش ئۇسۇلى يولغا قو- يۇلغان ئىدى. كۆپ ھاللاردا ئايرىۋېتىلغان سۆزىنى 1 - سىنىپ، كالا سۆزىنى 2 - سىنىپ ئالاتتى. چار پاقا بولسا، مۇقەررەر ھالدا بىزنىڭ سىنىپقا تېگىشلىك بولۇپ چى- قاتتى. ھەر كۈنى كەچلىكى پاقا بىزنىڭ سىنىپ ئىشىكىگە ئېسىلغاندا، سىنىپىمىزدىكى ئوقۇغۇچىلار غۇدۇرۇشۇپ، تارىنىڭ خوشنا سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرىنى ئۇرۇپ ۋە نەرسە - كېرەكلىرىنى ئالداپ ئېلىۋېلىپ، ئىستىزام نومۇرىنى كېمەيتىۋەتكەنلىكىدىن، دەرسكە قاتنىشىش نىسبىتىنى چۈشۈرۈۋەتكەنلىكىدىن داڭلىقتى.

ئىككىنچى مەۋسۈمنىڭ ئاخىرقى ئىككى ھەپتىسىدە پاقا ئارقا - ئارقىدىن بىزنىڭ سىنىپقا تەگدى، بۇ كۈنى مەكتەپ ھويلا- سىدا خۇلاسىە يىغىنى ئېچىلدى. دىجۇرنى بولۇپ خۇلاسىە چىقىرىۋاتقان 1 - سىنىپنىڭ مۇدىرى پاقىنىڭ يەنە بىزنىڭ سىنىپقا تە- ئەللۇق بولغانلىغىنى ئېلان قىلىپ:
 — بۇ پاقىنى سەمەرتىپ كاۋاپ قىل-

كۈنلەر ۋە ئايلىرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ھەر خىل سۆھبەت ۋە ئىجتىمائىي پائالىيەت- لەرنى ئۇيۇشتۇرۇپ، سىنىپ خىزمىتىنى مەلۇم ئىزغا سالغان ئىدىم. سىنىپ ئىچىدە ئادىل باشچىلىقىدىكى رەھبەرلىك تايانچلىرىنى تۇر- غۇزۇپ، ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدىكى ناچار ھا- دىسىلەرنىڭ يىملىتىشنى قىرغىشنىڭ بەزىبىر ئاساسلىرىنى ياراتقان ئىدىم. بۇ چاغدا ھە- لىقى ھەسەن دېگەن ئوقۇغۇچىمۇ ياخشىلىنىپ قالغان ئىدى. ئەمما بۇنىڭغا ئەگىشىپ بىر پاسسىپ ئىللەتمۇ سۆزلۈپ كەلمەكتە ئىدى. بۇنىڭ ئاساسى يەنە شۇ تارى بولۇپ، ئۇ- نىڭ نە بىرەر كىتاۋى، نە بىرەر دەپتىرى يوق ئىدى، قولغا قەلەم ئېلىپ بىرەر ھەرپ ياكى بىرەر سانمۇ يېزىپ كۆرمەيتتى، ئۇس- تەل ئاستىدىن پۈتىنى چىقىرىپ، ئالدىدىكى- لەرنى تېپىپ تەرتىپنى بۇزاتتى. مەن بەزد- لەرنىڭ «ياخشى گەپ تاشنى ئېرىتىدۇ» دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانمەن. لېكىن تارىنى ئې- رىتكىلى بولمىدى.

ئۇ، بىشەملىكى ئاقماي، بالىلار ئوتتۇ- رىسىدىكى مۇشەۋمۇزورلۇق ھەيۋىتىنىڭ بارغان سېرى سۇنۇپ كېتىۋاتقانلىغىنى سەزگەندىن كېيىن، دەرىستىن چۈشكەندە يول لېۋىدە ساقلاپ تۇرۇپ، ئۆزىدىن يۈز ئۆرگەن ئا- سىپلارغا تەھدىت سالدىغان، قىزلارنىڭ كەي-

ئۇنىڭ ئەينەك سۇندۇرۇپ قاچقانلىغىدىن ئەسلا خەۋىرىم يوق ئىدى. مەن بۈگۈن پاقىنى چۆرۈپ تاشلىۋېتىپ، ئايرۇپىلانى تاپشۇرۇۋېلىشقا تولۇق تەييارلىق قىلىپ قويغان ئىدىم. مېنىڭ بۇ شىرن خىيالىم كۆپۈككە ئايلىنىپتۇ - دە.

— ئادىل، — دېدىم مەن غەزەپ بىلەن، — مەن تارىنى تېپىپ كېلەي، سىز ئوقۇغۇچىلارغا قاراپ تۇرۇڭ، مەن كەلگەندىن كېيىن مەجلىس ئاچايلى.

مەكتەپ دەروازىسىدىن چىقىپ، ئۆس-تەڭدىكى كۆۋرۈككە كەلگىنىمدە، يوغان ھۆل كۆسەينى كۆتىرىپ كېلىۋاتقان پاسار ناۋايىنى كۆرۈپ قالىدىم. يۈزى دائىم ئىسلىشىپ تۇرىدىغان بۇ شاپ بۇرۇت ئادەمنى ئۇزۇندىن بۇيان ياخشى بىلەتتىم، خوتۇنى قازا تاپقاندىن كېيىن، بويتاق ئۆتۈۋاتقان بۇ ئادەم ئۆزى يالغۇز ناۋايىچىلىق قىلاتتى، مانا ئۇ ھازىر تىنماي بىركىمنى تىلاپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ، يېنىمغا كەلگەندىن كېيىن، ماڭا بىر ھۆل مېيىپ قويۇپلا كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ، ئۇدۇل مەكتەپكە ماڭدى. مەن «بىرەر ئوقۇغۇچى ئۇنىڭ زىمىغا تەككەندەمۇ؟» دېگەن خىيالغا كېلىپ:

— ئۇستام، كىم سىلنىڭ چىشىلىرىغا تەڭدى؟ — دەپ سورىدىم.
 — تارى قويال دېگەن ھارام تۇخۇم بارمۇ؟ — دېدى پاسار ناۋاي بىر كۆزىنى قىسىپ، — مەن ئۇنىڭ پۇت - قولىنى چېقە-ۋېتىمەن.

— ئۇ، ئۆزلىرى بىلەن ياخشى ئۆلپەت تۇرۇقلۇق نىمىشقا ئۇنىڭ پۇت - قولىنى چېقەۋېتىدىلا؟

— ئۆلپەت ئىمىش، تۈزۈك گەپ قىلا-سىلا، ئەپەندىم! ئۆلپەت بولسا مېنىڭ بىر تونۇر گىردەمنى كويدۇرۇۋېتتەنمۇ؟ — دېدى

ماقچىمۇ سىلەر؟! — دېدى، — ئۇنىڭدىن كۆرە ئايرۇپىلان ئېلىپ، مەيدەڭلارنى كېرىپ يۈر-سەڭلار بولمامدۇ؟

شۇندىن كېيىنلا باشقا سىنىپتىكى ئوقۇغۇچىلار تەنقىت چاۋاكلىرىنى ياغدۇرۇۋەتتى، مېنىڭ پۇت - قولۇم تىترەپ، پاقىنى قايسى يوسۇندا ئالىدىغانلىغىمنى بىلەلمەي قالىدىم. چۈنكى تۈزۈم بويىچە، ھەر قانداق سۆرەتنى ئېلىش 3 - ھەپتىسىگە قەدەم قويغاندا سىنىپ مۇدىرى ئۆز قولى بىلەن ئېلىشى كېرەك ئىدى. قانداق قىلىش كېرەك؟ مەن ئاستا سىنىپىمدىكى ئوقۇغۇچىلارغا قارىدىم، ھەممىسى ئىزا تارتىپ بېشىنى ساڭگە-لىتىۋالغان ئىدى. مېنىڭ كۆزۈم تۇيۇقسىز ئادىلنىڭ كۆزى بىلەن ئۇچرىشىپ قالىدى. ئۇ، مېنىڭ تەڭلىكتە قېلىۋاتقانلىغىمنى بىلىپ قاتاردىن چىقتى - دە، پاقىنى تاپشۇرۇۋالدى. مەن يەلكەمدىكى بىر ئېغىر يۈكتىن خالاس بولغاندەك يەڭگىللىشىپ، ئوقۇغۇچىلاردىن بۇرۇن سىنىپقا قايتىپ كەلدىم، كەينىمدىن يېتىپ كەلگەن ئوقۇغۇچىلار چوقۇرۇشۇشقا باشلىدى:

— بۇ قۇمچاقنى تارىنىڭ بوينىغا ئېسىش كېرەك، ئەينەك سۇندۇرۇپ قاچمىغان بولسا، باشقا سىنىپلارنىڭ كەينىدە قالمايتتۇق!

— ئۇ، ئەينەك سۇندۇرۇۋېتىپتەنمۇ؟ — مەن ئىتتىكلا بېشىمنى كۆتىرىپ ئوقۇغۇچىلاردىن سورىدىم.

— سۇندۇرۇۋەتتى مۇئەللىم، سۇندۇرۇۋەتتى، — دېدى ھەسەن پۇرۇش-نۇرۇلگەن كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ، — چۈشلۈك دەم ئېلىشتا 2 - سىنىپنىڭ ئەينىڭنى رەگەتكە بىلەن سۇندۇرۇۋېتىپ قېچىپ كەتتى.

قۇلغىم گۈررىدە قىلىپ، غەزىۋىم قايتىدىن قوزغالدى. ئۇ، بۈگۈن ئەتتىگەندىن تارتىپ تولۇق دەرسكە قاتناشقان بولۇپ،

سام، دۇتخانا ئوچۇق تۇرىدۇ. يۈرۈگم «قارت» قىلىپ ئىز - ئىزدەشكە كىرىشتىم، دۇتخانىنىڭ يېنىدا تارى قوپالىنىڭ ئىزى تۇرىدۇ. يەنە ئوبدانراق قارىۋىدىم، دۇتخانا نىڭ يېنىدا مەككە چامغۇرىنىڭ شۆپەكلىرى تۇرىدۇ، - ئۇنىڭ يۈزى بارغانسېرى پۇرۇ- شۇپ، ھازىرلا يىغلايدىغاندەك كۆزلىرى چىمچىقلىشىپ كەتتى، - مەن ئۇنىڭ يۈزىگە - نى ئوبدان مۇجۇپ قويمىسام دەردىم چىقمايدۇ، خۇدا ھەقتى، مېنى تىسلا، - ئۇ ئوڭ قولىدا كۆسەينى مەھكەم سىقىداپ مەكتەپكە بۇرۇلماقچى بولدى.

مەن ئاچچىق ئېچىنىش بىلەن ئۇنىڭغا دېدىم:

- ئۇستام، ئالدىرىمىسىلا، تارتقان زىيانلىرىغا كەلسەك ئۇنى تۆلەشكە بولىدۇ، ھىچبولمىغاندا، ئۆزۈم تۆلەيمەن، لېكىن سىلە ئۇنىڭغا يامان ئىللەت يۇقتۇرغانلىقىرىغا جاۋاپكار بولۇشلىرى كېرەك، بۇ ھەقتە يېزىلىق ھۆكۈم مەتەككە بېرىشقا توغرا كېلىدۇ.

- نىمە دىدىڭلار؟ مەن ئۇنىڭغا نىمە يۇقتۇرۇپتەن؟ - پاسار ناۋاينىڭ كۆزلىرى جامدەك ئېچىلىپ، قولىدىكى تاياق سېرىلىپ چۈشتى، - بەزىدە تونۇرنىڭ كۈلىنى ئېلىپ، ئوت ياقىدۇ، مەنمۇ ھالىغا يارىشا ئۇنىڭ قوسىغىنى تويغۇزۇپ قويىمەن، شۇ.

- تاماكا تۇتاشتۇرغىلى سالىدىم، دەۋات - جامالا، ئۇ سىلەنىڭ ئۆيىدە داۋاملىق تاماكا چېكەمدۇ؟

- ھە... شۇنداق دىدىمەنمۇ، مېنىڭ كەم ئەقىللىغىم... - ئۇنىڭ كۆكسى توستاتتىن كۆتىرىلىپ كەتتى، - بايا تاماكا چەككەن - چەكەمگە نىلىگىنى كۆرمىدىم، يالغان ئېيتسام، ئۇۋالىم بولسۇن.

- قايتىپ تۇرىسىلا، كەچتۇرۇن ئۆيلىرىدە - گە باراي، بولامدۇ؟

پاسار ناۋاي قولىدىكى كۆسەينى «دۆككەدە» يەرگە سانجىپ، - سىلە تەلىم ئۈگىمەنلىگەن بۇزۇققا، ئۆزۈم ئۈگەتسىلى كەلدىم. ئۇ مەكتەپتە بارمۇ؟!

ئاچچىغىمنى باسالماي تۇرغىنىمدا، غەزىۋىمگە يەنە بىر نەپرەت قېتىلىپ، تې - نىمنىڭ جان - پانى قالمىدى. مەن چىشىمنى چىشىمغا بېسىپ پاسار ناۋاينىڭ ئالدىغا كەلدىم، ئۇ كەيپىياتىدىكى جىددىلىكتىن سەل كەينىگە يېنىپ، قولىدىكى كۆسەينى يېنىچە ساڭگىلاتتى - تى - دە، سۆزلەشكە تەمەشەلدى.

- ئېنىقراق ئېيتسىلا، ئۇستام، - دېدىم مەن ئۇنىڭ دىمەكچى بولغان سۆزىنى تارتىپ تىۋىلىپ، - ئۇ گىردىنى قانداق كۆيىدۈرۈ - ۋېتىپتۇ؟

- ئۆزلىرى بىلىلا، ئەپەندىم، - دېدى پاسار ناۋاي سۆزىنى بىر ئاز يۇمشىتىپ، - ئەتە يەكشەنبە ئەمەسمۇ، مەن بازارلىق گىردە ياققان ئىدىم، زۇۋۇلنى تونۇرغا چاپلاي دەپ تۇرسام تارى قوپال ئاسماندىن چۈش - كەندەك پەيدا بولدى. مەن ئۇنىڭ «ھە - ھۇ» دىيىشىپ بەرگەنلىگىگە بالدۇر خوشال بوپ كېتىپتەنمەن، ناننى يېقىپمۇ بولسۇن، قارىسام، بېلىم ئاغرىپ كېتىۋاتىدۇ. گىردە خۇيدىن چىققىچە بىر ئاز چېكىملىك چېكى - ۋېلىپ ھاردۇغۇمنى چىقىرىۋالمايمۇ، دىگەننى ئويلاپ ئۆيگە كىردىم. تاماكنى قولۇمغا ئال - سام سەرەڭگە يوق، تارىنى سەرەڭگە ئەك - رىشكە بۇيرۇدۇم، بىلمەسلىگىم، ئۇ سەرەڭ - گىنى ئېلىپ كىرگەندىن كېيىن، بەكەرەك شورۇپتېن ئۇيقۇغا كېتىپتەنمەن، بىردەمدىن كېيىن ئويغىنىپ چىقىپ قارىسام، تونۇردىكى گىردىلەرنىڭ ھەممىسى تۇۋىگە چۈشۈپ كۆ - يۇپ كېتىپتۇ، ئەسلى خۇيغا سالغان گىردە خېمغا يانسا ياناتتىكى، كۆيۈپ كەتمەيتتى، «بۇ نىمە پىشكەلچىلىك» دەپ تونۇرغا قارد -

ئاغامچىنى سىلكىپ تارتىۋەتتىم:

— رۇس تۇر، ئەتىدىن بېرى نىمە ئىشلارنى قىلدىڭ؟

— مۇئەللىم، مەن دەي، دىدى كەينىم - دە تۇرغان ئىككى بالىنىڭ بىرى قورۇنۇش ئالامىتى بىلەن، - بىز چاە-غۇر تېرىيدىغان يەرگە ئوغۇت توشۇۋاتقان ئىدۇق. تارى پا- سار ناۋاينىڭ ئاۋۇ ئېگىزلىققا باغلاپ قويغان بوغاز ئېشىگىنى يېشىپ كېلىپ ئوغلاق ئوي- نايلى، دەپ تۇرۇۋالدى، ئۇنىمىساق قورقۇتتى. ماۋۇ ئىككى ئېشەك ئۆزىمىزنىڭ، ئاۋۇ پاسار ناۋاينىڭ.

يەنە كېلىپ شۇ پاسار ناۋاينىڭ! كۆز- لىرىمگە بىردىنلا قاراڭغۇلۇق تىقىلىپ، بېشىم پىقىراپ ئايلانغاندەك بولدى. نەچچە ۋاقىت- تىن بېرى ئىچىمنى قاينىتىپ كەلگەن خور- لۇققا بۈگۈنكى غەزەپ قوشۇلۇپ، ئۆزەمنى تۇتالماي قالدىم. ئىختىيارسىز ھالدا تارىنى ياقىسىدىن بوغۇپ تارتتىم - دە، ئاغامچىنى ئىككى قاتلاپ ئىگىز كۆتەردىم. ئۇنىڭ ئالاق- جالاق بولۇپ كەتكەن كۆزلىرى ماڭا تاشلى- نىپ قالدى. «مەن نىمە قىلىۋاتىمەن؟ - دەپ ئويلىدۇم، - ئۆمرۈمدە مۇشۇكىنىمۇ ئۇرۇپ باق- قىنىم يوق، يېڭى سىياسەتنىڭ ئىجراچىسى بولۇپ كەلگىنىم ئۆزەمگە ئايان. شۇنداق تۇرۇغلۇق يەنە بالىلارنى ئۇرۇمەنمۇ؟ بولدىلا، بەشتوغراقتىكى خىزمىتىم مۇشۇ يەرگىچە بولسۇن.» مەن ئاشۇنداق خىيال بىلەن تارد- نىڭ ياقىسىنى قويىۋەتتىم - دە، ئاستا كەينىمگە يېنىپ دۇدۇقلىغىنىمچە دىدىم:

— خوش، تارى، ئەمدى سەن مېنى باتۇر مۇڭگۈزۈك بىلەن ئۈسۈپ قاچۇرغانىلە- خىڭغا پەخىرلەن، مەن سېنىڭ ياخشى ئادەم بولۇشىڭنى تىلەيتتىم، قىلغان قوپاللىغىمنى كەچۈر! قولۇمدىن بوشانغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ

— بولىدۇ، پاسار ناۋاينىڭ قولى دەپ ئويىدىن ساۋاپ قويسىلا، ئىككىنچى ئويۇمىگە يوللىمىسۇن.

پاسار ناۋاي بېشىنى ئىغاڭلاتقىنىچە كۆ- سەينى قولتۇغىغا قىسىپ ئويى تەرەپكە كەت- تى. مەن ئۇچرىدىغانلىكى ئادەمدىن تارىنى سۇرۇشتۇرۇپ، كەنتىنىڭ چېتىدىكى توغراقلىققا كەلدىم. ھايال ئۆتەي توغراقلىقنىڭ ئۇ چېتىدىكى كونا تاملىقتىن چاڭ - توزاڭ كۆت- رىلىپ، تارىنىڭ كېلىۋاتقانلىغى مەلۇم بولدى، مەن ئۆزەمنى ئاشكارا قىلماي سۇ پىچىۋەت- كەن يارىنىڭ لېۋىدە كۈتۈپ تۇردۇم. ئۈچ بالا بىردىن ئېشەككە مىنىۋالغان ئىدى. ئۇ- لارنىڭ بىرسى تارى بولۇپ، چارئاغامچى- نىڭ بىر ئۇچى بىلەن يۈگەن سېلىنغان بو- غاز ئېشەكنى چاپتۇرۇپ كېلىۋاتاتتى، ئۇدۇ- لۇمغا كەلگەندە يولنىڭ ئوتتۇرىسىغا چىقىپ كەسكىنىلىك بىلەن ۋاقىرىدىم:

— توختا!
ئۇ مېنى كۆرۈپ خۇدۇكىسىنىدى - يۇ، ياسىما كۈلكە بىلەن ھىچىيىپ ئېشەكنى دېۋەتتى:

— خىت... خىت، ھەيدىگىن باللا. مەن ئاغامچىنىڭ سۆرۈلۈپ قالغان بىر ئۇچىغا غاچ قىلىپ دەسسۈدىم، ئېشەك سەز- تۈرۈلۈپ تارى موللاق ئاتتى. شۇ زامات تارىنىڭ بەلۋىغىدىن تارتىپلا تۇرغۇزدۇم: — بۇ يەردە نىمە ئىش قىلسەن؟ — ئو... ئو... ئو... ئوغلاق....

— ساڭا بېرىلگەن مەكتەپ تەربىيىسىدە ئوغلاق ئويناش بارمىدى، بولۇپمۇ بۇ قانداق ئوغلاق؟ ئۇ سوئالىمغا جاۋاپ بېرىش ئورنىغا كەينىدىكى مەن تونۇمايدىغان ئىككى بالغا ئوغۇرلىتىپ قارىدى، مەن ئۇنىڭ گېپىمنى بىر پۇلغىمۇ ئالمىغانلىغىغا چىدىماستىن، قولدىكى

مەن دۈبۈلدەۋاتقان يۈرىگىمنى بېسىپ، خىزمەت لەشكەن كۆزلىرىم بىلەن مەكتەپكە قارىدىم. مەن بۇ يەردە ئەلا سورتلۇق كۆچەتلىرىنى يېتىشتۈرۈپ چىقماقچى ئىدىم. بىراق يولدا توغرا ياتقان كېلەكسىز توغراق پۇتۇمغا پۇتلىشىپ، ھالىمنى قويمىدى، مەن مەقسىدىگە يېتەلمەي بۇ يېزا بىلەن خوشلاشتىم.

تۇرقى - ھالىتىدە يا ئۆكىنىش يا ھەيرانلىققا ئوخشايدىغان ھېچقانداق ئالامەت شەكىللەنمىدى. ئۇ، نېرىراق باردى - دە، خۇددى قاپقاندىن ئاچرىغان كىيىمكتەك تۆۋەنكى يارلىققا قا يۈگۈردى.

«ئىخ ئادىل، سۆيۈملۈك ساۋاقداشلار! مەن كېتىمەن، ھازىر مۇشۇ يەردىنلا كېتىمەن.»

3

نىڭ تەلپۈن، تۇرمۇش ساۋىيىسى ئۇنى تاما - مەن يېڭى يولغا باشلاپ كىرىپتۇ. ئۇنىڭغا ھازىر ئەڭ زۆرۈر بولۇۋاتقىنى ئۈگىنىش. مەن ئۆزۈلگەن مۇناسىۋەتنى قايتا ئۇلاپ، شۇ ۋاقىتتا بوش كەتكەن دەرسنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇپ بېرىشنى ئويلاۋاتىمەن.

سالى ئەپەندى ھىكايىنى تۈگەتكەندە، ھەبىبە چوڭ ئېچىلغان كۆزلىرىنى بوۋىسىغا تىكىپ دىققەت بىلەن ئولتۇراتتى. ئەتراپىنى چۆرىدىۋالغانلارمۇ «ھىكايىنىڭ ئاخىرى قانداق ئىكەن؟» دېگەندەك تىنىقلىرىنى بەسلى - تىپ جىمجىت ئولتۇرۇشاتتى.

ئاقساقاللىق بوۋاي دەرھال ئوڭ قول - نىڭ باشمالتىغىنى چىقىرىپ ماختىدى:

ھەبىبە ئىككى قولى بىلەن بوۋىسىنىڭ دولىسىغا يېپىشىپ سوردى:

— سۆزلىگەنلىرىڭنىڭ ھەممىسى راستمۇ، بوۋا؟

— ئەپەندىم، قوساقلىرى دەريادەك كەڭ ئىكەن جۇمۇ، كادىر دىگەن سىلەدەك بولسۇن، ياشاپ كەتسە!

— راست، قىزىم، ھەممىسى راست، - دىدى سالى ئەپەندى نەۋرىسىنىڭ بېشىنى سىلاپ، - تارى قوپال دىگەن بايىقى كىشى، شۇ.

ئۇلار سۆھبەت بىلەن بولۇپ كېتىپ، ئاپتوۋۇزنىڭ بېكەتكە كېلىپ توختىغانلىغىنى بىلىمەي قېلىشتى. بېكەت ئىچىدە كۈتۈپ تۇرغانلار تونۇش قىياپەتلىرىنى ئىزلەپ قەدەم -

ئالدىنقى ئورۇندۇقتىكى ياش بالا ئۇنىڭ سۆزىگە ئۇلاپلا سوردى:

— ئۆزلىرى ھازىرمۇ ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتاملا؟

مۇ - قەدەم يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى. ھەبىبە بەنىڭ كۆزى ھەممىنىڭ ئالدىدا كېلىۋاتقان قارا پەلتىمۇ كىيگەن يالاڭباش ئادەم بىلەن ئاق دىچۈلياڭ كۆينەك كىيىۋالغان چىمەن دوپپىلىق ئادەمگە چۈشكەندە، بويىنى دەرىزىدىن ئىتتىك قايرىپ بوۋىسىنىڭ يىڭمىدىن تارتتى:

— ياق، يېقىندىن بېرى سانائەت ئىدارىسىدا ئىشلەۋاتىمەن. ئىشچىلاردىن ئېلىنىدىغان ئىمتىھان خىزمىتىگە مەسئۇل بولۇپ كەلدىم. ئارقىدا ئولتۇرغان ئوتتۇرا ياشلىق ئادەم سۆز قىستۇردى:

— بوۋا، ئاۋۇ ئىككى تاغام بىزنىڭ ئەينەك جاھازىمىزدىكى سۈرەتكە ئوخشايدى - كەنغۇ؟

— بۇ نۆۋەت تارىنى راسا بىر تاسقاپ، ئۆتكەمدىن ئۆتكۈزۈدىكەنلا - دە.

— مېنىڭ كۆزلىگىنىم ئۇ ئەمەس، زامان

مىراس

(ھىكايە)

توختاچى روزى

يېقىن ئەكەلدى:

— بالىلارنىڭ دادىسى يېڭى سويۇلغان قوينىڭ گۆشىدىن تېپىپ كەلگەنكەن، ئۇششاق قىيما قىلىپ، ئۆگزە ئەتكەن ئىدىم. ئىسىم-غىدا ئىچمۇالسىلا.

— مانا، مانا، مەن ھازىرلا، بىرلا قوسىغىم بار، دىمىدىمۇ؟— دىدى بوۋاي كۈلۈمسىرەپ، ئۇنىڭ چوڭقۇر ئولتۇرۇشقان كۆزلىرىدە نۇر چاقناپ، لەۋلىرى تىترەپ كەتتى. ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى قاراشلىرىدىن ۋە تاتارغان چىرايىدىكى ئۆزگىرىشلەردىن ھايال-جانلانغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. مانا، يۇرت دىگەن يۇرتتە!... ئۇ ئۆزىنى قانداقمۇ يالتۇز، ئۇرۇق-تۇققىنى يوق ئادەم، دىيەلسۇن؟! تۈنۈگۈن چۈشتىن بۇيان ئارقا-ئارقىدىن كېلىپ يوقلاۋاتقان كىشىلەرنىڭ قايىسى بىرى ئۇرۇق-تۇققاندىن كەم؟!...

— مانا، سىلەر بار، مەن خاتىرجەم، رەھمەت!...— دىدى ئۇ ئاستا ئاۋاز بىلەن، ئۈزۈپ-ئۈزۈپ سۆزلەپ. ئەتراپتا تۇرغانلار بوۋاينىڭ كۆڭلىنى چۈشەنگەندەك ئۇن-تەنسىز

— ھاشىم بوۋاي ئاغرىپ قاپتۇ!... بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان يۇرتداشلار ھاڭ-تاڭ بولۇشتى، ساراسىمگە چۈشۈشتى ۋە شۇ ھامانلا بوۋاينى يوقلاپ كېلىشكە ئالدىراشتى... ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغان ھاشىم بوۋاي ئۆزىنى يوقلاپ ئاش-تاماق ئېلىپ كەلگەن يۇرتداشلىرىغا رەھمەت ئېيتاتتى، ئۇلارغا چاقچاق ئارىلاش قىزىق گەپلەرنى نىسلايتتى:

— مانا، مانا، سىلەر مېنى سۈكەن قوساق، مىس كىناي، دەپ ئويلايدىكەن-سىلەر-دە!... مېنىڭدە، ئۆھۈۋ...— ئۇ، يۆت-لىپ كېتىپ بىر ئاز توختىۋالدى،— ھاسىل كالام، ئادەتتىكى بىرلا قوساق بار، بىرلا...— بوۋا، بۇ شوۋا گۈرۈچنى يېڭىلاپمىشۇ-رۇپ، ئىسسىق ئېلىپ كەلدىم، ئىككى قوشۇق بولسەمۇ تەمىنى تېتىپ باقسىلا،— دىدى ياشقىمنا چوكان قوللىدىكى قاچا بار ياغلىقنى ئالدىراپ يېشىۋېتىپ.

ئارقىدىن يېشى چوڭراق بىر ئايال ھورى چىقىپ تۇرغان قاچىنى ھاشىم بوۋاينىغا

باشلىرىنى ئېغىنلىتىشى.

— ھاشىمىكا، بىز سېنى ئۆزى، ئەتە دوختۇرغا ئېلىپ چىقايلى، — دىدى ساقاللىق بىر دىخان ئېغىز ئېچىپ، — بۈگۈنچە، بىرەر-سىمىز ساڭا ھەمرا بولۇپ ياتساق، قانداق دەيسەن؟...

— بوۋايدىن خاتىرجەم بولۇڭلار، بىز قارايمىز!

ھەممەيىلەن بۇرۇلۇپ قاراپ، ئىشىك تىۋۇسىدە تۇرغان مەھەللىدىكى مەكتەپنىڭ مۇدىرى بىلەن يەنە ئىككىسى ئوقۇتقۇچىنى كۆردى.

— تۇققانلار، بوۋايدىن خاتىرجەم بولۇڭلار، — مۇدىر كۈلۈمسىرەپ سۆزىنى تەكرارلىدى ۋە ئاستا كارۋاتنىڭ يېنىغا كەلدى، — دوختۇر چاقىرىشقا ئادەم كەتكەن، بىردەم-گىچە كېلىپمۇ قالار، كېچىدە بولسا، مانا بۇ مۇئەللىملەر ھەمرا بولىدۇ.

كەنتتىكىلەرنىڭ ھەممىسى مەكتەپ بىلەن بوۋاينىڭ مۇناسىۋىتىنى ياخشى چۈشىنىپتتى. بوۋاي ئەزەلدىن بالىلارنى ياخشى كۆرەتتى. ئۇلارغا كۈيۈنەتتى، ياخشى ئوقۇش، ئەخلاقلىق ئادەم بولۇش ھەققىدە تەربىيە بېرەتتى. ئۇ دائىم ئۆزىنىڭ كىچىك-كەينىسى بېغىدىكى پۈتۈن كەنتتە داغلىق بولغان كۆك ئامۇتلار-نىمۇ بالىلار ئۈچۈنلا پەرۋىش قىلاتتى.

— بوۋا، سىزمۇ باشقىلاردەك ئاز-تولا ئوقەت قىلىشىڭىز بولمامدۇ؟ — دەيتتى بەزى كىشىلەر، شاخلارنى ئېگىپ ساڭگىلاپ تۇرغان يوغان-يوغان كۆك ئامۇتلارغا ھەۋەس بىلەن قارىشىپ.

— ئوقەت؟!... بالىلارنىڭ دىمىقىنى سېتىپ-ھە؟...، — دەيتتى ھاشىم بوۋاي مېيىغىدا كۈلۈپ قويۇپ، ئاندىن مەنىلىك قىلىپ قوشۇپ قويپتتى، — مەنمۇ بالىلارغا ئاز-تولا بىر نىمە بېرىشىم كېرەك - تە!...

كەچقۇرۇنلىرى توپ-توپ بالىلار ئۇنىڭ ئۆيىگە ياكى ئىشىكى ئالدىغا يىغىلىپ، بوۋايدىن قىزىق-قىزىق ھىكايىلارنى، چۆچەك-لەرنى تىنچىتىشى. بالىلارمۇ ئۇنىڭغا قوللىرىدىن كېلىشىچە ياخشىلىق قىلىشقا، ياردەملەشمەشكە تىرىشاتتى. ئوقۇتقۇچىلىرىغىمۇ بويسۇنمايدىغان بەزى كەپسىز بالىلارمۇ بۇ مۇلايىم بوۋاينىڭ ئالدىدا كەپسىزلىك قىلىشتىن ھېچقاچان قورقمايتتى.

بۈگۈن ئەنە شۇ بالىلارنىڭ ئۇستازلىرى «بوۋايغا بىز قارايمىز» دەپ ئىگىدارچىلىق قىلىشىۋاتسا، يۇرتداشلار قانداق بۇ خاتىرجەم بولمىسۇن؟... كىشىلەر بوۋايغا ياخشى تىلەك-لىرىنى ئېيتىشىپ تارقاشتى. كەچتە گۈڭشى دوختۇرخانىسىنىڭ بىر دوختۇرى كېلىپ ھاشىم بوۋاينى تەپسىلى تەكشۈردى، ئۇنىڭ تاپشۇرۇقى بىلەن بوۋاي ئەتىسى ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا ئەۋەتىلدى. ئۇ، دوختۇرخانىدا ساق بىر ئاي ياتتى. ئۇنى ئۆيىگە قايتۇرۇپ چىقىشتىن بىر ھەپتە ئىلگىرى كەنتتىكىلەر ئۇنىڭ قانداق كېسەلگە گىرىپتار بولغانلىغىدىن خەۋەر تېپىشتى:

— ھاشىم بوۋاي ئېغىر جىگەر كېسىلى ئىكەن!...

— ئۇنىڭ كېسىلى ئاخىرقى باسقۇچقا يېتىپ قاپتىكەن....

كىشىلەر چوڭقۇر ئېچىنىش ئىچىدە بۇ خەۋەرنى بىر بىرىگە پىچىرلاپ ئېيتىشاتتى.

— ئوغلۇم سەمى، سېنىڭسىزمۇ بۇلار ئۆي-نىڭ ئىشلىرىغا يېتىشەلەيدۇ، سەن بىزنىڭكىگە بېرىپ بىر ئاز ئارام ئېلىۋالغىن، — دىدى ئەتراپتا باشلىغى بوۋاينىڭ ئۆيىنى راسلاۋاتقان كىشىلەر ئارىسىدىكى ئىگىز بويلىق يىگىتكە قاراپ، — بىرقانچە كۈندىن بۇيان ئۇ يىقىسىز قالدنىڭ....

— سىز مېڭىۋېرىڭ، — دىدى سەمى ئۇنىڭغا بۇرۇلۇپ قاراپ قويۇپ، — مەن بۇ يەر-

دىكى ئىشلارنى تۈگىتىپلا سىزنىڭكىگە بارىمەن. ئەتىرەت باشلىغى يىگىتكە يەنە بىر دەم قاراپ تۇردى. ھەر دائىم خۇشچاقچاق يۈرىدىغان بۇ يىگىت شۇ كۈنلەردە بەك-مۇ چىمغۇر ۋە غەمكىن بولۇپ كەتكەن ئىدى. بۇنداق بولۇشنىڭ سەۋىيىسى ئەتىرەت باشلىغى پىسخى چۈشەنمەيتتى. ئاتا-ئانىسىدىن كىچىكىدىنلا يىتىم قېلىپ «داپ داراڭلىغان، ئېشەك ھاڭزىرىغان» يەرلەردە تەنتىرەپ يۈرگەن بۇ يىگىتنى ھاشىم بوۋاي ئۆيىگە ئېلىپ كېلىپ چىرايلىق گەپلەر بىلەن مەك-ئەپكە كىرىشكە كۆندۈرگەن. كېيىنچە ئۇ، خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەربىيىسىدە ئۆسۈپ يېتىلىپ، ئالى مەكتەپنى پۈتتۈردى-دە، ئۆز ناھىيىسىگە تەقسىم قىلىنىپ، دىخانىچىلىق ئىدارىسىدا ئىشلەشكە باشلىدى، ئارىدىن ئون نەچچە يىل ئۆتتى. 3-4 يىلدىن بۇيان ئۇ ئۆز كەنتىگە كېلىپ، دىخانىلارنىڭ ئىلمىي تېرىقچىلىق بىلەن شۇغۇلىنىشىغا باشلامچىلىق قىلىۋاتاتتى. راستىنى ئېيتقاندا، ھاشىم بوۋايدەك بىر قارا تۈرۈك كەمبەغەل دىخانىنىڭ خېلىلا بېيىپ قېلىشىغا سەۋەبچى بولغان يىگىت مۇشۇ ئەمەسمۇ؟

ھاشىم بوۋاي دوختۇردىن قايتىپ چىقماقچى. دوختۇرلار «بوۋاينىڭ كېسىلى ئاخىرقى باسقۇچقا يەتكەن، ئەمدى... ئېلىپ چىقىپ كەتسەڭلەرمۇ بولىدۇ...» دېگەن، شۇڭا سەمى ۋە يەنە بىر قانچە كىشى ئۇنىڭ ئۆيىنى يىغىشتۇرۇۋاتاتتى.

ئەتىرەت باشلىغى سەمىگە يەنە بىر قېتىم قاراپ قويۇپ سىرتقا ماڭدى. ئۇ كەنتتىكىلەرنى ئاگاھلاندۇرۇپ قويۇشى، ئەتە بوۋاينى ئېلىپ چىققاندا، ھىچكىم ئۇنىڭ كېسىلى ھەققىدە سۆزلەپ چاندۇرۇپ قويماس-لىغى لازىم. شۇنداق بولغاندا بەلكىم، بوۋاي-نىڭ ئۆمىرى بىرقانچە كۈن بولسىمۇ

كۆپرەك بولار. كەنت يولىدا ئاستا كېتىۋاتقان ئەتىرەت باشلىغىنىڭ خىيالى ھامان ھاشىم بوۋايدا ئىدى.

مەھسۇلاتنى ئائىلەلەرگىچە كۆتۈرە بېرىش تۈزۈمى يولغا قويۇلغان كۈنلەردە، ھاشىم بوۋايغا 4 مو تېرىلغۇ يەر ئاجرىتىپ بېرىلدى. ئەپسۇس، تېرىقچىلىققا چۈشۈشتىن ئون كۈنلەرچە ئىلگىرى، ئۇنىڭغا ئۆمۈر بويى سادىق ھەمرا بولۇپ كەلگەن مومىساي قازا قىلىپ كەتتى. بوۋاي مومىساي ئۈچۈن قايغۇ-دى، لېكىن كەتكەننىڭ كەينىدىن كەتكىلى بولىدى. بوۋاي ئۆزىگە ئاجرىتىپ بېرىلگەن تېرىلغۇ ئىشلەشكە چىقتى.

شۇ كۈندىن باشلاپ، بوۋاي يىگىتنى شىمايلاپ ئىشقا كىرىشتى. ئۇ، كەنتنىڭ ئايىغىدىكى بىنەمدىن ئېلىپ كېلىپ، بىرقانچە گوداڭلارغا كۆمگەن كۆك يانتاقنىڭ ئۈستىگە ئېرىتمەي، پات-پات سۇ قۇيۇپ بەردى. قىشقىچە يىققان مال ئوغۇنلىرىنى مۇۋاپىق توپا بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئۇنىڭغىمۇ سۇ سېپىپ تۇردى. ئەتە گەن ۋە كەچلىرى ئىشىكى ئالدىدىكى ئېرىقە-نىڭ قۇملىرىنى چىقىرىپ، ئېتىزغا كېرەكلىك قۇملارنى تەييارلىدى، ئېتىز قىرلىرىنى ۋە ئېرىقلارنى راسلىدى... شۇ چاغدا سەمى كېلىپ ئۇنىڭ ئىشىغا قول تىقتى: ئۇ، تۇپراقچىلىق قانۇنىيىتى، نەملىكنى ساقلاش، يەردىكى مې-نېرالىنى ماددىلار، سۇغىرىش ئۇسۇللىرى، يەرنى چۈنەكلەپ تېرىش، ئۇرۇقنى ئوغۇت بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ تېرىش، قاشقا بىدە، خىمىيەۋى ئوغۇت... قاتارلىقلار ئۈستىدە بو-ۋايغا ئىنچىكىلەپ چۈشەندۈرۈشكە كىرىشتى، بوۋاي ئۇنىڭ كۆپ سۆزلىرىنى چۈشەنمىسە-مۇ، بەقەت بىرلا سۆزنى: «مەھسۇلاتنى كۆپ ئېلىش ئۈچۈن ئىلمىي تېرىقچىلىق قىلىش

خامانلار تېپىلىپ، ئالتۇندەك يالتراپ تۇرغان دانە-دانە بۇغدايلار ئىككى يەرگە ئىگىز چەش قىلىپ دۆۋىلەنگەندە، كەنتىكىلەرلا ئەمەس، بوۋاينىڭ ئۆزىمۇ ئۆز كۆزلىرىگە ئە- شىنەلمەي قالدى. كۆزدە سەمى بىلەن دۈي- جاڭ بوۋاينىڭ بۇغداي ۋە مايلىق زىرائەت- لىرىدىن كىرگەن ساپ كىرىمىنى ھىساپلاپ، ئۇنىڭ قولىغا بىر يېرىم مىڭ يۈەن پۇلنى تاپشۇردى.

— مانا ئوغلۇم، توختامنامىمىز بويىچە سەندۇ ئۆز ئۆلۈشۈڭنى ئالغىن! — دېدى بو- ۋاي پۇلنىڭ يېرىمىنى سەمىگە تەڭلەپ. — مەن ئۆز ئۆلۈشۈمنى ئالغانغا ھە- ساپ، — دېدى سەمى كۈلۈپ، — سىزنىڭ ئە- مەلىيىتىڭىزنى كۆرۈپ يەنە قىرىق ئائىلە مەن بىلەن ئالدىمىزدىكى يىل ئۈچۈن توخ- تامنامە تۈزدى، ماڭا مۇشۇنىڭ ئۆزۈمۈ چوڭ مۇكاپات....

ئىككىنچى يىلى بوۋاي تېخىمۇ يۇقۇرى مەھسۇلات ئېلىپ كەنتىكىلەرنىڭ يۈ- رىگىگە ئوت سالدى. ئۈچىنچى يىلىغا كەل- گەندە، مول ھوسۇلدىن كەلگەن دارامەتلەرگە بىنەم ئېچىپ قويغان بىرقانچە مىڭ تۈپ كۆچەتنىڭ پۇلى قوشۇلۇپ، ئۆزىنىڭ بانىك- دىكى پۇلى ساق 10 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

— مانا، مانا ساڭا قايىلمەن، بىز ھەممىمىز قانداقتۇ قۇرۇق گەپلەرگە ئەمەس، سەن ئېيتقان دەك، ھە، ھاسىل كالام. ئىلىم- پەنگە ئىشەنسەڭ بولىدىكەن، — دېدى بوۋاي خە- شاللىق بىلەن سەمىنىڭ دولىسىغا ئۇرۇپ.

ئەپسۇس، مانا ئەمدى ئاشۇ بوۋاي ئاخىرقى كۈنلىرىنى ئۆتكۈزمەكتە. ئۇنىڭ زى- رائەتلىرى بۇ يىلىمۇ ئاجايىپ ئوخشىغان ئىدى ئەمەسمۇ؟... ھەي بەلەك، ساڭا نىمەمۇ دېيىش مۇمكىن!...؟

ئە- تەرەت باشلىغى خىيال بىلەن ئۆز ئۆيىگە كېلىپ قالغىنىنىمۇ سەزمەي قالدى.

كېرەك» دېگەننىلا مىڭسىگە ئالالدى. ئۇ، سەمىگە ئىشىنەتتى. لېكىن ئۇ «نەمە ئۈچۈن ئەترەتتىكى باشقا كىشىلەر سەمىنىڭ دېگىنى بويىچە ئىشلەشكە جۈرئەت قىلمايدۇ؟» دېگەن بىر سوئالغا جاۋاب تاپالماي قىي- نىلاتتى. ئاخىر، ئۇ بۇ سوئالنى سەمىنىڭ ئۆزىگە ئېيتتى.

— كىشىلەر ھىلىقى بىر يىللاردىكى «ئۇ يەرنىڭ ئۇسۇلى، بۇ يەرنىڭ تەجرىبە- سى» دېگەندەك قارىغۇلارچە «تىكىپ- سۆ- كۈپ» يۈرىدىغان ئاۋارىچىلىقلارنىڭ دە- رىنى كۆپ تارتقان، — دېدى سەمى چۈ- شەندۈرۈپ، — شۇڭا ھازىرلا ئالدىراپ بىز- نىڭ گېپىمىزگە ئىشىنىپ كەتمەيدۇ، بىز بەزى ئەترەتلەردە تەجرىبە ئېتىزلىرى تەييارلىدۇق. كىشىلەرنى ئەمەلىيەت ئارقىلىق قايىل قىل- شىمىز لازىم....

— ئۇنداقتا مەن؟...

— ئىككىمىز توختامنامە تۈزۈمىز، زىيان چىقسا مەن تۆلەيمەن، پايدا چىقسا... — سەمى بىر ئاز توختۇپ، چاقچاق قىلىپ قوشۇپ قويدى، — ئىككىمىز تەڭ كۆرىمىز...

سەمى ئاخىرى بوۋاينى كۆندۈردى. ئۇ، سەمىنىڭ مەسلىھىتى بويىچە تەجرىبە ئۇ- چۈن ئېلىپ كېلىنكەن يازغى بۇغداينىڭ يېڭى سورتلىق ئۇرۇغىدىن 8 مو يەرگە يەتكۈدەك سېتىۋالدى. مەكتەپ بالىلىرى دەرسىدىن سىرتقى ۋاقىتلاردا ئۇنىڭ قۇم ئوغۇنلىرىنى ئېتىزلىققا يۆتكىشىپ بەردى، بىرقانچە ياش ئوقۇتقۇچىلار نۆۋەتلىشىپ كېلىپ، يەرنى ئاغدۇرۇش، تېرىش ئىشلىرىغا ياردەملەشتى. قىسقىسى، يەرنى ئوسا قىلىش، ئاغدۇرۇش، تېرىشنىڭ ھەممىسى سەمىنىڭ ئېيتقى- نى بويىچە ئورۇنلاندى. بوۋاي يەنىلا سەمىنىڭ مەسلىھىتىنى ئېلىپ، 4 مو يەرگە ھەر خىل مايلىق زىرائەتلەرنى تېرىدى.

×

بوۋاينى ئۆيىگە قايتۇرۇپ چىققانغا 15 كۈن بولۇپ قالدى. ھەر كۈنىگە ئوخشاشلا، ئۇنى يوقلاشقا ماڭغان ئەترەت باشلىقى بىلەن سەمگە يولدا مەكتەپ مۇدىرى ئۇچرىدى.

— ھاشىم بوۋاينىڭ ئۆيىدە ئۈچ مېھمان ئولتۇرۇدۇ، دېدى مۇدىر قانداقتۇ بىر يېڭىلىقنى ئېيتىشقا ئالدىرىدىغاندەك ئىتتىك سۆزلەپ، — ئۇلار: «بىز ھاشىم تاغامنىڭ تۇققانلىرى، بىز ئۇنىڭغا ئىگىدارچىلىق قىلغىلى كەلدۇق» دېيىشۋاتىدۇ.

— تۇققانلىرى؟! — سەمى ھەيران بولۇپ ئەترەت باشلىقىغا قارىدى، — بىز ئەجەپ مۇشۇ كەمگەچە ئاڭلاپ باقمايتتىكەنمىزغۇ؟ ئەترەت باشلىقى نىمىنىدۇر ئېسىگە ئالماقچى بولغاندەك قاشلىرىنى تۇرۇپ، بىر ھازا جىم تۇرغاندىن كېيىن، مۇدىردىن سورىدى:

— ئۇلار قايسى يۇرتتىن كەپتۇ؟

— تۈگمەن بېشىدىن كەپتۇ. — ھە! ... ئەترەت باشلىقى بېشىنى ئېغىتىپ كۈلدى، — بوۋاينىڭ بۇ «تۇققانلىرى» نى مەن بىلىدىغاندەك تۇرىمەن. ھاشىم بوۋاينىڭ تۈگمەن بېشى كەنىتىدە ئاتا بىر، ئانا باشقا بىر ئىنسى بولدىغان، ئۆز ۋاقتىدا ئاتىسى قازا قىلغاندا، ئۆگەي ئانا 12 ياشقىمۇ توشمىغان بىچارە ھاشىمنى قوغلۇۋېتىپ، ئۆيىدىكى بارلىق بىساتىنى ئېلىپ كەتكەن. ئارىدىن ئون نەچچە يىل ئۆتكەندە ئۆگەي ئانىمۇ ئۆلگەن، ھاشىم يەنە ئادەمگەرچىلىك قىلىپ ئۆلۈم پەتەسىگە بارغان، ئۇنىڭ پىخسىتى، ئىچى يامان ئىنسى ئۇنى ئۆيىگىمۇ كىرگۈزمىگەن. شۇنىڭدىن كېيىنكى 50 يىلغا يېقىن ۋاقىت ئىچىدە ئۇلار بىر بىرىنى زادىلا ئىزلەشمەي ياتلىشىپ كەتكەن.

بەلكىم، بۇ «تۇققانلار» ھاشىم بوۋاينىڭ ئاتا-ئانىسىنىڭ بالىلىرى بولسا كېرەك...

— ئۇنداقتا، چۈشىنىشلىك! — دېدى مۇدىر تەنە بىلەن كۈلۈپ.

— قېنى، قالغىنىنى بارغاندا بىلىمىز، — دېدى ئەترەت باشلىقىمۇ كۈلۈپ، ئۇلار ھاشىم بوۋاينىڭ ھويلىسىغا كىرگەندە «تۇققانلار» باغ ئىچىدە تېمىسىقلاپ يۈرۈشەتتى. ئۆيىدە سەمىنىڭ ئايالى ۋە يەنە ئىككى پىشۇ-نېر بوۋايغا قاراپ ئولتۇرۇشاتتى. ئورۇقلاپ يۈزلىرىمۇ كىچىككىنە بولۇپ قالغان بوۋاي، ئوخشاشلا تۇققانلارغا، كۆزلىرىنى يۇمۇپ ياناتتى، لېكىن ئۇ ئۆيگە ئادەم كىرگىنىنى سېزىپ ئىتتىك كۆزىنى ئاچتى.

— ھاشىمكا، قانداقراق تۇرىسەن؟ — ئەترەت باشلىقى ئۇنىڭغا ئېنىقلاپ قاراپ ئاستا سورىدى.

— شۇكىرى! — دېدى بوۋاي ۋە كىرگۈچىلەرگە بىر-بىرلەپ قاراپ قويۇپ، تەنە ئارىلاش كۈلدى، — «تۇققانلار» نى كۆردۈڭلارمۇ؟ مانا، ئەمدى مانا ئىگىدارچىلىق قىلىۋاتىمىز، ھەم! ...

بوۋاي سۆزىنى توختىتىۋالدى. «تۇققانلار» ئىككى چوكان ۋە بىر يىگىت ئۆيگە كىرىپ كەلدى. ئۆيىدىكىلەر ئۇلار بىلەن سالاملاشتى.

— مۇنداقچە ئېيتقاندا، مەن ھاشىم تاغامنىڭ ئانىسىنىڭ تاغىسىنىڭ نەۋرىسى بولىمەن، — دېدى بويى ئىگىزەرەك كەلگەن چوكان ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ ۋە ئۆيىدىكىلەرگە كۆزلىرىنى پاقىرتىپ قاراپ قويدى.

— مەن، ھەم، ھاشىم تا... دادامنىڭ ئىنىسىنىڭ يېقىن تۇققانلىرىدىن بولىمەن، — دېدى پاكار، دېقماق يىگىت دۇدۇقلاپ سۆزلەپ، — مېنى، ھەم، ھاشىم تاغامغا قاراشقا

ئانام ئەۋەتكەن. — مەن ھاشىم دادامنىڭ يېقىن تۇقى- قانلىرىدىن بولىمەن، — دېدى ئىككىنچى چو- كانمۇ قېلىن كالىپۇكلىرىنى سوزۇپ، — مېنى ئانام: «ھاشىم داداڭلار يامان كېسەلگە گە- رىپىتار بوئۇ، ئاخىرقى كۈنلىرىدە بىز ئىگە- دارچىلىق قىلماساق بولمايدۇ» دەپ ئەۋەت- كەن ...

— ھىم، سەنلا يېقىن تۇقىنى بولۇپ، بىز يىراقكەنمىز — دە! ھىم ... — يىگىت كۆزلىرىنى ئالاق-جالاق قىلىپ قىزغىنغاندەك سۆزلىدى. — مۇنداقچە ئېيتقاندا، ئەڭ يېقىن تۇقىمنى بىز! — ئىگىز چوكان زەردە بىلەن گەپ قاتتى.

— بىز دىگەن، ھاشىم دادامنىڭ تىرى- گىگىمۇ، ئۆلۈگىگىمۇ ئىگە ...

— بۇ خۇدالىق ئالەم جۇمۇ، كېيىنكى چىقىملىرىنىمۇ ئويلىنىش لازىم ...

— ھازىردىن باشلاپ، ھىم، ھەممىگە بىز ئىگە! ...

— بىزچۇ، قۇرۇق ھاۋا يىگىلى كەپ- تۇق — تە! ...

— مۇنداقچە ئېيتقاندا، مەنمۇ ... — بولدى قىلىڭلار! — بوش، ئاچچىق ئاۋاز بىلەن ۋاقتىرىدى بوۋاي. شۇ تاپتا ئۇنىڭ بۇرۇن تۇشۇكلىرى كېڭىيىپ، نەپىسى تېزەش- كەن، چېكىملىرىدىن بولسا چېپىلىداپ تەر ئېقىۋاتاتتى. ئەترەت باشلىغى، مۇدىر، سەمىلەر ئىتتىكلا ئۇنىڭ كارۋىتى يېنىغا كېلىشتى:

— ھاشىمكا! ... — بوۋا! ...

— ھىچكەپ يوق، — بوۋاي قولىنى يوتقان دىن چىقىرىپ كۈچسىزگەنە شىلتىدى، — ئەخ- مەق، پەخسىق، تاماخور ئىدى ... مۇنداقمۇ دورامدىغان؟! ...

ئەترەت باشلىغى، مۇدىر، سەمىلەر ئۇنىڭ

ئۇزۇپ- ئۇزۇپ قىلغان سۆزلىرىنىڭ مەنىسىگە چۈشەندى، ئۇ، شەقەتنى بىلمەيدىغان ئىنسى ھەققىدە سۆزلەيتتى. «تۇققانلار» جىم بولۇ- شۇپ، ئەندىشە بىلەن ئۇنىڭغا قادىلىپ قاراپ قېلىشتى.

— سەلەرنىڭ كېلىش مەقسىدىڭلارنى، تۇققانلىرىم، مانا مەن، ھاسىل كالام، ئوبدان چۈشەندىم، — دېدى بوۋاي ئاستا ئاۋاز بىلەن، ئۇنىڭ ئاۋازىدا بايقىدەك ئاچچىقلىنىش بىلەن ھىسسىمۇ، لېكىن قېنى قاچقان لەۋلىرى يا كۈل- گەنگە، يا ئاچچىقلىغانغا ئوخشىمايدىغان ھا- لەتتە قىڭغىر بولۇپ مىددىلايتتى. ئۇ، بېشىنى كۆتەرمەكچى بولغاندەك ھەرىكەت قىلدى، سەمى دەرھال ئۇنى يۆلىدى، ئەترەت باش- لىغى بىلەن مۇدىر ئىككى تەرەپتىن ئۇنىڭ تەكى- ياستۇقلىرىنى ئوڭشاپ، ئارقىسىغا ئىگىز قىلىپ يۆلەپ بەردى.

— مانا، تۇققان ئىكەنسىلەر، كۆرۈۋال... دىم، — دېدى بوۋاي، خۇددى ئادەتتىكى بىر ئىشنى سۆزلەۋاتقاندا كەلگەن خاتىرجەملىك بى- لەن، — مەقەتتە كەلسەك، ئاتا ئۆلسە، ئۇنىڭ مال- مۈلكى بالىلىرىغا قالدۇ، بالىلىرى بولمىسا تۇققانلىرىغا مىراس قالدۇ، شۇنداقمۇ؟ ...

— ھىم، شۇنداق! — ئەلۋەتتە، بىزمۇ ...

— مۇنداقچە ئېيتقاندا، جېنىم تاغام! ... «تۇققانلار» ئۇنىڭ سوئالىنى تەستىق- لاشقا ئالدىراشتى. بوۋاينىڭ چىرايىدا بىردىنلا ئاچايىپ بىر خىسل مۇلايىم، خوشال تە- بەسسۇم جىلۋىلەندى:

— مەندە، مانا، مۇشۇ ئۆي، باغ ۋە يەنە ساق 5 مىڭ يۈەن پۇل بار ...

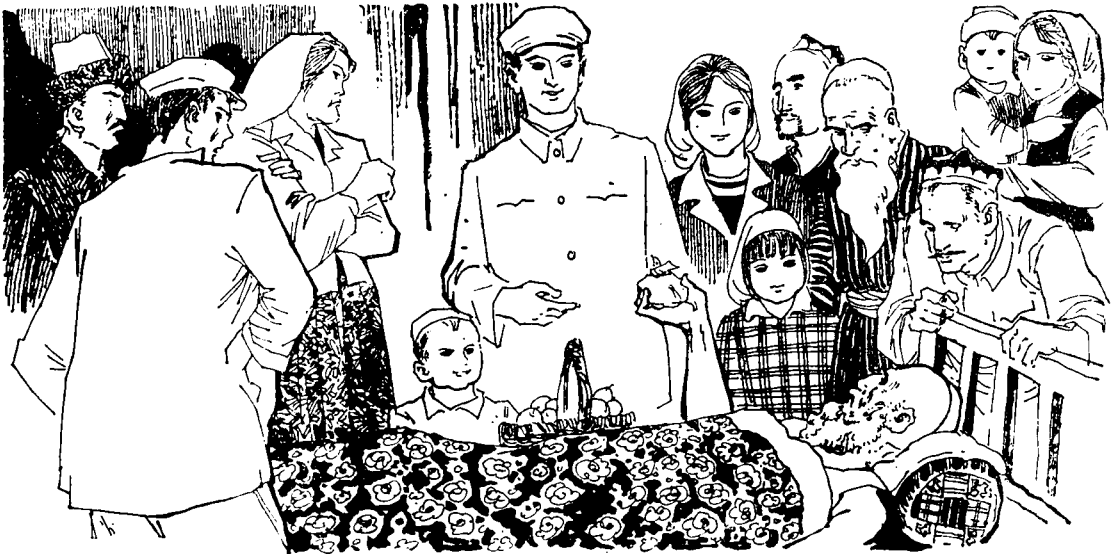
«تۇققانلار» ھولۇقۇش، قىزغىنىش، تە- قەززالىق بىلەن ۋاقتىرىۋېتىشتى:

— جېنىم تاغام، مۇنداقچە ئېيتقاندا، سىز نىمە دىگەن ياخشى! ...

دېگەن تەنۇشقا كەلدىم.... بوۋاي سۆزىنى توختىتىپ، ئىشىك تەرەپكە قارىدى، ئۇ يەردە ئەر-ئاياللار، بالىلار ئۇنىڭ سۆزىگە قۇلاق سېلىپ، جىمغىنا تۇرۇشاتتى، — تۇققانلىرىم، بالىلىرىم، ئۆيگە كىرىڭلار، سىلەرمۇ مېنىڭ سۆزۈمنى ئېسىڭلاردا چىڭ تۇتۇڭلار! — ياخشى ئوقۇڭلار! — بوۋاي تىترەپ تۇرغان قوللىرىنى ياستۇغى ئاستىغا سوزۇپ، كىچىگرەك بىر تۈگۈننى چىقاردى، — بۇنىڭدا 5 مىڭ كۈيىنىڭ چېكى بار، — دېدى ئۇ، تۈگۈننى مەك-تەپ مۇدىرىغا ئۇزىتىپ، — ھاسىل كالام، مەن بۇ مىراسىمنى مەكتەپكە... بالىلارغا قالدۇردىمەن! ...

بوۋاي تۈگۈننى مۇدىرغا بەرگەندىن كېيىن، چارچىغاندەك، كۆزلىرىنى يۇمۇپ، ياستۇققا يۆلەندى. ئەترەت باشلىغى، مۇدىر، سەمىلەر ئۇنى ئاستا يۆلەپ ياتقۇزۇپ قويدى. ئۇنىڭ چىرايى ئوچۇق، خاتىرجەم، خۇددى ساقىيىپ قالغاندەك پاقىراپ تۇراتتى.

— بىچارە تاغام، بىزمۇ سىزنىڭ غېمىڭىزنى يەپ....
— ھىم، ھى، بىزمۇ ئەلۋەتتە! ...
بوۋاينىڭ كۆزلىرى قىسىلىپ، لەۋلىرى ئاچچىق كۈلكە بىلەن قىشايىدى:
— بۇ كەنتتە، مېنىڭ 1978 - يىلدىن بۇيان ھەمدوست بولۇپ كەلگەن تۇققاندىنمۇ چارە يۇرتىداشلىرىم بار. ئۇلار ئەزەلدىن ماڭا يار-يۆلەك بولۇپ كەلگەن، ھازىر ھەممىسى مېنى ئۆز بوۋىسىدەك كۆرىدۇ. خوش، ئۇلار مېنىڭ ئىنى-سىڭىللىرىم، بالىلىرىم، نەۋ-رىلىرىم بولمامدەكەن؟ — بوۋاي بىردەم تىنە-ۋالدى. ئۆيىدىكىلەر ئۇنىڭغا قۇلاق سېلىپ جىمغىنا تۇرۇشاتتى، — يەنە بىر مۇھىم گەپنى ئېيتقاندا، مەن ئەسلىدە بىر كەمبەغەل ئادەم ئىدىم. سىياسەتنىڭ ياخشىلىغى، سەمىدەك ئوقۇغان كىشىلەرنىڭ ياردىمىدە خېلىلا ھال-لىنىپ، بېيىپ قالدىم. مانا بۇ ئىشلار مېنىڭ كۆزۈمنى ئاچتى. مەن ئوقۇش لازىم ئىكەن

شېئىرلار

تېمىپچان ئېلىمىپ

يىراققىن خەت

(بىر مۇساپىر ۋە تەنداش نامىدىن)

كۆڭلۈم ئۆيىدە ھۇۋلايدۇ بوران.
بولسىمۇ ياقۇپ زۇننار ئېسىغلىق،
بوينۇم مېنىڭ ھامان قىسىغلىق.
بۇندىكى نى - نى جىلۋىلىك بەزمە
ياكى شاھانە ئويۇن - كۆرگەزمە،
مەيلى، ئالسۇن ئالقىش قانچىلىك،
مەن ئۈچۈن يوق مەشرىپىڭچىلىك.
بۇندا قايناتتى گېزەك زەردەمنى،
سېغىنىمەن ئۇماش، گىردەڭنى؛
بۇندا ئازادە لوم - لوم تۆشەكتە،
سېزىمەن تەننى گۇيا چۈشەكتە،
بولسىمۇ مامۇق ياستۇغۇم پۇزۇر،
كېسىڭىدەك بەرمىدى ھۇزۇر؛
ھەركىتىمدە سۆيۈنچ، مەززە يوق،
ئارامىنىڭ راھەت - پەيزى يوق.
سېنىڭ قوينۇڭدا ئۈگەنگەن ناخشام
ماڭا ھەمرا ئۇيقۇسىز ناخشام،
ئوقۇيمەن ئۇنى ئۆكسۈپ ئارانلا،
شۇمۇ كۆڭلۈمگە بىر ئاز تەسەللا؛
تۇرنىلاردىن سورايمەن سېنى،
شاماللاردىن پۇرايمەن سېنى،
سەن تەرەپتىن ئالسام خەت - خەۋەر،
ياكى كەلسە بىرەر ھەمشەھەر،

ئانا يۇرتۇم، سېغىنىدىم سېنى،
سەنمۇ بالام دەپ ئەسلەمسەن مېنى.
مېنى سورىساڭ، سەندىن يىراقتا،
باغرىم كاۋاپ ھىجران - يىراقتا.
مەن تاڭ ئالدىدا يولدىن ئاداشقان،
ئېزىتىۋىغا ئەگىشىپ قاچقان.
مېھرىڭدىن ئاچراپ، ھەر يان باش ئۇرۇپ،
مۇساپىر ئۈچۈن تەلەي ئاختۇرۇپ،
كەزدىم، يولۇقتۇم ياخشى - يامانغا،
گايى ھاياجانغا، گايى زىيانغا.
غۇربەتچىلىكنىڭ مۇشكۈللىكىدىن،
ئۆزەمنىڭمۇ ئەپچىللىكىدىن،
خۇددى تاشتىن ئۈنگەن گىيادەك،
ياكى تەلۋە ئۇرغان شىنادەك،
گايى ئۆرلەپ، گايى تولىغۇنۇپ،
گايى شۇتغۇپ، گايى يولقۇنۇپ،
گايى داچىپ، گايى تىرىكىشىپ،
گايى يىقىلىپ، گايى تىرىشىپ،
ھۈنەرلىك بولۇپ ئوقەتمۇ تاپتىم،
بايلارغا خاس سۆلەتمۇ تاپتىم.
باغ - ۋارانلىق ئۆيۈم ھەشەملىك،
بىسات، زىننىتى قىلمايدۇ كەملىك،
لېكىن بولمىغاچ ئانا يۇرت - ياران،

شۇ تەختتە تۇرماق ئەڭ ئۇلۇغ بەختتۇر.
 سەن ماڭا ئەڭ ئەزىز ئانىسەن،
 جىمى يۇرتتىن ئەزىز ئانىسەن.
 ئىشقىڭ - ئىمانىم، قىلەم سەن مېنىڭ،
 تاۋاپگاھىم - كەبەم سەن مېنىڭ.
 ۋەسىلىڭ ئۈچۈن ئالىم دالالت،
 قالغايۇ مەندە ھەسرەت - نادامەت.
 بېشىم بىلەن ماڭسامۇ مەيلى،
 يول ئازاۋى مەن ئۈچۈن سەيلى،
 بۆسۈغاڭغا قويغاندا قەدەم،
 بەلكى ھۇشۇمدىن كېتەرەن شۇ دەم.
 شۇندا سۇيۇڭدىن ئىچسەم بىر يۈتۈم،
 تېنىم يايىراپ سەگىمەن چوقۇم.
 سالىمىنى ئالساڭ ئىلىككە،
 يەتكۈزەتتىڭ بېشىمنى كۆككە.
 باغرىڭغا قويۇپ ئاشۇ بېشىمنى،
 ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ تۆكسەم يېشىمنى،
 شۇندا بېقىپ ئىللىق نەزەردە،
 بەزلەپ، يېشىمنى سۈرتسەڭ ئەگەردە،
 قالاتتىم خۇددى قۇشتەك يېنىكلەپ،
 كىم يەكلىسۇن مېنى غېرىپ دەپ.
 ئاڭلىسام بىر - بىر داستان سۆزۈڭنى،
 كۆزۈمگە سۈرتسەم باسقان ئىزدىڭنى.
 خىزمىتىڭنى قىلسام قۇل بولۇپ،
 يايىماسمۇ كۆڭلۈم گۈل بولۇپ.
 ئويىنىسام ھېيت - بايرامنى بىللە،
 ئاڭلىسام سۈنەي - ناغراڭنى بىللە.
 تەڭكەش قىلىپ ياڭراق ساداغا،
 ھېيتكا ئالدىدا چۈشسەم ساماغا،
 قوشۇلۇپ جۇشقۇن پەيزى - زوقۇڭغا،
 سالام بەرسەم شانلىق تۇغۇڭغا.
 1983 - يىلى، ماي - ئىيۇن.

سېنى كۆرگەندەك راھەت ئالىسەن،
 قىن - قېنىمغا سىخماي قالمەن.
 ھالىڭ ئالدىمدا بولدى نامايان،
 ئىلىكىگە ئالدى مېنى ھاياجان.
 قۇۋاندىم يېڭى قىياپىتىڭدىن،
 قۇۋاندىم بەخت - سائادىتىڭدىن،
 گەرچە قۇۋانسام بىر جەھەتتە مەن،
 بىر جەھەتتە خىجالەتتە مەن.
 ئىست، قايەقۇپ ئىغۋا - ئۆسەكتىن،
 ئالتۇننى پەرق ئەتمەي تېزەكتىن،
 سېنى قالدى ئاسارەتتە دەپ،
 ۋىجدانى خورلۇق - ھاقارەتتە دەپ،
 قىزىل تۇغنى لەنەتلەپتەمەن،
 توۋا قىلدىم، ئەجەپ دەپتەمەن.
 ئانا يۇرتۇم، كەچۈرگىن مېنى،
 خۇنۇك تىزىمدىن ئۆچۈرگىن مېنى،
 چۈشەندىم تاڭنى كۈتكەنلىكىڭنى،
 ئاڭا قانداق يەتكەنلىكىڭنى.
 ئۆزەڭ تاللىغان يولغا ساداقەت،
 ئۇندىن تاپقان پۈتمەس جاسارەت
 بولغاچ جاپانى يەڭمەككە قادىر،
 يېتەي دەپسەن مەنزىلىگە ئاخىر.
 قايلىمەن ھالال ھالاۋىتىڭگە،
 كۆڭۈل ئارامى ئادالىتىڭگە،
 قايىل چىدام - غەيرىتىڭگە مەن،
 ئەپسۇس، بولمىدىم خىزمىتىڭدە مەن.
 ئانا يۇرتۇم، ئەپۇ قىل مېنى،
 ھىجرىتىڭدە سەرسان مەجنۇن بىل مېنى.
 چۈشەندىم چىن مۇھەببەتنى مەن،
 ئوقۇيمەن دائىم شۇ ھىكمەتنى مەن:
 گاداغا ئۆز تۇپرىغى تەختتۇر،

سىنىچىنىڭ سۆزى

سىنىچىلاشنى بىلمەسەڭ، ھۆكىمىڭ خاتا،
 كۆرگىن ئايرىپ، «سانىماي سەككىز دىمە»!

رەڭگىدىن كۆڭلىنى بىلەكلىك قىيىن،
 يۇزدىنى يۇيغاننىلا پاكىز دىمە.

ئوخشىمايدۇ دەل - دەرەخنىڭ بارلىغى،
مىۋىگە كېپىل بولالماس ياپرىغى.
كىملىگىدىن بەلگە بەرمەس قالپىغى،
قالپىغى چوڭ بولسا قىرغىز دىمە.

قۇدرىتنىڭ چەكلىك مەدەتكار بولمىسا،
ئۆزلىغىنىڭ چاغلىق خېرىدار بولمىسا،
گەرچە سورۇندا تەلەپكار بولمىسا،
سۆزۈڭ ئالتۇن بولسىمۇ، ھەرگىز دىمە!

قەھرىمانمۇ تېرە تاراقلاقتىنى؟
«ئىچى كاۋاك نەرسىنىڭ كۆپ شاۋقۇنى»،
چوڭ ئەگەر پىشسا، چىقامدۇ ئۇچقۇنى،
ھەيۋىسىز بولغاننىلا ئاجىز دىمە!

ئىمتىھاندۇر ئات ئۈچۈن مۇشكۈل سەپەر،
مەرت بىلەن نامەرتنى ئايرىيدۇ خەتەر.
تويىدا بار، ماتەمدە يوقتىن قىل ھەزەر،
ئۇندىن ھىچ ئىنسانىي خىسلەت ئىزلىمە!

ئەمدى

ئىستى، ياشلىق گۈلۈم توردى ھەۋەستىن، پەندىيات ئەمدى،
پۇشايماندىن ئۆزۈم ئۇردۇم ئۆزەگە مىڭ كاپات ئەمدى.

ئۆمۈر تىللاسىنى بىنەپ بازاردا سانىماي خەجلىپ،
سۇنۇق ياماققا زار بولدۇم، مېنىڭ سودام كاسات ئەمدى.

كېچە مەيخاندا «ھە-ھۇ» دىيىشكەنلەر قاين كەتتى،
«ئەجەپمۇ مەرت يىگىتكەنسىز» دىگەنلەر ماڭا يات ئەمدى.

ھايات شەترەنچىسىدە لاپ ئەمەس، لازىم ئىكەن ئىدراك،
بولۇپ قالدىم كۆرۈڭلەپ ئالدىراپ «شاھ» دەپلا مات ئەمدى.

تالاي تەڭتۈشلىرىم ئۇچتى سامادا خۇددى شۇڭقاردەك،
تىپىرلايمەن نىچۈن يوق دەپ ماڭا شۇنداق قانات ئەمدى.

دىدىم شۇندا: بۇ دۇنياغا نىچۈن كەلدىم، كېتەي قانداق،
زامانىنىڭ ئىمتىھانىدىن قېچىپ ئۆتمەك ئۇيات ئەمدى.

پۇشايمايمىن ماڭا شۇنداق دىدىكى: مەرىپەت ئىزلە،
پەقەت كۈتمە ھەۋەستىن، خامخىيالىدىن ئىلتىپات ئەمدى.

كېچىكسەممۇ ھاياتنى باشقىدىن باشلاشقا بەل باغلاي،
ماڭا بەرگەي نىجاتلىق ئۇشبۇ يولدا ئىجتىھات ئەمدى.

ئەقىدە

چىن ئەقىدە باغلىغان بولسا ئەگەردە يار ساڭا،
قەلبىنى ئەينەك تىلىدە ئەيلىگەي ئىزھار ساڭا.

سەن ئۈچۈن يار باغنى تاشلاپ دەشت ئارا تۇتسا ماكان،
يايرىمىمەن دەشتۇ - چۆلمۇ كۆرۈنۈپ گۈلزار ساڭا.

مېھرىۋان يار كۈلكىسى كۆڭلۈڭگە قوندۇرغاي ھۇزۇر،
چۆككىنىڭدە غەمگە، ھەمدە كۆز يېشى ھەمكار ساڭا.

يار بىلەن ھەمدەملىگىڭ ئالدىدا تۈزلەڭدۈر داۋان،
دات دىمەسسەن ئۇچرىسا ھەرقانچە چوڭ دىشۋار ساڭا.

چىن ئەقىدە رىشتىسىدە بار كارامەتلىك تۇمار،
مىڭ ھەسەت ئەپسۇنەمۇ قىلمايدۇ ھەرگىز كار ساڭا.

سەن ئەقىدە بىلىمىسەڭ، كۆڭلۈڭنى قاپلايدۇ غۇبار،
كۆرۈنەر يورۇقۇدۇ زۈلمەت، كەڭ زىمىنمۇ تار ساڭا.

سەن ئېلىپ ئەل مېھرىدىن نۇر، چىن ئەقىدە تاپمىساڭ،
چىن ۋاپادار مېھرىۋان يار ئاچمىغاي رۇخسار ساڭا.

كۈتۈپ

مەن ئۆزەم بەك گۈل ئىكەنمەن، لەۋزى يالغانى كۈتۈپ،
خۇددى ناداننى ئۈمۈلدۈرغۇچى تاداننى كۈتۈپ.

تەلمۈرۈپ گويا بۇلۇتلۇق كۆككە باقتىم تۈن بويى،
يۈزىنى كۆرسەتمىگەن پىنھانى چولپاننى كۈتۈپ.

سۆيگۈ ئوتىدىن بەتەر بۇ ئىنتىزارلىق ئۆرتىدى،
مەن قوشۇپ ئالدىم ئەلەم دەردىمگە دەرماننى كۈتۈپ.

بىللە مەنزىلىگە بارارمەن دەپ يايلاق قالدىم ئۆزەم،
بۇ تەرەپكە رايبى يوق بىر غەيرى كارۋاننى كۈتۈپ.

مەن بېھىش ئارزۇسىدا قىلدىم ئۆزەمنى شۇنچە لەت،
نەدىكى ئەپسانىۋىي بىر ھۇرۇ - رىزۋاننى كۈتۈپ.

ۋەدىسىدىن شات بولۇپ قالدىم ئازاپقا ئاقىۋەت،
ئەسلى شاتلىقنى ئەمەس، بەلكى پۇشايماننى كۈتۈپ.

ئاخىرى تاپتىم سەۋەپنى، ئۇ شۇڭا كەلمەپتىكەن،
لەۋزى ئەچرىگە مېنىڭدىن لەئلىۋ - مارجاننى كۈتۈپ.

بۇ مۇھەببەت كوچىسى گويا ئاڭا بازار ئىكەن،
نە قىلاي ئىشقىمغا ئۇندىن پايدا - ۋەجداننى كۈتۈپ.

مەن بەختىپار

سۆيگۈ بېغىمغا يېتىپ كەلدى باھار، مەن بەختىپار،
سىردىشىپ تاپتىم ئۆزەمگە چۈپ نىگار، مەن بەختىپار.

مەن ئەگەر دىخان بولۇپ چۈشسەم ئېتىزدا ئومىغا،
زوق بىلەن كەينىمدە باغ باغلايدۇ يار، مەن بەختىپار.

دەستىگاھتا مەن ئەگەر تىلسام ياغاچ، يارمۇ كېلىپ،
رەندىلەپ تاختايىنى ئەيلەر جىلۋىدار، مەن بەختىپار.

مەن ئوقۇتقۇچى بولۇپ ھازىرلىسام دەرس، يار ھېرىپ -
كەلسىمۇ ئىشتىن، ئۇنى رەتلەپ تۇرار، مەن بەختىپار.

مەن ئەگەر شائىر بولۇپ يازسام شېئىر، ئىلھام قوشار،
پۈتكىچە مەندىنمۇ ئارتۇق ئىنتىزار، مەن بەختىپار.

مۇڭغا چۆمسەم مۇڭلىنار، كۈلسەممۇ بىللە كۈلكىسى،
خوشلۇغۇم قايغۇمغا شېرىك غەمگۈزار، مەن بەختىپار.

بىز ھامان سىرداش يۆلەكداش، تاپا - تەنە بىزگە يات،
شۇڭا ھەرقانداق جاپا قىلمايدۇ كار، مەن بەختىپار.

«نە ئۈچۈن سەن ماڭا مۇنچە مېھرىۋان، ئامراق» دىسەم،
«ئۆز غېمىڭگە بەنت ئەمەسسەن» دەيدۇ يار، مەن بەختىپار.

«بالمىز تارتسۇن ساڭا» دىسەم، «ساڭا تارتسۇن» دىدى،
ئىككىمىزگە ئوخشاس، يار بەختىيار، مەن بەختىيار،

ئەقىدەمگە جازا

سەن كۆرۈنگەچكە ماڭا جەننەتتىكى رىزۋان كەبى،
دىلغا ئورناتقان ئىدىم ئىشقىڭنى مەن ئىمان كەبى.

ئىلگىرى گويا مۇكاپات دىۋىدىڭ ئىشقىمنى سەن،
قاپتۇ ئەمدى دەدىسەڭگە ئايلىنىپ ئالۋان كەبى.

سەن ئەقىدەمگە جازا بەردىڭ غەلەت قازى بولۇپ،
مەن بولۇپ قالدىم ئەجەپ مەھبۇس، ئۆيۈم زىندان كەبى.

يىغلىسام مەن ياش تۆكۈپ، كۈلدۈڭ ئاچايىپ شاتلىنىپ،
ياغسا قۇرغاق پەيتتە يامغۇر، يايىرىغان دىخان كەبى.

ياش ئارا ئاقسا كۆزۈمدىن لەختە - لەختە قان بۈگۈن،
سەن خوشال غەۋۋاسقا ئايلاندىڭ، كۆرۈپ مارجان كەبى.

كۆزلىرىڭ جاللاتقا ئوخشاپ، قاشلىرىڭ بولدى قىلىچ،
سەن ئۈچۈن ھېيت، مەن تىپىرلايمەن بۈگۈن پاخلان كەبى.

ئۆز خىلىنى تاپمىغاننىڭ تەمسىلى شۇنداق ئىكەن:
خۇددى بىر قاپلاننى دوست تۇتقان مېيىپ توشقان كەبى.

مەن ئۆزۈم تاپقان بالاغا بارمىدۇ دىسەم داۋا،
ئىبرەت ئالغىن، دەپ شىپا بەردى بىراۋ لوقمان كەبى.

بولسىمۇ رەڭگىم سامان، يانغىغا تولغاندۇر ئىچىم،
خىش پۇشۇرغايەنكى ئىبرەتتىن سىرىق خۇمدان كەبى.

خىجىللىقتىن يەرگە كىردىم

خەت يېزىپسەن رەنجىشىڭدىن كەچكىنىڭنى بىلدۈرۈپ،
يەرگە كىردىم مەن خىجىللىق ئاستىدا خەتنى كۆرۈپ.

سەن ماڭا سۇنغان ئىدىڭ راست تۇنجى سۆيگۈڭ گۈلىنى،
شۇ ھامان قىسقان ئىدىم، تۇرغاچقا مەنىمۇ تەلەپپۇرۇپ.

ئاشۇ كۆكلەم پەسلىدە ھۆسنۈڭگە خوپ شەيدا بولۇپ،
شاتلىغىدىن سېنىمۇ يۈرگەن ئىدىم مەن كۈلدۈرۈپ.

بىر قۇيۇن كەلگەن ھامان كۆزگە كۆرۈندۈك ئۆزگىچە،
تەكتىگە يەتمەي ئۇنىڭ، كەتتىم ئۆزەممۇ ئۆزگۈرۈپ.

ساڭا تۆھمەت دېنى چۈشكەندە ئەجەپ قىلدىم ئەلەم،
بىر كاساپەت ئىلىكىگە كۆڭلۈم شېخنى ئەگدۈرۈپ.

ئاخىرى تىنىچىپ قۇيۇن، ساھىلغا چىقتىڭ سەن ئامان،
مەن بۇرۇختۇم بولدۇم، ئەپسۇس، يەلكىنىمنى چۆكتۈرۈپ.

ھەسرەتم ئارىمى ئويغاتقاچقىمۇ، چەكتم ئازاپ،
قىلمىشىمنى قايتا كۆز ئالدىمغا بىر - بىر كەلتۈرۈپ.

شۇندا چىللاپسەن باھارغا سەن مېنى، قانداق باراي،
مەن دوقالغا چۆر بولۇپ كەتسەم باھاردىن يۈز ئۆرۈپ.

خەتتە دەپسەن: «چوڭ گۇناھكار نەس دوقال ھەم شۇم قۇيۇن،
بىز ئەمەس، ئۇ قانچىلارنى قىلدى ۋەيران تەزدۈرۈپ.

ياق، ماڭا ئاز «قارايۇز، شەرمەندە» دەپ قويسا لەقەم،
ھەم سازايى قىلىشىمۇ ئېشەككە تەتۈر مىندۈرۈپ.

تىللىساڭمۇ مەيلىدى، چىللاپ بەتەر قىلدىڭ خىجىل،
مەن باراي ئالدىڭغا قايسى يۈز بىلەن، قانداق يۈرۈپ...

1982 -، 1983 - يىللار.

پارچىلار

ئاناممۇ جىملەپ كايىدى ماڭا:
«يۈزۈڭنى پاكىزە يۇساڭ ھەركۈنى،
ئەينەكىمۇ سۇنمايتتى، خەقمۇ كۈلمەيتتى،
ھەيراندەن، نىمىشقا بىلبەيسەن شۇنى!»

تىللىدىم كوچىدا خېلى ئادەمنى
ھار كېلىپ يۈزۈمگە قاراپ كۈلگىنى.
بېقىپ ئەينەكىمۇ ئۆرلەپ غەزىۋىم،
شۇئان يەرگە ئۇرۇپ سۇندۇردۇم ئۇنى.

☆

شۈبھىسىزكى، ۋاقت ئەڭ ئىسىل بايلىق،
ياشلىق باھارىمىز — ئەڭ باي ۋاقتىمىز.
بەزىمىز بۇ چاغدا سانماي پۇلنى
تاتازسى بىلەن خەجلىۋېتىمىز.
ئالغان نەرسىمىزنىڭ تايىنى بولمىسا،
ئۇندىمۇ باھارغا دۆڭگەۋېتىمىز.

يېنىكلەشسە يانچۇق قىرو پەسلىدە
پارچە پۇلنى تىترەپ ساناپ كېتىمىز.
ئەپسۇسكى، باھاردەك بايلىق قەدرىگە
كەچكۈزدە تىترىگەن چاغدا يېتىمىز...

☆

ماڭىمۇ دىدىڭ: «ئەقىدەم ساڭا خاس،
مەن ئۇنى بەرگەن پەقەت دوستۇم ساڭا.»
كىم سېنى دوستۇم دىسە، دەپسەن پەنە:
«ئۆزىڭگە يوق، بار پەقەت خۇشتۇم ساڭا.»
خۇي - مەجەزىڭ زادى شۇنداق بولسا،
دوست بولالمايدۇ شۇڭا ھىچكىم ساڭا.

× ×

موزدۇزلۇقنى ئۈگەندىم ئىشقىمنى بېرىپ،
يىگىرمە يىل ئىشلىدىم غۇلاچنى كېرىپ.
كېيىن گىلەم توقۇشقا يۆتكىگەن ئىدى،
قويدۇم ئىككى خالۋاپنىڭ بېشىنى بېرىپ.

ئەل ۋە مەن

ئابلىمىت سادىق

تۇردۇ تاغلار ھامان ھەيۋەت بىلەن قەد كۆتۈرۈپ،
تۆت پەسىل ياشناپ تۇرار قوينىدا قارغاي كۆكرىپ.
نەچچە مىڭ يىللار ئۆتۈپ كەتكەن بىلەن ئۇ، شۇ پېتى،
تا ئەزەلدىن ئاستىدا نۇرغاچقا تۇپراق كۆتۈرۈپ.

ۋە لېكىن، تاغىمۇ زىمىننىڭ قايتۇرار ئۆز ھەققىنى،
شۇ سەۋەپتۇر: باغرىدىن سانسىز ئېقىننىڭ ئاققىنى.
قىش بويى توپلايدۇ ئاق قارنى ھامان ئۈستىگە ئۇ،
ياز بويى يەر كۆكسىگە چەشمە چېچىپ، گۈل تاققىلى.

يەر بىلەن تاغ ئەنە شۇنداق چىڭ يېپىشقان ئۆزئارا،
تاغنى گەر ئوغلى دىسەك، تۇپراق ئۇنىڭغا ئۆز ئانا.
تاغ تۇغۇلغان يەر - زىمىندىن باغرىنى يېرىپ ئۇنىڭ،
ھەم زىمىندىن كۈچ ئېلىپ ئۇ، ئۇلغىيىپار دائىم يانا.

مەنمۇ ئەننىڭ ئوغلىمەن، ئەل مېھرىدە ئۆسكەن ھامان،
بېمىساپ ئەجرىنى سىڭدۇردى ماڭا ئەل ھەر قاچان.
مەن مۇشەققەتكە يولۇققاندا شىجائەت، كۈچ بېرىپ،
مەن ھۆدۈرگەندە يۆلەپ تۇرغۇزدى ئورنىمدىن شۇئان.

ئوتتى ئۆمرۈمنىڭ، ھىساپ قىلسام، مانا تەڭ يېرىمى،
چاشلىرىغا قارقونۇشقا باشلىماقتا كۈنسىرى.
ئەمما ئەلنىڭ ئەجرىدىن قايتۇرغىنىم ئازدۇر مېنىڭ،
ئەمدى تەڭدۇر مەن ئۈچۈن ئون يىلغا يىلنىڭ ھەر بىرى.

چىڭ تۇتۇپ ھەر بىر ەينۇتنى خۇددى ئالتۇندەك بىلىپ،
دەۋرىمىز پەرمانىدىن پۈتمەس ھاياتى كۈچ ئېلىپ،
ئەل ئۈچۈن تەرتۈكسىگىم ھاجەت ەينىڭ ئۆمرۈم بويى،
ماڭلىيىمدا ھەرئەجىنى بىر ئېقىنغا تەڭ قىلىپ.

ۋەتەن ھەققىدە غەزەل ۋە رۇبائىلار

ئابدۇشۈكۈر مەھمەت

1

ۋەتەن سەن رەنجى دەرىمانىم تېپىلماس تۇتيا سەنسىز،
ئىلىم ئەماسىغا يوقتۇر جاھاندا زەر زىيا سەنسىز.

ئۆزەڭ قۇت - بەختى تاجىمىسەن، جۇلادۇر ھەر مەھەل مېھرىڭ،
پەردۇن ① تەختى - ئايۋانى كېرەكسىز بورىيا سەنسىز.

سۇيۇڭ شەرۋەت، تېغىڭ ياقۇت، مۇبارەك تۇپرىڭ ئالتۇن،
تۈگەل پىردەۋسى جەننەتمۇ چەچەكسىز بىر گىيا سەنسىز.

ئىلىم - ئىرپانغا زەر كانسەن، سېنىڭسىز تولىمغاي قامۇس،
بەئەينى بىر جۇتۇن ھەتتا ئاتالغان ئەۋلىيا سەنسىز.

ۋەتەن قوينى گۈلىستانىم، ئىپارىڭ سۆيگۈ ئىلھامىم،
چېكەلمەس خۇش ناۋا بۇلبۇل بولۇپ زاغۇ گويا سەنسىز.

گۈزەللىك گۈلشىنى قوينۇڭ، ئۇلۇغ جۇڭخۇا ئەزىز يۇرتۇم،
جاھان رەئالىرى كۆڭلۈم قىلالماس مەھلىيا سەنسىز.

نىچۈك شەيدايى قوينۇڭدىن يىراقلاپ كۆز يېشى تۆكمەس،
ماڭا مىڭ يىل ئىبادەتمۇ ساۋاپسىز ساپ رىيا سەنسىز.

① پەردۇن - ئىران پىشتالىتلار سۇلالىسىنىڭ مەشھۇر شامى.

2

كېلىپ ئامۇ دىيارغا كۆرۈپمەن كۆركى دىدارنى،
قېشىدا ئوسمىسى، باشدا بۆكى، ساچى ئەنھارنى.

جۇلا قىلغان قىرىق ساچى بەئەينى نەچچە ئەجدەرھا،
ئۇنىڭ جەزبى تۈپەيلى بىلگۈلۈك تەس تەندە جان بارنى.

پۈكۈپتۇ شاھى ئىسكەندەر كۆرۈپ پامىر قىزىنى قەد،
كۆرەرمەن مەن قاچان رۇخسانە ① رەڭلىك ھۆسنى رۇخسارنى.

خىجىل يۇنان پەرىسى، ھىندى قىزى زىياسى ئامۇدىن،
تۇمارىس ② قىسسەسى قاي چاغ بۇ ۋەجگە يازدى ئىزھارنى.

چىچەك گۈلزارىدا گۈل كۆپ، كۆڭۈلنى جەلپ ئېتەر سىرىن،
خىيال ياكى چۈشۈمۈ بۇ؟ شۇ سىرىن چالدى دىلتارنى.

تەسەددۇق ئەي پەرى، يائىنسى جىن، يا خۇشىنگار ئاھۇ،
غەزەل يازدىم كۆزۈم شۇڭقارىدىن سالغاندا شىكارنى.

قاقلاپ كۈلدى شەيدايى، خوتەن ئاھۇلىرىن ئەسلەپ،
راۋادۇر لۇتپىدەك ماختاش ③ ۋەتەن بەرزەنتى گۈلبارىنى.

3

ئۇلۇغ جۇڭخۇا ساڭا باقتىم ئاتامدىن پىشىۋا ئەيلەپ،
ئەقدەمدىن سالام يازدىم، ئانامدىن ئەتىۋا ئەيلەپ.

قۇچاغىڭ — قىبلىگاھىمنى سېغىندىم ھەر تىنىق، ھەردەم،
كۆزۈمگە سۈرتكىدەك بولدۇم توپاڭنى تۇتىيا ئەيلەپ.

مېنىڭ قۇشتەك يېنىك جىنىم تاپالماس ھۆر قانات سەنسز.
پىتىرلار قۇش كەبى جىنىم سېغىنچىڭدىن ناۋا ئەيلەپ.

① رۇخسانە — ئىسكەندەر زۇلقەرنەينى ياخشى كۆرۈپ قالغان پامىر گۈزلى.

② تۇمارىس — ئىران شاھى كەبىخىراۋ ياخشى كۆرۈپ قالغان ئامۇ ۋادىسىنىڭ ئايال شاھى.

③ ئۇيغۇر كىلاسك شائىرى لۇتپى — ئامۇ دەرياسى بويىدا ياشىغان كۈنلەردىن ناۋا يۇرتى خوتەننى ۋە بۇ

يەردىكى گۈزەللەرنى يادىدىن چىقىرالمىغان.

كۆرۈندى قەددى شەمشادىڭ، بىلىندى قەدرى ھەيھاتىڭ،
تەپەككۈر ئەتىمگىم راھەت خىيالىڭنى داۋا ئەيلەپ.

تېغىڭنى ئەسلىسەم، ناگاھ تېنىمدە سېزىمەن زور كۈچ،
ئاقار دەريالىرىڭ كۈن - تۈن ساداقەتتىن سادا ئەيلەپ.

تەۋەرۈك مەن ئۈچۈن چىمدىم توپاڭ، ھەر زەررىسى ئالتۇن،
قىلۇرمەن چاكنى ھەتتا مازارىمغا راۋا ئەيلەپ.

جاھان زىبالىرىغا قىلىمىغاي شەيدايى دىلكەشلىك،
ئۇنىڭ ئارمانى كۆز يۇمماق ماكانغا ۋاپا ئەيلەپ.

4

ۋەتەندۇر تەخت، ۋەتەندۇر بەخت، ۋەتەنسىز ئامىتىڭ مازغاپ،
ۋەتەن قانات، ۋەتەن تۇلپار، ۋەتەنسىز ئەر قالار ئاقساق.
ھەشەملىك روزىغار، شۆھرەت ياراشماس بولمىسا ئۆز يۇرت،
بۆلەك ئەل مىسلى بىر ئەگلىك چىقارغاي ئاقشۋەت تاسقاپ!

5

ۋەتەن ئول ئۈستىخان، قاندۇر، ھاياتلىق ئىچىرە ھەم جاندۇر،
ۋەتەن گەر بولمىسا دىلدا تىرىگىلىك كۆركى يالغاندۇر.
قىيامەت جەبرى مىڭ ئەۋزەل ۋەتەنسىزلىك بالاسىدىن،
ۋەتەن ئەنگۈشتىرىن بىلىمەك كىشىگە تۇنجى ئېرىپاندۇر.

6

مۇنارىڭ ئۆز دىيارىڭدا، تېنىڭ ئۆز يۇرتىدا ئەبىزەل،
قەدىرسىز تاش بولۇر ئاخىر، كى قالسا چەتتە زەر ھەيكەل.
مۇھەببەت، قۇت، مۈلۈك، شۆھرەت يولغا پۇت قويار بولساڭ،
تۈمەن كار، ئەيلەسەڭ ھەتتا، ۋەتەننى ئەستە تۇت ئەۋۋەل!

7

زامان مۇھتاج زەكىلەرگە ① زەكىلەر كانى ئەل ئىچىرە،
زەكى ئېيتۇر: زەكىنىڭمۇ چۈشەنمەسەڭ جانى ئەل ئىچىرە.

① زەكى - ئىلىم ساھەسىدىكىلەر، دانىشمەنلەر.

مەگەر ئەل بولمىسا قايدىن ئىلىم قەيسەرلىرى چىقسۇن،
گۈرەل دەۋراننىڭ مەتتا چىچەك بوستانى ئەل ئىچرە.

8

نە جەننەت ئىشتىياقمىدۇر، ماڭا تۇققان دىيار ياخشى،
نە راھەت زەۋقى رايمىدۇر، ماڭا مەشغۇلى كار ياخشى.
دىيارىم گۈل بۈگۈن كۆرگەن، تىلىمدە ئىپتىخارىم كۆپ،
ئۆمۈر سەيلىنىدا ئەلگە ساداقەت بەرقارار ياخشى.

9

گەر ۋەتەن دەپ كۈيلىسەم نەزمەم ئىچىدىن بال ئاقار،
سەنە - قەلبىمنى ھىساپسىز سۆيگۈ ئىلھامى قاقار.
بۇ ئانا تۇپراققا شان قوشماق ئوغۇلۇق ئىستىگىم،
قىلسا پەرۋاز مىسلى سۈمرۈڭتەك ۋەتەن، ئالەم باقار.

10

ئەلنى سۆيسەڭ ئەلگە قۇت بەرگەن ئەزىز دەۋراننى سۆي،
ئەل يولىغا نۇر چىچىپ تۇرغان بۈيۈك ئېرياننى سۆي.
ئۇشۇ دەۋران ئىدرىگى ھەم ئىپتىخارى، شۆھرىتى،
غەمگۈزارى، باغۋىنى كومپارتىيە زەركانىنى سۆي.

12

كۆپ دىيار ئايلىنىدىم، ۋەتەننى، ياتنى،
تاپىدىم ئۆز يۇرتتەك قۇدرەت قاناتنى.
ئەل ئالتۇن بۆشۈگۈم، ئەل گۆھەر
تەختىم،
قۇت بىلىدىم بىر زامان چەككەن پەرياتنى.

11

سۇ سۇنى قوغلىشار، تاش تاش بىلەن جەم،
بېلىقمۇ ئۆز نەسلى، تۇرگە ھەمدەم.
تامچە سۇ پار بولۇر، يالغۇز گۈل خازان،
جەملىكتىن ئۆسۈدۇ ئورمانمۇ كۆركەم.

13

ئۆزگە ئەل ئەينەككەن ئۆزنى كۆرمەككە،
بال بىلىدىم ئەلدىكى ھەر بىر قەترىنى

قىرىق يىل ئاز بىلىدىم ۋەتەن قەدرىنى،
سۇ دىدىم سۇ شەكلى ئاققان ئەترىنى.

باھار ھەققىدە غەزەل

ماخمۇت يۈسۈپ

زەپ مەيىن ئىللىق شامال ئۇردى دىماققا خۇش پۇراق،
بەك ھوزۇر سەزدىم دىلىمدا قوزغىلىپ زور ئىشتىياق.
كەيدى كۆپىنەك يەر - جاھان گوياكى ئەتلەستىن بۈگۈن،
ياپ - يېشىل كەڭ ۋادىلار بىزگە كۈلۈپ ئاچتى قۇچاق.

غۇنچىلار كۈلدى چىرايلىق، گۈللىدى ئاپپاق چىچەك،
گۈل - چىمەنلەر نازلىنىپ قىلدى تەبەسسۇم بەك ئوماق.
بولدى بۇلبۇللار غەزەلخان مەس بولۇپ گۈل ئىشقىدا،
سايرىدى كاككۇكەمۇ شات، بولغاچقا ھىجراندىن يىراق.

قىلدى پەرۋاز تاڭ سەھەر كۆك قەرىدە تورغاي خوشال،
قالغاچلار ئۇسۇل ئويىناپ، قىلدى بەزمە بەك ئىناق.
تۇرنىلار قايتىپ كېلىشتى سەپ بولۇپ ئاسمان ئارا،
زوقنى تارتقاچقا مۇندا گۈلباھار ۋە گۈل راۋاق.

مايسلار ئويغاندى قىشلىق ئۇيغىسىدىن نازلىنىپ،
ئاڭلىنار ئېتىزدا دىخان ناخشىسى سالسام قۇلاق.
ئېخ، مېنىڭ گۈلزار دىيارىم، قانچىلىك كۆركەم بۈگۈن
ساڭا شەيدا، م. يۈسۈپى ئەمدى چەكەس دەرت - پىراق.

ناخشا تېكىستلىرى

مەھەممەت رەھىم

گۈل

كىم گۈزەللىك يارى بولسا قەلبىگە پۈركەندى گۈل،
كىم رەزىللىك ئىستىسە، ئۇندىن ھامان يىرگەندى گۈل.

گۈلگە تەققاس ئەيلىسەم پەرۋاندىك مەشۇقنى مەن.
ئاشغى پەيۋەندە بۇلبۇل ئىشقىدا ئۆرتەندى گۈل.

ئوخشىتىپ بەختىمنى گۈلگە، ياشنىدىم گۈلدەك دېسەم،
بەختىيارلىق بابىدا مەندىن ساۋاق ئۇرگەندى گۈل.

گۈل دېسەم دەۋرىمنى مەن، قىلماي قانائەت ھۆسنىدىن،
شۇ گۈزەل دەۋرانىمىز ئاپتاۋدىن نۇر ئەمدى گۈل.

ئايدىنىدا

باھارنىڭ خۇش ھاۋاسىدىن ھايات كۈلمەكتە ئايدىنىدا،
ئىلىمگە مېھرىنى بەرگەن نىگار كەلمەكتە ئايدىنىدا.

تولۇن ئايدىن تۆكۈلگەن نۇر ئۇنىڭ گۈل ھۆسنىدە ئوينىبار،
تەبىئەت ھۆسنىگە شۇدەم ھۆسۈن بەرمەكتە ئايدىنىدا.

چىرايلىق كېچىلەر قىزنىڭ پىكىر دەرياسىغا ئىلھام،
پايانسىز كائىنات ئۈزرە قانات كەرمەكتە ئايدىنىدا.

تەسەۋۋۇر ئىلكىدىن ھالقىپ نىشان كۆزلەيدۇ يۇلتۇزدىن،
ۋەتەن ئارزۇسىغا شۇنداق كۆڭۈل بۆلمەكتە ئايدىنىدا.

مېنىڭ كۆڭلۈم

ۋەتەن - ئەل ئىشقىدىن چەتنەپ ھوزۇرلانغان ئەمەس كۆڭلۈم،
مۇقەددەس بۇرچىنى ئۇنتۇپ نەپەس ئالغان ئەمەس كۆڭلۈم.

تۈمەن خىل بولسىمۇ گەرچە ھايات كارۋانى باسقان يول،
مۇشەققەتسىز ئاسان يولغا نەزەر سالغان ئەمەس كۆڭلۈم.

بۈگۈن ھەم ئەتىگە لايىق ئۇلۇغ خىسلەت مۇجەسسەمدۇر،
زامانەم روھىدىن ئەسلا كېيىن قالغان ئەمەس كۆڭلۈم.

سېغىنىشى

«سېغىنىش»، دەپتۇ شۇ خەتتە،
سەنئەت سېنى تاقەتتە.
ئاشار مەرتلەرچە مېھنەتتە
باھاسى، قەدرى دىدارنىڭ.

سېغىنىدىم دەپ يېزىپ بىر خەت
ئەۋەتسەم ھىجرىدە يارنىڭ،
بىناقەت بولغىچە كۆڭلۈم،
ئۇچۇرى كەلدى دىلدارنىڭ.

ئۇمىدىڭ خەت بىلەن كەلدى،
دىلىمغا گۈل - چېچەك تەردى،
ۋىسالنىڭ نۆۋىتى ئەمدى
مۇھەببەتتە ۋاپادارنىڭ.

ئىككى غەزەل

سادىن سادىرى

جاڭ خەيدىگە مەدھىيە

يۈرەكلەرنىڭ قېتىدىن چىڭ ئورۇن ئالدى ئەزىز نامنىڭ،
ئىسىل ئۈلگە بولۇپ قالدنىڭ ئېشىپ ئەلدە شەرەپ - شاننىڭ.
پەزىلەت - خىسلىتنىڭ ئىلھام بەخش ئەتتى ۋۇجۇدۇمغا،
شۇڭا نەزمە يازار شەننىڭ ئۈچۈن كۈيىچى غەزەلخانىنىڭ.
كېسەللىك كەلسىمۇ قوشلاپ بېرىپسەنكى چىمداش - بەرداش،
پولاتتىنىمۇ ئەجەپ مەھكەم ئىكەن، سىڭلىم، تېنىڭ - جاننىڭ.
بولۇپسەن شۇنچە لەۋ تەشنا ئىلىم - پەن كەۋسەرىنى ئىچتىڭ،
بىلىمدىن ئاشتى ئەقلىڭمۇ، بىلىمدىن كەلدى دەرىماننىڭ.
كىتاپنى سەن تۇتۇپ يار - دوست، ئۇنى شەرۋەت بۇلاق بىلىدىڭ،
كىتاپ چاچتى دىلىڭغا نۇر، كىتاپ بولدى قەدىردانىڭ.
مېيىپ بولساڭمۇ، كۆرگەندە مېيىپلەرنى چىدالماستىن،
كۆيۈندىڭ شۇنچىلىك قىزغىن، تومۇردا قاينىدى قانىڭ.
جاسارەت ۋە تىرىشچانلىق بىلەن بولغاي مۇرات ھاسىل،
بۇ خىسلىت ساڭا يار بولغاچ گۈل ئاچتى ئارزۇ - ئارماننىڭ.
سۆيۈپ جاندىن گۈزەللىكىنى، يامان كۆردۈڭ رەزىللىكىنى،
يورۇق تاغدەك گۈزەللەشتى، تولۇپ گۈللەرگە ھەر ياننىڭ.
زامانلاشماق يولىدا سەن كەبى ئۈلگەم بىلەن شاتمەن،
ئۈگەنەك ئىستىگىمدۇركى، يېتەكلەر ئالغا بەرۋازنىڭ.

شەرەپلىكەن

مېنىڭ نامىم مۇئەللىمدۇر، شەرەپلىكەن ئۆزۈم بۇندا،
قايىھەتلىك ئۇ چاغلاردا ئۆتۈمسىزدى سۆزۈم بۇندا.
تۇمان تارقاپ، قۇياش پارلاپ، رەزىللىك بولدى شەرمەندە،
قاراڭ، نۇرلاندى ياش تۆكەي مېنىڭ ئۆتكۈر كۆزۈم بۇندا.
ئوماق غۇنچە - چېچەكلەر تەلپۈنۈپ دەيدۇ مېنى باغۋەن،
خوشالىمەن، بەختىبار قىلدى ئادالەتلىك تۈزۈم بۇندا.

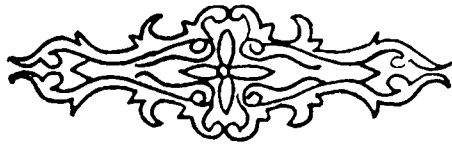
تۈلكىنىڭ كېسەل داۋالىشى

(مەسەل)

ۋاھىتجان غوپۇر

قاغداڭ تۈلكە ئورمانلىقىنى بىر-بىر كېزىپ،
 تارقىتىپتۇ ھەر تەرەپكە ئېلان يېزىپ.
 دەپتۇ: «كېسەل كۆرەلەيمەن، ئۆزەم دوختۇر،
 مەندەك قولى شىپالىق بۇ يۇرتتا يوقتۇر.»
 مەلۇم كۈنى چىشى بۆرە ئوۋدىن يېنىپ،
 بىر كىيىمكىنى تۇتۇپ كەپتۇ ئۆيگە ئېلىپ.
 بالىلىرى بەك ئېچىرقاپ كەتكەن ئىكەن،
 باشقا كىيىپ ئۆيىنى پەريات چەككەن ئىكەن.
 كۆرۈپ ئۇلار كىيىمكىنى، دەس قويۇشۇپتۇ،
 گۆش تالىشىپ بىر-بىرىنى بوغۇشۇپتۇ.
 شۇ ئەسنادا، كەنجى كۈچۈك يۇمۇلاپتۇ،
 سۆڭەك تۇرۇپ قېلىپ گالغا دومۇلاپتۇ.
 چىشى بۆرە ئەنسىرەپ بۇ ھالىنى كۆرۈپ،
 باشلاپ كەپتۇ تۈلكىجاننى ئىزلەپ يۈرۈپ.
 كېلىپ ئۆيگە تۈلكە، توختام تۈزۈشۈپتۇ،
 داۋالاشنىڭ ھەققىنىمۇ پۈتۈشۈپتۇ.
 ئاندىن تۈلكە ئىش باشلاپتۇ تەرتىپ بىلەن،
 سومكىسىدا كۆپكەن دورا، ئەسۋاپ دېگەن.
 بىر تۆۋرۈككە باغلاپ كەنجى كۈچۈكىنى ئۇ،
 قايرىپ تۇرۇپ چىڭ تۇتۇپتۇ بويىنى ئۇ.
 ساپتۇ تۆمۈر كەرىگىنى نىقتاپ تازا،
 ھەم يىرتىپتۇ ئۇ كۈچۈكىنىڭ ئاغزىن راسا.
 ئوڭ قولىدا كارنىيىنى مەھكەم بوغۇپ،
 سول قولىنى ئاغزىغا چىڭ نىقتاپ سۇنۇپ؛
 تۇرۇپ قالغان سۆڭەكىنى ئۇ ئاپتۇ تارتىپ،
 «ئىش پۈتتى» دەپ ئولتۇرۇپتۇ تەرىن ئەرتىپ.
 بىراق كەنجى كۈچۈك شۇ چاغ قۇسۇپتۇ قان،
 يېقىلىپتۇ ھالسىزلىنىپ، بېرىپتۇ جان.
 چىشى بۆرە بۇ قاباھەت ھالىنى كۆرۈپ،
 بالىسىنىڭ ھەسرەتتە قەلبى كۆيۈپ
 ئېسىلىپتۇ تۈلكە جاننىڭ ياقسىغا،

دەپتۇ تېپىپ راسا ئۇنىڭ ساغرىسىغا:
 «ھۇ بەچچىغەر، قىلدىڭ ھالاك بالامنى سەن،
 تۆلە، قاتىل، ئەزىز جىگەر پارەمنى سەن!»
 كۆرۈپ چىشى بۆرىنىڭ بۇ ئەلپازىنى،
 دەپتۇ تۈلكە قويۇۋېتىپ ئاۋازىنى:
 «بەس! ھەددىڭدىن ئاشما، بۆرە ئاغچە، مۇنچە،
 تەپ تارتماستىن تىللايسەنغۇ مېنى شۇنچە؟!
 ئۆزەڭ چىلاپ كەلدىڭ مېنى، ئالدىراتتىڭ،
 ئەھۋال ئېيتىپ كۆزلىرىڭنى پاقىراتتىڭ.
 تەكلىۋىڭگە ئاساسەن مەن جاپا چېكىپ،
 مۈشكۈلۈڭنى ئاسان قىلدىم چارە تېپىپ.
 پەرزەنتىڭنىڭ كارنىيىغا تۇرۇپ قالغان
 سۆڭەكىنىلا ئېلىۋەتتىم، شۇنچە چاققان.
 تەتجىلىك پۈتتى، دىمەك، سەن دىگەن ئىش،
 ئورۇنسىزدۇر يەنە ھۆتۈت - پۈتۈت دېيىش!
 ئۆلۈشى ياساق قېلىشى پەرزەنتىڭنىڭ
 ماڭا ھىچبىر ئالاقىسىز، قىلماغىڭ - پىڭ.
 داۋالغان ھەققىمنى بەر، توختامنى سەن
 بۇزما مۇنداق كۆكەمىلىك پەيلىك بىلەن!»
 دەپتۇ تۈلكە غەم تارتماستىن بۇرۇت تولغاپ،
 ئۆزىنى چوڭ ئىش قىلغاندەك مەغرۇر چاغلاپ..

زانىسى

(ھىكايە)

مۇھەممەت روزى يارقىن

ئېقىنلىرى قوشۇلۇپ كىچىك بىر شاقىراتما پەيدا قىلغان ئىدى. شاقىراتما جىلغىدىكى ئۆستەڭگە قۇيۇلۇپ نەلەرگىدۇ ئېقىپ كېتەتتى. ئەتىگە نىلگى بۇلاقلاردىن كۆتىرىلگەن ھور تاغ باغرىنى تۇمانلاشتۇرۇرۇپتەتتى.

مەن باراقسانلىق قورا ئالدىغا كېلىشىم بىلەنلا قورادىن بىر ئالا ئىت ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىپ قاۋاشقا باشلىدى، ئۇ، مېنى راستىنلا تالىۋېتىدىغاندەك كۆرۈندى، شۇ چاغدا تەل- يىمگە يارىشا قورادىن بىر قىزنىڭ ئىنچىكە ئاۋازى ئاڭلاندى:

— يولۇاس، كىمكەن ئۇ؟ يولۇچى بول- سا تورىۋالما.

ئالا ئىت سەل قۇلاق سالغاندەك قىل- دى. يۇ، لېكىن قاۋاۋەردى. مەن قىزنىڭ

كەچكە يېقىن ئارشاڭ جىلغىسىدىكى ك- چىكىنە بىر ھەھەللىگە يېتىپ كەلدىم، سە- ھەردىن بېرى يول يۈرۈۋاتقانلىغىم ئۈچۈن قاتتىق چارچىغان ھەم ئېتىمۇ ھالسىرىغان ئىدى. لېكىن جىلغىنىڭ گۈزەللىكىنى كۆرۈشۈم بىلەنلا تېتىكىلىشىپ كەتتىم.

ئۇزاققا سوزۇلغان بۇ جىلغىنىڭ ئىك- كى تەرىپى قائىمۇ- قات تاغ بولۇپ، ئېتەك- لىرىنى رەڭمۇ- رەڭ گۈل- گىيىلار قاپلىغان ئىدى، جىلغىنىڭ كۈن پېتىش تەرىپىدە يەنە بىر كىچىك جىلغا بولۇپ، ئۇنىڭ ئۇچى ئ- گىز ۋە تىك بىر تاققا تاقشاتتى، ئۇ يەر- دە قاچانلاردىدۇ پارتلاپ ئۆچكەن يانار تاغ دىن ھاسىل بولغان بىر مۇنچە ئىسسىق بۇلاقلار بۇلدۇقلاپ تۇراتتى ۋە ئۇلارنىڭ

ئۇلار ئازادە ئۈچ ئېغىزلىق ئۆيدە ئول تۇرىدىكەن. مەن پاكار سۇپىسىغا ئىككى شىرداق سېلىنغان پاكىزە بىر ئۆيگە باشلاندىم، سىمىت غازىكامنىڭ ئايالىدۇ ئۈچ-بىر چىراي، چاققان ئايال ئىكەن، ھەش-پەش دىگۈچە چاي تەييارلىدى. ئارقىدىن ھاردۇق ئېشى دەپ گۆشلۈك سۇيقاش ئەتتى. مەن ھىچقانداق تەكەللۈپ قىلمايلا ئىككى چىنە ئىچىۋەتتىم.

تامماقتىن كېيىن سىمىت غازىكام بىلەن ئەتىكى ئىشلار ئۈستىدە پاراڭلاشتىم. كەچكە-رىپ، پاراڭلىرىمىز تۈگەپ، بىزنى ئەسنەك تۇتتى. ئۇخلاشقا ياتتۇق.

كۆزلىرىمگە ئەمدىلا ئۇيقۇ ئولاشقاندا بىر قىزنىڭ دۇنارنىڭ زىل ئۈنىگە تەڭكەش قىلىپ ئېيتىۋاتقان ناخشىسى ئاڭلاندى. ناخشا تولىدۇ يېقىملىق ئىدى. بىر دەمدىلا كۆزلىرىمىدىن ئۇيقۇ قېچىپ ناخشىنى بېرىلىپ ئاڭلاشقا باشلىدىم. لېكىن سىمىت غازىكام خورەك تارتىپ پەيزىمنى قاچۇردى. مەن قاتتىقراق قىلىپ يۆتىلىپ قويدۇم. ئۇ، سەزگۈر ئىكەن، دەرھاللا ئويغىنىپ ئۆزىنى ئوڭشۋالدى، ئاندىن بېشىنى كۆتىرىپ ناخشىغا قۇلاق سالدى. — ھىم، تومۇراخۇن تېخى كەلمەپتۇ-دە، دىدى ئۇ بېشىنى قايتا ياستۇققا قويۇپ. — تومۇراخۇن دىگەن كىم ئۇ؟ — سو-رىدىم مەن قىزىقىپ.

— بىزنىڭ خوشنىمىز، ئۆزى ئۈستىنا تومۇرچى، لېكىن بىر كۈن ھاراق ئىچمىسە تۇرالمىدىغان ئادەم، بۇ ناخشا ئېيتىۋاتقان ئۇنىڭ قىزى رازىيە.

— بۇ قىز ناخشىنى ئوبدان ئېيتىدىكەن. — لېكىن ئۇ بىر بىچارە قىز-دە. — قانداقلا رەھەت، ئۇنىڭ ئاپىسى يوقمۇ-يا؟

— ئاپىسى خېلى بۇرۇنلا تۈگەپ كەت-

بالدۇرراق چىقىپ ئىتىنى ئەكىرىپ كېتىشنى تەقەززالىق بىلەن كۈتتۈم. خېلىغىچە قىزنىڭ ئاۋازى ئاڭلانمىدى. مەن بوينۇمنى سوزۇپ قوراغا قارىدىم. دەرەخلىر توشىۋالغاچقا قىزنى كۆرەلمىدىم. ئاخىرى مۇراجەت قىلدىم: — سىڭلىم، مال دوختۇرى سىمىت غازىكامنىڭ ئويى قەيەردىكىن؟

— ئالدىڭىزغا مېڭىڭ، ئۇ بىزنىڭ خوشنىمىز، قىز جاۋاپ بەرگەندىن كېيىن ئىتقا توۋلىدى، يولۋاس. قايتىپ كىر! ئالا ئىت ئاۋازىنى پەسەيتىپ غىڭشىپ قويدى-دە، قۇيرۇغىنىنى شىپاڭشىتىپ قويۇپ كىرىپ كەتتى.

مەن ئاتتىن چۈشتۈم ۋە ياندىكى قورا ئالدىغا ئېتىمنى يېتىلەپ كەلدىم. دەرۋازىنى خېلى ئۇرغىنىمدىن كېيىن، 50 ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان دوغىلاق، قارامتۇل، ئاق يۈزلۈك بىر كىشى چىقتى.

— سىمىت غازىكامنىڭ ئويى شۇمە-كىن؟ — سورىدىم ئۇنىڭدىن.

— ھە، شۇ، شۇ، دىدى ئۇ قىزغىنلىق بىلەن، — سىمىت غازى مەن بولىمەن، سىز... — مەن ئوبۇلجان بولىمەن. — ئوبۇلجان؟ — ئۇ ئويلىنىپ قالدى. — ناھىيلىك مال دوختۇرلۇق پونكى-تىدىكى قاسم ئاكا سىزگە...

— ئوھوي... ئېسىم قۇرۇسۇن، ھىلىقى قويلاردىكى ماڭقا كېسىلىنىڭ ئالدىنى ئېلىش دورىسىنىڭ ئۈنۈمىنى تەكشۈرگىلى كەلگەن ئوبۇلجان دىگەن! قاسم ئېيتقان، لېكىن ئۇنىڭغا 20 كۈندىن ئاشتى، ئەمدى قەدىمىڭ يېتىپتۇ-دە. مەيلى، مەيلى، قاچانلا كەلسەڭ سەن بىزگە مېھمان، يۇر، ئۆيگە كىرەيلى، ئۆيگە كىرەيلى.

ئۇ، خۇش خۇيلىق بىلەن ئېتىمىنىڭ چۇلۇۋىرىنى ئالدى.

كويۇغۇل بولماقچى بولۇپ ئېغىز ئېچىپتۇ،
تومۇراخۇن بەكمۇ ھار ئېلىپ كېتىپ ھاراقنى
بولۇشقا ئىچىپتۇ. كېتىمەن دەپ چىقىپ كې-
تىپتىكەن، تېخىچە ئۆيگە كەلمەپتۇ. ئۇنى ئىز-
لەپ باقاي.

— ئۇنداقتا مەندۇ سىزگە ياردەملىشىي.
— بولدى ئۇكا، چۈشتىن كېيىن يەنە
بىرمۇنچە ئىشنىڭ بار، سەن قايتىپ دەم ئال.
سىيىت غازىكام ئېتىغا مىنىپ كېتىپ
قالدى، مەنمۇ يولۇمغا ئات سالدىم.

مەن تاغ ئېغىزىدىن چىقىپ ھور كۆ-
تۈرۈلۈپ ئاتقان ئىسسىق بۇلاققا يېقىنلاپ كەل-
دىم. بۇلاقلارنى تاماشا قىلىپ ئۆتۈش مەقسە-
دە تويۇلدىكە چىقتىم-دە، ئېتىمدىن چۈشۈم.
تويۇقسىز ئالدىمدىكى قىيىن دەرىخە-
نىڭ تۈۋىدە ئولتۇرغان ئاق كۆينەكلىك بىر
قىزنىڭ:

— كېلىۋاتقان كىم ئۇ؟ — دېگەن ئۇز-
لۇك ئاۋازى ئاڭلاندى.

— مەن، مەن، — دەرھاللا جاۋاب
بەردىم.

قىز ماڭا قايرىلىپ قارىمىدى. لېكىن
تۈنۈگۈنكى ئالا ئىت گويا يەردىن ئۈنۈپ
چىققاندا كىلا ئالدىدا پەيدا بولۇپ قاۋاشقا
باشلىدى. مەن بۇ قىزنىڭ رازىيە ئىكەنلى-
نى بىلدىم.

— سەڭلىم، يولۇدىڭىزنى چاقىرىۋېلىڭ.
— يولۇڭ، قايتىپ كەل، — بۇيرۇق
قىلدى قىز دەرھاللا. ئىت شۇئانلا كۆز ئال-
دىمدىن غايىپ بولدى.

— سىيىت غازىكامنىڭ ئۆيىگە كەلگەن
مېھمان سىزمۇ؟ — قىز ماڭا بۇرۇلۇپ سورىدى.
مەن قىزنىڭ چىرايىنى خېلى ئېنىق
كۆردۈم. ئۇ يۇمىلاق ئاق يۈزلۈك، زىلىۋا،
ئوماققىنە قىز بولۇپ 18-19 ياشلاردا كۆ-
رۈنەتتى. ئۇ، ئىككى تال ئۇرۇۋالغان توم

كەن. تومۇراخۇن كېيىن بىر ئايالغا ئۆيلەند-
گەن، بىراق بۇ ئايال رازىيەگە ياخشى قا-
رىمىدى. تومۇراخۇن قىزىنى جېنىدىن ئەزىز
كۆرگەچكە خوتۇنىنى قويۇۋەتتى.

— قىزىنى شۇنچە ياخشى كۆردىغان
ئادەم قىزىنى يالغۇز قويۇپ ھاراق ئىچكىلى
كەتكىنى قىزىق ئىش.

— ھەي، ئۇ ئادەم قىزىنىڭ دەردىدە
شۇنداق قىلدى. ئىشتىن ھېرىپ ئۆيگە كىرسە
قىزىنىڭ مىسكىن ھالدا ئولتۇرغىنىنى كۆرد-
دۇ-دە، كۆڭلى بۇزۇلۇپ چىقىپ كېتىدۇ،
بىچارە قىزغا يولۇڭ دېگەن ئالا ئىت دائىم
ھەم-را.

— يولۇڭ؟ — مەن دەرھال بايقى-
ئالا ئىتنىڭ ئىگىسى رازىيە ئىكەنلىكىنى ھىس
قىلدىم، مەن بىر ئاز ئويلىنىپ قېلىپ سورى-
دىم، — رازىيە نېمىشقا مىسكىن ئولتۇرىدۇ؟
— ئۇنى سورىماي قوي ئۇكا، بىر-
نەچچە كۈن تۇرساڭ ئۆزەڭ بىلىۋالسىن.
سىيىت غازىكام شۇ سۆزدىن كېيىن
جىم بولدى.

مەن قىزنىڭ يۈرەكىنى ئەزگۈدەك مۇڭ-
لۇق ناخشىسىغا قۇلاق سېلىپ يېتىپ ئۇخلاپ
قايتىمەن.

ئەتىسى سىيىت غازىكامنىڭ ھەمرا-
غىدا ئىسسىق بۇلاقنىڭ ئۇ تەرەپىدىكى ياي-
لاقتا بېرىپ قويلارنى تەكشۈردۈم. ئۇلارنىڭ
كېسەللىك ئۆزگىرىشلىرىنى خاتىرىلەدىم. قاي-
تىدىغان چاغدا سىيىت غازىكام:

— ئۇكا، ئەگەر يولدىن ئېزىپ قالماي-
مەن دېسەڭ مېڭىپ تۇرغىن. مەن ئارقا كېلىدىغان
بارىمەن، — دېدى.

— نېمە ئىشىڭىز بار ئىدى؟ — دېدىم
مەن يالغۇز قايتىشنى خالىماي.

— ھەي، كۆرمەسەن ئۇكا، ئاخىشام
تومۇراخۇنغا يېشى ئەللىكتىن ئاشقان بىرسى

چېچىنىڭ بىرىنى قولدا ئويناپ ئولتۇراتتى. — سىز تۆمۈر ئاكىمنىڭ قىزىغۇ؟ — دېدىم مەن ئۇنىڭ قېشىغا كېلىپ. — سىز داداھنى توناسىز؟ — تەمكىن - لىك بىلەن سورىدى قىز. — سىيىت غازىكام دادىڭىزنى ئىزلەپ كەتتى.

— بىكار ئاۋارە بولۇپتۇ، دادام بايا قايتىپ كەلدى، دۇكىنىدا ئىشلەۋاتىدۇ. قىز شۇ سۆزدىن كېيىن بېشىنى كۆتەردى. ئۇنىڭ ھەركەتسىز كۆزلىرى ماڭا شۇ قەدەر غەلىتى كۆرۈندى، تومۇرلىرىمدا سوغاق بىر ئېقىم پەيدا بولدى. مەن ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن گۇمانلاندىم. — سىزنىڭ كۆزىڭىز؟ — دەۋەتتىم مەن ئۆزۈمنى تۇتالماي.

قىز شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى، ئۇ بىر سېكۇنتىچە جىمغىنە تۇرۇپ بىردىنلا تەتۇر قارىۋالدى. دە، بوشاشقان ھالدا: — مېنىڭ كۆزۈم كۆرمەيدۇ، — دېدى ئەلەم بىلەن.

مەن چۆچۈپ كەتتىم، چۈنكى ئۆزۈمنى ئەيمىلىك ھىس قىلغان ئىدىم. قىزنىڭ مەيۈسلەنگەنلىكىنى كۆرۈپ شۇ گەپنى دېگىنىمگە پۇشايمان قىلدىم. — مېنى كەچۈرۈڭ، — دېدىم مەن خېلىدىن كېيىن تىترەك ئاۋازدا.

— ھاجىتى يوق، بەردىبىر مېنىڭ كۆزۈم كۆرمەيدىغۇ؟ — شۇنداقتىمۇ سىزگە ئازار بەرگەن - دەكلا گەپ قىلدىم. ھەي، كۆزىڭىزنى داۋالەتتىش مۇمكىن بولمىغانىدى؟

قىز چوڭقۇر تىنىپ بېشىنى چايقىدى. — تۇغۇلۇشتىنلا شۇنداقىدى؟ — ياق، 11 ياش ۋاقتىمدا قارلىق دالدا كۆپ ئوينىۋېتىپ كۆزۈمنى قار چېقىدۇ. ۋەتەن ئىكەن، ئۇ چاغدا 5 - سىنىپتا ئوقۇيتتى.

تىم. دادام بىر ئىش بىلەن شەھەرگە كەتكەن ئىدى. ئۆيدە ئۆگەي ئاپام بار ئىدى. كۆزۈم بىر ھەپتە ئاغرىدى، لېكىن ئاپام كۆزۈمگە ئىشلىتىدى. دادام قايتىپ كېلىپ كۆزلىرىمگە ئىشلىتىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ئاپامغا ئاچچىغلاندى. مېنى ئېلىپ شەھەرگە ماڭدى، لېكىن شەھەرگە بارغىچە يەنە ئىككى كۈن ئۆتتى، ئۇ چاغلار «مەدىنىيەت ئىنقىلاۋى» بولۇۋاتقان چاغلار ئىدى. دوختۇرلارمۇ ياخشى كۆرمىدى، ئاخىرى مۇشۇنداق بولۇپ قالدىم.

— ھازىرچۇ؟ ھازىر داۋالانىش كېرەك ئىدىغۇ؟ — دادام پۇل يىغىپ ئۈرۈمچىگىچە ئاپاردى. دوختۇرلار ۋاقىنى ئۆتۈپ كېتىپتۇ دەيدۇ....

رازىيەگە بەكبۇ ئىچىم ئاغرىدى، ئۇنىڭ گۈلدەك چىرايىنى سولدۇرغان، مەسۇم كۆڭلىگە مەيۈسلىك ئېلىپ كەلگەن ھەركەتسىز كۆزلىرىگە ئېچىنىش بىلەن باقتىم. ئۇنىڭ باشقىلارغا ئوخشاشلا ئارزۇ - ئۈمىتلىرى بار بولغىنىدى؟! تەبىئەت گۈزەللىكىدىن بەھرىمەن بولۇش ئىنسان ئۈچۈن بەختلىك بىر ئىش... ئۇ، ھەقىقەتەن غازىكام ئېيتقانداك بىچارە قىز ئىكەن.

— تېزىرەك قايتىۋېلىڭ، — دېدى رازىيە بىردىنلا، — يامغۇر ياغدى.

مەن دەرھال ئاسمانغا قارىدىم. ئاسماندا قوغۇشۇن رەڭلىك بىر نەچچە پارچە بۇلۇتنى ھىساپقا ئالمىغاندا ھاۋانى ئوچۇق دېيىشكە بولاتتى.

— يامغۇر ياغدىغاندەك ئەمەس، — دېدىم مەن ئىشەنمىگەن ھالدا.

— لېكىن مېنىڭ يۈزۈمگە سوغاق يامغۇر شامىلى ئۇرۇۋاتىدۇ، — دېدى رازىيە بىر خىل ئىشەنچ بىلەن، — بۇ ئۆتكۈنچى قاتتىق يامغۇر، سىز تاغنىڭ ھاۋاسىنى بىلمەيسىڭىز

كېرىشپ كەتتىم، چۈنكى چۈشتىن كېيىن سىيىت غازىكام بىلەن سارچوقا ياپلىغىغا بېرىشنى كېلىشىپ قويغان ئىدىم.

مەن ئىشلىرىمنى تۈگىتىپلا يولغا چىقتىم ۋە تېزىرەك يېتىپ بېرىش مەقسىتىدە سۇلۇق ساي تەرەپكە قايرىلىدىم، بۇ يەرنىڭ مەنزىرىسى تولامۇ گۈزەل ئىدى. بۇ لۇق ئۆسكەن ئوت - چۆپلەر مەيىن شامالدا يەلپۈنۈپ تۇراتتى، رەڭگا - رەڭ تاغ گۈللىرى خۇشپۇراق چاچاتتى. تاغ ئۈستىگە قارىغاندا ئاقتاغنىڭ كۈمۈش چوققىلىرى گويا ئاسماننى تىرەپ تۇرغاندەك شۇ قەدەر ھەيۋەتلىك كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ باغرىنى بويلاپ ئېقىۋاتقان كۈمۈش دەريا ھەيۋەتلىك شاقىراپ پۈتكۈل چىلغىنى لەرزىگە سېلىپ تۇراتتى.

مەن تاغدىن پەسكە ئات سالدىم، قو- يۇق قارىغايزارلىق ئىچىدە كېتىۋېتىپ يۈگۈرۈشۈپ يۈرۈشكەن ياۋا توشقان، بۇرسۇق، تۈلكىلەرنى كۆردۈم. بىر قارىغايىنىڭ شېخىدا بىر جۈپ تىيىن تۇراتتى. توساتتىن ئېتىم

كېرەك. ئۇ كىچىك بالىغا ئوخشاش ھىلى كۈلسە، ھىلى يىغلايدۇ.

— ئۇنداقتا سىزمۇ يامغۇردا قالسىز. — دېدىم مەن كۆيۈنگەن ھالدا، — بىلىلە قايتايلى، سىز ئېتىمغا مېنىۋېلىڭ. مەن ئاپىرىپ قويمايمەن.

— رەھبەت سىزگە، سىز كېتىۋېرىڭ، مەن يامغۇر ياققىچە تاغنىڭ تونۇش. يېقىن يوللىرى بىلەن بىردەمدىلا ئۆيگە بېرىۋالسىمەن. رازىيە شۇ سۆزنى قىلدى. دە، يولۋاس - نى چاقىرىپ قارىغايزارلىق ئارىسىغا كىرىپ كەتتى. مەن ئاتقا سەكرەپ مىنىپ بېشىنى رازىيە ماڭغان يولغا بۇردىم. چۈنكى ئۇنىڭ دىن ئەنسىرىگەن ئىدىم. بىراق قارىغايزار - لىقتىكى چىغىر يولدا رازىيە كۆرۈنمەيتتى. ئېتىم بىر پەسكە، بىر ئىگىزگە ماڭغاچقا يولنى ئاۋۇتالىدىم. بىر چاغدا چىغىر يولىنىڭ تاغ ئۈستىگە قاراپ سوزۇلغانلىغىنى كۆردۈم. مەن پەسكە قارىدىم. بىراق بۇ يەردىن مە - ئىش خەتەرلىك ئىدى. «رازىيە قانداق ماڭدىغاندۇ؟» دېگەننى خىيالىمدىن كەچۈردىم. ئاخىرى ئامالسىز كەينىمگە ياندىم. ئىسسىق بۇلاققا يەتمەي تۇرۇپلا شىددەتلىك يامغۇردا قالدۇم....

ئارىدىن ئۈچ كۈن ئۆتۈپ ئاقتاش يايلىغىغا كەلدىم. بۇ يەردە بىلەن ئارشاڭ جىل - خىسنىڭ ئارىلىغى 10 كىلومېتىرچە كېلەتتى. مەن چۈشلۈك تاماقنى يەپ بولۇپلا خىزمەتكە

لار جىمىرلاشقا باشلىدى، شامال قارىغايلار. نىڭ شاخلىرىنى ۋە ھىمىلىك شالدىرلىتاتتى. قانداقتۇ بىر خىل قۇشلارنىڭ يېقىمىسىز ئا-ۋازى ئاڭلىناتتى. مەن توڭلاشقا باشلىدىم، شۇڭا ئاستا تۈگىلىۋالدىم. «ئەمدى مۇشۇ ياتقىنىمچە ئۇ ئالەمگە كېتىدىغان بولدۇم» دەپ ئويلايتتىم بىر خىل ۋەھىمە ئىچىدە... بىر چاغدا قۇلغىغا ئىتنىڭ ھاۋشىغىنى ئاڭ-لاندى. مەن كۆزۈمنى ئېچىپ ئورەكنىڭ ئۈس-تىگە قارىدىم. كۆزلىرىمدىن ئۈمىت نۇرى چاقىندى، ۋۇجۇدۇمدا قانداقتۇ بىر خىل غا-يىۋى كۈچ پەيدا بولدى.

— يولۋاس! — دەپ تىسۋىلىدىم مەن ئورەكنىڭ ئۈستىدە ئايلىنىپ يۈرگەن ئالا-ئىتقا قاراپ.

ھايال ئۆتەيلا ئاتنىڭ كىشىنى ئاڭ-لاندى. ئىتنىڭ يېنىدا رازىيە پەيدا بولدى، ئۇ سىلاشتۇرۇپ يۈرۈپ ئورەكنىڭ ئاغزىغا كەلدى.

— بۇ يەر بەكلا چوڭقۇرمۇ؟ — ئۇ يۈ-كۈنۈپ، قولى بىلەن ئورەكنىڭ گىرۋىكىنى تىرەپ تۇرۇپ سورىدى.

— چوڭقۇر، — دەپ جاۋاپ بەردىم مەن. — قاياقتا ئورەككە يېقىن قارىغاي بار؟ — سول تەرىپىڭىزدە.

— كۈتۈپ تۇرۇڭ، مەن ھازىرلا چۈشۈمەن. رازىيە بىر ئاغامچىنى ئېلىپ كېلىپ ئۇنىڭ بىر ئۇچىنى قارىغايغا باغلىدى، بىر ئۇچىنى ئۆزى تۇتۇپ ئورەككە سېرىلدى. مەن ئۇنىڭ بىرەر خەتەر-گە يولۇقۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ: — چۈشمەڭ، چۈشمەڭ، — دەپ تىسۋىلىدىم. ئۇ پەرۋا قىلمىدى. ئىزەككە چۈشۈپ مېنى تىپتى، ئاغامچىنى بېلىمىدىن مەھكەم قىلىپ باغلىدى. ئاندىن ئاغامچا بىلەن ئۈستىگە يامىشىپ چىقتى. رازىيەنىڭ

كىشىپ، تىزگىنىنى تارتقىنىمغا ئۇنىماي چاپچىدى. ئىككى تىيىن چۆچۈپ دەرھاللا ئۇ-ۋىلىرىغا يۆگۈرۈشتى. مەن ھەيران بولۇپ تۇرغىنىمدا ئادىمىدىكى قاراڭغۇلۇقتىن بىر قا-را ئېيىق چىقىپ كەلدى. ئات ئۆزىنى يانغا ئۇردى. مەن ئۆزەمنى ئوڭشاپ بولغىچە يىقى-لىپ چۈشتۈم، ئېيىق ھۆكۈرەپ ئېتىلىدى. مەن چاقتانلىق بىلەن ئورنىمدىن تۇرۇپ قاچتىم. بىراق كۆپ ئۇزىمايلا بىر ئورەككە گۈپ قىلىپ چۈشتۈم. بىر نەرسىگە قاتتىق ئۇرۇلسام كېرەك، بەدىنىمنىڭ قاتتىق ئاغرد-غىنىدىن، مىدىرلىماي قالدۇم. ئېيىق ئورەك-نىڭ يېشىدا پەيدا بولدى. ئۇ ماڭا قاراپ ھۆكۈردى ۋە ئورەكنىڭ چۆرىسىنى ئايلاندى، لېكىن ئورەك چوڭقۇر ۋە تىكرەك بولغاچقە-مىكىن چۈشۈشكە جۈرئەت قىلالماي، ئاخىرى كېتىپ قالدى....

مەن ئورنىمدىن تۇرۇش ئۈچۈن قولۇمغا تاياندىم. بىراق ئوڭ قولۇم سۇنغان بولسا كېرەك، كارغا كەلسىدى. سول قولۇمغا تايىنىپ ئورنىمدىن تۇردۇم، ئورەك تېمىدىكى چوقچە-يىپ تۇرغان تاشلارغا قول سوزدۇم. ئەمما بىر قول بىلەن ئورەكتىن زادىلا چىقالمىدىم. ئارىدىن قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكەنلىكىنى بىل-مەيمەن، بىر چاغدا، ئاسمان گۈمبىزى قىزا-دى. ئىنسان بولمىغان ئورماندا يالغۇز قېلىش ئەلۋەتتە خەۋپلىك ئىدى. مەن كارغا كەلم-گەن قولۇمنى ئىشقا سېلىشقا مەجبۇر بولدۇم. ئەمما بىر تاشتىن ئىككىنچى بىر تاشقا قول ئۇزاتقىنىمدا يەنە يېقىلىپ چۈشتۈم. بۇ قې-تىم ئورنىمدىن قايتا قوپالمىدىم... كالىمدا ھەر خىل ۋەھىمىلىك پىكىرلەر ھۆكۈم سۈ-رۈشكە باشلىدى. يىراق بولسىمۇ ئەسلىدىكى يول بىلەن قايتىمغانلىغىمغا قاتتىق پۇشايىمان قىلدىم.

ئەتراپ قاراڭغۇلاشتى. ئاسماندا يۇلتۇز.

لەشكە قارار قىلدىم - دە، «يولۋاس» نىڭ بويىنى باغلاپ، يىپنىڭ بىر ئۇچىنى تۇتۇپ ئېتىڭىزغا مىنىدىم. مېنىڭ يولۋاس يول باشلىدى. بىز ئاخىرى بۇ يەرنى تاپتۇق.

— سىز بۇ قاراڭغۇ كېچىدە كۆپ جاپا چېكىپسىز، رەھمەت سىزگە. — ھېچقىسى يوق، مەن ئۈچۈن قاراڭغۇ، يورۇقۇمۇ بەربىر ئوخشاش.

ئۇنىڭ ئاخىرقى سۆزى مېنى قاتتىق ئويغا سالدى، توغرا، ئۇنىڭ ئۈچۈن قاراڭغۇ بىلەن يورۇقنىڭ پەرقى يوق. لېكىن ئۇ، بارلىق نەرسىلەرنى قەلبى بىلەن كۆرىدۇ، قاراڭغۇلۇقنى قەلبى بىلەن سېزىدۇ، تەڭرى نىڭ ئادالەتسىزلىكىگە ئەپسۇسلىنىمەن. چۈنكى يورۇقلۇقنى قاغاپ، قاراڭغۇلۇقنى تىلەيدىغانلارنىڭ چولپاندىكە كۆزلىرى بار، لېكىن قۇياشنىڭ زەررىچىسى نۇرغا تەشنا رازىيەنىڭچۇ؟

ئۇ ماڭا بىچارە ئەمەس، بەلكى ئۇ- لۇغۇزار، سۆيۈملۈك بىر كىشى بولۇپ كۆرۈندى...

ھەركەتلىرى خېلىلا چاققان بولغاچقا، ئۇ گويما ماڭا ھەممە نەرسىنى كۆرۈۋاتقان دەكلا تۇيۇلدى.

رازىيە قارىغاغا باغلانغان ئاغامچىنى يېشىپ ئىگەرگە باغلىدى - دە، ئاتقا مىنىدى.

— دېققەت قىلىڭ، سىزنى تارتىمەن، رازىيە ئاتنى ئاستا ئىلىگىرىلىستى. مەن كۆپ ئازاپلانمايلا ئورەكتىن چىقتىم... — سىز قانداق قىلىپ بۇ ئورەكتە چۈشۈپ كەتتىڭىز؟ — سورىدى رازىيە مېنى يۆلەپ.

مەن ئەھۋالنى سۆزلەپ بەردىم. — سىزنى ئورەك ساقلاپ قاپتۇ... غازدەك كام سىزنى كېلىدۇ، دەپ كۆپ ساقلىدى. بىر چاغدا ئاقتاشتىن بىر مالچى كەلدى، غازىكام سىزنى سورىۋىدى ئاللىقاچان كەتكەن، دەپ جاۋاب بەردى. غازىكام سىزدىن بەكمۇ ئەندىشە قىلدى. داداممۇ غازىكام بىلەن بىللە سىزنى ئىزلەپ چىقىپ كەتتى. مەن تىت - تىت بولدۇم. «يولۋاس» بىلەن قورا ئالدىغا چىقىپ سىزنى كۈتتۈم. بىر چاغدا ئېتىڭىز پۇشۇق-قۇردى. مەن سىزنىڭ يوقلىغىڭىزنى بىلىپ ئاندىن سىزنى ئىز-

(بېشى 71 - بەتتە)

لېكىن ھېچكىم ئاپتوۋۇزدىن چۈشمىدى، سالى ئەپەندى ئالدىن ئۆزى چۈشمەسە ئۇلارنىڭ ئۇنىمايدىغانلىغىغا كۆزى يېتىپ، بىردەمدىلا تونۇشۇپ كەتكەن بۇ ئاقكۆڭۈل ئادەملەرگە ئارقا-ئارقىدىن رەھمەت ئېيتتى - دە، ھەبى - بەنى ئەگەشتۈرۈپ ئاپتوۋۇزنىڭ ئىشىكىدىن چىقتى. ئۇنىڭ سەپەرداشلىرى جايىدىن ئەمدىلا قوزغالغاندا، سالى ئەپەندىنىڭ ئو - قوغۇچىلىرى بىلەن قىزغىن قول ئېلىشۋات - قانلىغىنى كۆرۈشتى.

سالى ئەپەندى چاپسان ئورنىدىن تۇرۇپ، ئىشىكىنى دەرىزىگە يېقىن ئاپاردى - دە، يولۇچىلارغا تونۇشتۇردى:

— ئاۋۇ يالاڭباش ئادەم ئادىلىنىڭ ئۆزى شۇ، چىمەن دوپپىلىغى ھەسەن دادۇي - چاڭ، ئۇنى ھازىر ھېچكىم «كومسالدى» دېيەلمەيدۇ.

ئۇنىڭ سۆزى تۈگىشى بىلەن تەڭ ئاپتوۋۇزدىكىلەر گۈررىدە دەرىزىگە يېپىشتى. شۇ ئەسنادا، ئاپتوۋۇزنىڭ ئىشىكى ئېچىلدى،

«خۇش خەۋەر»

(ھىكايە)

مەتقاسىم ئابدۇراخمان

دۈيىلەردىن بۇرۇن ئاخىرلاشتۇرۇپ گۇگۇشىپ
خا-خۇش خەۋەر يەتكۈزۈش چوڭ شان-شە-
رەپ! كىمدە-كىم تۈپ قالدۇرۇپ ئوغۇتلاش،
سۇغۇرۇش ئىشىنى كەينىگە سۈرۈپ كاشلا
قىلىدىغان بولسا چېرىمانە ئېلىنىدۇ. چېرى-
مانىگە پۇلى يوقلارنىڭ مال-مۈلكى، ئۆي-
سىمەرە-جانلىرى باھالاپ تاپىشىشۇرۇ-
ۋېلىنىدۇ....

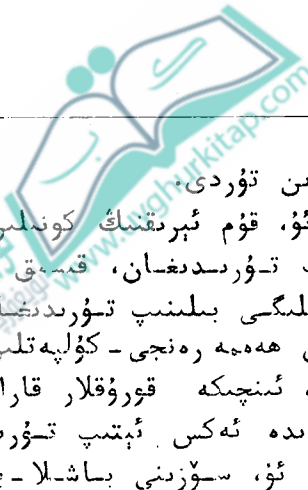
سېكرىتارنىڭ ئاخىرقى سۆزلىرى ئەزا-
لارنىڭ ئاستا-ئاستا كۈچەيگەن غۇلغۇلىسى ئىد-
چىدە ئاڭلانماي قالدى. ھەركىم ئۆزىچە ئاتاىمىز
سېكرىتار ئاڭلىسۇن، دىگەندەك تەنە گەپ-
لەرنى قىلىشاتتى:

— خا-مانى ئارامخۇدا قوشۇۋالغىلى
قويسا بولاتتىغۇ! نەچچە كۈندىن بۇيان
يامغۇردا ھۆل بولغان ئەنە چىنى قۇرۇتمىز
دەپ ئاستىن-ئۈستۈن قىلىپ يۈرگىنىمىزنى
بىلىمىدۇ. كۈن ئەمدىلا بىر ھەسچىيىپ
چىقىۋىدى، ئۆلگۈرتۈپ بۇ ئىشنى تاپقىنىنى!
— شۇنى دەڭا، ھازىر ئەنە چىنىڭ ئاستى

قۇم ئېرىق دادۇيىدە ئەزالار ئەزەل-
دىن بۈگۈنكىدەك دە تالاش بولغان يىغىن-
نى ئېچىپ باقمىغان. ئىلىگىرى يىغىنغا
سۆزىگەندەك كېلىپ مۇگدەشكە باشلايدىغان
ياكى تەرەتكە ماڭغان بولۇپ غىپىدە
تىكىۋېتىدىغان ئەزالار بۈگۈن دادۇي
قوراسىدىكى تال بوستان ئاستىدا ياسى
سېكرىتارنىڭ قولىنى شىلتىپ تۇرۇپ
قىلىۋاتقان سۆزىنى بىردە جىم، بىردە غۇلغۇلا
قىلىشىپ قويۇپ ئاڭلاشماقتا ئىدى. ئۇنىڭ
پىكىرى ياچەپىكا ھەيئەتلىرى تەرىپىدىن
«يۇقۇرى ئالدىدىلا مەسئۇل بولۇپ، ئەزالار-
نىڭ ئەھۋالى بىلەن ھىساپلاشماسلىق ياخشى
ئەمەس...» دېيىلىپ رەت قىلىنغان ئىدى،
لېكىن ئۇ، گۇگۇشىپ پارتىكومغا خۇش خەۋەر
يەتكۈزۈشتەك ئۇنداق مۇھىم ئىشنى ھەر-
قانداق توسالغۇلارغا قارىماي بىر باشقا
ئېلىپ چىقىش نىيىتىگە كېلىپ، ئەزالارغا
مۇنداق بۇيرۇق چۈشۈردى:

— كۈزلۈك ماسىسا پەرۋىشىنى باشقا

قارىداشقا باشلاپتۇ. مۇشۇ 1-2 كۈن ئىچىدە قوشۇۋەتمەسەك بۇغدايلار خاماندا ئۈنۈشكە باشلايدۇ. ئەستەغپۇرۇللا، ئۆز يېغىدا ئۆز گۆشىنى قورۇش دىگەن مۇشۇ دە! — تېخى 5 قول ① بولغان قوناقنى تۇپ قالدۇرغاننى نەدە كۆرۈپتىكى؟ بىر غېرىچ بولمىغان قوناقنى تاقلاش — ئۆز ئېشىغا ئۆزەك توپا سالغانغا ئوخشاش كەپقۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بىردىن تۇپ قالدۇرالمىشىمىز، تېخى! ... — يىپ بىلەن كىۋەزنىڭ ئىشى يوق دىگەن شۇدە! سېكىرتار ئۆز ئەھۋالىغا قاراپ سۆزلەۋېرىدۇ. نىمىشقا دىگەندە، ئۇنىڭ ئوغۇتلىرى تەل، قاچان دىسە، ئېتىزغا سۇ تەييار، چېكىمى ئاپتاپ كۆرمەي خامانلىرى قوشۇلۇپ بولدى. بىزنىڭ دادىمىزغا يېتتەتى ئۇ؟! ئۇنىڭغا «ياسىن سېكىرتار كۈزلۈك مايسا پەرۋىشىنى شەرەپ بىلەن 5 كۈن بۇرۇن ئاخىرلاشتۇردى ...» دىگەن ماختاش بولسىلا بولدى! ... ئالدىدا ئولتۇرغانلاردىن بىرىنىڭ ئېغىزىدىن چىققان بۇ سۆز سېكىرتارنىڭ سەۋىر قىچىسىنى چېقىۋەتتى. ئۇ، يېنىدىكى بوغالتىرنىڭ ئاغزىدىكى تاماكنى يۇلۇپ ئالدى. دە، قوۋزىنى توشقۇزۇپ — توشقۇزۇپ شۇرىغاندىن كېيىن، سىلكىپ تاشلىۋېتىپ: — ھە، نىمە ۋاراڭ — چۇرۇڭ؟! چىدىغانغا چىقارغان دىگەن گەپ بار، جېرىمانە تۈلەشكە چىدىمىساڭلار ئورۇنلاشتۇرغان ئىشنى قىلىڭلار، يېغىن تۈگىدى! — دىدى. لېكىن كىشىلەر تارقاشقا ئالدىرىمىدى. سېكىرتار يېغىن مەيدانىدىن چىقىپ كەتەنە كىچى بولۇپ مېڭىشقا تەمىشلىۋېدى، توپ ئوتتۇرىسىدىن ئاق خەسەدە كۆيىنەك كىيىپ، كۆك رەختە بېلىنى باغلىۋالغان بىر كىشى: — مېنىڭ ئازراق پىكىرىم بار، — دەپ

① 5 قول - 5 - 6 سانسىتىمىغا تەك.

ئورنىدىن تۇردى. ئۇ، قۇم ئېرىقنىڭ كۈنلىرىدىن بولۇپ، كۈلۈپ تۇرىدىغان، قىسقى كۆزلىرىدىن سەھەمىلىگى بىلىنىپ تۇرىدىغان، ئۆمىرىدە تارتقان ھەممە رەنجى - كۈلپەتلىرىنىڭ نىشانى بولغان، ئىنچىكە قورۇقلار قارا ھەم ياداڭ - غۇ يۈزىدە ئەكس ئېتىپ تۇرىدىغان ئادەم ئىدى. ئۇ، سۆزىنى باشلا - باشلىماستىن ئەتراپتىن: — بارات ئاخۇن سۆزلىسۇن! ئۇ بىزنىڭ كۆڭلىمىزدىكى گەپلەرنى قىلىدۇ ... دىگەن سادالار ياڭرىدى. بارات ئاخۇن ئەتراپىدىكى كىشىلەرگە بۇرۇن كۆرمىگەندەك ئوبدانلا بىر قارىۋالغاندىن كېيىن، سۆزىنى باشلىدى: — سېكىرتار، ئۆزلىرى بىزنىڭ بېشىمىز، سىلى قاين بولسىلا بىز شۇيان. ئەگەر دىگەنلىرىچە ئىشلەپ ھوسۇلىمىز ئاشسا سىلى تارتىۋالمايلا، ئەمما زىيان تارتىپ قالساق سىلنى «تۆلەپ بەرسە» دىگىلى بولمايدۇ. شۇڭا ئەزالارنىڭ گېمىگەمۇ ئاز - تولا قۇلاق سېلىپ باقسىلا. — قېنى، ئەزمىڭىزنى ئەزمەي تېز سۆزلەڭ، ئالدىرايمىز! — دىدى سېكىرتار قاپىغىنى ئاچماي. — ئۆزلىرىگە مەلۇم، ئون نەچچە كۈن - دىن بۇيان يامغۇر يېغىپ، قۇم ئېرىقنىڭ نىڭ كۆپى خامىنىنى قوشالمىدى. بۈگۈنكى - دەك ئاپتاپتا ئەنچىسىنى يۈەشتىۋالماسا يەنە بىر يامغۇر ياغدىمۇ، بۇغدايلار تۈگىشىدۇ. قوناق مايسىلىرىمۇ تېخى تۇپ قالدۇرغىدەك بولمىدى. مېنىڭچە، گۆڭشىغا خۇش خەۋەرنى كۈزلۈككە — جىڭنىڭ چېكىتىگە قاراپ ئاندىن يەتكۈزسەك ... سۆز شۇ يەرگە كەلگەندە بىرەيلەن تاقەت قىلالماي: — شۇ ئەمەسمۇ! ھوسۇلىنى كۆرمەي

ئۇنىڭغا چ تۇرىدۇ. بىز «قۇم ئېرىق دادۇي كۈزلۈك مايسا پەرۋىشىنى شەرەپ بىلەن مۇددەتتىن بۇرۇن ئورۇنلىدى» دىگەن ئا- قىشتىن ھوزۇرلىنىپ ياتىمىز، شۇنداقمۇ؟ ... يىگىتنىڭ بۇ تەنسى ئاچچىقتىن يېرىد- لاي دەپ تۇرغان سېكرىتارغا خۇددى كۆ- يۇۋاتقان ئوت ئۈستىگە ياغ چاچقاندىك تەس قىلدى. ئۇ، ھەممە ئىشنى قىلغان مۇشۇ باراتتىقۇ، دەپ بىلىپ بۇ ئادەمنىڭ ئەدىۋىنى كېلىشتۈرۈپ بەرمەكچى بولدى- دە، ئاللىقاچان ئورنىدا ئولتۇرۇپ بولغان بارات ئاخۇنغا قولىنى شىلتىپ تۇرۇپ:

— سەن بارات داچەي! بىزنىڭ ياخ- شىلغىمىزدىن ئىككى نازنىڭ ئىگىسى بولۇپلا ئۆتكەن كۈنۈڭنى ئۇنتۇپ قالدىڭ. ھەدىسلا گېپىمىزنىڭ بېلىگە تىپىپ، ئەزالار ئىچىدە قۇتراتقۇلۇق قىلسەن. بىلىپ قويغىنىكى، يەر كۈللىكتىپىنىڭ! ئەگەر يەنە خۇرچۇن يۈدۈپ چىقىپ كېتىشىنى خالىمىساڭ، ھوشۇڭنى يىغى- ۋال! ...

بارات ئاخۇننىڭ قان ياش بىلەن يېزىلغان بىرنەچچە يىللىق تارىخىنىڭ شاھىدى بولغان «بارات داچەي» دىگەن سۆزنىڭ يەنە كېلىپ مۇشۇ سېكرىتارنىڭ ئاغزىدىن چىقىشى ئۇنىڭ تەمكىن، سالىماق مەجەزىنى ئاللىقاياقلارغا چۆرۈۋەتتى. ئۇ، ئورنىدىن دەس تۇرۇپ تەئەددى بىلەن سۆزلەپ كەتتى:

— سىلى ئۇنتۇپ قالىسىمۇ؟ مېنىڭ خۇرچۇن يۈدۈپ تىلەمچىلىككە مېڭىشىغا كىم سەۋەپچى؟ شۇ چاغدا سىلى مېنى ئالدىمىغان بولسىلا كالامنى، تۇلۇمدەك سە- مىرگەن ساغلىقلىرىمنى ھەرقايسىلىرىنىڭ نەپ- سىگە بىكارلا يوللاپ بېرىدىغان سۇپۇر- گە زىيانكەشلىدىم مەن؟! ناھەق ئىش- نىڭ ھامان سورىغى بولماي قالمايدۇ. ھا- زىرچە گەپ سىلنىڭ بولغاچ تۇرسۇن. كېيىنچە «غانجۇغدا كۆرۈشۈپ قالارمىز!...»، —

نېمە خۇش خەۋەر يەتكۈزۈشكەن ئۇ؟! — دەپ توۋلىدى.

ئۆز پىلانىنىڭ بۇزۇلۇشىدىن ئەنسىرەپ قالغان سېكرىتار ھەممە ئاچچىغىنى بارات ئاخۇندىن ئالماقچى بولۇپ:

— ئىشنى بۇزماقچى بولغانلارنىڭ بېشى سەنكەنەنەن - دە! سېنىڭ قۇتراتقۇلۇغۇڭ بىلەن پىلانىمىز بۇزۇلسا، ھەممە ھىساپنى سەن بېرىسەن، پۈتۈن ئەئەللۇقاتنىڭ جېرىد- مانىگە چىقىشماي قالارمىكىن، بۇنىڭغا تەي- يارلىق قىلىپ قوي! — دىدى.

— سېكرىتار، نىيىتىمىزنى چۈشەنسە، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى بارات ئاخۇن، — بىز ئادەم ئاتامنىڭ ۋاقتىدىن تارتىپ بۇغ- داي، قوناق تېرىپ كەلگەن كىشىلەرنىڭ ئەۋلادى. ئۆزىمىزگە زىيان بولدىغان ئىشنى ئەسلا قىلمايمىز. ئۆتكەن يىلى، سىلى بىر ئوبدان ئۆسۈپ قوچقىراق ① بولغان قوناقنى بىمەھەل سۇغىرىشقا بۇيرۇدىلا. ئەزالارنىڭ نارازىلىغىغا قارىماي سۇغىرىلغان يۈز مودىن ئارتۇق يەردىكى قوناق ئازغىنىسا شامالدا يېتىپ كەتتى، بېشى كۈن نۇرى كۆرمىگەچ ئالاۋاش بولۇپ ئەزاغىمۇ، كۈللىكتىپىقىمۇ زىيان بولدى. بەزى ئەزالارنىڭ ھۆپۈپ چىققان چاغدا يەيدىغان ئېشى تۈگەپ كېتىپ «ناسۋال قاپاققا نان بارمۇ؟» دەپ خۇرچۇن كۆتىرىپ چىققىلى تاس قالدى. شۇ ئىشلار ئېسىمىزدە تۇرۇپ يەنە خاماننى تاشلىۋېتىپ، مايسا پەرۋىشىگە چۈشۈپ كەت- سەك زىيان كۆرۈلسە كىم ئىگە؟! —

شۇ ئەسنادا، 18 - 19 ياشلاردىكى بىر يىگىت گەپ قىستۇردى:

— سېكرىتار، سىلنىڭ دىگەنلىرىچە ئىش قىلساق، يەردىن ئەمدىلا بېشىنى چىقارغان مايسىنىڭ ئىككى تۈپىنى بىز يۇلىمىز، قالغى- نىنى قۇرۇت كېسىدۇ، ئەنجى بولسا خاماندا

① قوچقىراق - ئەمدى دان تۇناي دىگەن قوناق.

قويۇلغان شەرەپلىك نام ئىدى. ئەمما بۇگۈنكى كۈندە «بارات داچەي» دىگەن سۆزنى ئاڭلاش ئۇنىڭ ئۈچۈن ئىستايىن ئازاپلىق تۇيۇلاتتى.

1968 - يىلى قىشتا قۇم ئېرىق دادۇ - يىدە «داچەيدىن ئۈگىنىپ، خۇسۇسلىققا قارشى تۇرۇش، شىۋىجېڭجۇيىنى پىيەن قىلىش» كۇرسى ئېچىلدى. ھەر خىل ۋاستىلار بىلەن تەشۋىقى - تەربىيە ئىشلىرى كۈچەيتىلگەن بولسىمۇ، ھىچكىم ئۆزلىكىدىن قالدۇرۇق يەر بىلەن چارۋىلارنى تاپشۇرۇشقا ئۇناشمىدى. بېشى قاتقان سېكرىتار ئاخىر بارات ئاخۇنغا ئىشەنچلىك ۋەدىلەر بېرىپ، ئۇنى باشقا ئەزالارغا ئۈلگە بولۇشقا كۆندۈردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ چوڭ يىغىندا بايانات ئېلان قىلىپ: - مەن قەتئىي ھالدا داچەي يولىدا ماڭمەن. بىزنىڭ توخۇ، ئۆدەك بېقىشمىز، كالا، قوي ساقلىشىمىز كاپىتالنىڭ قۇي - رۇغى، شىۋىجېڭجۇيىنى تىرىلدۈرىدىغان بىخ. شۇڭا مەن ئۆيۈمدىكى بىر كالا، ئىككى ساغ - لىق، ئۈچ ئۆشكە ۋە بىر مو بىر فۇڭ يېرىمنى كولىكتىپقا تاپشۇرمىەن، - دىدى. بارات ئاخۇننىڭ مەرتلىكى باشقا، ئەزالارغا بېسىم بولۇپ، ئاز - تولا نەرسىلىرىنى تاپ - شۇرۇشقان بولسىمۇ، لېكىن بەزىلەرنىڭ ئاغزى نەچچە قېتىم قېتىقتا كۆيگەنلىكتىن، چارۋىلىرىنى ئالدىراپ - تېنەپ سېتىۋېتىشى ياكى ئىشەنچلىك جايلارغا يوشۇرۇشتى.

دىگەندەك، ئاي ئاتلىماي بارات ئاخۇن - نىڭ تاپشۇرغان ماللىرى كۇرسقا رەھبەرلىك قىلىش كۇرۇپپىسىنىڭ ئاشخانىسىدا ئىشلىتىد - لىپ گۆشى ئۇيان، ئۈستىخنى بۇيان بولدى. خوتۇنى ۋە 3 بالا بىلەن سويغان پىيازىدەك داغدا قالغان بارات ئاخۇننىڭ 1978 - يىلى - غىچە بولغان تىرىكچىلىگى ئۇشنىسىدىكى بوۋد - سىدىن قالغان تىلەمچىلىك خۇرجۇنغا چۈش -

بارات ئاخۇن غەزەپ بىلەن يىغىن مەيدا - ندىن چىقىپ كەتتى.

ئۇ، ئۆيىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، تاماققىمۇ نەزەر سالماي ئىچكىرىكى ئۆيىگە كىرىپ كەتتى. دە، گۈللۈك كىگىز ئۈستىگە ئۆزىنى تاشلاپ ياتتى. ئۇنىڭ كالىسىدا ئۆزىنىڭ بايقى سۆزلىرى بىلەن سېكرىتار - نىڭ قوپال ھاقارەتلىرى غۇڭۇلدايتتى. ئوي - لىغانسىرى ئۆزىدە بىر خىل مەيۈسلۈك، ئۈمىتسىزلىك ھىس قىلاتتى. ئۇ، قىزى شەر - ۋان ئېلىپ كىرگەن چىنىدىكى سۇنى ئىچ - ۋەتكەندىن كېيىن يەنە خىيالغا پاتتى.

«توۋا! تارتىمىغان خورلۇقلىرىم قالمى - غان ئادەممەن، شۇمۇ يەتمەپتىكەن - دە، ماڭا. نىمە ئۈچۈن «بارات داچەي» دىگەن نامنى ئالدىم، مەن مال چارۋامدىن، بىر ئوبدان كۆكتات يېرىمدىن زېرىككەنمۇ؟ كىمىنىڭمۇ ئۆزىنىڭ ئىسسىق روزىغىنى تاشلاپ كىشىگە تەلىۋىرگىسى كېلىدۇ؟ ئاشۇ سېكرىتار مېنىڭ پارتىيىگە بولغان ئىشەنچىمدىن پايدىلىنىپ مېنى ئالدىمىدىمۇ؟! يەنە كېلىپ «داۋاگەر بوش بولسا، قازى مۇتەھەم» دىگەندەك...» ئويلىغانسىرى بارات ئاخۇننىڭ قەلبىدىكى كونا يارىلار ئېچىشقانداك، يۈرىكىگە نىمىدۇر سانچىلىغاندەك بولاتتى. ئۇ، ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۆزىنى خىيالدىن قاچۇرالمىدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن سەرسان بولۇپ يۈرگەن كۈنلىرى بىر بىرلەپ ئۆتۈشكە باشلىدى.

×

لەقەم ئادەتتە كىشىلەردىكى خۇلقى - مەجەز، خۇسۇسىيەت ياكى جىسمانى جەھەت - تىكى بىرەر بەلگىگە قاراپ تونۇش - بىلىشلەر تەرىپىدىن قويۇلىدۇ. لېكىن بارات ئاخۇننىڭ «داچەي» دىگەن لەقىمى بىرنەچچە يىللار بۇرۇن ياسىن سېكرىتار تەرىپىدىن يىغىن سەھنىسىدە مەيدىسىگە گۈل تاقاپ تۇرۇپ

لىقتىنمۇ ياكى باشقا سەۋەپ بارمۇ ئاسانلا چېچىلىدىغان، ئەزالارنىڭ ھال - ئەھۋالىنى ئاڭلاشقا ۋاقىت چىقىرالمايدىغان بولۇپ قالماي. شۇنداق بولسىمۇ گۇڭشىنىڭ بىر مۇئاۋىن مۇدىرى ئۇنىڭ ئۆيىگە دائىم كېلىپ مېھمان بولۇپ تۇرىدىغان بولغاچقا خىزمەتتە ھەرگىز ئالدى - كەينىگە قاراپ تۇرمايتتى. شۇڭا يىغىندىن كېيىن دۇبجاڭلارنى ئېلىپ قېلىپ:

— ئەزالارنىڭ خامان قېتىش ئىشى بولغاچ 3 كۈن مۆھلەت بەردۇق. لېكىن بىز ئەتە ئەتىگەن گۇڭشىغا خۇش خەۋەر يەت - كۈزۈشكە بېرىشىمىز. ئەگەر بارات داھىيەدەك بويۇن تولغايدىغانلار يەنە چىقىسا ھازىرچە سانىنى مەلۇم قىلىۋېرىپ، ھىساپ كىتابىنى كېيىن قىلىشقا قۇبۇل بولىدۇ. خۇش خەۋەر يەتكۈزۈش قانچە تېز بولسا شۇنچە ياخشى، — دېدى - دە، باشقىلارنىڭ سۆز قىلىشقا تە - شىلىپ تۇرغىنىنى كۆرمەسكە سېلىپ «خۇش خەۋەرنامە» ۋە لوزۇنكىلارنى يازدۇرۇش ئۈچۈن مەكتەپ تەرەپكە يۈرۈپ كەتتى.

×

شۇ يىغىندىن كېيىن قۇم ئېرىقلىقلار - نىڭ بېشىدا چېرىماننىڭ ۋەھىمىسى ئايلى - نىپ يۈرسىمۇ، ئانچە جىددىلىشىپ كەتمىدى. ياسىن سېكرىتار ئالدىغا لوزۇنكا ئېسىل - غان ھارۋا ئۈستىدە داقا - دۇمباق ياڭرىتىپ گۇڭشىغا خۇش خەۋەر يەتكۈزۈش ئۈچۈن كېتىۋاتقاندا كۆپچىلىك ئەزالار «ئاق قۇچ - قاچ، قارا قۇچقاچ، چا بۇغدايغا توپدۇڭمۇ...» دېگەن ناخشىلارنى ياڭرىتىپ خامان قوشۇ - ۋاتاتتى.

بارات ئاخۇن ياسىن سېكرىتاردىن رەنجىپ يىغىندىن چىقىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئەل بېشىغا كەلگەن غەمگە سۈكۈت قىلىپ تۇرىدىغان كىشى ئەمەس ئىدى. شۇڭا ئۇ تۈپ

كەن نىمەتكە باغلىق بولۇپ قالدى. ھىلىقى مۇكاپات تەرىقىسىدە تەقدىم قىلىنغان قەغەزگۈل ئۇنىڭ تاشلىۋېتىلگەن ئۆيىنىڭ خارابىسىدا ئۆمۈچۈكلەرگە ئوڭا - بولدى. شەرەپ يۈزىسىدىن قوبۇلغان «بارات داھىي» دېگەن نام ئەسلى مەناسىنى يوق - تىتىپ تەنە، زاڭلىق خاراكىتىنى ئالدى. چۈنكى كېيىنكى چاغلاردا كىشىلەر «بارات داھىي» دېسە بالىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ خوشنا يېزىلاردا تېنەپ - تەستىرەپ يۈرگەن بىر تىلەمچىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى.

1978 - يىلىنىڭ كۈز ئايلىرىدا قۇم ئېرىقتىكى ئەھلى جامائەت ھارۋا جابدۇپ بارات ئاخۇنىنى تېنەپ يۈرگەن يېرىدىن خۇددى قىز كۆچۈرگەندەك ئەتىۋالاپ قا - تۇرۇپ كەلدى. ئۇ، ئۆزىنىڭ ئالدىن ياساپ قوبۇلغان ئۆيىگە جايلىشىپ ئازغىنا ۋاقىت ئىچىدە كولىكتىپنىڭ ياردىمى بىلەن ئىگىلىك تىكلەپ، دۆلەتكە تۆھپە ئېشى تاپشۇرغۇدەك ماغدۇرغا كىرىۋالدى. شۇندىن بۇيان ھەچكىم ئۇنىڭ «بارات داھىي» دېگەن لەقىمىنى ئېسىگە سالمىغان ئىدى.

×

بارات ئاخۇن يىغىندىن كەتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭغا ئوخشاش سېكرىتارنىڭ چىشىغا تېگىپ، چېرىمانغا تەۋەككۈل قىلىدۇ - غانلار چىقىمىدى. بەلكى دەرتلىرىنى ئىچىگە يۇتۇشۇپ ئۆيلىرىگە تارقاشتى.

ياسىن سېكرىتار پاكار، غادىيىپ ماڭ - دىغان، دائىم قاچ - ساقاللىرىنى پاكىز قى - دۇرۇپ يەكەن دوپپىسىنى سىڭمايان كىيىپ يۈرۈدىغان ئادەم ئىدى. ئۇ تىرىشچان، مەلۇماتى بار دەپ قارىلىپ سېكرىتار بولغان چاغلاردا ئۇچرىغانلا كىشىلەر بىلەن سالام - سائەت قىلىشىپ ماڭاتتى. ئەمما كېيىنكى يىللاردا خىزمەت ئالدىراش بولۇپ قالغان -

— ئۆلۈككە ياسىن سۈيى ئىچۈرگەن-
دەك ئىش قىلىدىكەنەن. تۈگىشىپ بولغان
نەرسىگە سېنىڭ تۆت تامچە سۈيىڭ دال
بولامتى! — دەپ كايىۋاناتتى.
ئارىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتكەن بول-
سىمۇ ئەزالارنىڭ ياسىن سېكرىتارغا بولغان
غەزىۋى زادىلا بېسىلمىدى. چۈنكى مايسى
قۇرۇپ كېتىۋاتقان ئېتىزلار ھە- دەپ كۆپ-
يىۋاناتتى. مۇبادا شۇ كۈنلەردە ئۇنى بىرەر
كىم ئېتىزلىقتا ئۇچرىتىپ قالغۇدەك بولسا
چوقۇم ياقىسىدىن ئالماي قويمايتتى.

×

گۈڭشى پارىتكومى قۇم ئېرىقتىكى
قۇرغاقچىلىق ئاپىتىگە جىددى مۇئامىلە قىلىپ،
بۇ مەسىلىنى تەكشۈرۈش ئۈچۈن بىرنەچچە
كادىر ئەۋەتتى. ئۇلار ئاپەت جەريانىدا
كۆرۈلگەن زىيان ۋە ياسىن سېكرىتارنىڭ
خىزمەت ئىستىلى قاتارلىق مەسىلىلەردە
تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغاندىن كېيىن، دادۇي
كادىرلىرى بىلەن ئاكتىپلارنىڭ كېڭەيتىلگەن
يىغىنىنى ئېچىپ ئۇنىڭ مەسىلىسىنى قانداق بىر
تەرەپ قىلىش توغرىسىدا پىكىر ئالدى.
كۆپچىلىك ياسىننى سېكرىتارلىقتىن
قالدۇرۇپ، زىياننى تۆلەتكۈزۈشنى تەلەپ
قىلىشتى. بۇ يىغىنغا بارات ئاخۇنمۇ قاتناشقان
ئىدى. ئۇ، كۆپچىلىك سۆزلەۋاتقاندا بىر ھازا-
غىچە چوڭقۇر خىيالغا پېتىپ جىم ئولتۇرغان-
دىن كېيىن، بىر يۆتلىپ قويۇپ سۆز ئالدى:
— سېكرىتار بۇ قېتىم نام - ئابروينى
دەپ ئەزالارغىمۇ، ئۆزىگىمۇ چوڭ زىيان
سالدى. ئەزالار مەھسۇلاتتىن زىيان تارتقان
بولسا، ئۇ ئۆزىنىڭ بىرنەچچە جىڭ گۆشىنى
يوقاتتى. قاراڭلار، ئۇنىڭ نەچچە كۈندىن
بېرى شۇنچە جۈدەپ كەتكىنىنى! بىز قۇم
ئېرىقلىقلار قوسغىمىز كەڭ خەق، پايدىمۇ
كۆرگەن، زىيان تارتىمۇ باققان. كۈنلاردا
(داۋامى 111 - بەتتە)

قالدۇرۇشقا كىرىشكەن ئەزالارغا: «بۇ ئىشنى
ھازىر ئىشلەشنىڭ زىيانلىق ئىكەنلىكىنى
ھەممىمىز بىلىمىز، قويۇڭلار، بۇ ئىشنى، ئاۋال
خامنىمىزنى يۇمشىتىۋالايلى،» دەپ مەسلە-
ھەت بەردى. بىر نەچچە يىلەن ئۇنىڭ مەس-
لەھتىگە كىرىپ، ئېتىزلىقتىن قايتقان بولسىمۇ،
يەنە بىر قىسىم ئەزالار: «ھامنى سېكرىتار-
نىڭ ئاقىمىدىكى ئادەمىز، سىڭگەن نېنىمىزنى
يەپ، بۇيرۇغاننى قىلايلى» دىگەن ئوي بىلەن
قوناقلىرىنى بىردىن تۈپ قالدۇرۇپ ئوغۇت-
لىدى. ئاندىن قىر، توسمىلارنى تۈزەپ
ئېچىق بېشىدا سۇغا ساقلاپ ئولتۇرۇشتى.
يوق سۇنى كۈتە - كۈتە 3 كۈن بولغاندا
سۇ ياقلاپ كەتكەنلەر: «سەل كېلىپ چىم
توغاندىن يا كېتىپتۇ، كەم دىگەندە، 10 كۈن
ھاشار سالمىسا ئۆستەڭگە سۇ چىقمايدى-
كەن....» دىگەن شۇم خەۋەرنى ئېلىپ
كېلىشتى.

چىم توغىنىنىڭ يار ئېلىپ كەتكەنلىكى
توغرىسىدىكى خەۋەر ھەقىقەتەن قۇم ئېرىق-
لىقلارنى خېلىلا ئەنسىزچىلىككە سېلىپ
قويدى. ئۆيىدە، يوللاردا، ئېتىزلىقلاردىمۇ شۇ
پاراڭ ئىدى، ئىشنىڭ ئاقىۋىتى توغرىسىدا
ئەندىشە بىلەن ئۆز مۆلچەرلىرىنى ئوتتۇرىغا
قويۇشاتتى. مايسى قۇرۇشقا باشلىغان بىر
پارچە ئېتىزدا بىرنەچچە كىشى قوللىرىدىكى
قۇرۇق مايسىلارنى پۇلاڭلىتىشىپ تۇرۇپ:
«گۈڭشىغا بۇ شۇم خەۋەرنىمۇ يەتكۈزۈش
كېرەك»، «ياسىندىن زىياننى چوقۇم تۆلتە-
ۋالىمىز»، «جېرىماننى ئەمدى ئۇنىڭ ئۆزى
تۆلىسۇن» دېيىشىپ غۇلغۇلا قىلىشۋاتاتتى.
نېرىراقتا - ئېتىزنىڭ قىرىدا تامامەن تۈ-
گەشكەن 6 مو قونىغىغا ھەسرەتلىنىپ قاراپ
ئولتۇرغان 45 ياشلاردىكى كىشى قۇرۇپ
كەتكەن مايسا تۈۋىگە چۆگۈندىن سۇ قۇيىد-
ۋاتقان ئايالغا:

پوزىتىپ

(ھىكايە)

غوپۇر قادىر

كۆز ئەينەكنى ئەنە ئەكىلىمەن، مانا ئەكىلىمەن، دەپ يۈرۈپ يازمۇ ئۆتۈپ كەتتى. ئۇنىڭغا خەت كەستۈرگەندە، تۇنجى كۈندە جۇۋاۋا يىسگەن ئىدۇق. مانا ئەمدى بۇتۇن جاھاننى قار قاپلىدى. بولمىسا، ئويىمىز بىلەن ئەينەك ئالدىغان يەرنىڭ ئارىلىغى ئىككى بېكەتمۇ چىقمايدۇ. قالغان ئىشقا قار يېغىپتۇ، دىگەن شۇدە!...

تۇيۇقسىز قاۋىغان ئىتنىڭ ئاۋازى ئۇنى خىيالىدىن چۆچىتۈۋەتتى، ئۇ، ئۆزىنىڭ ماتەرىيالى ساقلانغان ئورنىغا كېلىپ قالغانلىغىنى سەزدى ھەمدە قولغا بىر پارچە خىش ئېلىپ، ئېتىلىپ كېلىۋاتقان ئىتقا ئاتماقچى بولدى.

شۇ چاغدا دەرۋازا تۈۋىدىكى خەۋەر-لىشىش بۆلۈمىدىن بىر بوۋاي چىقىپ، ئىتقا شۇنداق ۋاقىردىكى، ئۇ ياغاچ قوچاق-تەك قېتىپلا قالدى....

— كىمنى ئىزلەيسىز؟

— ئەينەكنى نەدە بېرىدۇ؟

— ئەينەكنىڭ ئاۋۇ ئۆيىدە بېرىدۇ،

ئەمما ئۇنى تارقىتىدىغان كىشى مەيدە.

— ئۆيىدىكى ئىشلارغا قارىشىپ بېرىدۇ. مۇ دېمەيسىز. ئۆي باشقۇرىدىغان قىزنىڭ ئەينەك ئېلىشقا خەت قىلىپ بەرگەندىمۇ بەش ئاي بولاي دىدى، دەرىزىمىز تېخىچە ئەينەكسىز تۇرىدۇ. تولا سۆزلەپ ئاغزىمنىڭ بىر قات تېرىسىمۇ چۈشۈپ كەتتى....

بۇ خىل تاپا-تەننى يەتتىنچى قېتىم ئاڭلاۋاتقان كازىم كوچاڭ خوتۇنغا ئالايغەنچە ئورنىدىن تۇردى-دە، ئاۋال سائىتىگە، كېيىن سىرتتا يېغىۋاتقان قارغا قاراپ قويدى. ئاندىن شۈمشىيىپ ئولتۇرغان كەنجى بالىسىنىڭ بېشىنى سىلاپ قويۇپ، زور بىر ئىشقا تۇتىنىۋاتقاندا مەزمۇت قەدەم بىلەن چىقىپ كەتتى.

سىرتتا قار-شۇرغان ھۆكۈرىمەكتە ئىدى. ئۇ، ئۆي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ ماتىرىيالى ساقلانغان ئورنىغا قاراپ خىيال بىلەن كېتىۋاتتى: «دېمىسىمۇ راست، ئالسىمۇ»

كردىڭ، ھاۋا سوقاق....
 كازىم كوچاڭ بوۋاي كۆرسەتكەن
 ئۆيگە كىردى. بۇ مونچىدە كلا ئىسىپ كەت-
 كەن كىچىككەنە بىر ئۆي بولۇپ، چوغدەك
 قىزىرىپ كەتكەن مەشنىڭ يېنىدىكى كارۋات-
 تا ئۈچ يىسىگىت ۋە بىر ئايال ھەدەپ
 قارت ئويىناۋاتاتتى.

ئۇ، ئۆز تەجرىبىسىگە ئاساسەن يېشى
 توختىغان ھىلىقى ئايالىنى ماتىرىيال تارقىتىد-
 دىغان كىشى دەپ جەزىم قىلدى. دە، ئۇنىڭ
 ئالدىغا ئۆتۈپ ئەينەك ئالدىدىغان قەغەزنى
 ئۇزاتتى:

— مەن ئەينەك ئالغىلى كېلىۋىدىم....
 — ۋاقىت توشۇشۇن... تۇز... كوچاڭ
 بارمۇ؟— ھىلىقى ئايال بېشىنى كۆتۈرۈپچەمۇ
 قويماي گەپنىڭ بېلىگە تەپتى.

— ۋاقىت توشقاندىمۇ،— دىدى كازىم
 كوچاڭ ئىلاج بار ئاۋازىنى مۇلايىملاشتۇر-
 رۇپ،— مەن ۋاقىت توشقاندا ئۆيىدىن چىق-
 قانغۇ؟

ئايال يەنە شۇنداق قوپاللىق بىلەن
 بويىنىنى تولغىدى:

— سىزنىڭ ۋاقىتىڭىز توشقان بىلەن
 مېنىڭ تېخى توشمىدى!...

ئاددى بىر خىزمەتچىنىڭ ئۆزىگە
 مۇنچى-ۋالا پەرىۋاسىزلىق بىلەن مۇئامىلە
 قىلىشى ئۇنىڭغا قاتتىق ئەلەم قىلدى، ئۇ
 ھاجەتمەن ئادەمگە قىلىنغان قوپاللىقنىڭ
 قانداق تەسىر قىلىدىغانلىغىنى مانا شۇ تاپتا
 تۇنجى قېتىم ھىس قىلدى.... ئەمما ئۆزىنىڭ
 سالاھىيىتىنى ئېسىگە ئېلىپ: «ۋاقىت توش-
 ماپتىمىش، تېخى. بەشتىن ئاشسىمۇ توشماي-
 دىغان نەنىڭ ۋاقتى ئىكەن ئۇ؟ مۇنداقمۇ
 خىزمەت پوزىتسىيىسى بولامدۇ؟!» دىگەنلەر-
 نى خىيالدىن ئۆتكۈزۈدى، بىراق قۇرۇق
 قول قايتىپ كېتىشتىن ئەنسىرەپ دەردىنى

ئىچىگە يۇتۇشقا مەجبۇر بولدى.
 ۋاقىت ئۆتۈۋاتاتتى، قارت بولسا تې-
 خەمۇ قىزىۋاتاتتى. كازىم كوچاڭ چۈشتىن
 كېيىن ئېچىلىشماقچى بولغان مۇكاپات پۇلى
 باھالاش يىغىنىنى ئېسىگە ئېلىپ، تېخىمۇ
 تىت-تىت بولدى. شۇنىڭ بىلەن زورىغا
 كۈلۈپ يەنە ئېغىز ئاچتى:

— سىز....
 — ۋاقىت توششۇن دېدىغۇ، نىمانچە-

ۋالا ئالدىرىپتىسىز... ئادەمنى دەم ئېلىش
 ۋاقتىدەمۇ ئارام ئالغۇزماسىز؟— دىدى ھىلى-
 قى ئايال تەردىنى تۇرگەن ھالدا ئۇنىڭ
 سۆزىنى چورتلا ئۇزۇپ.

كازىم كوچاڭنىڭ غەزىۋى ئۆزلىكىلى
 تۇردى. ئۇ: «خەپ توختاپتۇر، ئەينىگىمنى
 ئېلىۋالغىنىدىن كېيىن ساڭا ئۆزەمنى بىر
 تونۇتمىسام بولىدى.... بۈگۈنلا گېزىتكە خەت
 يازمەن.» «پوزىتسىيىسى قەبىھ، دىگەن سۆز-
 لەر بىلەن رەسۋا قىلەن... ياق، ياق،
 بۇ ئىش مۇنداق ئاسان تۈگىمەيدۇ.... ھە،
 توغرا، قاسم دىگەن ھىلىقى ئاداش ساڭا
 چۇچاڭ بولسا، ماڭا ئاغىنە بولىدۇ. ئەتە
 بېرىپ: ئادىشوي، قول ئاستىڭىزدىكىلەرنى
 مۇنداقمۇ گەدەنكەش ئۈگىتىۋېتەمسەن، بۇ
 قېتىمقى رەتلەشتە ھىلىقى مۇتھەمىنى... دەپ
 كۆرگۈلىگىڭنى كۆرسىتىمەن» دەپ ئويلىدى.

قارتچىلار يەنە سەككىز- توققۇز قول
 ئوينىغاندىن كېيىن تاردى. ھىلىقى ئايال
 سائىتىگە قاراپ قويۇپ سىرتقا ماڭدى. كا-
 زىم كوچاڭمۇ ئۇنىڭ كەينىدىنلا چىقتى.

— قانچە پارچە ئەينەكنى؟— دەپ سو-
 ردى ھىلىقى ئايال ماتىرىيال بۆلۈمىگە
 كىرگەندە.

— ئالتە....
 — ئالتە پارچە بولسا ئاسان گەپكەن.

بىردەمدىلا توغرىلايمەن،— دىدى ئايال،

— ئۇنداق بولسا مەن بېرەي. بازارغا بېرىپ گەج، يىلىم ئىزلەيمەن دەپمۇ يۈرمەك، ئۇنى يۇغۇرماقمۇ تەس. مانا ماۋۇ زاماسكىدە نىمۇ ئېلىڭ.

ماتىرىيالچى ئايالنىڭ سېخىلىنى كازىم كوجاڭنى قاتتىق تەسەلەندۈردى. ئۇ، ماتىرىيال ساقلاش ئورنىدىن چىقىپ كېتىدە ۋېتىپ قاسىم چۇجاڭغا ئۇچىراپ قالدى ۋە ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەپ كەتتى: — ئادىشوي، ماتىرىيال تارقىتىدىغان ئايالنىڭ خىزمەت پوزىتسىيىسى ئەجەبمۇ ياخشىكەنغۇ، ئۇنى ....

ئاندىن سىرلىق تەلەپپۇزدا، تالۇنىڭىزدا ئالتە پارچە دەپ يېزىلىپتۇ. بىرەرسى تاسادىپى چىقىلىپ كەتسە قانداق قىلىسىز؟ يەنە كېلەمسىز؟ مۇنداق بولسۇن، سىزگە يەتتە پارچە كېسىپ بېرەي.... دېگەنلەرنى قوشۇپ قويدى.

— رەھىمەت، دېدى كازىم كوجاڭ. ئەرزىمەيدۇ. تايىنلىق مەقەڭىزمۇ يوقتۇ؟ — ھەئە، ھەقىقەتەنمۇ يوقتى.... — كازىم كوجاڭنىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرۈشكە باشلىدى.

(بېشى 108 - بەتتە)

يىغىن ئاخىرلاشقاندا ياسىن سېكرېتار ھەم - مىنى ھەيران قالدۇرۇپ بارات ئاخۇنىنىڭ ئالدىغا باردى - دە: — بارات ئاكا، سىزگە، كۆپچىلىككە يۈز كېلەلسەيمەن، - دەپ ئۇنىڭ قولىنى ئۇزاققىچە قىستى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ كىرىپىگىدە توختاپ قالغان ئىككى تامچە ياش مەڭزىنى بويلاپ چۈشۈپ، چىڭ قىسىلغان قوللارغا تامچىلىدى.

«كۆۋرۈككە بىر قېتىم پۇتى سېپىماغان ئېشەك ئىككىنچى شۇ جايدىن ئۆتمەيدۇ» دېگەن تەمسىلى بار. مېنىڭچە، بۇ قېتىمقى زىياننىڭ تەمىنى ئۇمۇ خېلى تېتىدى. بۇندىن كېيىن ئۆزەمچىلىكىنى تاشلاپ، ئەزالار بىلەن با مەسلىھەت ئىش قىلسا، يەنىلا سېكرېتار بولۇۋەرسە دېمەكچىمەن.

ياسىن بىلەن زادىلا چىقىشالمايدىغان بىر ئادەمنىڭ ئاغزىدىن چىققان بۇ سەمىمى سۆزلەر يىغىن ئەھلىگە خېلىلا تەسىر قىلدى.

(داستان)

ئەمەت چاپپار

كۆردۈم ئېنىق يىگىت ۋە قىزنى.
 يىگىت بىلەن قىزنىڭ كۆكسىگە
 تاقىلىپتۇ قىزىل گۈل ئەنە.
 بىر بىرىگە قارار مەنالىق،
 كۈلەر خۇش خۇي تەبەسسۇم بىلە.
 بىلىنىدۇ قاراشلىرىدىن
 يىگىت - قىزنىڭ ئۆز ئارا مېھرى.
 رەگمۇ - رەگلىك چىراق نۇرىدا
 گويا ئاتەش ئۇلارنىڭ چېھرى.
 ئۇرۇلىدۇ چاۋاكلار قىزغىن،
 زال ئىچىدە چاقماق چاقتاندەك.
 سەھنە تامان تىكىلەر كۆزلەر،
 نۇر ئېقىمى ئۇندا ئاقتاندەك.
 ھەيران بولۇپ دىدىم ئىچىدە:
 «تويىنى يىغىن ئېچىپ قىلامدۇ؟
 مالال قىلىپ تاماشا ئۈچۈن،
 مۇخبىرنىمۇ چىلاپ كېلەمدۇ؟
 ئۇقۇشماسلىق بولدىمۇ بۈگۈن،»
 دىگەن ئويلار چىرمىدى مېنى.
 «توختا، تەنقىت سوغىسى يوللاي،

ئىچلىگەندە قوش توي شارابى
 ھاياندا سوقتى يۈرەكلەر.
 يۈز ئاچقانداك بولدى ئالدىدا
 ئالتۇن رەگلىك يېڭى چىچەكلەر.
 قەترىسىدىن گۈلگۈن شاراپنىڭ
 چاقنار نۇرى ئىسىل خىسلىتىنىڭ
 سۈزۈكلىگى، بەئەينى ياقۇت،
 پۇرىغى يوق ئۇندا ئىللەتنىڭ.
 ئاشۇ نۇرلار كېزىپ قەلبىمنى
 بىر ئىشتىياق قوزغالدى مەندە.
 توي ئەھلىگە يوللاشقا سوغا،
 قەلەم ئالدىم قولغا شۇ دەمدە.

×

كىرگەن چېغىم زالنىڭ ئىچىگە
 تەئەججۈپتە قالدۇم داڭ قېتىپ.
 يىغىن دىسەم، توي ئىكەنغۇ بۇ،
 داغدۇغىسى شۇنچە ئاجايىپ.
 شۇنچە كاتتا بېزەلگەن سەھنە،
 چاقنىتىدۇ چىراقلار كۆزنى.
 گەر تۇرسىمۇ ئارىلىق يىراق،

ئۇلار يىسۇن ئۆز ئەدىۋىنى. «
 شۇ ئوي بىلەن ماڭسام تالاغا،
 تۇتۇۋالدى يەلكەمنى بىرى.
 باقسام ئاڭا كومىسسار ئىكەن،
 دىدى: — مۇخبىر مېڭىپسىز نېرى؟
 چىرايىمنى تۈزۈپ مەن دىدىم:
 — ھە، ئاچتىڭلار قانداق يىغىنى؟
 شەخسى تويىنى قىلامدۇ شۇنداق
 يىغىۋېلىپ پۈتۈن قىسمىنى؟
 كۈلۈپ كېتىپ كومىسسار شۇ چاغ،
 دىدى ماڭا: — بۈگۈن قوش توي بۇ.
 ئىككى ياشنىڭ شەرىپى ئۈچۈن،
 ئوقۇلغان بىر جاراڭلىق كۈي بۇ...»
 بۇنى ئاڭلاپ قىزاردى يۈزۈم،
 سەھە تامان تاشلىدىم قەدەم.
 ئوقۇلاتتى ئۇندا بىر داستان،
 قەھرىمانلىق ھەققىدە شۇدەم.
 ھەسسىياتىم ياسىدى ئۆركەش،
 جۇشقۇنلىدى قەلبىمدە ئىلھام.
 ئۇنى ئەلگە قىلمىسام بايان
 ئاچماس بەلكىم يۈرىڭىم ئارام.

قاچان ئۆتكەن ئادەم ئىشتىسىز،
 يىگىت ۋە قىز ئۆنەر جۈپلىشىپ.
 ئەزەپ ياكى خۇشلۇق ئادەمگە
 بىر سەۋەپتىن كېلەر توپلىشىپ.
 بارغان ئىدى بۈگۈن گۈلباھار،
 كۆرۈش ئۈچۈن مانىۋېرنى — جەڭنى.
 كەڭ مەيداندا قاينار جەڭچىلەر
 جاسارەتتە شىمايلاپ يەڭنى.
 نشان يىراق،

ئارىلىق نامەلۇم،
 توغرىلاندى توپلار قارىغا.
 پەرۋانە بوپ ياش بەنجاڭ يۈسۈپ
 چىقسام دەيتتى ئوزۇپ ئالدىغا.
 ھىساپلىدى تەخمىنەن يۈسۈپ،

يىراقتىكى نشان — توچكىنى.
 باغلاپ زەرەت، قويۇپ پىرسىلىنى،
 قارىغا ئېپ باستى تەپكىنى.
 گويا قاڭقىپ كەتتى كەپتەردەك،
 ئوقلار چەتنەپ چۈشتى نېرىغا.
 گامى چۈشسە نشاندىن يىراق،
 گام چۈشەتتى يېقىن ئارىغا.
 ئۆلچىيەلەي ئارىلىقنى ئېنىق
 يۈسۈپ تىت-تىت بولدى ئالدىراپ.
 بۇ ئەھۋالدىن ئويغا چۆمۈلدى،
 تەتقىقاتچى دولقۇنجان شۇ تاپ...»

شۇندىن بېرى، چىرمىدى ئۇنىڭ
 ياش دىلىنى ئۇلۇغۋار ئىستەك.
 ئويلانچە بىر كەشپىياتتىن
 ئىچىلاتتى كۆڭلىدە چىچەك.
 ئويلايتتى ئۇ: «يىراق نشانىنى
 ئاپتۇماتىك ئۆلچىسەك ئەگەر،
 تېخنىكىدىن ھەركەت جانلىنىپ،
 چېلىشلاردا قۇچمامدۇق زەپەر؟
 ئىلىم-پەننىڭ ئاچقۇچى بىلەن
 يېشىلمەكتە تىلىسىملار سىرى،
 تېخنىكىدىن ئاچماقتا قۇچاق
 مۆجىزىلەر كۆپلەپ كۈنىبىرى.
 ئىنسانلارنىڭ زېھنى-ئەمرىگە
 بويسۇنماقتا كائىنات-دۇنيا.
 بىزمۇ يېڭى كەشپىياتلارنى
 قىلالمايمىز نەمىشقا بۇندا؟
 قىلىپ جۈرئەت كەشپىيات ئۈچۈن،
 ياندۇرساق بىز ئەقىل شامىنى،
 تېپىلماستۇ بۇنىڭغا چارە،
 قازساق ئەگەر بىلىم كانىنى؟

مانىۋېر كۈنى،
 يەنە شۇ مەيدان،
 ئادەمگە لىتى كۆرۈش مۇنبىرى.
 ئولتۇردۇ بىر قىزچاق ئەنە

كاپالەتكە ئىگە بولمامدۇ،
تېچلىق ھايات، ۋەتەن گۈلزارى؟
ئۇچار كۆكتە ئوقلار بىلەن تەڭ
ئىككى ياشنىڭ خىمال كەپتىرى.
تولار ئىدى ئۇلارنىڭ قىزغىن
ھىسلار بىلەن كۆڭۈل دەپتىرى.

بىر يەكشەنبە كۈنى گۈلباھار
بېرىپ قالدى كۈتۈپخانغا.
ئىلىم - پەننىڭ شەربەتلىرىنى
تولدۇرۇشقا قەلب جامغا.
چۈشۈپ قالدى كۆزى تۇيۇقسىز
ئېنىگىلىزچە بىر چوڭ كىتاپقا.
بىلگەچكە ئۇ ئېنىگىلىزچىنى
كۆز يۈگۈرتتى قۇرلارغا، باپقا.
«نېمە دېگەن ئىسىل كىتاپ بۇ!»
دېدى - دە، ئۇ ئالدى ئارىيەت.
بىر نەچچە كۈن كىرىپك قاقماستىن
ئوقۇپ چىقتى ئۇنى نەچچە رەت.
يېزىلىپتۇ دەل بۇ كىتاپقا
ئېمپىراھەم لازىر نۇرلىرى.
بولدىكىن نۇردا يىراقنى
ئاپتۇماتىك ئۆلچەپ كۆرگىلى.
خوشاللىقتىن يايىراپ گۈلباھار
يەتەكەندە كىلا بولدى ئارمانغا؛
بىر ھىسسىيات ئۇنىڭ قەلبىدە،
ئۆزكەشلىدى زور ھاياجاندا.
تەرجىمىگە كىرىشتى قىزچاق
بۇ كىتاپنى بىلىپ بىر گۆھەر.
بولدى گويا سۈزۈك بۇلاقتىن
تەشنا يۈرەك ئىچكەندەك كەۋسەر.
«ئېلېكترونلۇق ئۇسۇل بىلەن
ئۆلچەش كېرەك يىراق نىشانى.»
نۇر چاقىندى ئۇنىڭ قەلبىدە
تۈزگەن چاغدا شۇنداق پىلاننى.
ياساش كېرەك سايماننى ئەمدى،

بىر چېتىدە تۇتۇپ دۇربۇنى.
دولقۇن بىلەن تۇرۇپ يانمۇ - يان
كۈزىتەتتى جەڭ مەيدانىنى.
بولاتتى ئۇ شۇنچە بىئارام
باسالماستىن ھاياجاننى.
توپ ئوقلىرى چەتنىسە بۇندا،
تۈرۈلەتتى ئۇنىڭ يۈزلىرى.
تەگسە ئەگەر نىشانغا ئوقلار
چاقناپ كېتەر ئىدى كۆزلىرى.
قىز كۆڭلىگە قىلغاندا تەسىر
يۈسۈپجاننىڭ تىت - تىت بولۇشى،
كۆكتە ئۇچقان بىر جۈپ كەپتەردەك
قاناق قاقتى بىر ئىستەك قۇشى...

ئىسمى ئىدى قىزنىڭ گۈلباھار،
تەتقىقاتچى بولغان يېڭىدىن.
ئۆز كەسپىنى شۇنچىلىك قىزغىن
سۆيەتتى ئۇ يۈرەك - دىلىدىن.
دولقۇن بىلەن بىر ئىشخانىدا
ئىشلەيتتى ئۇ بولۇپ ياردەمچى.
مەيداندىكى ئەھۋالنى كۆرۈپ،
تىت - تىت بولدى ئۇنىڭمۇ ئىچى.
ئويلدى ئۇ: «پەن قۇدرىتىدىن
مارسىنىمۇ كەزگىلى بولار.
نەچچە قەۋەت يەر ئاستىدىكى
بايلىقنىمۇ سەزگىلى بولار.»
ئاپتۇماتىك ئارىلىق ئۆلچەش
سايىمىنى ياساپ چىقىشقا،
بولماس نىچۈن ئەقىل - ئىدرەكنى
ۋە جۈرئەتنى سالغاندا ئىشقا!
سەۋەپ قىلساڭ، دەيدۇ ئاتلار
سۇ توختىتىش مۇمكىن سەۋەتتە.
ئەستايىدىل تەتقىقات قىلساق،
ئىشقا ئاشار بۇ ئىش ئەلۋەتتە.
ئارمىيىمىز زامانىۋىلاشسا
ئاشماس نىچۈن جەڭ ئىقتىدارى؟

دولقۇنجاننىڭ پىكرى - خىيالى،
 تەرجىمىگە يۆتكەلدى بىردىن.
 ئىشتىياقتا كۆردى بىر مۇ - بىر،
 كۆز يۇگۇرتۇپ قۇرلارغا تېزدىن.
 ئوقۇغانچە دولقۇن بەك خوشال
 ئۆز ئىشىغا ئامال تاپقاندەك.
 قەلبى يايىراپ، بولدى گويىكى
 كۆز ئالدىدا نۇر چاقىغاندەك.
 گۈلباھارغا قىلدى ئىلتىجا:
 — بۇنى ماڭا بېرىپ تۇرسىڭىز،
 ياسىماقچى ئىدىم بىر سايمان،

پايدىلانسام ئوقۇپ قالسىڭىز...
 بايان قىلدى گۈلباھار خوشال
 كۆڭلىدىكى ئارزۇ - ئارماننى.
 ئىككى ياشنىڭ ئىستەك - ئۈمىدى،
 ئوخشاش بولۇپ چىقتى پىلانى.
 — تاپشۇرغاننى ماڭا كومىسسار، —
 دېدى دولقۇن بىر مۇھىم ئىشنى.
 نىشانلارنى ئۆلچەش - ھىساپلاش،
 سايمىنىنى ياساپ چىقىشنى.
 — مەنمۇ شۇنى ئويلىغان ئىدىم،
 نىشانىمىز چىقتى بىر يەردىن،
 ئاشۇرايلى غايىنى ئىشقا
 بىز يارىتىپ تۆھپە زەپەردىن.
 شۇ چاغ ئىككى ياشنىڭ يۈرىكى
 بىر رېتىمدا تەپتى دۈپۈلدەپ.
 يۈرىكىدە ئوتلۇق بىر سېزىم،
 لېكىن سۆزسىز، ساقلىشار ئەدەپ.

لېكىن باھار قىلار يالغۇزلۇق.
 قىزغىنلىقى شۇنچىلىك ئۈستۈن
 بولغان بىلەن تەجرىبىسى يوق.
 «تېخى چېرتىۋۇ سىزىپ باقمىدىم،
 لايىھىلەشمۇ كەلمەس قولۇمدىن.
 بولارمىكىن بىرەر نەتىجە
 مېنىڭ مۇنداق ئويلىغىنىمىدىن؟»
 خىيالىنى بۆلدى قىزچاقنىڭ
 تاكىلدىتىپ چېكىلگەن ئىشىك.
 — كىرىڭ!

كىردى ئەدەپلىك يىگىت،
 ئېچىپ شۇندا ئىشىكى يېنىك.
 بۇ كىرىشنى دولقۇنجان ئىدى،
 قەلبى ئوتلۇق ئەزىمەت يىگىت،
 ئۈچ يىل بۇرۇن داشۆ پۈتتۈرۈپ،
 كەلگەن ئىدى قىسىمغا جىمجىت.
 كەسپى ئىدى ئۇنىڭ تەتقىقات،
 ئۆزى ئىشچان، شۇنچە ئەدەپلىك.
 زېھنى ئۆتكۈر، چىچەن، ئەقىللىق،
 قولى چىۋەر، ھەممىگە ئەپلىك.
 نىمىشقىدۇر يېڭى كەلگەن قىز
 تارتار ئىدى ئۇنىڭ زوقىنى.
 شۇڭا ئىزلەپ كەلگەنتى بۈگۈن
 ئۇ قىز بىلەن پاراڭلاشقىلى.
 — كېلىپ قاپسىز، — دېدى قىز كۈلۈپ،
 — ھەئە، سىزنى كۆرگىلى كەلدىم.
 بولسا ئەگەر ياخشىراق كىتاپ
 ئارىيەتكە ئالغىلى كەلدىم.
 كۆرسەتكەندە قىز بىر كىتاپنى،
 ئۇ ۋارقلاپ چايقىدى باشنى.
 — ئېنىقلىغۇچە بىلمەيمەن، — دېدى
 ۋە قىزىرىپ تاتلىدى باشنى.
 كۆرسەتكەندە گۈلباھار شۇ چاغ،
 بۇ كىتاپنىڭ تەرجىمىسىنى.
 ئىككى قوللاپ ئالدى دولقۇنجان،
 گۈلباھاردىن ئۆزىمەي كۆزىنى.

يېرىم كېچە،
 ھەممە ياق تىمىناس،
 بارچە كەتكەن جىمجىت ئۇيغىغا.
 لېكىن دولقۇن تېخىچە ئويغاق،
 چۆمگەن ئىدى شىردىن تۇيغىغا.
 بەسلەشكەندەك كۆكتە نىلۇن ئاي،
 دەرىزىدىن كۈمۈش نۇر سىپەر.
 يۈرەكلىرى شۇ تاپ دولقۇننىڭ
 ئۇلۇغ ئارزۇ ئىشقىدا تىپەر.
 نەچچە ئاخشام ئۆتتى ئاشۇنداق،
 تەتقىق قىلىپ يېمىنى پىلانىنى.
 ئۆيدە قويۇق موخۇركا ئىسى
 نەسلىتىدۇ گويىا تۇماننى.
 ئۈستەل ئۈستى تولغان قەغەزگە،
 ھەر تەرەپتە چىچىلغان ۋاراق.
 دولقۇن كەتكەن چوڭقۇر خىيالغا،
 بىر نۇقتىغا تىكىلىپ ئۇزاق.

چىۋەر قولدا تەۋرىنىدۇ يېنىڭ،
 ھەركەتلىنىپ سىزگول ۋە سىزغۇچ.
 قېرىنداشنى ئۈندەيدۇ جەڭگە،
 پات-پات قىرىپ ئۆتكۈر ئۇچلۇچ.
 گاھ تاتىدۇ ئىنچىكە سىزنىق،
 گاھ قويۇدۇ بىر نەچچە چېكىت.
 بەزەن تىرەپ زاڭاقتا قولنى
 خىيال سۈرۈپ قالدۇ يىڭىت.

شۇ كېچىسى چېرتىۋۇز نۇسخىسى
 پۈتۈپ چىقتى، قەغەزگە نولدى.
 گويىا قانات كەرگەن تور كەبى
 ھەرخىل سىزنىق ھەر رەڭدە بولدى.
 كىردى شۇ چاغ سادىق ئىشكىتىن
 مەس ھالەتتە دەلدەكشىپ، غىڭشىپ.
 سالىدى نەزەر چىمچىملىتىپ كۆز
 چېرتىۋۇزغا ئۇ ئاستا ئېڭىشىپ.

سادىق ئىدى مۇئاۋىن سوچاڭ،
 تەتقىقاتنىڭ مەسئۇل خادىمى.
 ئۆتەر ئىدى كەبىيى-ساپادا،
 ئويناپ كۈلۈپ ئۇنىڭ ھەر دېمى.
 يوق ئەمەستى تۆھپىسى ئۇنىڭ،
 باشتا خېلى ئىشلارنى قىلغان.
 ئالغىشلىنىپ بىرنەچچە قېتىم
 تەقدىرلىنىپ تىلغا ئېلىنغان.
 بىر چاغلاردا ئۇمۇ تىرىشىپ
 كەشپىياتقا بېرىلگەن ئىدى.
 لېكىن مەغلۇپ بولۇپ سىناقتا
 ئۈمىت يېمى ئۇزۇلگەن ئىدى.
 ئۆلپەت ئىدى ھازىر ئۇنىڭغا،
 ئەبىيى-ئىشەت، ھاراق ۋە شاراپ.
 بەزى ئۆتسە خۇش كەيپ سۈرۈپ،
 بەزەن چېكەر ئىدى ئىزتىراپ.
 كۆرۈپ بۈگۈن دولقۇننى ئىشتا
 يۈرەكلىرى مۇجۇلدى ئۇنىڭ.
 ئۆرلەپ دىلدا قاينۇ-ھەسرىتى،
 قوشۇمىسى تۈرۈلدى ئۇنىڭ.
 «كىم قويۇپتۇ بۇنداق گادۇكتا
 چوڭ ئىشلارغا قەدەم قويۇشنى.
 سادىقجاننى يەرگە قارىتىپ،
 بىر ئىجاتكار ئالىم بولۇشنى؟
 بۇ ئىشدا قىلسا غەلبە
 يۈزۈم تۆۋەن بولمايدۇ مېنىڭ.
 ئېشىپ چۈشسە مېنىڭدىن دولقۇن،
 مەنەسەپ قولدا تۇرايدۇ مېنىڭ؟»
 شۇ ئىشلارنى ئويلىدى سادىق،
 بىلدۈرمىدى ئەپتىدىن لېكىن.
 يالغان كۈلكە قاپلاپ يۈزىنى،
 سۆز باشلىدى مۇلايىم تەمكىن:
 —دولقۇن ئۇكا، ئەخمەقسەن تازا،
 تۈن يېرىمدا نىمە ئىشنىڭ بۇ؟
 چېنىڭ كۈندە چىمچەكلىمەيدۇ،
 بىر ئېقىمدا تۇرماس يېشىڭمۇ.

ئاسرىمىساڭ نېرۋاڭنى ئۆزەڭ،
چۆڭىلەيدۇ بىر كۈن بېشىڭمۇ.
كۆڭۈل ئاچقىن.

تاماشا ئۈچۈن

يوقمۇ ياكى بىر سىردىشىڭمۇ؟
ئاخشاملىرى ئايرىلغاچ سەپتىن،
سورۇنلاردا ئورۇن يوق ساڭا.
دولقۇن ساراڭ بولاي دەپ قاپتۇ،
دېيىشىدۇ بەزىلەر ماڭا.

ياش چېغىڭدا ئوينا قانغىچە،

ھەي، يوق سەندە ئۈنچىلىكمۇ ئەپ.
چىقالمايسىز سەن، بىز ئەرشكە،
كۈندە ئامان ئۆتۈشمۇ چوڭ گەپ...
بۇرۇن مەنمۇ ساڭا ئوخشاشلا
زور ھەۋەستە ئۈگەنگەن ئىدىم.
كەشىپ قىلىش ئۈچۈن بىر سايما
كېچە - كۈندۈز يۈگۈرگەن ئىدىم.
لېكىن باشقا چىقىمىدى ئىشىم،
قالدىم تېخى تاپا - تەنىگە.

شۇ ساۋاقنى چىڭ تۇتۇپ ئەستە،
كىرمەس بولدۇم ھەۋەس كەينىگە...
- رەھمەت سوجاڭ، ئاق كۆڭلىڭىزگە،
مىڭم ئېنىق، جايىدا ئىشىم.

گەپلىرىڭىز بەكمۇ يېقىملىق،
ھاياجاندا پېقىردى بېشىم.
مەن بىلىمەن ئويناپ كۈلۈشنى،
لېكىن ھازىر دەل ۋاقتى ئەمەس.
يول قويمايدۇ بۇ ئىشقا زادى
يۈرەكتىكى بىر ئارزۇ - ھەۋەس.
سۆزلىرىنى ئاڭلاپ دولقۇننىڭ
مەسخىرىلىك كۈلدى سادىقجان.

نەپرەت بىلەن تىكىلىپ ئۇزاق،
ئۆز يولىغا بولدى ئۇ راۋان.
دولقۇن شۇندا دىدى ئۆزىگە:
«ئۇنداق ئۆمۈر ئوخشار كۆپۈككە.
يەپ - ئويناشتىن باشقىنى بىلمەي

ئۆتكەن ئۆمۈر ئوخشار شۆپۈككە.
ئىستىگىمدۇر بىلسەڭ مېنىڭكى
ئىلىم - پەندە چوققىغا ئۆرلەش.
ئەجرىم بىلەن مۆجىز يارىتىپ،
ۋەتەن ئۈچۈن شان - شەرەپ ئىزلەش!»
دولقۇن بۆلمەي باشقىغا كۆڭۈل،
ئۆز ئىشىنى داۋاملاشتۇردى.
ئىشلەپ يەنە بىرنەچچە كېچە،
پىلاننى ئىشقا ئاشۇردى.

×

ئىزلەپ بېرىپ بىر كۈنى دولقۇن
گۈلباھارنى ياتاقتىن تاپتى.
بىردىن ئۇنىڭ قىزاردى يۈزى،
ئۇرغان كەبى تونۇرنىڭ تەپتى.
كۆرگەن چاغدا چېرتىۋۇرنى قىزچاق،
تەبرىكلىدى دولقۇننى ئۇزاق.
بولدى گويا قىزنىڭ قەلبىدە
بىر نازۇك ھىس ئاچقاندىك قۇچاق.
- كۆرسىتەيلى باش ئىنجىبىرغا،
يۈرۈڭ، دىدى گۈلباھار خوشال.
قوش مېغىزدەك بولۇپ يانمۇ - يان،
مېڭىپ كەتتى ئىككى ياش دەرھال.
باش ئىنجىبىر كۆرۈپ چېرتىۋۇرنى،
لايىق تاپتى ياساشنى بىردەك.

ھاياجاندا دىدى شاتلىنىپ:
- كىرىشىڭلار ئىشلەشكە تېزىرەك.
ئۇلۇغ ئىستەك بولدى چاتقاندىك
دولقۇن بىلەن باھار قەلبىنى.
كەشىپياتىنىڭ مۇقەددىمىسى
تۇتاشتۇردى ئۇلار رىشتىنى.

×

شۇنچە ھەيۋەت زاۋۇتىنىڭ ئىچى،
ئىستانۇكلار تىزىلغان قاتار.
ئىشچىلارنىڭ چىۋەر قولىدا
پولات - تۆمۈر ئۇسۇللار ئويناپ.
كەلدى مانا دولقۇن - گۈلباھار،

دولقۇنجاننىڭ بىلەك گۆشىنى.
 قورققىنىدىن گۈلباھار قىزچاق
 يوقاتقاندا بولدى ھۇشىنى.
 دەرھال ئېلىپ بېشىدىن قىزچاق
 ئاق ھىلىلە ياغلىقنى شۇدەم،
 ئىزھار قىلىپ مېھرى - شەپقەتنى،
 تاڭدى ئۇنىڭ قولىنى مەھكەم.
 دوستلار ئارا بۇ كۆيۈمچانلىق
 ئەقىل - ئىدرەك بەردى يۈرەككە.
 قوش كۆزلەردىن چاقىنغان مېھىر
 بەردى چەكسىز قۇۋۋەت بىلەككە.
 ئىشىنى يەنە باشلاپ قايتىدىن،
 ئۇلاپ چىقتى سىملارنى تولۇق.
 شۇنچە نازۇك، شۇنچە يىغىنچاق
 توك يوللىرى چاچ كەبى قويۇق.
 «لازىر نۇرلۇق قارىغا ئېلىش
 ئاپاراتى» كەلدى بارلىققا.
 ئۆز كەشىپىدىن يىگىت ۋە قىزنىڭ
 يۈرەكلىرى تولدى شاتلىققا.

×

دەل سىناقنىڭ ھارپا ئاخشىمى،
 دولقۇن بىلەن باھار بولدى جەم.
 كۆڭۈل قويۇپ تەكشۈرۈپ چىقتى
 ئاپاراتنى ئىككىسى ھەمدەم.
 كەشىپياتنىڭ پۈتۈشى بىلەن
 مۇھەببەتمۇ يەتتى ۋايىغا.
 ياشلىماقتا ئۇلارنى مانا
 ساپ مۇھەببەت ئۇلۇغ غايىغا.
 دولقۇنجاننىڭ يۈرەك ساداسى
 تۇنجى قېتىم چىقتى - دە، پارتلاپ:
 — تويىنى قاچان قىلىمىز؟— دىدى،
 گۈلباھارغا تەلمۈرۈپ قاراپ.
 ئالدى جاۋاب «سىناقتىن كېيىن»
 بىر رېتىمدا سوقتى قوش يۈرەك.
 ھارپىسىدا شۇ كۈن سىناقنىڭ
 ئېچىلغاندەك بولدى جۈپ چىچەك.

چېرتىۋۇرۇشنى كۆتىرىپ سېخقا.
 قارشى ئالدى خوشال ئىشچىلار،
 مەدەت ئېرىپ ئۇلار ئىشىغا.
 باشلىۋەتتى مودىل ياساشنى،
 ئىستانۇكىنى سايرىتىپ دولقۇن.
 ۋېنتىلارغا چىقاردى بۇرما،
 شاتلىغىدىن قەلبىدە يالغۇن.
 سىلغىدىسا دولقۇن پولاتنى،
 گۈلباھار قىز تۆشۈك ئاچاتتى.
 چىۋەر قوللار بەسلىشىپ گويى
 زاپچاسلارنى بىرگە چاتاتتى.
 ئايلانغاندا ئىستانۇك ھەر چاغ،
 ئىككى يۈرەك ئاڭغا جۈر ئىدى.
 بازغانلاردىن چاچرىغان ئوتتەك
 ئۇلار قەلبى قىزىل نۇر ئىدى.
 قىزنىڭ شۇ چاغ چىۋەر ھەركىتى
 مەپتۇن قىلىپ يىگىت قەلبىنى،
 ماگىنتتەك تارتىپ ئۆزىگە،
 ئاشۇراتتى غەيرەت - بەمنى.
 چەبەدە سىلمىگى دولقۇنجاننىڭمۇ،
 ياقار ئىدى قىزنىڭ كۆڭلىگە.
 قۇبۇلاتتى ئىللىق بىر سېزىم
 شۇ تاپ قىزنىڭ يۈرەك - قەلبىگە.
 ئۇچراشقاندا كۆزلەر ئۆزئارا،
 يۇلتۇز بولۇپ چاقىنايتتى گويىا.
 ئۆتۈشكەندەك توكنىڭ ئېقىمى،
 يۈرەكلەردە ئاقاتتى گويىا.
 ھارغىنلىقنى ئۇنتۇشۇپ ئۇلار،
 شۇنچە جىددى ئىشلەۋاتاتتى.
 ئۆلچەپ باھار ھەر بىر ۋېنتىمى،
 تەرتىۋەتچە رەتلەۋاتاتتى.
 تۇيۇقسىزلا قاڭقىپ بىر تۆمۈر،
 گۈلباھارغا قاراپ چاچرىدى .
 ھەركەتلىنىپ چاقىناقتەك دوتقۇن،
 توسۋالدى، قىزنى ئاسرىدى.
 لېكىن تىلىپ كەتتى شۇ تۆمۈر

ئىشەنمەيدۇ تەشكىلمۇ ساڭا،
 ئاشالمايسەن ھەرگىزمۇ مەندىن!
 ھا...ھا...ھا...ھا...كۈلدى سادىقجان،
 شاتلىغىدىن ئۆزىن تۇتالماي،
 دولقۇنجاننىڭ يۈزى قىزىرىپ،
 غەزىۋىنى قالدى باسالماي.

×

ئۆز ئىشىڭغا بولغاندا ئىشەنچ،
 قەلبىڭ سېنىڭ تىنچىماس زادى.
 يېرىم يولدا تۇختىماس جەڭچى،
 ھاسىل بولماي مەقسەت - مۇرادى.
 شۇ سىناقتىن كېيىن دولقۇننىڭ
 گېلىدىن ھىچ ئۆتمىدى تاماق.
 چىرمىۋالدى كۆڭلىنى خىيال،
 كۆزلىرىمۇ ئۇيىقىدىن يىراق.
 ئويلايتتى ئۇ: «بۇ قانداق ئەھۋال؟
 زادى قايسى ئورۇندا چاتاق؟
 ئەجرىم مېنىڭ كېتەرمۇ بوشقا،
 مۇنداق بولۇش ناتايىن، بىراق...»
 ئويلىغانچە ئۇنىڭ قەلبىنى
 ئازاپلايتتى بىر ئۆتكۈر پىچاق.
 ئىستەكلىرى قىستايىتتى ئۇنى
 غەلبىگە يېتەشكە تېزراق.
 گەرئاشسىمۇ يېرىم كېچىدىن
 كىرىپك قاقماي ئويلاندى ئۇزاق.
 بىردىن ئۇنىڭ قەلب تۆرىدە
 بولدى يانغان كەبى نۇر چىراق.
 يايىدى قايتا ئۈستەل ئۈستىگە،
 چېرتىۋىزنى ئاستا ئاۋايلاپ.
 تاپالمىغاچ نۇقسانى يەنە
 تۇرۇپ قالدى بېشىنى چايىقاپ.
 كىرىپ كەلدى شۇ چاغ ئىشكىتىن
 باش ئىنجىنېر خۇش چىراي كۈلۈپ.
 گۈلباھارمۇ كەلگەنتى بىللە،
 قانداقتۇ بىر سايمان كۆتىرىپ.
 —قانداق دولقۇن، — دىدى ئىنجىنېر،—
 چىقىتىڭىزمۇ چاتاقنى تېپىپ؟—
 باش چايقىدى دولقۇن جاۋابەن،
 ئىنجىنېرغا ئۈمىتلىك بېقىپ.

×

پۈتۈن قىسىم يىغىلغان بۈگۈن
 ئاپاراتنى كۆرمەكچى بولۇپ.
 دولقۇن شۇ چاغ باشلىدى ئىشنى
 بۇيرۇق بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ.
 خېلى يىراق نامەلۇم جايغا،
 غۇۋاغىنە نەرسە قويۇلدى.
 ئاپاراتنى توغرىلاپ دولقۇن،
 كۈنۈپكىنى دەرھال بۇردى.
 گەر ئاچسىمۇ كەيگۈەننى ئېنىق،
 كارغا كەلمەي قالدى ئاپارات.
 قىمىر قىلماي ئىستىرىپلىكلار،
 جىمجىتلىققا چۆمۈلدى پارات.
 ھاڭ - تاڭ بولۇپ قالدى گۈلباھار
 ۋە دولقۇننىڭ قىزاردى يۈزى.
 تۇرۇپ قالدى قاتقاندەك ئۇلار،
 ئاپاراتتىن ئۈزۈلمەي كۆزى.
 «ئاخشام تېخى ساپ - ساق ئاپارات
 بۈگۈن ئاڭا نىمە بولغاندۇ؟
 ئۆتكەن ئىدى كىچىك سىناقتىن،
 كىمۇ ئۇنى بۇزۇپ قويغاندۇ؟»
 ھەيران بولدى باشلىق، جەڭچىلەر،
 ھىچ يېتەلمەي ئىشنىڭ تېگىگە.
 ئىشەنمەيتتى ئۇلار دولقۇننىڭ
 بۇنداق ئىشتا سەۋەنلىگىگە.
 مەغرۇر تۇتۇپ ئۆزىنى سادىق
 تۇرار ئىدى بىر چەتتە قاراپ.
 ئارزۇسىغا كەلگەچ بۇ ئىش باپ،
 يۈرەكلىرى سالاتتى ئويىناپ.
 «ئاڭلىماستىن گېپىمنى دولقۇن،
 دەسسەگەنتىڭ ئۆزەڭ بىلگەنگە؛
 كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا بۈگۈن
 قالدىڭ مانا مازاق، ئەلەمگە.
 خىيالنىڭدا بولۇپ ئىجتىكار،
 شۆھرەت، ئاتاق ئالماقچى ئىدىڭ.
 گۈلباھارنى تارتىپ ئۆزەڭگە
 قەلبىگە ئۆت سالماقچى ئىدىڭ.
 مانا ئەمدى گۈلباھار قىزمۇ
 يۈز ئۆرۈمەي قالامدۇ سەندىن؟

غەلبىگە ياڭرىدى دۇمباق،
 كۆتىرىلدى ئەتراپتا ئالغىش،
 كۆزگە غۇۋا كۆرۈنەر پەقەت
 يىراق يەرگە قويۇلغان قارا.
 كۈنۈپكىنى ئاچتى دولقۇنجان
 ئاپاراتنى توغرىلاپ ئاڭا.
 ئىستىرىلكىلار كېلىپ ھەركەتكە،
 لىغىرلىشىپ ئايلاندى بىردەم.
 تېخى مەنۇت بولماي تۇرۇپلا،
 «3000» ساننى كۆرسەتتى شۇدەم،
 «ئۈچ مىڭ مېتىر قارا ئارىلىغى»
 دېدى دولقۇن جاراڭلىق بىردىن.
 ئارىلىققا توغرىلاپ توپىنى،
 جەڭچى باستى تەپكىنى تېزدىن.
 «گۇمباڭ!» بىلەن تۈزدى كۆككە
 يىراقتىكى قارا شۇ ھاھان.
 شۇندا كادىر، جەڭچىنى ئالدى
 ئۆز ئىلىكىگە خوشلۇق - ھاياجان....
 كىرىپىگىدە گۈلباھار قىزنىڭ
 يالتىرىدى مارجاندەك يېشى.
 ئۆز ئىشىدا قىلغاچ غەلبە،
 كۆككە يەتتى دولقۇننىڭ بېشى.
 قول قىسىشتى ئىككى ئامراق دوست،
 يۈرىكىدە قايناپ ھاياجان.
 تۇرار ئىدى سادىق تەلمۈرۈپ،
 رەڭگى ئۇنىڭ گويىكى سامان.

X

ئالتۇن مېدال، گۈللەر تاقالدى
 دولقۇن بىلەن باھار كۆكىگە.
 قارىشاتتى كىشىلەر توپىماي
 ئىككى ياشنىڭ گۈلدەك ھۆسنىگە.
 شان - زەپەرگە قىلىپ تەنتەنە،
 يىغىن بىردىن قىلغاندا جاك:
 «بۈگۈن بولدى توي ئۈستىگە توي!»
 ياڭراپ كەتتى شوخ نەغمە - ناۋا.
 كۈلدى ھايات، ئويىندى يۈرەك،
 ئېچىلغاندەك گويى قوش پۈرەك.
 لەززىتىنى سۈرەر ۋىسالىنىڭ
 ئۇسۇل ئويىناپ بىر جۈپ كېپىنەك.

— مەيۈسلەنمەڭ، — دېدى ئىنجىپىر،
 دولقۇنجانغا بېرىپ تەسەللى، —
 بىز تاپىمىز چاتاقنى چوقۇم،
 كىرىشەيلى ئىشقا... ھە - بەللى.
 بىر قېتىملىق سىناققا مەغلۇپ
 بولۇش ئانچە چوڭ ئىشۇ ئەمەس.
 ئىلىم - پەن ۋە كەشپىيات يولى
 ھەم مۇقەددەس،
 ھەم جاپالىق - تەس.
 قېنى بېرىڭ، ماڭا ئەسۋاپنى،
 بىز بىرلىكتە تەكشۈرەيلىچۇ! —
 دېدى نەزەر تاشلاپ باھارغا،
 دولقۇنجاننى تارتىپ يانغا ئۇ.
 باش ئىنجىپىر بولۇپ يېتەكچى،
 ئاپاراتنى تەكشۈردى بىر - بىر.
 گىرادۇسلۇق ئەينەكتە شۇ چاغ
 مەلۇم بولدى ئاپاراتتىكى سىر.
 ئاپتوماتىك ئولچەش ۋېنتىسى
 چىكىتىلماي قالغانكەن تازا.
 قىلدەك بىر سىم تۇتاشماي قېلىپ،
 ئۆتۈشمەپتۇ توكلار ئۆز ئارا.
 ئاپاراتنى قۇراشتۇرغاندا،
 بۇ ئاخىرقى مەشغۇلات ئىدى.
 مەس قىلغانكەن ئۇلارنى ئەسلى
 ھاياجاننىڭ شارابى - ھىدى.
 — قېنى ئەمدى، ئوڭشاڭ ئۆزىڭىز، —
 دەپ ئىنجىپىر بەردى كۈلۈچى.
 غاڭرىسىغا تۇتاشتۇرۇپ ئوت،
 چەتتە تۇرۇپ كۈزەتتى ئىشنى.
 چاتاقلارنى ئوڭشىدى دولقۇن،
 قايتا - قايتا تەكشۈرۈپ ئۆتتى.
 تەسۋى سېرىپ ئۆتكەندەك گويى
 ۋېنتىلارنى بىر - بىر چىكىتتى....
 X
 بۈگۈن يەنە سىناق مەيدانى
 جەڭچىلەرگە تولغان ئىدى لىق.
 بېزەلگەنتى كۆردەك سەھنىسى
 شۇنچە ھەيۋەت، شۇنچە چىرايلىق.
 دولقۇن دەرھال باشلىدى ئىشنى،
 ماھارەتنى قىلىپ ناھايىش.

«سېناق مەيدانىدىكى لەتپە» نىڭ لەززىتى

قادىر سىدىق

كىتاپخانىلار ياخشى يېزىلغان بىرەر پارچە ھىكايىنى ئوقۇغاندا، ئۇنىڭدىن چوقۇم بەلگىلىك ئىستىتىك زوق ئالىدۇ، بۇ خىل زوقنىڭ كۈچلۈك ياكى ئاجىز بولۇشى ھىكايىنىڭ ئىدىيەۋى مەزمۇنىنىڭ توغرىلىغىغا، چوڭقۇرلىغىغا ۋە بەدىئى تەسرەچانلىغىغا باغلىق بولىدۇ.

«تارىم» ژورنىلىنىڭ 1983 - يىللىق 6 - سانىدا ئېلان قىلىنغان يازغۇچى ئەخەت تۇردىنىڭ «سېناق مەيدانىدىكى لەتپە» ناملىق ھىكايىسى كەڭ كىتاپخانىلارغا كۈچلۈك بەدىئى زوق بەخش ئەتكەن، ئىجتىمائىي ئۈنۈمى بىرقەدەر زور بولغان ياخشى ھىكايە.

ئاپتور گەرچە بۇ ھىكايىسىدا، تارىختىن بۇيان نۇرغۇن ئەدىپلەر ئورتاق ئىپادىلەپ كېلىۋاتقان ئىلىم - مەرىپەتنى ئۇلۇغلاشنى ئاساسىي تېما قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنى ئۆزىگە خاس ئۇسلۇپ بىلەن ئىپادىلەپ بەرگەچكە، بىزدە يېڭىچە بەدىئى زوق پەيدا قىلالىدى. ئاپتور بۇ ھىكايىسىدا ئىلىم - مەرىپەتنىڭ مۆلچەرلىگۈسىز ھاياتىي كۈچىنى دەۋر رىئالىتىغا ۋە خەلقنىڭ تەلەپ - تەشنىلىغى بىلەن زىچ بىرلەشتۈرۈپ، كىچىككىنە بىر سېناق مەيدانىدا يۈز بەرگەن ئاددى ۋەقەلىك ئارقىلىق روشەن يورۇتۇپ بېرىدۇ؛ پارتىيىمىزنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان ئوتتۇرىغا قويغان بىر قاتار دانا فاڭجېن - سىياسەتلىرىنىڭ شانلىق غەلىبىلىرىگە قىزغىن مەدھىيە ئوقۇيدۇ. ئاپتور خەلقنىڭ ھەقىقىي ۋەكىلى سۈپىتىدە چوڭ يۈرەكلىك بىلەن مەيدانغا چىقىپ، كىشىلەر سۆزلەشكە چۈرئەت قىلالمايۋاتقان ناھايىتى مۇھىم بىر تىپىك مەسىلىنى تۇتۇپ تۇرۇپ، 1980 - يىللاردىكى يېڭى تارىخىي شارائىتتىمۇ ئىلىم - مەرىپەتنى كۆزىگە ئىلماي، مەيلىنى مەيگە بېرىپ، ھەيۋە كۆرسىتىپ، نوقۇل شەخسى تەجرىبىسىگە تايىنىپلا قارىغۇلارچە ئىشلەۋاتقان، شۇنداقلا بىلىملىك، قايىل، ياش كادىرلارنى ئۆچ كۆرۈپ، مەنسىتمەي، خەلق ئاممىسىنى ھەيۋەتلىك سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا دادىل يېتەكلىمەيمەي، ئىقتىدارسىزلىق قىلىۋاتقان رەھىمىرىي كادىر - نۇردۇننىڭ روشەن ئىسندۇرۇۋاللىققا ئىگە تىپىك ئوبرازىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا ياراتقان. ئاپتور

ئۆزىگە خاس ئۇسلۇپ بىلەن نۇردۇننىڭ قىياپەت تەسۋىرىنى بەرمەي، ئۇنى كىتاپخانلارغا تاپشۇرۇۋەتكەن ۋە شۇ ئارقىلىق ئۆزىنىڭ نۇردۇننى ئۇزۇل - كېسىل نابۇت قىلىۋېتىشى نىيىتىدە ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ ئەس - ھۇشىنى يىغىپ، خاتالىغىنى تېزىدىن تۈزىتىپ، يېپىڭمۇۋاشتىن ياخشى ئادەم بولۇشىنى كۈتۈشتەك ياخشى ئارزۇسىنى، شۇنداقلا، ھەم تەنقىتلەش، ھەم ئاياش ئىدىيىسىنى ئىپادىلەگەن. نۇردۇننىڭ ئىدىيىسى خاراكتېرىنى ئېچىپ بېرىشتە رىيال تۇرمۇش ئاساسى بولمىغان ئاجايىپ - غارايىپ قۇرۇق تەپسىلات - تەسۋىرلەرگە بېرىلىپ كەتمەي، باي تەسەۋۋۇرنىڭ ياردىمىگە تايىنىپ، ھىكايە سېۋىزىنى ئۈستىلىق بىلەن قۇراشتۇرۇپ، ھىكايىنى قىسقا، تەسەرلىك يېزىپ چىققان. قابىلىيەتلىك رەھبەرىي كادىرلارنىڭ بەدىئى تىپى - ياش ھاكىم مەخسۇت بىلەن نۇردۇننى سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكىنى يورۇتۇپ بەرگەن.

ھىكايىنىڭ بېشىدىلا نۇردۇننىڭ شۇنچە ۋاقىتتىن بېرى پۈتۈن ناھىيىنى قاتتىق ساراسىمىگە سېلىۋەتكەن ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئىمتىھانىدىن بەخەۋەر يۈرگەنلىكىنى ئوقۇ - غىنىمىزدا، بىزدە ئۇنىڭغا نىسبەتەن دەسلەپكى قەدەمدە نارازىلىق ھىسسىياتى قوزغىلىشقا باشلايدۇ.

20 - ئۆكتەبىر يېتىپ كېلىپ، پۈتۈن ئىشچى - خىزمەتچىلەر سىناق مەيدانىغا كىرىپ بولغان، مەيدان شۇنچە سۈرلۈك تۈس ئالغان پەيتىمۇ نۇردۇن ھاكىم سىناق مەيدانىغا يېتىپ كەلمەيدۇ. پەقەت 2 - قېتىملىق تەييارلىق قوڭغۇرغى چېلىنغاندىن كېيىنلا، جىپ ماشىنىسى بىلەن زالىنىڭ ئىشىگىگە يېتىپ كېلىدۇ، ئۇنى ئاز دىگەندەك داشۇ ئوقۇغۇچىسى ئابلا كاتىپىنى ئىمتىھانغا بىللە ئېلىپ كىرمەكچى بولۇپ باشلاپ كېلىدۇ.

« گۇۋانامىڭىزنى كۆرۈپ باقاي.

نۇردۇن ھاكىم گۇۋانامىنى كۆرسەتتى.

— نومۇرىڭىز 47 ئىكەن، ئورنىڭىز ئاۋۇ يەردە، — نازارەتچى گۇۋانامىنى نۇردۇن ھاكىمغا بېرىۋېتىپ ياش يىگىتتىن سورىدى، — سىزنىڭچۇ؟

— مەن... مېنىڭ...، — يىگىت دۇدۇقلىغىنىچە نۇردۇن ھاكىمغا قارىدى. نۇردۇن ھاكىم دەرھال نازارەتچىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ چۈشەندۈردى:

— بۇ كىشى ئىشخانىنىڭ كاتىۋى بولىدۇ، ئىسمى ئابلا، ئىككىمىز بىرلىكتە تەييارلىق قىلغان، ئىمتىھاننى بىللە بەرمەكچىمىز...،

— ھە؟!

نازارەتچى سوغاققىنە كۈلدى:

— تەييارلىقنى بىللە قىلىشقا بولىدۇ، لېكىن ئىمتىھاننى قانداقمۇ بىللە بەرگىلى بولسۇن؟! بۇ ھەر كىمنىڭ ئىقتىدارىنى سىنايدىغان ئىش - تە! »

مانا بۇ دىئالوگىلاردىن بىز نۇردۇننىڭ ئىدىيىسى خاراكتېرى بىلەن يەنىمۇ بىر قەدەم ئىلگىرىلىگەن ھالدا تونۇشمىز.

ھىكايىدىكى نازارەتچى - خەلق ئاممىسىنىڭ ۋەكىلى، ئۇنىڭ بۇيرۇغى - خەلقنىڭ ئورتاق ساداسىدۇر. يازغۇچى بۇ يەردە ماھىرلىق بىلەن نۇردۇنغا ئوخشاش قابىلىيەتسىز كادىرلارغا ئاڭلىق ياكى ئاڭسىز ھالدا يان باسىدىغان ئابلا كاتىپتەك شەخسلەرنى يەڭگىل قامچىلاپ ئۆتۈپ كەتكەن.

ئەمدى سىناق مەيداندىكى ئەھۋالغا كېلەيلى:

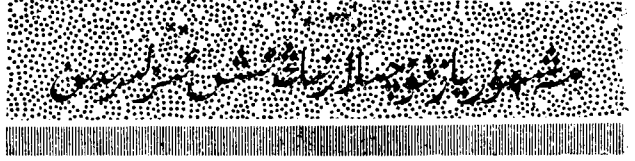
نازارەتچى ئابلانى قايتۇرۇۋەتكەندىن كېيىن، نۇردۇننىڭ كاللىسى كاتىپ بىلەن بىللە كېتىدۇ. شۇندىمۇ ئۇ ئۆزىنىڭ ئاجىزلىغىغا تەن بەرمەي: «نەچچە يىلدىن بېرى ئۇلارنى باشقۇرۇپ كېلىۋاتقان ئادەمنىڭ ئالاقىزادە بولۇشى ئۇيات ئەمەسمۇ؟ ئىمتىھان دېگەن نىمىتى؟!» دەپ مەمەدانلىق قىلدۇ. لېكىن، ئەمەلىيەتتە بولسا، سىناق سوئالىغا جاۋاپ تاپالماي، ئاخىرى: «نىمانچە باش قاتۇرغۇلۇق؟! تۆت ئەمەلنى بىلمىگەن ئادەم ناھىيىنى باشقۇرالمادىكەن؟!» دەپ ماتېماتىكا ئىمتىھانىدىن ئۆزىنى - ئۆزى ئازات قىلىۋېتىدۇ. سىياسەت ئىمتىھانىدا تېخىمۇ كۈلكىلىك ئىش باشلىنىدۇ. ئۇ، پارتىيە 7 - قۇرۇلتىيىنى «بېيجىڭدا خەلق قۇرۇلتىيى زالىدا غەلىبىلىك ئېچىلدى» دەپ يېزىپ، ئۆزىنىڭ ئۇلۇغ تارىخىي بۇرۇلۇش نۇقتىسى ھىساپلانغان 7 - قۇرۇلتاينىڭ يەنئەندە ئېچىلغانلىغىدىن ئىسپارەت مۇشۇ ئاددى سىياسى ساۋاتىنىمۇ بىلىۋېدىغانلىغىنى ئاشكارىلاپ قويدۇ. بۇ قۇرلارنى ئوقۇغىنىمىزدا، نۇردۇننىڭ بىلىمىزلىگىگە ھەم ئېچىنىمىز، ھەم كۈلگىمىز كېلىدۇ. ئاپتور بۇ يەرگە كەلگەندە كىتاپخانلاردا غەيرى بىر تونۇشنىڭ پەيدا بولۇپ قالماستىن ئۇچۇن، سېلىشتۇرما سۈپىتىدە مەخسۇتنى تەسۋىرلەيدۇ. كىتاپ - ژورنال ئوقۇشقا ھىرىسمەن مەخسۇت نۇردۇننىڭ تامامەن ئەكسىچە سىناق سوئالىغا بىرمۇ - بىر توغرا جاۋاپ بېرىدۇ. مەخسۇتنىڭ باش كۆتەرمەي يېزىۋاتقانلىغىدىن ئوڭايىسىزلانغان نۇردۇن ئەمدى نەزىرىنى تارىخ سوئالىغا ئاغدۇرىدۇ. «دۆلىتىمىزدە بارلىققا كەلگەن تۆت چوڭ كەشپىيات قايسىلار؟» نۇردۇن ھاكىم ئىبىگىنى يۆلەپ، چوڭقۇر ئويلىنىپ «1980 - يىللاردىكى فېڭ جىيامۇننىڭ باغراش كۆلىنى تەكشۈرگەنلىگىنى، قاغىلىق كۆكيار نېفىتلىگىنىڭ تېپىلغانلىغىنى 2 چوڭ كەشپىيات» دەپ ھۆكۈم قىلدۇ، دەل شۇ ۋاقىتتا تەلىيىگە دەرسزە يېنىغا كېلىپ قالغان ئون ياشلىق ئىككى ئوقۇغۇچىنىڭ شاراپىتى بىلەن «مەتبە»، «قەغەز» دېگەنلەرنى بىلىۋالىدۇ. ئەپسۇسكى، نازارەتچى ئۇلارنى ھەيدىۋېتىدۇ، بولمىسا، ئۇ قالغىنىنىمۇ بىلىۋالغان بولار ئىدى. شۇڭا ئۇ ئاخىرىغا «قەلەم» بىلەن «سىيا» نى قوشۇپ، 4 چوڭ كەشپىياتنى «كەم - كۈتسىز تېپىۋالغان» لىغىدىن مەنمۇن بولىدۇ ۋە كۆكسىنى كېرىپ ئەتراپقا نەزەر سېلىپ قارايدۇ، دەل شۇ چاغدا مەخسۇت سىناق مەيدانىدىن چىقىپ كېتىدۇ، نۇردۇن بىر ئاز جىددىلىشىپ قالىدۇ. مەخسۇتنىڭ ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كېتىشى ئۇنىڭغا بىر ئاز ھار كەلدى بولغاي، ئۆزىنىڭ مەخسۇتنى ئۆستۈرگەنلىگىنى ئويلاپ كېتىدۇ. نۇردۇن ھەسەت - خورلۇق بىلەن «تۆردە ئولتۇرغان ھىساپ ئەمەس، زەلىلە ئالغان ھىساپ» دەپ ئۆزىگە ھاي بېرىدۇ، ئۇنى شىرىن خىياللار چۇلغىۋالىدۇ. ئۇ، ئۆزىنىڭ تەجرىبىلىك ئىكەنلىگىدىن، ھىماتىنىڭ چوڭلۇغىدىن، ھاراق بىلەن تاماقتىن تاپقان يۈز - ئابرومىدىن كېرىلىدۇ، بىر ھازادىن كېيىن، ھاراق خۇمارىنى زورغا بېسىپ، چېچىلىپ كەتكەن خە - يالنى يىغىۋالىدۇ. ئاندىن ئۆزى بىلىدىغانلىرىنى يېزىشقا باشلايدۇ. ئەمما ئومۇمى ساۋاتتىن بېرىلگەن «شامال نىمە ئۈچۈن چىقىدۇ؟» دېگەن سوئالىغىمۇ جاۋاپ بېرەلمەي تۇرۇپ، ئۆزىنى - ئۆزى ئالداپ: «شامال نىمە ئۈچۈن چىقىدىغانلىغىنى بىلمەيمۇ بىر ناھىيىنى ئويىدان سوراپ كېلىۋاتمەنغۇ؟ بۇندىن كېيىن بىلمىسەممۇ نىمە بوپتۇ؟! بىر ۋىلايەتنى سوراشقا پۇتلىكاشاڭ بولامدەكەن!...» دەپ ئويلايدۇ. بۇلارنى ئوقۇغىنىمىزدا، نۇردۇننىڭ

ئىلىم - مەرىپەتنى كۆزگە ئىلمايدىغان، ئۆزىنىڭ شەخسى مەنپەئەتىنى دۆلەت ۋە خەلىقنىڭ مەنپەئەتىدىن ئەلا كۆرىدىغان خاراكتىر ئالاھىدىلىكى تېخىمۇ روشەنلىشىشىگە باشلايدۇ. «كۈن تۇتۇلۇش» توغرىسىدىكى سوئالغا نۇردۇن «مەن قاتناشقان يىغىنلاردا كۈن تۇتۇلۇش توغرىسىدا مۇزاكىرە قىلماپتىكەنمىز، شۇڭا، مەنمۇ بىر نەرسە دىيەلمىدىم» دەپ يازماقچى بولىدۇ. يۈ، لېكىن كۈلكىگە قېلىشنى ئويلاپ (ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىگىنى ئۆزىنىشى مەزگىلىدىكى سەتچىلىكتىن ئىبرەت ئالغان بولسا كېرەك)، توختاپ قالىدۇ، مەسخىرىلىك كۈلكە ئۇنىڭ باغرىنى ئېچىشتۇرۇپ، ئەقلىنى ئېلىپ قاچىدۇ، ئاڭغىچە سىناق ۋاقتى توشۇپ قالىدۇ، مەيداندا پەقەت بەشلا كىشى قالىدۇ. بۇ ھال ئۇنى گاڭگىرىتىپ قويغاچقا، ھىچ - نەرسىنى يازالماي، «لاياقەت گۇۋانامىسى» ئېلىش خام - خىيالىدا ئىمتىھان قەغىزىنى تاپشۇرۇپ، مەيداندىن چىقىپ كېتىدۇ، ئۇنىڭ ئىمتىھان نەتىجىسى «1307»، مەخسۇتۇنىڭ بولسا، «9204» بولىدۇ. بۇنى كۆرگەن پۈتۈن ناھىيە خەلقى مەخسۇتۇنى ئالغىشىلايدۇ، نۇردۇندىن ئۈمىتسىزلىنىدۇ، كۈلىدۇ. ھىكايىدا يازىتىلغان بۇ خىل بەدىئى چىنىملىق بىزنىڭ تەپەككۈر كەپتىرىمىزنى رىيال ھايات ئاسمىنىدا پەرۋاز قىلىدۇرىدۇ. چۈنكى، نۇردۇندەك كاتىپلاردىن پايدىلىنىپ، ئاممىنى قۇرۇق ھەيۋە بىلەن باشقۇرۇپ كېلىۋاتقان ئابرويپەرەس، بىلىمسىز، ھوقۇق مەستانىلىرى بىزنىڭ رىيال تۇرمۇشىمىزدا ھىلىمۇ مەۋجۇت. نۇردۇن ئوبرازىدا ئۆز ئىپادىسىنى تاپقان بەدىئى چىنىملىق چوڭقۇر رىيال ئاساسقا ئىگە. بىز بۇنىڭدىن پارتىيىمىزنىڭ ھازىر يولغا قويۇۋاتقان ئورگان ئىسلاھاتى سىياسىتىنىڭ نەقەدەر دانالىغىنى تولۇق تونۇپ يېتىمىز. ئاپتور ئۆزىنىڭ بۇ ھىكايىسى ئارقىلىق زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىش - بارلىق كىشىلەرنىڭ مەجبۇرىيىتى ئىكەنلىكىنى، پەقەت پۇخرا - لارغا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ قويۇپ، ئىشخانىدا ئولتۇرۇۋالغان بىلەن ئىش پۈتمەيدىغانلىغىنى، زامانىۋىلاشتۇرۇشنىڭ ئاساسى بولغان - ئىلىم - مەرىپەت ۋە پەن - تېخنىكىنى ئۈگەنمەسە زادى بولمايدىغانلىغىنى جاكالايىدۇ. ئاپتورنىڭ قەلىمى ئاستىدا تەسۋىرلىنىۋاتقان سىناق مەيدانى - ئادەتتىكى بىر كىچىك ئىمتىھان مەيدانى بولماستىن، بەلكى يېڭى ئۇزۇن سەپەر جەريانىدا يۈز مىليونلىغان خەلقنىڭ باھالىشىدىن ئۆتۈدىغان زامان - ۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ سىناق مەيدانىدۇر. يازغۇچى كادىرلارنى مانا مۇشۇ چوڭ سىناقنىڭ «لاياقەت گۇۋانامىسى» ئېلىشقا ئىلھاملاندۇرىدۇ، بۇنداق «گۇۋانامە» ئالالمىغان كادىرلارنىڭ دەۋر ئالدىدا ئەيمىپكار بولىدىغانلىغىنىمۇ ئۇلارنىڭ سەمىگە سالىدۇ. مەلۇمكى، پارتىيىمىز ھازىر ھەممە كىشىگە ئۆز ماھارىتىنى كۆرسىتىدىغان كەڭ زىمىن ھازىرلاپ بەردى، شۇڭا ھەممە ئادەم ئەقلىنى ئىشقا سېلىشى لازىم. بۇ دەۋرنىڭ تەلۋى، خەلقنىڭ ئۈمىدى. چوڭ سىناقنى ئەلا نەتىجە بىلەن ئۆتۈش - رەھبىرىي كادىرلارنىڭ قىلچە باش تارتقىلى بولمايدىغان شەرەپلىك مەجبۇرىيىتى. ئاپتور ئۆز ھىكايىسىدا بۇ پىكىرنى تولۇمۇ جايدا ئىپادىلەپ بەرگەن ھەمدە رەھبىرىي كادىرلارغا بولغان خەلقنىڭ ياخشى نىيىتىنىمۇ ئورۇنلۇق ئوتتۇرىغا قويغان، نۇردۇنغا ئوخشاش ئىقتىدارسىز كىشىلەرنىڭ پارازىتلارچە ياشاپ، چوڭ ھوقۇقنى چاڭگاللىۋېلىپ، يا ئىشلىيەلمەي، يا ئورۇن بوشىتىپ بەرمەي، خەلققە زىيان سېلىۋېرىشىغا بولمايدىغانلىغىنى كۆرسەتكەن. دەۋر، شارائىت ئۆزگىرىدىكەن، كىشى ئىدىيىسىمۇ ئۆزگىرىشى كېرەك، ئۆزگەرمەي تۈگۈلۈپلىش تارىخىي تەرەققىيات قانۇنىيىتىگە

خىلاپ. ئاپتور نۇردۇندىكى ناچار ئادەتلەرنىڭ پەيدا بولۇش ۋە تەرەققى قىلىش سەۋەپلىرىنىمۇ ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىدۇ، ئاپتور: «ئويۇن - تاماشا، بەزمە - باراۋەت نۇردۇن ھاكىمىنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىنىڭ مۇھىم مەزمۇنى ئىدى...» دەپ يېزىپ، كىشىلەرنىڭ سىياسى - ئىدىيە جەھەتتىكى زەئىپلىشىشىنىڭ ئەڭ ئاۋال ئىقتىسادىي جەھەتتىن باشلىنىدىغانلىغىنى، بولۇپمۇ چېكىدىن ئاشقان ئەيىبى - ئىشرەتلىك تۇرمۇشنىڭ چىرىتىش رولىنى ئوينىدايدىغانلىغىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ تۇرمۇش قانۇنىيىتىگە تامامەن ئۇيغۇن، ھەقىقەتەن پارتىيە ئىستىلىگە خىلاپلىق قىلىپ، پارىخورلۇققا بېرىلدىكى، خەلقنىڭ ئىشەنچىسىدىن چۈشۈپلا قالماي، بەلكى مۇقەررەر ھالدا ئۇلارنىڭ غەزەپ - نەپرىتىگىمۇ ئۇچرايدۇ. يازغۇچى بۇ نۇقتىنى ئېنىق يورۇتۇپ بېرەلگەن. ئاپتور ھىكايىنىڭ خاتىمىسىدە كادىرلاردىكى بۇ خىل بىلىمىزلىكنى تېزىدىن تۈگىتىپ كەتكىلى بولمايدىغانلىغىنى، ئۇنى شوئارۋازلىق بىلەن يوقىتىشقا بولمايدىغانلىغىنى توغرا خۇلاسەلەيدۇ، ئۇ: «نۇردۇن ھاكىمدەك كىشىلەر تۈنۈگۈن بولغان، بۈگۈنمۇ بار، ئەمدى، ئەنچۇ؟!...» دەپ يېزىپ، ئۆتكەنكى. بۈگۈنكى ئىشلارغا ۋە كەلگۈسىگە نەزەر تاشلاپ، ھەقىقەتنى ئەمىلىيەتتىن ئىزلەشتىن ئىبارەت ماركسىزىملىق ئۇسۇل بويىچە ئىشلەشنى ئوتتۇرىغا قويۇدۇ. دۇرۇس، بۇ خىل بىلىمىز - لىكىنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇشنى ئورۇنلاش بىرەر كىشىنىڭ قولىدىن كەلمەيدۇ. بەلكى پۈتكۈل جەمئىيەت ۋە خەلق تەڭ ھەركەتلىنىش كېرەك. ھەرگىزمۇ بىرەر قېتىملىق مەمۇرىي بۇيرۇققا يۆلەنگەندىلا ئىش پۈتمەيدۇ. ئۇزۇن مۇددەت تىرىشچانلىق كۆرسىتىش كېرەك. يازغۇچى ھىكايىسىدا بۇ خىل بىلىمىزلىكنىڭ سەۋىدىنى بىرەر شەخسكە ياكى دەۋرگە دۆڭگەپ قويىمىغان، بەلكى تارىخىي ماتىرىيالىزىملىق نۇقتىئىنەزەر بىلەن توغرا خۇلاسەلەيدىغان، ئاپتور ھەرگىزمۇ كەڭ كادىرلار قوشۇنىنى قارىلاش نىيىتىدە بولمىغان، تۇرمۇشنى بۇرما - لىمىغان. يىغىپ ئېيتقاندا، بۇ ھىكايە ئىدىيىسىنىڭ ئاكتىۋىئاللىغى، بەدىئىلىگىنىڭ يۇقۇرىلىغى بىلەن يازغۇچىنىڭ مۇنەۋۋەر ھىكايىلىرى قاتارىدىن ئورۇن ئېلىشىغا مۇناسىپ، ھەرقانداق يازغۇچى، شائىر ئۆز ئەسىرىنى كىتاپخانىلار قىزىقىپ ئوقۇسۇن، دەپ ئىجىرات قىلىدۇ. شۇنداق ئىكەن، ئۇلارنىڭ مانا مۇشۇنداق ياخشى ئەسەرلەرنى يازغىنى تۈزۈك. ئوقۇسا يادىدا قالغۇدەك، قىزىقارلىق بولۇشى، ئۇزۇن، تېتىقىسىز بولماسلىغى، قۇرۇق شوئارۋازلىق قىلماسلىغى لازىم.

مەن ئەخەت تۇردىنىڭ تېخىمۇ تىرىشىپ، مۇشۇنداق ياخشى ھىكايىلارنى كۆپىلەپ يېزىپ، ئىجادىيەتتىكى بەزىبىر قاتمىلىقلارنى بۇزۇپ تاشلاشتا كۈچ چىقىرىشنى ئۈمىت قىلىمەن.

دۇبرولىۋوبوۋنىڭ ئۆتكۈرلىكى

روسىيىنىڭ ئەدىبىي تەنقىتچىسى دۇبرولىۋوبوۋ (1836 - 1861 - يىللار) - ئۆتكۈر نەزەرلىك كىشى ئىدى.

تۇرگېنېۋ «ھارپا» ناملىق پوۋېستىنى يېزىپ بۇتتۈرگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئارگىمانلىنى پېتىربورگقا ئېلىپ بېرىپ، دوست - ئاغىنىلىرى ئوتتۇرىسىدا بىرنەچچە ئاخشام ئۇنلۇك ئوقۇپ بەرگەن ئىدى.

بۇ ئەسەر ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، كەسكىن مۇنازىرە قوزغالدى. بىرنەچچە يىل بۇ ئەسەرنىڭ ئىددىيىسى بەك رادىكال ئىكەن، روسىيىنىڭ ئەينى زاماندىكى ئىجتىمائىي تۈزۈمىنى بەك سۆكۈۋېتىپتۇ دەپ قاراپ، ئۇ پوۋېستنى ياقىتۇرمىدى. دۇبرولىۋوبوۋ بولسا، بۇ ئەسەرنىڭ ياخشىلىقى - ئۇنىڭ ئىددىيىسىنىڭ ئىلغار بولغانلىغىدا، ئۇنىڭ تىغ ئۇچى ئۆتكۈر، ئوبرازلىرى روشەن بولۇپتۇ، دەپ قارىدى. بەس - مۇنازىرە ئىنتايىن كەسكىنلىشىپ كەتتى، ھەتتا تۇرگېنېۋنىڭ ئۆزىمۇ دۇبرولىۋوبوۋنىڭ «ھارپا» غا يۈرگۈزگەن تەھلىلى ھەددىدىن ئېشىپ كەتتى، دەپ قارىدى.

«زامانداشلار» ژورنىلىنىڭ تەھرىرى ۋە ئاپتورلىرىدىن نىكراسوۋ، چېرنىشېۋسكى قاتارلىقلار دۇبرولىۋوبوۋنىڭ نۇقتىئىنەزىرىنى قەتئىي قوللاپ، بۇ 20 نەچچە ياشلىق تەنقىتچىنىڭ نەزىرى ئۆتكۈر ئىكەن، تەھلىلى جايىدا بولدى، دەپ قارىدى. ئۇلار دۇبرولىۋوبوۋ بىلەن بىرلىكتە «ھارپا» نى جۈملىمۇ - جۈملە تەتقىق قىلىپ، ئاخىرى «زامانداشلار» ژورنىلىدا ئېلان قىلدى.

ئەسەر ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، تەرەققىپەرۋەر ياشلارنىڭ قىزغىن ماختىشىغا سازاۋەر بولدى. بىر كۈنى دۇبرولىۋوبوۋ بىر قىز ئوقۇغۇچىنىڭ ئۆيىگە دەرس ئۆتكۈلى بارغان ئىدى، ئۇ ئوقۇغۇچىنىڭ دادىسى دۇبرولىۋوبوۋتىن:

— سىز «ھارپا» نى ياخشى كۆرەمسىز؟ — دەپ سورىدى.
— ئۇ قالتىس ياخشى ئەسەر! — دەپ جاۋاب بەردى دۇبرولىۋوبوۋ خوشاللىق بىلەن.
— ياخشىلىغۇ ياخشى ئىكەن، — دىدى قىزنىڭ دادىسى، — بىراق، ئۇ ئەسەردىكى باش قەھرىمان رىيال تۇرمۇشتا كۆپ ئۇچرىمايدۇ.

— يوغسۇ! — دىدى دۇبرولىۋوبوۋ، — بۇ دەل ھاياتى كۈچكە ئىگە بىر خىل يېڭى ئىددىيىنىڭ دۇنياغا كېلىۋاتقانلىغىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ! بۇ ئەسەرنىڭ باش قەھرىمانى يىلىنا دەل مۇشۇنداق يېڭى ئىددىيىنىڭ ۋەكىلى!

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇزاق ئۆتمەيلا، دۇبرولىۋوبوۋ «ھارپا» ھەققىدە ئوبزور يازدى.

بۇ ئوبزورنىڭ دەسلەپكى ئارگىمالى پۈتكەندە، تۈرگەن-نېپۇ ئۇنى ئوقۇپ، دۇبرولىيۇبۇنىڭ كۆزقاراشلىرىغا قوشۇلمىدى، نەتىجىدە ئىككىسى كەسكىن مۇنازىرىلىشىپ قالدى:

— مېنىڭچە، — دېدى دۇبرولىيۇبۇ، — «ھارپا» نىڭ قىممىتى شۇ يەردىكى، سىز ئۇنىڭدا روسىيىنىڭ رىيال تۇرمۇشىنى، روسىيىنىڭ ئىنقىلاپ ھارپىسىدا تۇرۇۋاتقانلىغىنى يازدىڭىز!

— ياق! مەن ئۇنداق قارمايمەن! — دېدى تۈرگەن.

— ئىنقىلابنىڭ ھارپىسىنى يازدىڭىزلا ئەمەس، بەلكى ئەسلىڭىز ئىنقىلابقا خىتاب

قىلىش رولىنى ئوينىدى!

— ياق، مەن قەتئىي قوشۇلمايمەن، مەن ئىنقىلابقا خىتاب قىلىمىدەم! مەن دېمەك-

راتىيىنى ئۈمىت قىلىمەن، لېكىن ئىنقىلابنى ئۈمىت قىلمايمەن!

— سىزنىڭ ئىپتىدائىي قىلىش-قىلىنماستىڭىزدىن قەتئىي

نەزەر، سىزنىڭ ئەسلىڭىز روسىيىنىڭ رىيال تۇرمۇشىنى ھەقىقىي، جانلىق ئەكس ئەتتۈرگەن-لىكى ئۈچۈن، ئەنە شۇنداق رول ئوينىدى! — دېدى دۇبرولىيۇبۇ كېسىپلا.

تۈرگەن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئارقا-ئارقىدىن باش چايقىدى ھەمدە «زامانداشلار»

ژورنىلىنىڭ باش مۇھەررىرى نىكراسوۋدىن دۇبرولىيۇبۇنىڭ بۇ ئوبزورنى ئېلان قىلماسلىقىنى تەلەپ قىلدى.

نىكراسوۋ دۇبرولىيۇبۇنىڭ نۇقتىئىنەزىرىنى توغرا دەپ قارايتتى، شۇڭا ئۇ تۈرگەننى

سۆز بىلەن قايىل قىلىش ئۈچۈن كۈچەپ باققان بولسىمۇ، تۈرگەننىڭ قايىل بولماي، ئۆز پىكرىدە جاھىللىق بىلەن چىڭ تۇرۇۋالدى:

— كىمى تاللىسىڭىز ئىختىيارىڭىز، يا ماڭا تۇرۇڭ، يا دۇبرولىيۇبۇقا! — دېدى تۈرگەن.

ئەڭ ئاخىرى، نىكراسوۋ تەڭلىكتە قالدى. ئۇ دۇبرولىيۇبۇدىن ئۆز نۇقتىئىنەزىرىنى ئۆزگەرتىشىنى خالايدىغان-خالىمايدىغانلىغىنى سوراپ كۆردى. دۇبرولىيۇبۇ ھەر قانداق ماقالىنى يېزىشتا

ھەقىقەتتە چىڭ تۇرۇش كېرەك، دەپ قاراپ، «ھارپا» نى قايتا-قايتا ئوقۇپ چىقىپ، بارغانسېرى ئۆزىنىڭ نۇقتىئىنەزىرىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى ھىس قىلدى. ئۇ، «تۈرگەننىڭ «ھارپا»

نى يېزىپ چىققاندىن كېيىن، ئىدىيە جەھەتتە دەۋرنىڭ تەرەققىياتىغا يېتىشمەي قالدى» دەپ ھىساپلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ يېڭىۋاشتىن قولغا قەلەم ئېلىپ، ئۆزىنىڭ نۇقتىئىنەزىرىنى

يەنىمۇ تولۇقلىدى، بۇۋېستنىڭ چىنىلغىنى يۈكسەك دەرىجىدە مۇئەييەنلەشتۈردى، باش قەھرىمان ئىنسىاروۋ بىلەن يىلىننىڭ خاراكىتىر ئالاھىدىلىكىنى ھەم رىيال ئەھمىيەتنى چوڭقۇر

تەھلىل قىلىپ، روسىيە جەمئىيىتى روسىيىنىڭ «ئىچكى دۈشمىنى» نى يوقىتىدىغان ئىنسىاروۋتەك قورقىماس جەڭچىلەرگە ئىنتايىن مۇھتاج، دەپ كۆرسەتتى. ئۇ، ئىنقىلاۋىي دېموكىراتلار مەيداندا

تۇرۇپ: «ئىنقىلاپ پات-ئارىدا يېتىپ كېلىدۇ، ئۇنىڭ يېتىپ كېلىشىگە ئانچە ئۇزاق قالدى... شۇ كۈن ئاخىرى يېتىپ كېلىدۇ!» دەپ خىتاب قىلدى.

«زامانداشلار» ژورنىلىنىڭ باش مۇھەررىرى نىكراسوۋ دۇبرولىيۇبۇنىڭ ھەقىقەتتە چىڭ

تۇرغانلىغىغا قايىل بولدى. دە: «دۇبرولىيۇبۇ يېزىپ چىققان ھەقىقەت تۈرگەننىڭ دوستلۇغىدىنمۇ قىممەتلىك!» دەپ، دۇبرولىيۇبۇنىڭ «ھەقىقىي كۈن قاچان كېلىدۇ؟» سەرلەۋھىلىك

ئوبزورنى ئېلان قىلدى.

تۇرگېنېۋ ئوبزورنىڭ ئېلان قىلىنغانلىغىنى كۆرۈپ، ئىنتايىن غەزەپلىنىپ، دۇبرولىۋېۋ، نىكراسوۋ ۋە «زامانداشلار» ژورنىلىدىن ئالاقىسىنى قەتئىي ئۈزۈدى. نەتىجىدە، ئۇ، ئىنقىلاۋىي دېموكراتىزىمچى سەپداشلىرىدىن يىراقلىشىپ، لېبرالزىم يولىغا ماڭدى. دۇبرولىۋېۋ بولسا، تەۋرەنمەس ئىنقىلاۋىي دېموكرات سۈپىتى بىلەن روسىيە ئەدىبىيات مۇنبىرىدە مەخسۇس قەد كۆتەردى.

بېلىنسىكىنىڭ مۇھىم ھەبەت ۋە نەپىرىتى

روسىيەنىڭ ئاتاغلىق ئەدىبىي تەنقىتچىسى بېلىنسىكى (1811-، 1848- يىللار) نىڭ مۇ-ھەبەت-نەپىرىتى ناھايىتى ئېنىق ئىدى. ئۇ، ئۆزىنىڭ داڭلىق ئوبزورلىرى بىلەن ئەينى زاماندىكى روسىيە ئەدىبىيات مۇنبىرىدە غايەت زور يېتەكچىلىك رول ئوينىغان ئىدى. بۇ يەردە بىز ئۇنىڭ گوگۇلغا تۇتقان پوزىتسىيىسىنىڭ كومېدىيىلىك ئۆزگىرىشىنى ھىكايە قىلىپ بېرىمىز.

دەسلەپتە ئۇ، گوگۇلنى بۇشكىنىدىن كېيىنكى «ھەقىقىي خەلق يازغۇچىسى»، «رۇس ئەدىبىياتىنىڭ سەركەردىسى» دېگەن ئىدى. بىراق، كېيىنچە ئۇ كەسكىن ھالدا گوگۇل «روسىيەنىڭ تەرەققىپەرۋەر ئەدىبىياتىغا داغ چۈشەردى» دەپ كۆرسەتتى. بۇ نىسە ئۇچۇن؟

ئەسلىدە، گوگۇلنىڭ «ئۆلۈك جانلار» دېگەن رومانىنىڭ بىرىنچى قىسمى دۇنياغا كەل-گەندىن كېيىن، ئەڭ ئاۋال بېلىنسىكى بۇ ئەسەرنىڭ رىيال ئەھمىيىتىنى ۋە يۈكسەك قىممىتىنى كۆرسىتىپ، ئۇ ئەسەرنى دەرھال كەڭ كىتاپخانلارنىڭ دىققىتىگە ھاۋالە قىلدى. شۇنىڭ بىلەن، بۇ ئەسەر دەرھال ئەينى زاماندىكى روسىيە تەرەققىپەرۋەر زاتلىرىنىڭ ۋە ياش ئەۋلاتلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى. شۇنداقلا، ئاقسۆڭەك بېيۇروكراتلارمۇ بۇ كىتاپتىكى پېرسوناژلارنىڭ ۋۇجۇدىدىن ئۆزلىرىنىڭ يىرگىنىچىلىك سايىسىنى كۆرۈپ، گوگۇلغا ئىنتايىن غەزەپلىنىشتى، يەنە «ئۆلۈك جانلار» ھەققىدە توغرا ھەم چوڭقۇر ئوبزور يازغان بېلىنسىكىغا تېخىمۇ قاتتىق غەزەپلىنىشتى. ئۇلار: «گوگۇل، بېلىنسىكىلار رۇسلارنىڭ نامىنى بۇلغىدى، ئۇلارنىڭ پۇت-قولغا كويۇپ-كەشەن سېلىپ، سىنىرىيىگە سۈرگۈن قىلىش كېرەك» دېيىشتى. قەيسەر بېلىنسىكى چار پادىشا ھۆكۈمىتىنىڭ تەھلىكىسىگە قەچچە پىسەنت قىلدى. گوگۇل چار پادىشا ھۆكۈمىتىنىڭ مالايمىتىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن، چەتئەلگە چىقىپ كەتتى.

گوگۇل چەتئەلگە چىققاندىن كېيىن، چەتئەلدە تۇرۇۋاتقان بىر تىپ روسىيە ئەكسىيەت-چى ئاقسۆڭەكلىرىنىڭ قورشاۋىغا چۈشۈپ قالدى. ئۇلار ئۆزلىرىنى گوگۇلنىڭ «يېقىن دوستى» قىلىپ كۆرسىتىپ، گوگۇلغا ھەدەپ نەسىھەت قىلىپ، ئۇنى ئېتىقادىنى ئۆزگەرتىشكە، ئاقسۆڭەكلەر، لاگېرنىغا يېنىپ كېلىشكە دەۋەت قىلدى. ئۇلار گوگۇلغا بولغان ساختا «ھۆرمەت» ۋە «كۆيۈنۈش» لىرىنى ئۈستىلىق بىلەن ئىپادىلەپ، ئۇنى ئۆزلىرىگە مايىل قىلدۇرالدى. گوگۇل ئۇلارنىڭ نەسىھەتلىرىنى ۋە تەسىرىنى قوبۇل قىلىپ، ئۆزىنىڭ خەلق يازغۇچىسىغا خاس شە-رەپلىك بۇرچىنى ئۇنتۇپ، كرېپوستەنويلىق تۈزۈمنىڭ قوغدىغۇچىسى ۋە دىنىي ئەقىدىلەرنىڭ تەرغىباتچىسىغا ئايلىنىپ كەتتى ھەم «دوستلار ئارا خەتلەر» دېگەن توپلامنى يېزىپ چىقتى.

بېلىنسىكى روسىيىدە نەشر قىلىنغان بۇ كىتابنى كۆرۈپ ھاك - تاڭ بولۇپ قالدى. چۈنكى، گۈگۈل بۇ كىتابتا ئۆزىنىڭ ئىلگىرى يازغان ھەممە نىمىسىنى «قىلچە پايدىسىز» نەرسىلەر دەپ ھىساپلىغان ھەم خىرىستىيان دىنىنىڭ «ئىتائەتمەن ۋە تەقۋادار بولۇش» دېگەن ئەقىدىسىنى جېنىنىڭ بېرىچە تەرغىپ قىلىپ، كىرىپوستنويۇق تۈزۈمىدىكى ھاكىمىيەتنى ھىمايە قىلىپ، چار پادىشاھىنىڭ مۇستەبىت تۈزۈمىنى مەدھىيىلەگەن ئىدى.

بېلىنسىكى بۇ كىتابنى ئوقۇپ چىققاندىن كېيىن، بېشىدا چاقماق چېقىلغاندەك بولدى. ئۇ دەرغەزەپ بولۇپ، كېچىلەپ ماقالا يېزىپ: گۈگۈل «روسىيىنىڭ تەرەققىيپەرۋەر ئەدىبىياتىغا داغ چۈشۈردى» دەپ كۆرسەتتى ۋە «دوستلار ئارا خەتلەر» نىڭ زەھىرىنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى تەھلىل قىلدى. ئۇنىڭ ماقالىسى تېزلا «زامانداشلار» ژورنىلىدا ئېلان قىلىندى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇزاق ئۆتمەيلا، بېلىنسىكى قاتتىق ئاغرىپ، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدى. گۈگۈل بېلىنسىكىنىڭ ماقالىسىنى ئوقۇغاندىن كېيىن، دەرھال ئۇنىڭغا خەت يېزىپ: ئۇنى «خاتا تەنقىت قىلىپسەن» دەپ ئەيىپلىدى.

ئېغىر كېسەل بىلەن يېتىپ قالغان بېلىنسىكى گۈگۈلنىڭ خېتىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ئاران تەسلىكتە ئورنىدىن تۇرۇپ، گۈگۈلغا جاۋاب خەت يېزىشقا كىرىشتى. بۇ چاغدا، ئۇ، ئۈستەل ئالدىدا ئۇزاقراق ئولتۇرۇپ بىر نەرسە يېزىشقا بەرداشلىق بېرەلمەيتتى. يېزىپ كېتىۋېتىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتەتتى - دە، يانتۇ يۈزلۈك يېزىق ئۈستىلىگە يۆلەنگىنىچە ئۆرە تۇرۇپ يېزىپ كېتەتتى. بۇ ئۇزۇن بىر پارچە خەت ئىدى. شۇنداقلا بىر پارچە مەشھۇر ماقالە ئىدى، بېلىنسىكى ئۆپكە كېسىلىگە گىرىپىتار بولغان بولۇپ، قان قەي قىلاتتى، مۇشۇ خەتنى يېزىۋاتقاندىمۇ نەچچە قېتىم قان قۇستى، لېكىن ئۇ بىر ئاز دېمەنى ئېلىۋالغاندىن كېيىن، يەنە شارتابىدىتىپ يېزىپ كېتەتتى. بۇ ئۇزۇن خەت ئاخىرى پۈتتى، بۇ بېلىنسىكى ئىسسىق قېنى بىلەن يېزىپ چىققان مەشھۇر ماقالا «گۈگۈلغا خەت» ئىدى. بېلىنسىكى خەتتە گۈگۈلنى خەلق مەنپەئەتىدىن يۈز ئۆردىڭىز، روسىيىنىڭ تۇرمۇشىدىن چەتلىدىڭىز، دەپ غەزەپ بىلەن ئەيىپلىدى ھەم ئەھلى جامائەتكە ۋاكالىتەن مۇنداق جاكالدى: «كىتاپخانلار - نىڭ نەزىرىدە، سىز ئاشۇ كىتاپنىڭ تۈپەيلىدىن، يازغۇچىلىق سۈپىتىڭىزدىن، بولۇپمۇ ئادەم - لىك سۈپىتىڭىزدىن چۈشۈپ كەتتىڭىز....»

چار پادىشاھى نىكولاي I بېلىنسىكىنىڭ گۈگۈلغا يازغان خېتىدىن تېزلا خەۋەر تاپتى. ئۇ دەرھال ژاندارمغا: «بېلىنسىكى كوممۇنىزىملىق ھالاكەت ئىدىيىسىنى تەشۋىق قىلدى، ئۇنى قاتتىق تەقىپ ئاستىغا ئېلىڭلار!» دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى.

تۇتقۇن قىلىنىش، سۈرگۈن قىلىنىش خەۋبى بېلىنسىكىغا ۋەھىمە سېلىۋاتاتتى. پېتىربۇرگ ژاندارمىسىنىڭ قوماندانى بېلىنسىكىغا يۈزتۇرانە تەھدىت سېلىپ: — سەن بۇ يەرگە قاچان كېلسەن؟ بىز تەييارلاپ قويغان ئىلىق كامىر سېنى ساقلاپ تۇرۇۋاتىدۇ! — دېگەن ئىدى.

بېلىنسىكى ھاياتىنىڭ خېيىم - خەتىرىنى ئاللىقاچان خىيالىدىن چىقىرىۋەتكەن بولغاچقا، بۇ خىل تەھلىكە ۋە قورقۇنغۇننى قاچە مەنستەمىي، سىيغىدا كۈلۈپ قويغان ئىدى.

فورمانوۋنىڭ «تىل» دىن ئەقىل تېپىشى

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مەشھۇر يازغۇچىسى نورمانوۋ (1891 - 1926 - يىللار) نىڭ

«چاپايېۋ» ۋە «ئىسيان» ناملىق رومانلىرى نەشرىدىن چىققاندىن كېيىن، ئاپتور تۇشۇپ-تۇشتىن يېغىۋاتقان ئالقىش سادالىرى ئىچىدە تولىمۇ بەئىراھلىق ھىس قىلغان ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ مۇشۇ چاغدىكى بىئاراملىغىنى كۈندىلىك خاتىرىسىگە يېزىپ، ئۆزىگە ئوچۇق كۆڭۈل-لۈك ۋە سەمىمىلىك بىلەن بېرىلىدىغان تەنقىتلەرگە نەقەدەر تەشنىئا ئىكەنلىكىنى، ئۇنداق تەنقىت ھەر قانچە قاتتىق بولسىمۇ قارشى ئالىدىغانلىغىنى بىلدۈرگەن ئىدى.

مەلۇم بىر كۈنى، ئۇ يەنە تاپشۇرۇۋالغان بىرمۇنچە خەتلەرنىڭ كۈنۋېرتىنى بىرىتىپ، ئۇ خەتلەرمۇ ئوخشاشلا ماختاشلار بىلەن توۋغان ئىدى، ئۇ يەلكىسىنى قىسىپ قويۇپ، ئۇنداق خەتلەرنى بىر چەتكە تاشلاپ قويدى. تەسەتتىن، ئۇ بىر تۇتام خەتلەرنىڭ ئاستىدا گۈركى دەپ ئىمزا قويۇلغان بىر پارچە خەتنىڭ تۇرغانلىغىنى كۆردى-دە، خۇددى كىچىك بالىلار-دەك خوشال بولۇپ سەكرەپ كەتتى. ئاندىن ئىچكەركى ئۆيگە كىرىپ ئوقۇشقا كىرىشتى ۋە ئۆيىدىكىلەرگە 10 مىنۇتقەچە قېشىغا ھىچكىم كىرمىسۇن، دەپ تاپىلاپ قويدى.

دەسلەپتە ئۇ، گۈركىمۇ چوقۇم ماختىغاندۇ دەپ ئويلىغان ئىدى. بىراق، بۇ خەتتە گۈركى كىتاپنىڭ قىممىتىنى مۇئەييەنلەشتۈرىدىغان بىر-ئىككى ئېغىز گەپنىلا يېزىپ، ئاساسەن ئۇنى قاتتىق تەنقىت قىلغان ئىدى. گۈركى ئۇنى: «سىز سەنئەتكارلىق سۈپىتىڭىز بىلەن تەسۋىرلىمەي، بەلكى گۇۋاچىلىق سۈپىتىڭىز بىلەن بايان قىلىپسىز، ئىككىلا كىتاپنى مېغىزلىق يازماپسىز، قۇرۇق گەپلەرنى كۆپ يېزىۋېتىپسىز، كىتائۇنىڭىزدا تەكرار بايانلار ۋە چۈشەندۈ-رۈشلىەر بەك كۆپ ئىكەن» دەپ تەنقىت قىلغان ئىدى.

گۈركى ئاخىرىدا ئۇنىڭغا: «بۇندىن كېيىن رومان يازساڭىز، يېزىپ چىققان ئارگىمال-لىرىڭىزنى كۆپرەك يىرتىپ تاشلاپ ۋە كۆيىدۈرۈۋېتىپ، يەنە يېڭىمۇ ئاستىن يېزىڭ، ئەگەر بۇنداق قىلالامسىڭىز، ئەڭ ياخشىسى، ئەسەر ئېلان قىلىمەن دەپ يۈرمەڭ» دەپ مەسلىھەت بەرگەن ئىدى.

فورمانوۋ گۈركىنىڭ خېتىنى ئوقۇپ چىقىپ، گۈركىنىڭ ئۆزىنى «تىللاپ»لا قالماستىن، بەلكى كېلىشتۈرۈپ ئىككى تەستەك ئۇرغانلىغىنى ھىس قىلدى. ئۇ بۇنىڭدىن خاپا بولمايلا قالماستىن، ئەكسىچە ناھايىتى خوشال بولۇپ، خوشاللىغىدىن ئۈستەلگە بىر نەچچىنى ئۇرۇۋەتتى. شۇ خوشاللىقتا ئۇنىڭ كېچىچە ئۇيقىسى كەلمىدى، قەلبىدە گۈركىغا بولغان تەشەككۈرى ئۇرغۇپ كەتتى. ئەتىسى دەرھال گۈركىغا جاۋاب خەت يازدى. خېتىدە: «سىز مېنى تازا كېلىشتۈرۈپ ئىككى شاپىلاق ئۇردىڭىز، بەلكى ئۇرغاندىمۇ تازا جايىغا تەككۈزدىڭىز، مەن سىزنىڭ ئاقكۆڭۈلۈك بىلەن بەرگەن تەنقىدىڭىزنى پۈتۈنلەي قوبۇل قىلىمەن، بۇندىن كېيىن ئەسەرنى قايتا-قايتا، يېڭىمۇ ئاستىن يېزىڭ، دېگەن پىكىرىڭىزگە تېخىمۇ قوشۇلۇمەن، بۇندىن كېيىن، ئاددىسى، بىر پارچە ئوچىرىك يازساممۇ، ئۇنى كەم دېگەندە، 7-8 قېتىم يازد-مەن» دېدى.

فورمانوۋ گۈركىغا يازغان جاۋاب خېتىنى سېلىۋەتكەندىن كېيىن، دەرھال «چاپايېۋ» بىلەن «ئىسيان»نى تۈزىتىشكە كىرىشتى.

ستېندالنىڭ تەنقىتكە تۇتقان پوزىتسىيەسى

فرانسىيە يازغۇچىسى ستېندال (1783-، 1842- يىللار) — ئەدەبىيات مۇنبىرىدە خېلى چوڭ شان-شۆھرەت قازانغان چېغىدىمۇ، ئىنتايىن كىچىك پېئىللىق بىلەن باشقىلارنىڭ پىكىر-

ردى ئاڭلايتتى، ئۇ، ئۆزىنىڭ ئەسەرلىرىنى دوستلىرىغا ئەۋەتىپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ قاتتىق تەنقىت بېرىشىنى تەلەپ قىلاتتى.

ئۇ، بىر نەچچە قېتىم ۋىكتور ياكىمىن كۆرۈپ چىققان ئەسەرلىرىنى يازغۇچى مېرىمنىڭ كۆرۈپ چىقىشىغا ئەۋەتىپ بەرگەن ئىدى. ۋىكتور ياكىمىن ئۇنىڭ ئەسەرلىرىگە «ئەجەبمۇ بىزار بولدۇم»، «بۇ پۈتۈنلەي بىلجىراش» دېگەندەك تەستىقلارنى يېزىپ قويغان ئىدى.

مېرىمى ستېندالنىڭ بۇنداق تۈز كۆڭۈل، سەمىمى-ساداقەتلىكىگە قايىل بولۇپ مۇنداق دېگەن ئىدى: «مەن تەنقىت قىلىشتا ئۇنىڭدىنمۇ ئۆتەر ئۆتەر ئوچۇق كۆڭۈل، دوستلارنىڭ تەنقىدىنى قوبۇل قىلىشتا ئۇنىڭدىنمۇ ئۆتەر مەرت ئادەمنى كۆرمىدىم. باشقىلارنىڭ گېپى ھەرقانچە قاتتىق، نامۇۋاپىق بولسىمۇ، ئۇ زادى رەنجىمەيدۇ. ئۇ مۇنداق بىر سۆزنى ئۆزىگە دەستۇر قىلغان: كىمكى، ئاق قەغەزگە قارا سايادا خەت يازدىغان مۇشۇ كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىدىكەن، خەق ئۇنى كالاۋا دىسىمۇ، ھەيران قالماسلىقى ياكى خاپا بولماسلىقى كېرەك.» ئۇ مۇشۇ دەستۇرگە ھەقسى تۈردە ئەمەل قىلدى، باشقىلارنىڭ تەنقىدىگە بېپەرۋالىق قىلىمىدى، بەلكى ئۆزىگە بېرىلگەن تەنقىتلەرنى ھەمىشە ئېسىدە ساقلىدى، تەنقىت ئاڭلىسا قىلچە ئاچچىغانىدى، بەلكى ئاشۇ تەنقىتلەرنى گويىكى بىر نەچچە ئەسىردىن بۇرۇنقى يازغۇچىلارنىڭ ئەسەرلىرىنى تەتقىق قىلغاندەك قىزغىن تەتقىق قىلدى.

مۇپاسساننىڭ كەمەتەرلىكى

— ھەي ئىسىت، ئۆتكەن ئۆمرۈمگە ئىسىت! — دېدى مۇپاسسان بىر كۈنى ئۆيىنىڭ ئىچىدە ئۇياق-بۇياققا مېڭىپ.

— نىمە بولدى سىزگە؟ — دەپ سورىدى دوستى چۆچۈپ.

— ل. تولستويىنىڭ «ئىۋان ئېلىچىنىڭ ئۆلۈمى» دېگەن پوۋېستىنى بايا ئوقۇپ تۈگەتتىم، — دېدى مۇپاسسان ئۈستەل ئۈستىدىكى كىتاپىنى كۆرسىتىپ.

— ئەلۋەتتە، گىراپ (تولستويىنى دىمەكچى) نىڭ بۇ پوۋېستى ياخشى يېزىلغان، لېكىن سىزنىڭ ئەسەرلىرىڭىزمۇ ئۇنىڭكىدىن قېلىشمايدىغۇ، — دېدى دوستى مۇپاسسانغا.

دەرۋەقە، مۇپاسسانمۇ بىر مۇنچە رومانلارنى يازغان، بولۇپمۇ يازغان ھىكايىسىنىڭ كۆپلىكى ۋە ئىسلىلىكى بىلەن دۇنيادىكى «ھىكايىچىلارنىڭ پادىشاسى» دەپ نام ئالغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ، دوستىنىڭ گېپىگە باش چايقاپ:

— بولدى، دىمەيلا قويغىن، مەن بەك ئارقىدا قاپتىمەن، — دېدى، ئاندىن ئۈستەلدىكى تولستويىنىڭ ئەسەرنى كۆرسىتىپ ھايان بىلەن سۆزىنى داۋام قىلدى، — بۈگۈن ئۇنى يەنە بىر نۆۋەت ئوقاي، مەن ئۆزەمنىڭ ھەممە پائالىيەتلىرىمنىڭ قىلچە ئەھمىيەتسىز بولغانلىقىنى سەزدىم، مېنىڭ ئاۋۋۇ 10 توم كىتاپۇم پۈتۈنلەي ئەرزىمەس بىر نىمىلەر ئىكەن.

مۇپاسساننىڭ دوستى ھاك-تاڭ بولۇپ قالدى، ئۇ، مۇپاسساننىڭ ئۆزىگە بەرگەن باھا-سىنىڭ ئەمىلىيەتكە ئۇيغۇن ئەمەسلىكىنى ھىس قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ بىلەن دەتالاش قىلىپ ئولتۇرمىدى. چۈنكى ئۇ، مۇپاسساننىڭ شۇ قەدەر غايەت زور مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىنىڭ سىرى دەل ئۇنىڭ مۇشۇنداق كەمەتەرلىكىدە ئىكەن، دېگەن تونۇشقا كەلگەن ئىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ مۇپاسسانغا بولغان ھۆرمەت-ئىززىتى تېخىمۇ ئاشتى.

تەييارلىغۇچى: ئىخلاس

ئىلى پەرزەنتلىرى

مۇھەممەتجان سادىق

شائىر مۇھەممەتجان سادىقنىڭ «ئىلى پەرزەنتلىرى» ناملىق شېئىرىي رومانى يېقىندا مەركىزىي مەملىكەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشرىدىن چىقىدۇ. شائىرنىڭ بۇ شېئىرىي رومانى 15 باب بولۇپ، ژورنىلىمىزنىڭ بۇ سانىدا 5-بابىنى قەسقارتىپ باستۇق.

تەھرىردىن.

بەشىنچى باب

كېچىدىكى كۈلكىنىڭ سىرى

ئاسمانغا بىر-بىرلەپ يېقىلماقتىدى
جىمىرلاپ كۆز قىسقان تۈن چىراقلىرى.
قارامتۇل بىر بەردە يايماقتىدى تۈن،
قارىيىپ بارماقتا چۆل شىۋاقلرى.
غۇقراپ ئۇچماقتا غولنىڭ شامىلى،
گوياكى يىڭنىدەك سانجىلار سوغاق.
شۇنچە سۇس ھالبۇياق بېرىلگەن غەربىي
ئۇيۇقتا تۇرىدۇ يېڭى ئاي-ئوغاق.
جىم چىراق يورۇتقان ئۆيلەر يېنىدىن
دانىيار كەلبەكتە جىمجىت،
ئىز بېسىپ.
بىر ئېغىر جىملىقنىڭ ئامبۇرى گويا
ئالغاندى مەلنى شۇنچىلىك قىسىپ.
ئاڭلانماس ئىتلارنىڭ ھاۋشۇغانلىرى،
ھەممىسى قىرىلىپ تۈگىگەندەكلا.
ئاڭلانماس نە ئادەم، نە مال ساداسى،
تۇرىدۇ ھەممە ياق ئۈگىدىگەندەكلا.
نىمە گەپ؟

نېمىدۇ جىملىقنىڭ سىرى؟
كۆرۈنمەس كوچىدا مىدىرلىغان جان.
ۋە ياكى يېزىغا چۈشۈرگەنمىدۇ
يەنە بىر پەرماننى زالىم ھەيدەرخان؟
ياندىكى ھويلىدىن چىقتى بىر ئادەم،
كۆزىدىن غەزەپنىڭ ئۇچقىنى ئۇچار.
ئورتا بوي،
دوغىلاڭ،
كەڭ غوللۇق گەۋدە،
بولغاندەك قانداقتۇ بىر دەرتكە دۇچار.
«نۇرمۇسەن؟» سورىدى يېقىنلاپ كەلگەن
دانىيار ئورنىدا توختاپ، كۆز تىكىپ.
«دانىيار!» دېدى-دە، يۈگۈرۈپ كېلىپ
كۆرۈشتى نۇر شۇ چاغ شاتلىققا يېتىپ،
ئامانلىق سوراشتى ئىككىسى بىر پەس
بىرىنى بىرى چىڭ قۇچاڭلاپ ئېلىپ.
قەدىناس تەڭگە تۇش ئىككى ئاغىنە

يانمۇ- يان ئولتۇردى بىر چەتكە كېلىپ.
 — چېكىدىن ئاشماقتا زۇلمى غوجىنىڭ،
 دانىيار، سەۋرىمىز تاشتى قاچىدىن.
 بىلەمسەن، ئاغىنە، بولدۇق شۇ كۈندە،
 بەتتەررەك بىر نەرسە تىلىسىز- گاچىدىن.
 مەلىگە كىرگەندە سەزگەنسىن بەلكى،
 ئاڭلانماس ھىچبىرەدىن تىرىقلىغان ئۇن.
 ئاشتى بىر ھەپتىدىن، مانا شۇ ھالدا
 ئۆتمەكتە ئالمىشىپ كۈندۈز بىلە تۈن...
 — يېزىغا كىرىپلا سەزدىم ۋە لېكىن،
 بۇ جىملىق سىرىغا يېتەلمىدىم ھىچ، —
 دوستىنىڭ سۆزىنى بۆلگەن دانىيار
 شۇ سۆزنى دىدى- دە، بولدى يەنە تېچ...
 — بىلسەن، كەنجىسى- ئىنجىمارۇغى
 قايتۇدەك قان قۇسۇپ،
 ئورنىدا يېتىپ.
 قاتتىغراق ئاۋازدىن چۆچۈگىدە كىمىش.
 كۆزلىرى ئاللىيىپ، ھۇشىدىن كېتىپ.
 ئەنە شۇ بالىسى ئۈچۈن ھەيدەرخان
 ئالايتەن يېزىغا چۈشۈردى پەرمان:
 «يېزا جىملىغىنى بۇزسا كىمدە- كىم
 كۈتمىسۇن مېنىڭدىن رەھىم ھەر قاچان...»
 نۇر ئەلەم- غەزەپتە توختاپ سۆزىدىن،
 شۇنداق بىر خورسىندى ئىچىگە تارتىپ.
 — ئۆتەمدۇق ئالەمدىن زادى مۇشۇنداق،
 رودۇپاي غوجىنى يەلكىگە ئارتىپ؟!...
 دانىيار قەلبىدىن كەچتى شۇ زامان
 بىر خىيال چاقماقتەك يالت قىلىپ يېنىپ:
 «تۈن قانچە قاراڭغۇ بولسا يۇلتۇزلار
 ياندى شۇنچىلىك پارلاق نۇر سېپىپ!...»
 — ناۋادا، بولمىسا ئىش- كۈشۈك، دوستۇم،
 بارايلى شۇ تاپتا بىزنىڭكىگە، تۇر!
 مېنىڭدۇ كاللامدا نۇرغۇن خىياللار،
 بىز ئوڭچە ئولتۇرۇپ مۇڭداشايلى، نۇر!

بەھسەپ يۇلتۇزلار چىمىلدىتىپ كۆز
 بۇلۇتسىز ئاسماندىن قارايتتى شۇ دەم.
 ئىككى دوست ئۇن- تىنىسىز ئېرىق ياقلاپ
 كېلەتتى يانمۇ- يان تېز تاشلاپ قەدەم.
 كۆرۈندى دەھشەتلىك غوجا ھويلىسى،
 قاپ- قارا دەرۋازا تۇراتتى يېپىق.
 ئىچىدىن ئاڭلاندى شۇ چاغ بىر سادا،
 ئۇنىڭدا غەزەپنىڭ مەشئىلى يېنىق...
 قارىدى ئىككى دوست بىرى بىرىگە،
 تىتىرقاش ئىلكىدە چىقارماستىن ئۇن.
 يەنە بىر ئاڭلاندى غەزەپلىك ئاۋاز،
 ھەيۋەتلىك جاراڭلاپ كەتتى جىمجىت تۈن...
 قۇمغا سۇ سىڭگەندەك سىڭدى بۇ سادا،
 بىر ئۈلۈك سۈكۈنات باستى ھويلىنى.
 زور غەزەپ كەلكۈنى ئالغان ئىلكىگە
 يېزىنىڭ بۇ ئىككى باتۇر ئوغلىنى.
 — ئازاپلاپ ھالىدىن كەتكۈزدى ئاخىر... —
 دىدى نۇر، چىملىرى كەتتى غۇچۇرلاپ.
 — كىمدۇ بۇ؟
 نىمىدۇ ئۇنىڭ گۇنايسى؟ —
 سۆز قاتتى دانىيار ئارقىدىن ئۇلاپ...
 بۇ ۋەھشى ھويلىغا لەنەت تېشىنى
 ياغدۇردى ئىككىسى بىر پەس جىم قاراپ.
 ئىككى مەرت قەلبىدە ئېچىنىش- ھۆرمەت
 ئاقاتتى نامەلۇم قەيسەرگە قايىناپ.
 ئەمدىلا مېڭىشقا تەمشەلگىنىدە،
 باياتىن جىمغىنا تۇرغان ئورنىدىن؛
 شاراقلاپ ئېچىلىپ ئەجدىھا ئاغزى،
 بىر ئادەم تاشلاندى يولغا
 قوينىدىن.
 يېپىلدى دەرۋازا،
 ئۇن- تىنىسىز بەھۇش
 ياتاتتى بىر ئادەم يولىنىڭ ئۈستىدە.
 قىپ- قىزىل قېنىغا مىلەنگەن ئاپپاق

يانمۇ- يان ئولتۇردى بىر چەتكە كېلىپ.
 — چېكىدىن ئاشماقتا زۇلمى غوجىنىڭ،
 دانىيار، سەۋرىمىز تاشتى قاچىدىن.
 بىلەمسەن، ئاغىنە، بولدۇق شۇ كۈندە،
 بەتتەررەك بىر نەرسە تىلىسىز- گاچىدىن.
 مەلىگە كىرگەندە سەزگەنسىن بەلكى،
 ئاڭلانماس ھىچبىرەدىن تىرىقلىغان ئۇن.
 ئاشتى بىر ھەپتىدىن، مانا شۇ ھالدا
 ئۆتمەكتە ئالمىشىپ كۈندۈز بىلە تۈن...
 — يېزىغا كىرىپلا سەزدىم ۋە لېكىن،
 بۇ جىملىق سىرىغا يېتەلمىدىم ھىچ، —
 دوستىنىڭ سۆزىنى بۆلگەن دانىيار
 شۇ سۆزنى دىدى- دە، بولدى يەنە تېچ...
 — بىلسەن، كەنجىسى- ئىنجىمارۇغى
 قايتۇدەك قان قۇسۇپ،
 ئورنىدا يېتىپ.
 قاتتىغراق ئاۋازدىن چۆچۈگىدە كىمىش.
 كۆزلىرى ئاللىيىپ، ھۇشىدىن كېتىپ.
 ئەنە شۇ بالىسى ئۈچۈن ھەيدەرخان
 ئالايتەن يېزىغا چۈشۈردى پەرمان:
 «يېزا جىملىغىنى بۇزسا كىمدە- كىم
 كۈتمىسۇن مېنىڭدىن رەھىم ھەر قاچان...»
 نۇر ئەلەم- غەزەپتە توختاپ سۆزىدىن،
 شۇنداق بىر خورسىندى ئىچىگە تارتىپ.
 — ئۆتەمدۇق ئالەمدىن زادى مۇشۇنداق،
 رودۇپاي غوجىنى يەلكىگە ئارتىپ؟!...
 دانىيار قەلبىدىن كەچتى شۇ زامان
 بىر خىيال چاقماقتەك يالت قىلىپ يېنىپ:
 «تۈن قانچە قاراڭغۇ بولسا يۇلتۇزلار
 ياندى شۇنچىلىك پارلاق نۇر سېپىپ!...»
 — ناۋادا، بولمىسا ئىش- كۈشۈك، دوستۇم،
 بارايلى شۇ تاپتا بىزنىڭكىگە، تۇر!
 مېنىڭدۇ كاللامدا نۇرغۇن خىياللار،
 بىز ئوڭچە ئولتۇرۇپ مۇڭداشايلى، نۇر!

يەتمىش يىل باش ئېگىپ ياشىغان قۇلغا
ئوخشاس مويىسىپت زادىلا شۇ دەم.
جۇش ئۇرار تېنىدە غالىپلىق روھى،
مەردانە تۇيغۇلار يۈرىكىدە ھەم.
بىلەمسەن، چوققىلار گۈزەل ۋە نۇرلۇق،
ھاڭلارنىڭ ئىچىدىن كەتمەيدۇ ساپە.
مۆمىنىڭ ھاياتى كۆيۈپ ئۆچكەن كۈل،
بانۇرنىڭ ھاياتى ئەۋلاتقا غايە!...

كالىمىدىن كەتمەيتتى بىر چېگەش خىيال،
ئويلايتتىم، ئويلايتتىم ھەر كۈن تولغىنىپ.
ماغدۇرسىز گەۋدەمنى تۇرغۇزدى ئۆرە،
بىر پىكىر قەلبىمدە ئاخىر ئويغىنىپ...
دەرت تولغان كۆڭلۈمدە چېقىلدى چاقماق.
غەزىۋىم كۈچ بولدى، تۇردۇم ئاياققا.
بايا شام مەزگىلى كەلدىم بۇ يەرگە
تايىنىپ بويۇمدىن ئۇزۇن تاياققا!...
ئىتتىرىپ غوجىنىڭ دەرۋازىسىنى،
پاتقىدەك بىر يوپۇق ئاچالامدىم ھىج.
ئۆمرۈمدە نەچچە رەت ئېسىلغان سۆگەت
تېگىدە ئولتۇردۇم ھەر يان قاراپ تېچ...
بىر كەمدە جارائلاپ كەلدى بىر خادىك،
قارىسام، ئۈستىدە ناتونۇش بىرى.
يېنىدا گىدەيگەن ھېكىمخان غوجا،
كۆزىدە يالترار شۇمۇقنىڭ سىرى...
دەرۋازا ئېچىلدى، خادىك ئىچىگە
شۇنچىلىك ئالدىراپ كىرىپ كەتتى تېز.
مەن كەلدىم دەرۋازا يېنىغا دەرھال،
قەلبىمدە ئوت يانار،
كىرىپكىم بىگىز.
ئېھتىمال، ئالدىرىشىپ ئۇنتۇغانىدىمكىن،
قارىسام، سېلىنماي قاپتۇ زەنجىرى.
ئىتتىرىپ قاپقىنى ئېچىپ، ئىچكىرى
كىردىم مەن كىرگەندەك غەزەپ خەنجىرى...
بوۋايىنى ئاغرىقنىڭ دەھشەت ئازاۋى
قىنايتتى،

ساقلى يېپىلىپ تۇرار كۆكسىدە.
ئىككىسى ئېتىلىپ كەلدى يېنىغا،
بىر قاراپ تونۇدى:
بىچارە ئەگگە.
كۆزلىرى ئوت بولۇپ كەتكەن ئىككى مەرت
قارىدى تايىقتا تىلىنغان تەنگە.
دانىيار بوۋاينىڭ بېشىنى يۈلەپ،
ئاۋايلاپ سىزغا ئالدى شۇ زامان.
مويىسىپت كۆزلىرى ئېچىلىپ،

ياندى

يورۇغى كۈچەيگەن چىراقتەك شۇئان.
سوردى مويىسىپت: — دانىيارمۇ سەن؟! —
ئۆزىگە تىكىلگەن «ئاۋرال» غا قاراپ.
— سەنجۈ كىم، نۇرمۇسەن؟! — دىدى-دە، بوۋاي،
سۆزىنى باشلىدى كۆزلىرى چاقناپ:
— ئاڭلاڭلار، ئاخىرقى گېپىمنى مېنىڭ!
(ئامال نە، كېچىكىپ سۆزلىدىم بىراق!)
نەمىشقا بۇرۇنراق يانمىغاندۇ-ھە،
كۆكسۈمدە شۇ تاپتا يانغان نۇر-چىراق؟!...
مويىسىپت يۆتەلدى، چۈشتى كۆكسىگە
ئاغزىدىن ئېتىلىپ چىققان لەختە قان.
ئوخشايتتى لەختە قان قىپ-قىزىل گۈلگە،
بوۋاينىڭ كۆكسىدە كۈلۈپ ئېچىلغان...
ئۇ ئاستا تولغاندى، لېكىن چىرايى
شۇنچىلىك مەردانە، نۇر يېغىپ تۇرار.
جۇشقۇنلۇق بىر تۇيغۇ، غەيپۇرانە روھ
تىتىلغان بويىدا قايناپ جۇش ئۇرار.
يەنە ئۇ سۆزىنى قىلدۇردى داۋام:
— ھاياتىم يەكۈنى چىقار دىلىمدىن:
مىڭ ئەلا غوجىغا ئېسىلغان پەيتىم،
تىز چۆكۈپ ياشىغان يەتمىش يىلىمدىن! —
قاراڭغۇ كېچىدە يانغان چىراقتەك
نۇر چېچىپ چاقنايتتى مويىسىپت كۆزى.
قاينىغان تومۇزنىڭ تەپ-يالتۇنىدەك
لاۋۇلدار ۋۇجۇدى،
قان يۇقى يۈزى.

جەننەتكە كىرسەممۇ يۈرەلمەيتتىم شات!
 ھوي، ئۇنداق جەننەتنىڭ كېرىگى نىمە،
 بۈگۈن مەن خوشالمەن شۇنچىلىك ھەييات!...
 دىلىنىڭ ھازىرقى راھەت-پەيزىنى
 كۆرۈشۈم ناتايىن مىڭ جەننەتتىمۇ!
 ئۆزەمنى راھەتتە سېزىمەن ئەمدى
 ئورتەنسەم دەھشەتلىك جەھەننەمدىمۇ!—
 مويىسىپىت سۆزلەيتتى شۇنچە جانلىنىپ،
 يالقۇنلۇق ھىسسىياتى قانچىلىك گۈزەل؟!
 ھەر بىر سۆز گويىكى بولار بىر داستان،
 ھەر بىر سۆز گويىكى جۇشقۇنلۇق غەزەل!
 مويىسىپىت غوجىنىڭ دەرۋازىسىدىن
 ھويلىغا كىرگەننى خۇددى خەنجەردەك!
 كۈيلەيلى مەرتلىكىنى داۋاملاشتۇرۇپ،
 ياڭرىسۇن ھەر بىر سۆز شان ۋە زەپەردەك.
 ھويلىدا كۆرۈنمەس ئادەم قارىسى،
 غوجىنىڭ سارىيى تۇراتتى يورۇق.
 پىشايۋان ئۈستىگە چىقتى مويىسىپىت،
 مېڭىش - تۇرۇشىدا قىلچە ۋايىم يوق.
 قاپ-قارا بۇلۇنتى قىلامدۇ پىسەنت
 ۋالىلداپ چاقىنغان يالقۇنلۇق چاقماق؟!
 ھالنى ئوخشايتتى ئوت قىلچىغا،
 ئەمەستى ئەمدى ئۇ، بىچارە-ئەخمەق....
 ئۆمرىدە بىر قېتىم كىرەلگەنمۇ
 ھەيدەرخان غوجىنىڭ ھويلا-ئۆيىگە؟!
 شۇ تاپتا ھەمچىنمە كېلەلمەيتتى تەڭ
 ئەڭگەنىڭ مەردانە كۆڭۈل كۈيىگە!
 ياسىداق ساراينىڭ دەل ئوتتۇرىدا
 ياتاتتى غوجىنىڭ كېسەل بالىسى.
 بېشىدا ئوانتۇرار مولۇندەك غوجا
 يوقسۇل ھاياتىنىڭ سۈلۈك-كانىسى.
 بايۋەچچە تىك تۇرار ئاياق تەرەپتە،
 ساپ-سېرىق ئەپتىدىن تاماتتى زەھەر.
 بوغۇزلاش قەستىدە ئىنسىنى ئۇ،
 تۇراتتى تۇرغاندەك بىلەپ تىغ-خەنجەر.
 خان بىلەن بايۋەچچە ئارىلىغىدا

ۋە لېكىن روھى شوخ كۆيدەك.
 دەھشەتلىك دوزاقنىڭ يالقۇنلۇق ئوتى
 بىلىنمەس شۇ تاپتا ئاڭا ئۇچقۇندەك.
 تەندىن جان خوشلاشپ چىقىۋاتسىمۇ،
 كۈلمەكتە بەختتىن ئەڭگە يۈردىكى.
 يۈزىدە ئۇيىغان قىپ - قىزىل قانلار
 بىلەمسەن،

شاتلىقنىڭ گۈزەل پورىگى!
 بىلەمسەن، نىمىشقا قار لەيلىسى ئۆز،
 ئېچىلار ئاپپاق قارقەھرىدە تاندىلا!
 جۇرئەت ۋە ئىرادە،

مەرتلىك - جاسارەت

بولدۇ تاغ يۈرەك قەھرىماندىلا!
 ئاھ، بوۋاي قانچىلاپ تۈنلەرنى ئۇزاق
 ئوي سۈرۈپ ئۆتكەزگەن

يۈلتۈزغا قاراپ.

«راستىنلا كۆيەرمۇ دوزاق ئوتىدا،

غوجىنى ئۇرغانلار؟...»

يوق ئىدى جاۋاب.

خىيالىنىڭ ئەڭ ئاچچىق توالغا قىلىرىدىن

تۇغۇلدى ئىرادە ئوغلىنى بىر كۈن.

دوزاق ۋەھىمىسى يوقالدى باشتىن،

قىساسنىڭ پالۋانى جاراڭلاتتى ئۇن.

بوۋايىنى مەرتلىككە دەسسەتكەن قۇدرەت

دىلدىكى تۈگۈننىڭ يېشىلگەنلىگى!

قىساسنىڭ يېپىدا مەرتلىك بەلۈنغى

ئاخىرى چىداملىق ئىشباگەنلىگى!...

يۈرەكنىڭ ھەركىتى تېزەشمەكتىدى،

ئۇزۇلۇپ-ئۇزۇلۇپ چىقار سۆزلىرى.

تۆكۈمەكتە ئاخىرقى جېمى نۇرىنى

پىمادىرلاپ چاقىنغان ئوتلۇق كۆزلىرى.

مويىسىپىت سۆزىنى باشلىدى يەنە:

—ئەمدى مەن دوزاقتا كۆيسەممۇ مەيلى!

قىساسم تايىغى كېلىپ ھەركەتكە،

كۈلدى بىر ئېچىلىپ پەقىرنىڭ قەلبى!

غوجىدىن ئەنتىقام ئالماستىن ئۆلۈپ،

خام سېمىز ئولتۇرار ئۈگدەۋاتقانداك.
تۇتاتتى بالىنىڭ تومۇرنى جىم،
يۈزلىرى دوۋساقنى پۈدەۋاتقانداك.
ئۆمرىدە ئۆزىمۇ بىلمىگەن مەرتلىك،
غەيرەتتە كەلدى ئۇ، ئىشىك يېنىغا!

تىل بىلەن تەسۋىرلەپ بەرگۈسىز بىر كۈچ
يار ئىدى شۇ چاغدا بوۋاي تېنىغا!...
ئۇ، بۆسۈپ كىرگەندە مېھمانخانغا،
ھەممىسى قورقۇشتى چاقماق چۈشكەندەك.
كۆزلىرى چەكچىيىپ تىترەشتى غال - غال،
ئەقىل چىراقلىرى گويا ئۆچكەندەك.
مەن دىگەن غوجىنىڭ يۈرىكى گويا
چىققانداك قېپىدىن،

تۇرار داڭقىتىپ.

ھېكمىخان كەينىگە داچىدى ئىتتىك،

چىرايى ئاپپاق تام،

قالدى ھاڭۋېقىپ.

تېۋىپمۇ لاسسىدە قالدى ئولتۇرۇپ،

مەزگەكتەك تىترەيتتى،

كۆزلىرى چۆچەك.

جەسۇرلۇق ئالدىدا ھەرقانداق جاللات،

كۆردۈڭمۇ، غىڭشىغان چۈنىدەك پۇچەك....

تىك تۇتۇپ قەددىنى مەردانە بوۋاي،

سۆزلىدى غوجىغا تەڭلەپ تايماقنى.

ھۇشىغا كېلەلمەي تۇراتتى زالىم،

كۆزلىسۇن قېچىشقا ئەمدى قاياقنى؟

— ئاللاننىڭ ئىلكىدە تۇرغان بوز يەرنى

ئاچسام سەن بېشىمغا سالىدىڭ نىمە كۈن؟!؟

ئايالىم كۆز يېۋىدى سېنىڭ زۇلمىڭدىن،

جان - جىگەر بالامنى سەن قىلدىڭ تۇتقۇن.

بارمۇ - يوق كۆز نۇرۇم، بىلمەيمەن بۈگۈن،

ئويلىسام، پىغانىم چىقار پەلەككە!

خۇددى بىر ئەرۋادەك مېنىڭ ئەھۋالىم،

بوزەكمۇ بىز سەندەك بىكار تەلەپكە!؟

مانا مەن، ھەيدەر خان بۈگۈن ئالدىڭغا

مانا شۇ ھىساپنى ئالغىلى كەلدىم!

ئوينىتىپ تېنىڭدە مۇنۇ تايماقنى،

بېشىڭغا غۇناغۇلا سالغىلى كەلدىم! —

سۆزلىدى شۇنچىلىك غەيرەتكە كېلىپ،

ئۇندىن چوڭ ساراي كەتتى گۈلدۈرلەپ.

شۇ تاپتا بۇرۇنقى ئەڭگە ئەمەستى

غوجىنىڭ ئالدىدا تۇرغان مۆلدۈرلەپ.

تايىغى ھەركەتكە كەلدى شۇ زامان،

قاچاتتى دات سېلىپ، چىقىراپ بەدبەخ!

تۆت پۈتلۈك ھايۋانداك ئۆمىلەپ، قاخشاپ

قاچاتتى كۈلكىلىك بىر ھالدا ئەبلەخ!...

زارلىنىپ، تىپىرلاپ ھېكمەتخېنىمۇ

قاچاتتى ھەر يانغا ئۆزىنى ئۇرۇپ.

مويىسىپت ئۇراتتى،

كۈلەتتى قاھ - قاھ،

ئۇلارنىڭ بىچارە ھالىنى كۆرۈپ.

— قورقۇڭلار!

قېچىڭلار، ئۆلۈمتۈك نەسلەر!

ۋاقىراپ كۈلەتتى بوۋاي شاتلىنىپ.

سۈرەتتى مەرتلىكنىڭ راھەت - پەيزىنى

مويىسىپت يەنىمۇ جاسارەتلىنىپ!...

گويا ئۆي ئىچىدە كۈلەتتى كاككۇك،

كۈلەتتى يەتمىش يىل تارتقان قايغۇ - دەرت!

كۈلەتتى يۈرەكتە ساقلانغان قىساس،

كۈلەتتى ئوينىتىپ تايىغىنى مەرت!

شۇنچىلىك جانلىنىپ كەتتىكى بوۋاي،

جۈش ئۇرار كەيپىدە جەسۇر ئىرادە،

كۆزلىرى شۇنچىلىك چاقناپ كەتتىكى،

يۇلتۇزلار نۇرىدىن نۇرى زىيادە....

دانىيار بىلەن نۇر تۇراتتى ئاڭا

ھاياجان ئىچىدە كۆزىنى تىكىپ،

تۇراتتى ئۇنتۇشۇپ نەپەسلىنىشى،

بېشىنى مۇھەببەت - ھۆرمەتتە ئېگىپ:

— پەرۋانە، — دەيتتىمەن چۈشەنمەستىن،

نېمىشقا ئۇرۇدۇ ئوتقا ئۆزىنى؟

بىلدىم مەن، ئوتتىكەن ئۇنىڭ راھىتى،

بىلدىم مەن سۆيۈشكەن بەخت يۈزىنى!

يەنىلا كۈلگەندەك تۇراتتى شۇئان....

مويىسىپت جەسدى ياتدۇ يەردە،
ئىككى دوست يېنىدا چۆككەن ماتەمگە.
يۇلتۇزلار بوۋاينىڭ سىرداش دوستلىرى
يانماقتا چىدىماي قايغۇ-ئەلەمگە.
غەزەپتە تىكىلدى قانخور ھويلىغا
ئىككى مەرت ئوغلاننىڭ ئوتلۇق كۆزلىرى.

ئەڭ ئېغىر جىملىققا چۆككەن كېچىدە،
ياڭرىدى «ئاۋرال» نىڭ يۈرەك سۆزلىرى:
— ئەلۋىدا! مەڭگۈلۈك ئايرىلىدىك، بىراق
مۇقەددەس چىرىغىڭ قالدى بىز بىلەن!
مەرتلىڭنىڭ ئويغاتتى دىللاردا ئىسيان:
ماڭمىز قانلىرىڭ ئاققان ئىز بىلەن! —
دانىيار سۆزلىرى خۇددى ناخشىدەك
تارالدى قاراڭغۇ زۇلمەت كېچىگە.
تارالدى بوراننى ئويغىتار كۈچتەك
بۇ ئېغىر جىملىقنىڭ ئىچى-ئىچىگە.

مەرتلەرچە قىلىنغان ئوتلۇق كۈرەشتە،
بىلسەڭلار، چېمكى ھوزۇر-ھالاۋەت!
ئەرنى يەر قىلىدۇ ياۋۇرۇش دائىم،
ئەرنى ئەر قىلىدۇ غەپىرەت-جاسارەت!
قۇل بولۇپ ياشىغان يەتمىش يىلىمدىن
بۈگۈنكى بىر كۈنۈم ئەلا ھەرقاچان!
ناۋادا ئولىمىگەن بولسا تاھىرىم،
يەتكۈزۈپ قويۇڭلار سۆزۈمنى ئامان!
ھا! ... ھا! ... ھا! ...

مويىسىپت كۈلدى شاتلىنىپ.
كېچىنى ياڭرىتىپ كۈلمەكتە كاككۇك،
ئۇچماقتا قەيسەر روھ شات قاناتلىنىپ.
ياڭرىغان بۇ كۈلكە چىقار يۈرەكتىن،
تاش يېرىپ چىققان شوخ بۇلاق سۈيىدەك.
قانچىلىك جۇشقۇن-ھە، بوۋاي كۈلكىسى،
مۇقەددەس تۇيغۇنىڭ ناخشا-كۈيىدەك.
ئاخىرقى ئۆمرىدە بىر قېتىم كۈلگەن
مويىسىپت كۈلگەنچە ئۇزدى مانا، جان....
جان ئۇزدى... ۋە لېكىن نۇرلۇق چىرايى

بۇلاق كۈيلىسى

(مەكايە)

توپان مەنبەل (سوۋېت ئىتتىپاقى)

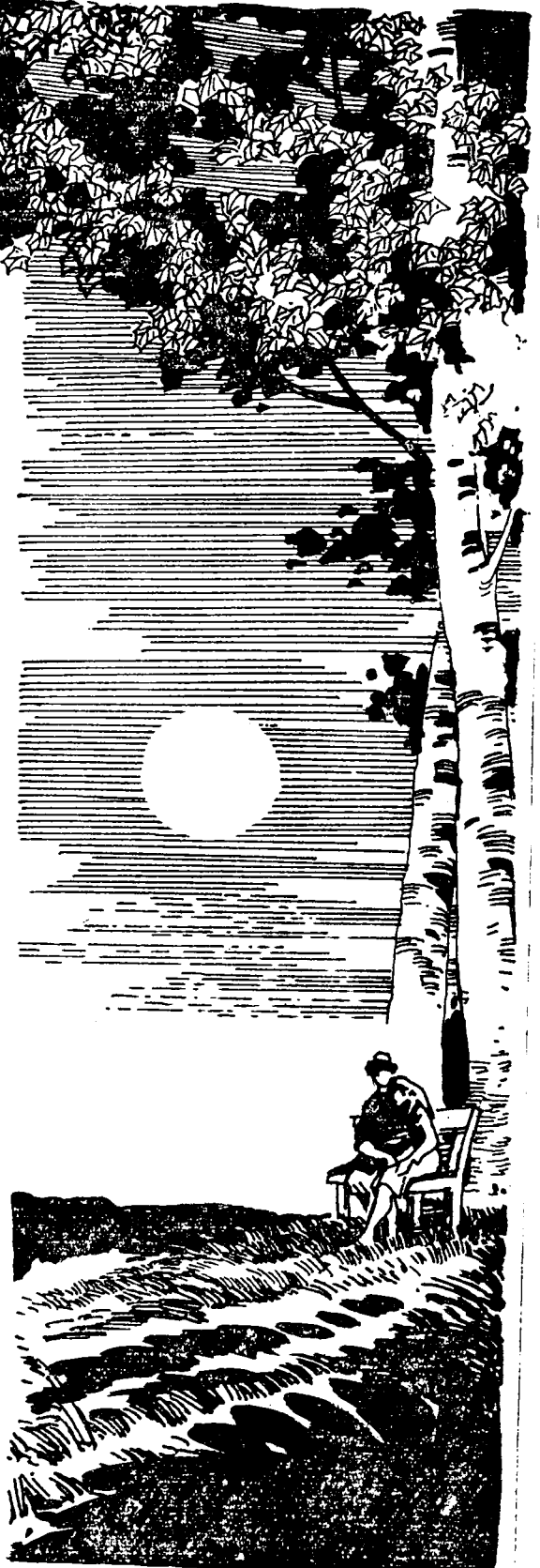
يازنىڭ جەمەت سالقىن بىر كېچىسى،
قاسەن قالنىڭ ئۆيىنىڭ دەرىزىسى ئال
دەدىكى ئىككى تۈپ ئاق قىيىن دەرىخىدە
نىڭ شاخلىرى ئېغاڭلاپ، شىلدەرلىغان
ئاۋاز چىقىپ تۇراتتى. سەلگىن شامال
بەزىدە ئاق قىيىن دەرىخىنىڭ ئۆزىگە
خاس ھىدىنى ئېلىپ كېلەتتى.

بۇ كىشىنى مەپتۇن قىلىدىغان نىمان
چىۋالا چىرايلىق كېچە - ھە! ئەمما ئۆيىنىڭ
ئىچى ھەقىقەتەنمۇ كىشىنىڭ دەپمى ساقىلىپ
نەپەس ئالغىلى بولمايدىغان دەرىجىدە تىن
جىق، ئىسسىق ئىدى.

سىم كارۋاتتا ياتقان قاسەن قالى ئۇ-
ياققا ئېغىناپ - بۇياققا ئېغىناپ پەقەت
ئۇخلىيالمىدى. ئۇ، ئورنىدىن تۇرۇپ ئاس-
تاغىغا دەرىزە تۈۋىگە كېلىپ، دەرىزىنىڭ
قانائىلىرىنى ئېچىۋەتتى. سالقىن شامال كى-
شىلەر قەلبىگە ھوزۇر بېغىشلىغۇچى خۇش
پۇراقلارنى لەرزىنىڭ ئېلىپ كىردى.

قاسەن قالى خېلى ھوزۇرلانغانلىقىنى
ھىس قىلدى، ئۇ ئەمدىلا كارۋاتنىڭ يېنىدە
غا كېلىپ ياتاي دەپ تۇرۇشىغا، تۈيۈقسىز
سىرتتىن خىرە - شىرە سۆزلەشكەن ئاۋاز
ئاڭلاندى.

قاسەن قالى ئىتتىك دەرىزىگە بېرىپ

سېنىڭ كىچىك بالدەك ئەخە قىلغىڭنى قارا،
ئۇلارنىڭ... گېپى ئاز بولامتى؟

— تازا بىر نىمىگە نىسەن، ئوغرىلىقچە
ئاڭلاپ نىمە قىلاتتىڭ؟ ئۇلارنىڭ ئاستا سۆز-
لىشىشى بىلەن نىمە چاتغىڭ؟ قىلغىلى ئىش
يوقتەك ياشلارنى كوادۇرلىتاي دەمسەن؟ تولا
جاۋۇلدىماي ئۇخلىساڭچۇ!

قاسەن قالى خاپا ھالدا سافادا ئوڭ-
دېسىغا ياتتى. گۈلجاھان سىلاپ - سىپاپ
كارۋات بېشىدىكى سەرەڭگىنى تاپتى ھەم ئۇ-
نى ياندۇرۇپ تام سائىتىگە قارىدى. سائەت
12 دىن ئاشقان ئىدى.

— ئوامىگۈر قېرى، نىمىشقا ئۇخلىماي-
دىغاندۇ؟ — دەپ غۇڭشۇپ ئورنىغا ياتتى ئۇ،
ئەمما ئۇياققا ئورۇلۇپ - بۇياققا ئورۇلۇپ ئۇي-
قۇسى كەلمىدى. قاسەن قالمۇ ئۇياققا ئورۇ-
لۇپ - بۇياققا ئورۇلۇپ ھامان كۆڭلىدە بىر
نىمە كامدەك خاتىرجەمسىزلىنىپ، ئاخىرى
ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. گۈلجاھان يوتقان
دىن بېشىنى چىقىرىپ ھەمىرىمىنىڭ خۇددى
ئالۋاستىغا ئوخشاش مىدىر - سىدىر قىلماي سىرتقا
قاراپ تۇرغانلىغىنى كۆردى.

گۈلجاھاننىڭ كۆڭلى بىسىرەمجان بولۇپ:
«خۇدايىم، ئۆزەڭ ساقلىغايىسەن، ئۇ نېرۋا
كېسەل بولۇپ قالمىغاندۇ يەنە» دەپ پىچىر-
لىدى.

— ھوي دادىسى، پېرىم كېچە بولۇپ
قالدى، سەن... — ئۇنىڭ ئاۋازى پەسەيمەي
تۇرۇپ، قېيىن دەرىخى تۈۋىدىكى بۇلاق
تەرەپتىن ئېغىز گارمۇنىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.
گۈلجاھان قۇلاققا يېقىملىق بۇ زىل ئاۋازنى
ئاڭلاپ، دەرھال كارۋاتتىن چۈشۈپ ئېرىنىڭ
يېنىغا كەلدى. ئەمما گارمۇنىنىڭ ئاۋازى تۇ-
يۇقسىز توختاپ قالدى، لېكىن يىڭىت بىلەن
قىزنىڭ سۆزلەشكەن ئاۋازلىرى بۇلاق سۈيى-
نىڭ شىلدېرلىشىغا ئەگىشىپ بارغانسېرى ئو-
چۇق ئاڭلىنىشقا باشلىدى.

— كېچە نىمە دىگەن گۈزەل - ھە!

بېشىنى چىقاردى، سىرت ناھايىتى قاراڭغۇ
بولۇپ، ھىچنېمىنى ئېنىق كۆرگىلى بولمايتتى.
ئۇ كۆڭلى غەش بولغان ھالدا بېشىنى تار-
تىپ، ئارقىسىغا يېنىشىغا يەنە كۆسۈلدەشكەن
بىر ئاۋازنى ئاڭلاپ قالدى.

— ئامىنە، ئاڭلىغىنا بۇلاق سۈيى ناخشا
ئېيتىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ نىمە دەۋاتقانلىغىنى بى-
لەمسەن؟ ئۇ، بۇ دۇنيادا بىزدىن بەختلىك
ئادەم يوق دەۋاتىدۇ.

ئۇلار كىمدۇ؟
قاسەن قالسى پۇتمىنىڭ ئۇچىدا ئاستا
دەسسەپ گۈلجاھاننىڭ كارۋىتى يېنىغا كە-
دى. ئۇ تاتلىق ئۇيقۇدا ئىدى.

— ئۇيقۇڭنى ئاچساڭچۇ، خوتۇن!
گۈلجاھان چۆچۈپ ئويغاندى ۋە ئۇي-
قۇلۇقتا كۆزىنى ئۇۋىلاپ ئېسەنكىرىگەن ھالدا
تۆت تەرەپكە قاراپ ئېزىلەڭگۈلۈك بىلەن
كارۋاتتىن چۈشتى.

— ھوي، نىمە ئىش بولدى؟
— ھەي، ما خوتۇننى، ئۆلۈكنەك ئۇخ-
لايدىكەن، بۇياققا كېلىپ ئاڭلىمامسەن!

— سىرتتا نىمە ئىش بوپتۇ؟
گۈلجاھان دەلدەڭلەپ دەرىزە تۈۋىگە
كېلىپ ئۇن چىقارماي قۇلغىنى تۇتۇپ
تىڭشىدى.

— ھىچ نىمە يوققۇ، ساڭا جىن كۆرۈن-
گەن ئوخشىمامدۇ؟

— تېچ، ئاۋازىڭنى چىقارما، ئاڭلىغىنا
مانا بۇ... گۈلجاھان ئەمدى ھىلقى ئىككى
تۈپ قېيىن دەرىخى تەرىپىدىن كەلگەن پەس
ئاۋازنى ئاڭلىدى. ئۇ، ئېرىنىڭ قۇلغىغا پى-
چىرلاپ:

— ئۇلار نىمە ئادەملەر؟ — دەپ سو-
ردى.

— بىر جۈپ ئاشىق - مەشۇقلار.
— ئۇلار بۇ يەرگە كېلىپ نىمە قى-
لىدۇ؟

— ھەي، ئىش ئۇقمايدىغان خوتۇن،

شۇنداقمۇ مۇرات؟

— شۇنداق.

— ئېيتقىنى، كېچە نىمىشقا گۈزەل بولدى؟

— چۈنكى سەن گۈزەل بولغاچقا - دە، ئامىنە.

— قارا، مۇرات، ساغايىلارمۇ قايتىپتۇ، بىزمۇ ئۆيگە قايتايلى.

— ئەتە كېلەمسەن؟

— ھەئە.

سۆزلىشىۋاتقان ئاۋاز بايىقى ئېغىز گارمۇنىنىڭ ئاۋازىغا ئوخشاش تۇيۇقسىز يو- قاپ كەتتى.

قاسەن قالى بىرەر نىمىسىنى يوقىتىپ قويغاندەك كۆڭلى غەش بولۇپ چوڭقۇر بىر ئۇھ تارتىپ قويدى. گۈلجاھانمۇ بىرەر نىمىنى ئېسىگە كەلتۈرگەندەك ئېرىگە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلىدى. ياشانغان بۇ بىر جۈپ ئەر - خۇ- تۇن بىر - بىرىگە مۇرىدەشكىنىچە دەرىزە تەكچىسىگە يوللىنىشىپ پايانسىز كېچە ئاسمىغا ئۇزاققىچە قاراپ تۇرۇشتى. تاڭ سۈزۈ- لۈشكە باشلىدى، تۇن پەردىسى ئېچىلىپ كۆك ئاسمان كۆرۈنۈشكە باشلىدى، تولۇن ئاي-مۇ يوشۇرۇندى، تاڭ يۇلتۇزمۇ ئۆزىنىڭ ئاخىر- قى ئاجىز نۇرلىرىنى سېپىپ غايىپ بولدى. ئۇيۇقتىكى تۇنجى تاڭ نۇرى يەڭگىلىگەنە چىچىلىپ قاراڭغۇلۇقتىن ئېتىلىپ چىقىۋاتقان بۇلاق سۈيىنى سۆيگەندەك قىلاتتى. ئاسمان تېخىمۇ سۈزۈلۈپ كەتتى. ئىللىق سەھەر شا- مىلى كېلىشى بىلەن گۈل - گىيالارنىڭ يې- قەملىق پۇرىشى تېخىمۇ كۈچەيگەندەك بولدى. ئۇلار ئەمدى ئۆزلىرىنى تارتىپ دەرد- زىنى ياپتى. قاسەن قالى بىر كېرىلۋېتىپ، خېلى ئۇزۇن ئەسنەپ، ساپ ھاۋادىن توپ- ماي سۇمۇرۇپ تۇرۇپ:

— خوتۇن، بىزمۇ دەم ئالايلى، —

دىدى.

قاسەن قالى ئۇيۇقسىدىن ئويغىنىپ قوپۇپ، سايمان ساندۇغىدىن پالتا، بولغا، ھە-

رىلەرنى ئېلىپ، ئىككى تۈپ قېيىن دەرىخى تۈۋىدىكى تۈنۈگۈن كەچ قىز بىلەن يىگىت سۆزلەشكەن جايغا كەلدى. ئۇ، بۇ يەرنى قە- دەملەپ، ئۆلچەپ چىقىپ، ئەسلىدە ئىشكاپ ياساشقا تەييارلاپ قويغان تاختاينى ئېلىپ چىقىشقا ئۆيگە ماڭدى. ئۇ خوتۇننىڭ سۆ- زىگە پەرۋا قىلماستىن غىمگىشىپ قويۇپ، قول- دىكى ئىشنى قىلىۋەردى.

— ھەي، نىمىگە ئالدىراۋاتىسەن؟ ئىش- كاپ ياسماقچىمۇ؟ ئاڭلىدىڭمۇ دەۋاتىمەن!؟

— ھە، ھە! ياقى ....

— زادى نىمە ياسماقچى؟

— يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇق ياسماقچى.

— ئورۇندۇق؟

— شۇنداق! بۇ ئىككى تۈپ ئاق قې- يىن دەرىخى تۈۋىگە ھىلىقى بىر جۈپ ياش ئۈچۈن ئورۇندۇق ياسماقچى.

— ساراڭ بولدۇڭمۇ - نىمە؟

قاسەن قالى تاختاينى تامغا يۆلەپ قو- يۇپ، مىق ئېلىپ چىقىشقا ماڭدى. گۈلجاھانمۇ ئۇنىڭ سايىسىدىن ئايرىلماي كە- يى- نىگە كىرىپلىۋالدى.

— ھوي مۇشۇ، بىرلا تاختاي قالغان ئىدىغۇ، ئۇنىڭدا ئىشكاپ ياسماقچى بولغان- خۇ، يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇق ياسانغانىكەن- مىگە پايدىسى بار؟

— ھەي، خوتۇن سەنمۇ تۈنۈگۈن كەچ يىگىتنىڭ قىزچاقنى بۇ يەرگە باشلاپ كەلگەنلىكىنى كۆردىڭغۇ، ئۇلارنىڭ بۇ يەر- نى ياقتۇرۇپ قالغانلىغىنى چۈشەنگەنەن. ھەقىقەتەنمۇ شۇنداق - تە، قېيىن دەرىخى شۇنداقلا تۇرغان، بۇلاق سۈيى شىلدىرلاپ ئېقىپ تۇرغان مۇشۇنداق ياخشى يەردە پەقەت يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقلا كەم - دە!

ئېرىنىڭ بۇ سۆزلىرى ئۇنىڭغا تەسىر قىلدى.

ياش ۋاقتىدا ھەممىگە پەرۋاسىز قارا- يدىغان ئېرىنىڭ ئەمدىلىكتە ھەممە ئىشنى ئەت-

— دەرىزە ئوچۇق تۇرسا ئۇلار كەلمەيدۇ، يېپىۋېتىۋېلى.

— ئالدىرىما خەتتەن، ئۇلار كەلگەندىن كېيىن ياپايلى.

— ئۇنداقتا ئۇلار كەلمەيدۇ.

بىر ئازدىن كېيىن بوش ئاياق تىۋىشى ئاڭلاندى، ياشلار كەلگەن ئىدى.

بوۋاي دەرىزىنىڭ تۈۋىدە قىمىر قىلىپ تىك تۇراتتى.

— دەرىزىنى يېپىۋەت.

— ياق، ئازراق ئوچۇق تۇرسۇن.

يېڭى بىلەن قىز ئورۇندۇقنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى.

— مۇرات، قارىغىنا، بۇ ئورۇندۇق تۈنۈگۈن يوق ئىدىغۇ؟

— ھوي، نەدىن بەيدا بولۇپ قالدىكىنە؟

— بىز كېتەيلى.

— نەگە؟

— ئىككى كەسە بىزنى ھەيدەۋېتىدۇ. قاسەن قالنىڭ ئىچى تىت - تىت بولغىنىدىن: قۇشلۇرۇم، بۇنى سىلەر ئۈچۈن مەخسۇس ياسىغان، ئولتۇرۇۋېرىڭلار، ئولتۇرۇۋېرىڭلار، دەپ ۋاقىرىۋەتكىلى تاسلا قالدى. مۇبا - دا ۋاقىراپ چۆچىتىپ قويۇدىغان بولسا، ياخشى نىيەتلىك بوۋاي بەھۇدە ئاۋارە بولغان بولاتتى.

مۇرات ئالدى بىلەن ئورۇندۇقتا ئولتۇردى.

— بۇ بىزنىڭ، چۈنكى بىز ئالدىدا كەلگەن دە.

قاسەن قالنى خوشاللىغىدىن ھەتتا خوتۇنغا ئۇسسۇۋالغىنىنىمۇ سەزمىدى.

ئۇ، دەرىزىنىڭ يىچىۋىدىغان بۇ بىر جۈپ ياشنىڭ ئورۇندۇقتا راھەتلىنىپ ئولتۇرۇپ، تۈگمەس مۇھەببەت پاراڭلىرىغا چۈشۈپ، كۈلۈشۈۋاتقانلىغىنى كۆردى.

— كۆردۈڭمۇ، ھەقىقەتەن خۇدا قوشقان بىر جۈپلەر ئىكەن - دە.

گۈلجاھانمۇ قىستىلىپ كېلىپ يىچىۋاتتىن قارىدى، بۇ ئىككىسىنىڭ

راپلىق ئويلىغىنىغا قاراپ چىرايىدا تەبەسسۇم جىلۋە قىلدى. قاسەن قالنى ئاق قېيىن تۈۋىدە جېلى ئۇزۇن ھەپىلەشتى. گۈلجاھان چاي قاينىتىپ ئېرىنى چايغا چاقىردى. بوۋاي قولىدىكى ئىش بىلەن بولۇپ كەتكەچكە سەۋىرسىزلىك بىلەن:

— چاي قېچىپ كەتمەيدۇ، ئۆزەڭ ئىچىۋەرگىن، - دەپ توۋلىدى.

بۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇق پۈتتى، قاسەن قالنىڭ خوشاللىغى ئىچىگە سىغىمىغان ھالدا ئۆزى ياسىغان ئورۇندۇققا سەپسالاتتى.

— ھوي خوتۇن، بۇ ياققا كېلىپ قالغىنا، قانداقراق ياسالدىكىن، كەل، ئىككىمىز ئالدى بىلەن ئولتۇرۇپ سىناپ باقايلى.

— چاقچاق قىلمىساڭچۇ.

گۈلجاھان ئېرىنىڭ قولىنى ئاستا ئىتتىرىپ قويدى. ئېرى ئۇنى يېنىغا تارتىپ ئورۇندۇققا ئولتاردى.

ئۇ مۇرىسىنى ئېرىنىڭ گەۋدىسىگە يۆلەپ، ئاق ياغلىق بىلەن يۈزىنىڭ يېرىمىنى ئېتىۋېلىپ، كۈچىنىڭ بېرىچە ئۇنىڭ يوتىسىنى چىمداشقا باشلىدى. ئۇلار بىر - بىرىگە قارىشىپ كۈلۈشۈپ كەتتى، چاي پورۇقلاپ قايناۋاتاتتى.

چاي ئىچىشىۋاتقان ۋاقىتتا سۆزنىڭ تېمىسى ئورۇندۇق بىلەن ھىلىقى بىر جۈپ ياش ئۈستىدىلا بولدى، خوتۇنى:

— ئۇلار يەنە كېلەرمۇ؟ - دەپ سورىدى. ئېرىمۇ سۆزنىڭ ئايىغىغا ئۇلاپلا:

— ئورۇندۇقنى كۆرسە قانداق قىلىشارمىن، - دېدى.

كېچە، ئاسمان گۈمبىزىنىڭ ھەممە يېرىدە يۇلتۇزلار چاقناپ تۇراتتى، يېڭى تۇققان ئايىمۇ كۈلۈمسىرەيتتى. سۈتتەك ئاپپاق ئاي شولسى بۇ ئىككى تۈپ ئاق قېيىن دەرىخىنىڭ يوپۇرماقلىرى ئارىسىدىن ۋە ئوچۇق تۇرغان دەرىزىدىن ئۆتۈپ، خۇددى بالدۇرلا دەرىزە سىرتىدا قاراپ تۇرغاندەك تۇرىدۇ - ماستىن شولسىنى ئۆيگە سېپەتتى.

قاسەن قالى بۇلارنى بۇرۇنلا ئۇنتۇغان بولۇپ، پەقەت گۈلجاھاننىڭ دادىسىنىڭ يالىتە يېۋىلىپ، قاسەن قالىنىڭ دادىسى بىلەن تۈ-زۈشكەن نىكا توختىمىنى يىرتىپ تاشلىغىنى تېخىچە ئېسىدە ئىدى. لېكىن قاسەن قالى يې-رىم كېچىدە قىزنى ئېلىپ قېچىپ، ئاخىرى، ئۆزىنىڭ سۆيگەن قىزىغا ئۆيلەندى. شۇنىڭدىن كېيىن قاسەن قالى سۆيگۈنى بىلەن تۇنجى قېتىم ئۇچراشقان بۇ خالى جايغا ئازا-دە يېڭى ئۆي سالىدى. ئەر - خوتۇنلار بىر - بىرىنى داۋاملىق ياخشى كۆرۈشۈپ ئۆتتى، پەرزەنت كۆردى، بۈگۈنكى كۈنلۈكتە بالىلار بىر - بىرلەپ چوڭ بولۇپ ھەممىسى ئۆي - ئوچاقلىق بولدى.

ھازىر پەقەت ئەر - خوتۇن ئىككىسىلا ئۆيىنى ساقلاپ قالدى. ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى كۆڭۈللۈك، كۆڭلى ئازادە ئىدى. بوۋاي باغدىكى ئىشلار بىلەن بەنت بولاتتى، موماي ئۆي ئىشلىرى بىلەن ئاۋارە بولاتتى، ياشلىق مەزگىلىدىكى ئاشۇ خىل قىزغىنلىقلار ئاللىقا-چان ئۇنتۇلغان، ئۆيىنىڭ ئىچى جەمىست بولۇپ قالغاندەك بىلىنەتتى.

شۇنداق، مانا بۇ ئۇلارنىڭ ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرى ئىدى.

قىز بىلەن يىگىت بىر - بىرىگە يېپى-شىپ تۇراتتى. قېيىن دەرىخىنىڭ شىۋىرىلغان ئاۋازى، بۇلاق سۈيىنىڭ شىلدىرلاپ ئېقىشى بىلەن بىرلىشىپ كىشىنىڭ زوقىنى كەلتۈرگەندەك مۇزىكا ساداسىنى ھاسىل قىلاتتى. بۇ مۇزىكا ساداسى كىشىلەرنى ئۆزىگە مەھلىيا قىلىپ، ئاينىڭ شولىسىغا چۆمۈلگەن كىشىلەر پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئۇنىڭغا بېرىلەتتى. ياق، ئۇ ناخشا ئېيتىۋاتىدۇ، ئۇنىڭ يې-قىملىق ئاۋازى ئىستىداتقا تولۇۋاتقان ياشلار-نىڭ ۋە چېچى ئاپپاق ئاقارغان قېرىلارنىڭ قەلب تارىسىنى چېكەتتى.

ژورنىلىنىڭ 1983 - يىللىق 5 - سانىدىن.

ئەركەن ئەرشىدىن تەرجىمىسى

بېشى بىر - بىرىگە چاپلىشىپ كەتكەندەك بولدى. دەل مۇشۇ ۋاقىتتا يىگىت قىز-نى باغرىغا باستى، بۇ مەنزىرىنى كۆرگەن قاسەن قالى ئىختىيارسىز ھالدا قانداق بېسىپ كەتكەن يوغان قولى بىلەن خوتۇننىڭ قولىنى تۇتۇپ قىستى. بىر خىل كۈچلۈك ئىس-سىق ئېقىم ئۇلارنىڭ تېنىدىن ئۆتۈشۈپ، خۇد-دى ئۇلارمۇ ئۆزلىرىنى بىر - بىرىنىڭ باغرىغا ئاتقانداك بولۇشتى.

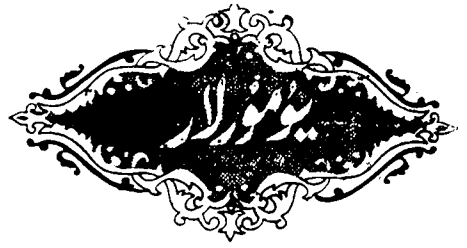
ئۆيدىكى تام سائىتىنىڭ چىك - چىك ئاۋازىمۇ ئۇلارنىڭ جىددى ئۇرۇلىۋاتقان تو-مۇر ئۇرۇشى بىلەن گىرەلىشىپ كەتكەن ئى-دى. ئۇلار دەرىزىنى يېپىپ، دەرىزىنىڭ ئىككى تەرىپىدە جىمغىنا تۇرۇشتى. گۈلجا-ھاننىڭ قورۇق بېسىپ كەتكەن چىرايىنى قىزىلىق قاپلاپ، بوۋاينىڭ كۆزىگە ئۇنىڭ قىز ۋاقتىدىكى يېقىملىق گۈزەللىكى قايتا ئە-لىگە كېلىپ قالغاندەك كۆرۈندى.

شۇنداق، ئۇلار توي قىلغاندىن كېيىن، قانچىلىغان كۈللەرنىڭ سۈلىرى قۇرۇپ، قانچە قېنىملاپ قارا بورانلار چىقىپ بېسىلغاندۇر؟ ئۇلار ئۆي تۇتقان يىلى تىمكەن بۇ ئىككى تۈپ ئاچ يېشىل قېيىن كۆچمىسى ھازىر يو-غان ھەم چوڭ بولۇپ ئۆستى، ئۇنىڭ ھەر بىر يوپۇرمىغى گۈلجاھان موماينىڭ چېچىسىغا ئوخشاش سېرىق رەڭگە ئۆزگەرگەن ئىدى.

ئاشۇ گۈزەل ياشلىق باھار، بەختلىك كۈنلەر ۋە تۈنلەر ئەمدى قايتىپ كەلمەسكە كەتتى، ئەمما بۇ بۇلاق سۈيى يەنىلا سۈپ-سۈزۈك بولۇپ، يەنىلا شۇنداق توختىماي ئېقىۋاتىدۇ.

ئۇ چاغلاردا قاسەن قالى مۇشۇ بۇلاق بويىدا گۈزەل قىز گۈلجاھانغا ئۆزىنىڭ ساپ مۇھەببىتىنى ئىزھار قىلغان ئىدى. ئۇلار ھەر كۈنى كەچتە مۇشۇ يەردە ئۇچرىشاتتى ھەمدە ئۇ، توختىماي گۈلجاھانغا مۇھەببەت سۆز-لىرىنى ئىزھار قىلاتتى.

«سوۋېت ئەدىبىيات - سەنئىتى»

ھاڭۋاقتى پۇرۇپسور

مەن ناھايىتى بىلىملىك بىر پۇرۇپسورنى تونۇيمەن، بۇ كىشى ئۆزىنىڭ كەسپىدىن باشقا ئىشلارنىڭ ھەممىسىگە ھاڭۋاقتىلىق قىلىدۇ، بىر كۈنى ئۇ ئەينى كەتكە قاراپ ئۆز ئەكسىنى كۆرۈپتۇ ۋە ئۆزىنى نەدە كۆرگەنلىكىنى ئويلاپ 2 سائەت تۇرۇپتۇ. يەنە بىر كۈنى ئۇ، يا چىقىشنى، يا كىرىشنى ئۇقماي بىر ئايلاپ ئىشكىنى 6 سائەت ئايلىنىپتۇ. تۆۋەندە بۇ كىشىنىڭ يەنە بىر نەچچە ھىكايىلىرىنى ئاڭلاڭ:

△ ئاشپەز: پۇرۇپسور، بىر نەرسىنى ئۇنتۇپ قالدىڭىزغۇ؟

پۇرۇپسور: نىمىنى ئۇنتۇپتەن؟ تاماقنىڭ پۇلىنى بەردىمغۇ!

ئاشپەز: شۇنداق، لېكىن تاماقنى يېيىشنى ئۇنتۇپ قالدىڭىز.

△ بالىسى: دادا، ئۆي ئىجارىسى ئالدىغان ئادەم كېلىپتىكەن، دادام ئۆيدە يوق

دەسم ئىشەنمەيۋاتىدۇ.

پۇرۇپسور: ئىشەنمەيۋاتامدۇ؟! ئۇنداق بولسا ئۆيدە يوقلۇغىمنى ئۆزۈم دەپ

قوياي.

△ ماشىنا قېنى؟ — دەپ سوراپتۇ پۇرۇپسور ئۆيىگە كەلگەندە ئايالى.

— مەن ماشىنىنى ھەيدەپ چىقىپ كەتكەنمىدىم؟

— ھەئە، سىز ئەتكەندە ماشىنا بىلەن مەكتەپكە كەتكەنغۇ؟

— توغرا، توغرا، قەدىرلىگىم، ئەمدى ئېسىمگە كېلىۋاتىدۇ، مەن ماشىنىدىن چۈشۈپ،

يولدا ماشىنىغا چىقىۋالغان ھىلىقى ئادەمگە رەھمەت ئېيتىپ قايتىپ كېلىپتەنمەن، لېكىن

ئۇ ئادەمنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى بىلمەيمەن.

△ پۇرۇپسور: ۋاي خۇدايم، پورتىملىنى بىرسى ئوغۇرلاپ كېتىپتۇ.

ئايالى: يانچۇغىڭىزنى بىرەرسى ئاخشۇرغاندەك قىلمىغانمۇ؟

پۇرۇپسور: ئاخشۇرغاندەك قىلغان، مەن تېخى ئۆزۈم ئوخشايەن دەپتەنمەن.

△ — مېنىڭ ئايىغىم قېنىدۇ؟ — دەپتۇ پۇرۇپسور ئۆز-ئۆزىگە.

— پۇتىڭىزدا تۇرىدۇ، — دەپتۇ بىر ئوقۇغۇچى.

— ھە، راست، — دەپتۇ پۇرۇپسور، — ھەر نەمە بولسا سىز كۆرۈپسىز، بولمىسا ئۆيگە

يالاڭ ئاياق كېتەر كەنمەن.

×

×

△ پېتى: مەرسىي ماكا قەلىمىڭىزنى بېرىپ تۇرۇڭمۇ؟
 مەرسىي: نىمىشقا ئۆزىڭىزنىڭكىنى ئىشلەتمەيسىز؟
 پېتى: مېنىڭ قەلىمىم بەك تولا خاتا يېزىپ قويۇدىكەن.
 △ قايسى ئايدا كىشىلەر ئەڭ ئاز گەپ قىلىدۇ؟
 — فېۋرالدا.

— نىمە ئۈچۈن؟

— چۈنكى فېۋرال ئەڭ قىسقا ئاي - دە!
 △ ئوقۇتقۇچى: تومى، جاۋاب بەرگىنە، ئامېرىكا نەدە؟
 تومى: جۇغراپىيە كىتابىنىڭ 10 - بېتىدە.

ئېنىڭلىزچىدىن: گۈلباھار ھۇشۇر تەرجىمىسى.

2 - سانغا تۈزىتىش

توغرىسى	بېسىلمىسى	نۇر		كالىدۇكا	بەت
		تۈۋەن دىن	ئۈستۈن دىن		
بەيلەردىن	بەيلەردىن	- 3	—	- 1	- 29
سەھەر	سەھەر	—	- 5	- 1	- 31
راھەتباغ	راھەتباغ	- 2	—	- 1	- 31
ئارماننىڭ	ئارماننىڭ	—	- 5	- 1	- 32
ئارچىدىن	ئارچىدىن	- 5	—	- 2	34
ئىكەنلىگىنى	ئىكەنلىگىنى	- 2	—	- 2	- 42
ھاپىز نازىر	ھاپىز نازىرغا	—	7 - 20	- 1	- 61
<روھى>	<روھى>	—	- 17	—	- 105

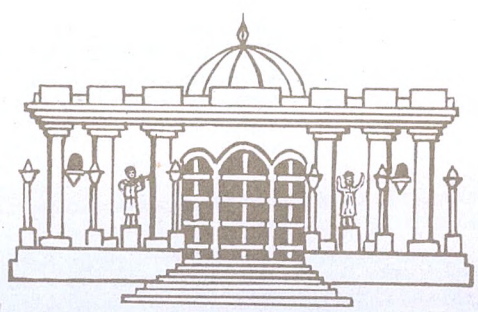

باھار ئەتىگىنى

سۆرەتنى ئابلىز ئابدۇللا تارتقان.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكەتى
ئۇيغۇرچە كىتابلىرىنىڭ يېڭى
www.uyghurkitap.com

تارىم

塔里木 (维吾尔文，文学月刊)

1984 - يىلى 3 - سان (277 - سان)، 27 - يىلى نەشىرى

تۈزگۈچى: «تارىم» ژورنىلى تەھرىر بۆلۈمى

24784 ئۈرۈمچى دېموكراتىيە يولى 32 - قوراء، تېلېفون نومۇرى:

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى

شىنجاڭ شىنخۇا 1 - باسا زاۋۇدىدا بېسىلدى

ئۈرۈمچى پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلدى. مەملىكەت بويىچە

ھەممە جايلاردىكى پوچتا ئىدارىلىرى مۇستىرى قوبۇل قىلىندۇ.

باسما تاۋاق: 9، ژورنال نومۇرى: 66 - 58، باھاسى: 0.40 بۇرۇن

قەرەللىك ژورنال نومۇرى: 024

定价: 0.40元